

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΡΙΛΗΨΕΩΝ

Επιστημονικό Συνέδριο

**Εκπαίδευση για την ιδιότητα
του παγκόσμιου ενεργού πολίτη**

Πειραιάς 2024

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων
και Αθλητισμού

Επιστημονικό Συνέδριο

**«Εκπαίδευση
για την Ιδιότητα του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη»**

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1-2 Νοεμβρίου 2024

Ράλλειο Γυμνάσιο Θηλέων Πειραιά

Βιβλίο Περιλήψεων

«Εκπαίδευση για την Ιδιότητα του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη»

Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου

1-2 Νοεμβρίου 2024

Ράλλειο Γυμνάσιο Θηλέων Πειραιά

Επιστημονική Επιτροπή

Πρόεδρος

Δουκάκης Σπυρίδων, Πρόεδρος ΙΕΠ, Επίκουρος Καθηγητής στο Τμήμα Πληροφορικής του Ιονίου Πανεπιστημίου

Μέλη

Λολίτσας Κωνσταντίνος, Αντιπρόεδρος ΙΕΠ, Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Μητσιάκη Μαρία, Μέλος ΔΣ του ΙΕΠ, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

Κουτσουράκη Ελένη, Μέλος ΔΣ του ΙΕΠ, Μέλος ΔΕΠ στο Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου

Αναστασόπουλος Διονύσιος, Μέλος ΔΣ του ΙΕΠ, Διευθυντής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Πειραιά

Καλαθάκη Μαρία, Μέλος ΔΣ του ΙΕΠ, Σύμβουλος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Ζυμπίδης Δημήτριος, Μέλος ΔΣ του ΙΕΠ, Σύμβουλος Α' ΙΕΠ, Συντονιστής της Μονάδας Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του ΙΕΠ

Νίκα Μαρία, Σύμβουλος Α' ΙΕΠ, Προϊσταμένη Τμήματος Γ' του ΙΕΠ

Μπίλλα Πολυξένη, Σύμβουλος Α' ΙΕΠ, Προϊσταμένη Τμήματος Β' του ΙΕΠ

Πήλιουρας Παναγιώτης, Σύμβουλος Α' ΙΕΠ, Προϊστάμενος Τμήματος Α' του ΙΕΠ

Οργάνωση και Υποστήριξη: Τμήμα Γ' Επιμόρφωσης και Αξιολόγησης Εκπαιδευτικού Έργου και Εκπαιδευτικών, Ευρωπαϊκής και Διεθνούς Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Τμήμα Πληροφορικής, Διαλειτουργικότητας και Δικτύων

Ιστοσελίδα: <https://iep.edu.gr/el/genearxiki>

Επιμέλεια Έκδοσης: Τμήμα Γ' Επιμόρφωσης και Αξιολόγησης Εκπαιδευτικού Έργου και Εκπαιδευτικών, Ευρωπαϊκής και Διεθνούς Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σημείωση επιμέλειας περιλήψεων

Το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) ανέλαβε την επιμέλεια των περιλήψεων, ώστε να πληρούν τις προδιαγραφές ως προς τον επιτρεπόμενο αριθμό λέξεων. Επίσης, έχουν αφαιρεθεί τυχόν προσωπικές αναφορές. Το περιεχόμενο των περιλήψεων αντικατοπτρίζει αποκλειστικά τις προσωπικές απόψεις των συγγραφέων και δεν συνιστά υιοθέτηση απόψεων ή θέσεων του ΙΕΠ.

Περιεχόμενα

Α΄ ΜΕΡΟΣ	13
Κεντρική Ομιλία.....	13
Δράσεις Ενεργού Πολίτη: Οι Αρχές και η Φιλοσοφία ενός Νέου Προγράμματος Σπουδών..	14
Β΄ ΜΕΡΟΣ.....	16
Προφορικές Ανακοινώσεις.....	16
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	17
Το Πλαίσιο Δυνατοτήτων - Capability/ Capabilities Approach- των Amartya Sen και Martha Nussbaum και η Σημασία του για την Εκπαίδευση Όλων των παιδιών	18
Διερεύνηση του Σχολικού Εκφοβισμού: Στατιστική Ανάλυση και Προγνωστικά Μοντέλα σε Μαθητές Λυκείου.....	19
Χρήση της Ανάλυσης Κυρίων Συνιστωσών για την Ανίχνευση του Σχολικού Εκφοβισμού: Μια Συγκριτική Αξιολόγηση Αποδοτικότητας Αλγορίθμων Μηχανικής Μάθησης.....	20
Η Διδασκαλία & Ευαισθητοποίηση των Μαθητών της Ε΄ Τάξης Πειραματικού Δημοτικού Σχολείου για το Ολοκαύτωμα και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στο Πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφορία και την Ιδιότητα του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη.....	21
Το «Δικαίωμα στο να Έχουμε Δικαιώματα» και η Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα	22
Η Συσχέτιση της Ιδιότητας του Ενεργού Πολίτη με την Οικονομία στη Σχολική Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	23
Νέες Προοπτικές Ποιότητας Ζωής για Πολίτες με Νοητική Αναπηρία: Μία Ποιοτική Έρευνα των Αντιλήψεων και των Απόψεών τους.....	24
Η Κινητοποίηση της Ευθύνης των Θεατών του Σχολικού Εκφοβισμού ως Προσέγγιση για την Αντιμετώπιση του Φαινομένου	25
Διδάσκοντας τα Δικαιώματα του Παιδιού μέσα από τις Τέχνες. Στάσεις και Απόψεις Μαθητών/-τριών Δημοτικού.....	26
Η Λογοτεχνία ως Μέσο Διαλόγου και Ευαισθητοποίησης στην Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	27
Η Δίκη του Θηραμένη (Ξεν. <i>Ελληνικά</i> , 2.3.50-56). Από τη Σχολική Αίθουσα στην Αίθουσα του Σημερινού Δικαστηρίου	28
Δικαιώματα του Παιδιού και Μαθητική Επιχειρηματικότητα.....	29
Γνώσεις, Στάσεις και Αντιλήψεις Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Σχετικά με τη Διδασκαλία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.....	30
Εθνική Εκπαίδευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα. Η Περίπτωση του Μαθήματος της «Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής» της Γ΄ Γυμνασίου.....	31
Εκπαίδευση χωρίς Αποκλεισμούς: Διασφαλίζοντας ίσες Ευκαιρίες για όλους.....	32

Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Παιδιών: Εφαρμογή και Αντίκτυπος σε Μαθητές/-τριες του Ενιαίου Ειδικού Επαγγελματικού Γυμνασίου - Λυκείου Ρόδου	33
Καλές Πρακτικές Ενδυνάμωσης και Συμπερίληψης	34
Μάθημα: Ατομικά Δικαιώματα.....	35
 ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	36
Η Διδασκαλία της Αγγλικής ως Διεθνούς Γλώσσας στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.....	37
Σχεδιασμός στην Κοινότητα «CGScholar» μιας Διαπολιτισμικά Διαφοροποιημένης Παρέμβασης για την Προσχολική Εκπαίδευση.....	38
Αντιλήψεις των Μαθητών/-τριών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για τον Επιπολιτισμό των Ελλήνων Μεταναστών την Περίοδο της Οθωμανικής Κυριαρχίας (15 ^{ος} - 19 ^{ος} αιώνας)	39
Ενδυνάμωση της Κατανόησης και του Σεβασμού για την Πολιτισμική Ποικιλομορφία: Προώθηση της Αποδοχής Γλωσσικών, Θρησκευτικών και Πολιτιστικών Παραδόσεων	40
Γεφυρώνοντας Πολιτισμούς: Σχεδιασμός Εργαλείου για την Ενσωμάτωση της Τεχνητής Νοημοσύνης στην Ελληνική και Κινεζική Εκπαίδευση	41
Διερεύνηση και Ανάλυση των Διαπολιτισμικών Προσεγγίσεων στα Σχολεία των Κρατών της Βαλτικής (Εσθονία, Λιθουανία, Λετονία) και του Βίσεγκραντ (Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία)	42
Σύγχρονη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Η Παιδεία της Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία	43
Παγκόσμια Πολιτειότητα	44
«Εμείς» και «οι Άλλοι»: Αναπαραστάσεις του «Ξένου» στον Λόγο της Μαζικής Κουλτούρας. Ανάπτυξη ενός Προγράμματος Κριτικού Γραμματισμού για την Επίτευξη της Διαπολιτισμικής Επίγνωσης	45
Προκλήσεις και Εμπόδια για την Ένταξη των Μαθητών Ρομά στο Ελληνικό Σχολείο:	46
Οι Οπτικές των Μαθητών/-τριών, των Εκπαιδευτικών και των Γονέων	46
Διαπολιτισμικά Σχολεία στην Ελλάδα: Αντιλήψεις Μαθητών και Εκπαιδευτικών για τη Διαπολιτισμική τους Ικανότητα και Μελλοντικές Θεωρήσεις.....	47
Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Παραμύθι: Παραμύθια από τις Γειτονιές του Κόσμου... «Πηγαίνουν Σχολείο»	48
Συμμέτοχος, Συμμαθητής, Συνεργάτης στο Πολυπολιτισμικό Σχολείο: Μια Παιδαγωγική Παρέμβαση Καλλιέργειας Δεξιοτήτων Γραμματισμού, Πολυπολιτισμικής Ενημερότητας και Επικοινωνίας στην Προσχολική Αγωγή.....	49
Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα στο Νηπιαγωγείο.....	50
Η Διδασκαλία της Αγγλικής Γλώσσας και η Συμβολή της στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Η Χρήση Συνομιλιακών Συνεπαγωγών με τη Βοήθεια Σωμάτων Κειμένων.....	51
Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση ως Θεμέλιο της Παγκόσμιας Πολιτότητας: Ο ρόλος της Ενσωμάτωσης της Διαφορετικότητας. Οι Πρωτοβουλίες του Συμβουλίου της Ευρώπης	52

Καλλιέργεια Ιστορικής Σκέψης και Σύνδεση της Ιστορίας με τη Διαπολιτισμικότητα σε Μαθητές Α΄ Λυκείου με Διδακτική Χρήση Ιστορικών Πηγών και Πολυπρισματικών Οπτικών. Το Παράδειγμα της Μετανάστευσης των Ελλήνων στην Αμερική 1890-1930	53
Ανιχνεύοντας τις Πολυγλωσσικές Ανάγκες των Μαθητών/Μαθητριών ως Δημοκρατικών Πολιτών: ο/η Εκπαιδευτικός ως Ερευνητής/Ερευνήτρια	54
ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	55
Το Καραβάνι χωρίς Σύνορα: Ένα Θεατροπαιδαγωγικό Πρόγραμμα Αντι-ρατσισμού και Διαπολιτισμικότητας.....	56
Εκπαιδύοντας Ενάντια στον Ρατσισμό μέσα από τον Πολιτικό Λόγο και την Αξιοποίηση της Τέχνης: Μια Διδακτική Πρόταση για το Μάθημα της «Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας»	57
Το «Προσφυγικό» στο Ελληνικό Σχολείο: Αναπαριστώντας και Ερευνώντας τους «Άλλους» στο Μάθημα των Αγγλικών Γενικού Λυκείου	58
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ	59
Η Συναισθηματική Ανάπτυξη των Μαθητών Επαγγελματικών Σχολείων (ΕΠΑΛ) μέσω Διαχείρισης Θυμού.....	60
Η Χρήση της Αφήγησης στην Εκμάθηση της Ελληνικής ως Δεύτερης Ξένης Γλώσσας σε Ενήλικες Πρόσφυγες και Μετανάστες Μαθητές/-τριες	61
Η Αναζήτηση της Ταυτότητας μέσα από την Περιπλάνηση. Ο Παγκόσμιος Πολίτης σε Έργα του Ευγένιου Τριβιζά	62
Εκπαιδύοντας Ενεργούς Πολίτες: η Περίπτωση της Σύγχρονης Τέχνης	63
Συμπερίληψη στην Τάξη: Αναγνώριση και Ανταπόκριση στις Ανάγκες των Θετών Παιδιών. 64	
Πέρα από τα Βιβλία: Τι μου Έμαθαν τα Παιδιά	65
Δείκτες Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Ένταξης Παιδιών Μεταναστών και Προσφύγων, IMMERSE Horizon 2020.....	66
Εκπαίδευση Ενήλικων Μεταναστών και Μετασχηματισμός Ταυτοτήτων για την Ενεργό Πολιτεϊότητα	67
Εκπαιδευτική Κουζίνα: Πιλοτικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Κοινωνικών Δεξιοτήτων και Εκπαίδευσης Δραστηριοτήτων Καθημερινής Διαβίωσης στο Πλαίσιο του Ειδικού Δημοτικού Σχολείου	68
«Γονείς, Μαθητές και Εκπαιδευτικοί σε μια Κοινή Γιορτή, Διασκεδάζουμε Όλοι μαζί»: Ένα Σχέδιο Δράσης με Βάση τις Αρχές της Ενταξιακής και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης	69
Βιωματικές Δράσεις Μαθητών/-τριών του ΕΕΕΕΚ Πειραιά κατά της Οπαδικής Βίας	70
Πρόγραμμα Ευαισθητοποίησης Μαθητών για την Αποδοχή της Διαφορετικότητας	71
Ένα Πρόγραμμα Εφαρμογής από το 1997 έως το 2018	71

Adopt a Grandparent - Υιοθετώ έναν Παππού ή μια Γιαγιά.....	72
Η δια Βίου Μάθηση και η Εκπαίδευση Ενηλίκων ως Στρατηγικές για την Ενίσχυση της Απασχολησιμότητας και την Κοινωνική Ενσωμάτωση των NEETs	73
«Σκηνή ... όπως Σχολική Τάξη»: οι Παραστατικές Τέχνες ως Φορέας της Πολιτότητας.....	74
 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ	75
Η Διδασκαλία της Ισότητας των Φύλων μέσα από τη Διδασκαλία των Πατέρων της Εκκλησίας	76
Έμφυλες Διαστάσεις στην Προσέγγιση του Παρελθόντος: Πρόγραμμα Σπουδών του Δημοτικού και Διαμόρφωση Ισότητας Αφηγήσεων	77
Φυσική Αγωγή και Πολιτειότητα. Πρακτικές Εφαρμογές στην Τάξη με Στόχο την Ισότητα των δύο Φύλων	78
Η Εκπαίδευση των Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων Κοριτσιών. Κοινωνικοποίηση και Εκπαιδευτικές Ανισότητες στη Χώρα Καταγωγής τους. Μια Μελέτη Περίπτωσης.....	79
Το Πρόγραμμα της «Βουλής των Εφήβων» ως Ευκαιρία Πολιτειακής Εκπαίδευσης και Ενεργοποίησης των Μαθητών/-τριών σε θέματα Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και Ισότητας των Φύλων: Παρουσίαση Καλής Πρακτικής	80
Λαϊκό Παραμύθι και Προαγωγή Ισότητας των Φύλων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	81
Πρωθώντας την Ισότητα των Φύλων στη Φυσική: Στάσεις Μαθητών/-τριών και Αναγκαίες Παρεμβάσεις	82
Η Εκπαίδευση Ενηλίκων ως Εργαλείο για την Προώθηση της Ισότητας των Φύλων.....	83
Ανδρισμοί και Εκπαίδευση: η Συμβολή των Κριτικών Σπουδών των Ανδρών και των Ανδρισμών στη Διδασκαλία της Λογοτεχνίας για τη Διαμόρφωση Ενεργών Πολιτών και την Επίτευξη της Έμφυλης Αλλαγής και Ισότητας.....	84
 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ	85
Εκπαίδευση για την Παγκόσμια Ιθαγένεια και τη Διεθνή Αλληλεγγύη: Προκλήσεις και ο Ρόλος της Τεχνητής Νοημοσύνης	86
Εκπαιδευτικός και Εκπαίδευση για την Παγκόσμια Ιθαγένεια και τη Διεθνή Αλληλεγγύη: Ένας Διαρκής Αγώνας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα.....	87
Η Αξιοποίηση της Φιλίας ως Οικουμενικής Ενοποιού Ηθικής και Πολιτικής Δύναμης στη Σύγχρονη Εκπαίδευση, μέσα από τη Σκέψη της Arendt	88
 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ	89
Η «Slam Ποιητική Φωνή» των Μαθητών στα Σύγχρονα Περιβαλλοντικά Προβλήματα: Μια Καινοτόμος Εκπαιδευτική Παρέμβαση	90

Η Πρόσληψη της έννοιας της Αειφορίας μέσα από τη Μετασχηματιστική Δύναμη της Τέχνης σε ένα Πολυδιάστατο Περιβάλλον Μάθησης.....	91
Περιβαλλοντική Βιωσιμότητα και Διαπολιτισμός, Σύμπλοκα και Αλληλοπαθή Μακροσυστήματα Εφαρμοσμένης Εκπαίδευσης προς την Ενδυνάμωση της Ιδιότητας του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη: Προοπτική και Συνθέσεις	92
Καλλιέργεια Δεξιοτήτων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση μέσα από Προγράμματα της Θεματικής Ενότητας «Φροντίζω το Περιβάλλον».....	93
Χρήση Θεατρικών και Ψηφιακών Παιχνιδιών για την Ευαισθητοποίηση και την Αυτενέργεια των Πολιτών για την Αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής	94
Ανάλυση και Σχολιασμός Ψηφιακών Φωτογραφικών Εικόνων, Μελετώντας Κανονιστικές Προθέσεις σχετικά με Περιβαλλοντικές Παραμέτρους	95
Το Μαθητικό Συνέδριο της Ελευσίνας ένα ζωντανό Εργαστήριο Οικοδόμησης της Ταυτότητας του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη που Νοιάζεται και Δρα για το Κλίμα.....	96
Η Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία ως Εργαλείο για τη Συγκρότηση του Ενεργού Πολίτη	97
Δημιουργία Παρατηρητηρίου Βιοποικιλότητας μέσω της Προσέγγισης «Επιστήμης του Πολίτη» για τη Μητροπολιτική Περιοχή της Αθήνας.....	98
Το Αειφόρο Ράλλειο Γυμνάσιο Θηλέων Πειραιά: μια Διαδικασία Στροφής προς την Αειφορία 2023-24.....	99
Εικονική Επιχειρηματικότητα στο Γυμνάσιο: Συνδυάζοντας την Πράσινη Επιχειρηματικότητα με τη Βιώσιμη Κινητικότητα μέσω της Εφαρμογής <i>Urban Biker</i>	100
Καλλιεργώντας Μελλοντικούς Ηγέτες: Η Διαδρομή των Green Ambassadors στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση	101
Εκπαίδευση στην Ενεργό Πολιτειότητα με Οδηγό τον Θαλάσσιο Γραμματισμό	102
Θαλάσσιος Γραμματισμός και Επιστήμη των Πολιτών ως βασικοί άξονες για την Βιώσιμη Ανάπτυξη και την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος.....	103
Η Καλλιέργεια της Έννοιας του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη μέσα από Διαθεματική Δράση για την Αειφορία στη Γερμανική Γλώσσα	104
Διερευνώντας τις Ιδέες Παιδιών Προσχολικής Ηλικίας για την Αειφόρο Διατροφή και Κατανάλωση	105
“Let it Flow!”: Ένα Παιχνίδι Ρόλων για τη Διαχείριση της Λεκάνης Απορροής του Αώου ...	106
Οι Προεκτάσεις της Βιώσιμης Ανάπτυξης στην Εκπαίδευση μέσω της Μελέτης Περιβαλλοντικών Προγραμμάτων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στους 52 Νομούς της Ελλάδος	107
Πρωθώντας την Ιδέα του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη μέσω των Εργαλείων της Τεχνητής Νοημοσύνης (TN). Εναλλακτικές Καλές Πρακτικές στο 1 ^ο ΕΠΑΛ Άνω Λιοσίων	108
Η Εκπαίδευση για την Αειφορία ως Μοντέλο Οικονομικής Ανάπτυξης, Κοινωνικής Οργάνωσης και Περιβαλλοντικής Βιωσιμότητας στα Νέα Σχολικά Βιβλία: Μελέτη Περίπτωσης στα Βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (Γυμνάσιο - Λύκειο)	109

Εγγραμματοσμός για Θαλάσσιο Περιβάλλον: η Αξία και η Αναγκαιότητα της για την Εκπαίδευση των Αυριανών Πολιτών.....	110
Αειφόρο Σχολείο και Έρευνα δράση σε Νηπιαγωγείο: η Συνεργασία Σχολείου-Οικογένειας μέσω της Εφαρμογής του Σφαιρικού Μοντέλου της Epstein	111
Η Συμβολή του Δικτύου Φιλόζων Σχολείων της Πανελλαδικής Φιλοζωικής και Περιβαλλοντικής Ομοσπονδίας στην Ανάπτυξη της Ενεργού Πολιτειότητας	112
Ενσωμάτωση της Περιβαλλοντικής Πολιτικής στη Νομοθεσία τη Ελλάδα: Η σύμβαση του Aarhus.....	113
Περιβαλλοντική Στατιστική: Διδακτική Πρακτική Μελέτης Συμβατικής και Ραδιενεργού Ρύπανσης Θαλασσίου Περιβάλλοντος.....	114
Εκπαίδευση για την Αειφορία και τον Ενεργό Πολίτη στο Πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έργου “SYNAPSES - Establishing Teacher Education Networks and Communities of Practice on Teaching for Sustainability Citizenship”	115
Κλιματική Αλλαγή και Προγράμματα Σπουδών, στο Ελληνικό Σχολείο	116
Σκέφτομαι Αειφορικά, Δρω Υπεύθυνα (Τοπικό Δίκτυο σχολείων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Πέλλας).....	117
Ανοικτές Οικολογίες και Εργαστήρια Συνεργατικής Μάθησης στην Προσχολική Εκπαίδευση: Διαμορφώνοντας Παγκόσμιους Πολίτες μέσω της STE(A)M Μεθοδολογίας	118
Η Βιωσιμότητα των Σχολείων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία μέσω Καταγραφής των Αντιλήψεων των Εκπαιδευτικών της Συγκεκριμένης Βαθμίδας για την Αειφορία.....	119
Η Παραδοσιακή Ελληνική Μεσογειακή Διατροφή ως Εκπαιδευτικό Εργαλείο Βιώσιμης Ανάπτυξης και Διατήρησης του Φυσικού Περιβάλλοντος	120
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	121
Η Ανάδειξη της Σημασίας της Ειρήνης μέσα από την Εκπαίδευση	122
Η Συνταγματική Κατοχύρωση του Δικαιώματος στην Εκπαίδευση για την Ειρήνη	123
Διαθεματική Διδακτική Προσέγγιση του Εικονοβιβλίου του Αλέξη Κυριτσόπουλου «Το Παραμύθι με τα Χρώματα» με την Αξιοποίηση των ΤΠΕ	124
Η Δημόσια Σφαίρα και ο Ρόλος του Εκπαιδευτικού Σήμερα.....	126
Γιούργκεν Χάμπερμας - Henry Giroux.....	126
Η Πολυπολιτισμική Ιδιότητα του Πολίτη, η Πολιτική της Διαφοράς και η Κριτική Παιδαγωγική στην Πολιτειακή Παιδεία των Εφήβων	127
Ο Ρόλος της Εκπαίδευσης στη Διαμόρφωση Πολιτειακής Συνείδησης και την Ενίσχυση της Συμμετοχής των Πολιτών στις Δημοκρατικές Διαδικασίες: Η Περίπτωση των Προγραμμάτων Σπουδών των Κρατών Μελών της ΕΕ	128
Η Εκδικητική Πορνογραφία κατά των Γυναικών ως Μορφή Έμφυλης Βίας.....	129
Η Δημιουργία του «Ευρωπαϊκού Χώρου για την Εκπαίδευση στην Πολιτειότητα».....	130

«Αυτός ο Μύθος μας ... Ενώνει»: Εκπαίδευση για την Ευρωπαϊκή Πολιτότητα μέσα από τον Πολιτισμικό και Μυθολογικό Γραμματισμό	131
Το Σθένος της Ηθικής και Παιδαγωγικής Σκέψης του Αριστοτέλη ως αντίβαρο στην Ασυναρτησία της Ιδέας του Ηθικού-Παιδαγωγικού Σχετικισμού στην Εκπαίδευση.....	132
Η Μαθητική Αγορά του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος.....	133
Εκπαίδευση Πολιτών, ΤΠΕ και Πολιτιστική Πολυμορφία: Το Καρναβάλι της Καστοριάς (Ραγκουτσάρια) ως Παράδειγμα Διατήρησης και Μετάδοσης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO).....	134
Το Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό: Προώθηση της Δημοκρατικής Εκπαίδευσης και της Ενεργής Πολιτειότητας	135
Βιβλιομετρική - Θεματική Ανάλυση για την Πολιτειακή Εκπαίδευση	136
Εκπαιδεύοντας τους Αυριανούς Πολίτες	137
Το Εξελικτικό - Σχεσιακό Μοντέλο Συνθετικής Ψυχοθεραπείας των K. Evans & M. Gilbert ως Έμπνευση στην Εκπαίδευση Ενηλίκων για την Εκπαίδευση Ενεργών Πολιτών	138
Διδάσκοντας για την Ιδιότητα του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη μέσω των Καταστάσεων Προβληματισμού.....	139
Η Συμβολή του Σχολείου στη Διαμόρφωση ενός Γνωστικού και Ηθικού Ενεργού Πολίτου-Μαθητού	140
Στρατηγικές Καλλιέργειας Ικανοτήτων Ενεργού Πολίτη: Η Περίπτωση των Παγκόσμιων Ρουτινών Σκέψης.....	141
Παράγοντες που Επιδρούν στη Διαμόρφωση των Προτύπων της Ιδιότητας του Πολίτη και στην Πρόθεση των Εφήβων να Εμπλακούν σε Δράσεις Κοινωνικής και Πολιτικής Συμμετοχής	142
Το 1 ^ο Πανελλήνιο Μαθητικό Συνέδριο Κοινωνικών Επιστημών και η Συμβολή του στην Εκπαίδευση για την Ιδιότητα του Ενεργού Πολίτη	143
Η Αξιολόγηση των Μαθητών/-τριών στην Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή και στην Πολιτική Παιδεία	144
Η Εκπαίδευση για την Πολιτειότητα και την Ακεραιότητα στην Οικονομική Συμπεριφορά των Πολιτών στα Νέα Σχολικά Βιβλία: Μελέτη Περίπτωσης στα Βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (Γυμνάσιο - Λύκειο)	145
Εργαλειοθήκη Δημοκρατίας: Καλλιεργώντας την Ιδιότητα του Ενεργού Πολίτη στην Προσχολική Αγωγή.....	146
Η Δημοκρατική Πολιτειότητα στην Προσχολική Εκπαίδευση: Μια Έρευνα Δράση για το Μαθητικό Συμβούλιο	147
Διαθεματική Ηθική στα Σχολεία Α/θμιας και Β/θμιας εκπαίδευσης	148
Η Εφαρμογή της Αμοιβαίας Μαιευτικής Μεθόδου για την Ενίσχυση των Κοινωνικών Δεξιοτήτων και την Ανάπτυξη της Κριτικής Σκέψης των Μαθητών/-τριών με Στόχο την Συμπερίληψη, την Ενεργή Πολιτειότητα και τον Δημοκρατικό Πολιτισμό	149

Η Εκπαίδευση των Παιδιών στην Άσκηση της Δημοκρατικής Συμμετοχής και Δράσης. Το «Δημοτικό Συμβούλιο Παιδιών» - Ένα Διδακτικό Παράδειγμα	150
Διδακτικές Τεχνικές - Δραστηριότητες για την Εκπαίδευση του Πολίτη σε μαθητές/-τριες Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης	151
SOS4Love Project: Students Organize Solutions for Love & Peace in the World	152
Διερεύνηση των Αντιλήψεων Εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για την Αναπροσαρμογή των Εκπαιδευτικών Πρακτικών και Στόχων που Αφορούν στην Εκπαίδευση του Πολίτη στο Γενικό Γυμνάσιο και Λύκειο.....	153
Ενεργός Πολίτης ή Ενεργώ ως Πολίτης;	154
Τέχνη και Εκπαίδευση: Αντιθέσεις, Συγκρούσεις, Πλουραλισμός και Προστασία της Δημοκρατίας στο Παιχνίδι «Το άλλο Μισό»	155
Κριτική Εκπαίδευση για την Ειρήνη και Ιδιότητα Ενεργού Πολίτη. Ελλείψεις και Αναγκαιότητες στα Προγράμματα Σπουδών του Ελληνικού Σχολείου και Σύγχρονες Παιδαγωγικές Τάσεις	156
Εγώ και τα Συναισθήματα: Καινοτόμο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα για την Επίτευξη του 3 ^{ου} Στόχου Βιώσιμης Ανάπτυξης «Καλή Υγεία και Ευημερία» στο Νηπιαγωγείο	157
Ξεκινώντας το «Ταξίδι» της Ζωής μας από το ΕΕΕΕΚ με Στόχο την Ενεργό Συμμετοχή στην Κοινωνία	158
Η Εφαρμογή της Ψυχιατρικής Μεταρρύθμισης στην Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας: Υπηρεσίες Έγκαιρης Παρέμβασης και Θεραπείας για Εφήβους και Νέους, Υφιστάμενες Υπηρεσίες και Περαιτέρω Ανάγκες	159
Σεξουαλική Αγωγή στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	160
Οι Μαθητές Εκπαιδεύονται, Εκφράζονται και Διεκδικούν την Ενεργή Πολιτειότητα	161
 ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ	 162
Πολιτική Κοινωνικοποίηση στο Σχολείο και Ψηφιακά Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης: Μια Έρευνα-Δράση	163
Η Οπτική των Εκπαιδευτικών για την Υποστηρικτική Επίδραση των Σύγχρονων Ψηφιακών Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση, μέσα από το Πρόγραμμα Tech Talent School για Εκπαιδευτικούς	164
Η Χωρική Εκπαίδευση στη Σύγχρονη Ψηφιακή Παγκοσμιότητα: Προκλήσεις και Προοπτικές Ενόψει της Ανθρωποκαίνου Εποχής	165
Η Ψηφιακή Πλατφόρμα Κινηματογραφικών Ταινιών για τα Σχολεία CINEDU	166
Ενίσχυση της Ενεργούς Πολιτειότητας και των Αναπτυξιακών Στόχων με Εικονική Πραγματικότητα: Δημιουργώντας Εκπαιδευτικά Σενάρια για Μαθητές Δημοτικού	167
Φωνητικός Οδηγός στη Ψηφιακή Εποχή και την Έλευση του 21 ^{ου} Αιώνα	168

Καλλιέργεια Ενεργούς Πολιτειότητας Μαθητών Αειφόρου Νηπιαγωγείου μέσα από την Αξιοποίηση της Εκπαίδευσης STEAM και Εφαρμογών Εκπαιδευτικής Ρομποτικής, Τεχνητής Νοημοσύνης και Επαυξημένης Πραγματικότητας.....	169
UNESCO: Η Καταπολέμηση της Ρητορικής Μίσους στην Εκπαίδευση-Καλές Πρακτικές	170
Γ' ΜΕΡΟΣ	171
Αναρτημένες Ανακοινώσεις Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Δράσεων -Poster	171
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	172
Γυναίκες Ρομά στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση: ο Ρόλος του Δάσκαλου στην Εκπαιδευτική τους Πορεία.....	173
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	174
Η Μουσική ως Γλώσσα Ενότητας: Μια Εξερεύνηση Καινοτόμων Πρακτικών στη Διδασκαλία της Μουσικής σε Πολυπολιτισμικά Σχολικά Περιβάλλοντα	175
Μετασχηματίζουσα Μάθηση στους Ρομά Μαθητές στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	176
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ	177
Εκπαιδευτική Πολιτική και Καινοτομία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Η Λειτουργία των Τμημάτων Υποδοχής ΖΕΠ Ι και ΖΕΠ ΙΙ. Μια Θεωρητική Προσέγγιση στο Σύγχρονο Σχολείο	178
Ο Ρόλος της Ηγεσίας των Εκπαιδευτικών στην Ανάπτυξη της Συμπεριληπτικής Εκπαίδευσης	179
Μουσικοθεραπεία και Αυτισμός: Ένα Μέσο Ένταξης και Ενδυνάμωσης.....	180
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ	181
Έμφυλες Αναπαραστάσεις στα Σχολικά Εγχειρίδια Μαθηματικών Γυμνασίου	182
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ	183
Μια Βέλτιστη Εκπαιδευτική Πρακτική στο Πλαίσιο: «Ενημερώνομαι, Δρω, Χτίζω ένα Κλιματικά Ανθεκτικό Μέλλον»	184
Εμπλοκή του Μαθητικού Δυναμικού στην Ανακύκλωση Σχολικών Εγχειριδίων	185
Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη: Συμπεράσματα από την Πιλοτική Εφαρμογή του Εκπαιδευτικού Πακέτου MIRACLE	186
Η Περιβαλλοντική Βιωσιμότητα για το Παρόν και το Μέλλον του Πλανήτη μας	187
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ/ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	189

Ενεργός Πολιτειότητα και Συμμετοχικότητα: Μια Διδακτική Παρέμβαση με Στοιχεία Freinet σε Πολυπολιτισμικό Περιβάλλον	190
Προσχολική Αγωγή και Παιδική Ευημερία. Ο Ρόλος της Αυτοεκτίμησης στην Κατάκτηση της Ευτυχίας	191
Προετοιμάζοντας Μελλοντικούς Ενεργούς Πολίτες	192
Διαμορφώνοντας Στάσεις και Συμπεριφορές Ενεργού Πολίτη: η Διδασκαλία της ΚΑΡΠΑ και της Χρήσης του ΑΕΑ στο Σχολικό Περιβάλλον	193
Α/r/tography για Καινοτομία και Διερεύνηση Εκπαιδευτικών Μετασχηματισμών μέσω της Τέχνης.....	194
 ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ	 195
Εκπαίδευση για την Ηθική Χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης	196

Α΄ ΜΕΡΟΣ

Κεντρική Ομιλία

Δράσεις Ενεργού Πολίτη: Οι Αρχές και η Φιλοσοφία ενός Νέου Προγράμματος Σπουδών

Κώστας Δημόπουλος

Καθηγητής Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Χρυσή Χατζηχρήστου

Καθηγήτρια Σχολικής Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ

Αικατερίνη Λαμπροπούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια ΕΚΠΑ

Πολυχρόνης Σιφακάκης

ΕΔΙΠ Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Παναγιώτης Τσιωτάκης

ΕΔΙΠ Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Γεώργιος Λογιώτης

Διδάκτωρ, Σύμβουλος Εκπαίδευσης

Βασιλική Ιωακειμίδου

Διδάκτωρ, Σύμβουλος Εκπαίδευσης

Θεοδώρα Υφαντή

Διδάκτωρ, Σχολική Ψυχολόγος

Νίκη Γεωργακάκου-Κουτσονίκου

Διδάκτωρ, Κλινική Ψυχολόγος

Μαρία Δημοπούλου

Εκπαιδευτικός, Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Διεύθυνσης ΠΕ Α' Αθήνας

Αριστείδης Νότης

Εκπαιδευτικός

Περίληψη

Στην εισήγηση παρουσιάστηκαν οι βασικές αρχές και η φιλοσοφία του Νέου Προγράμματος Σπουδών για την υλοποίηση δράσεων ενεργού πολίτη στη σχολική κοινότητα. Αρχικά αναφέρθηκαν στοιχεία που σχετίζονται με την αναγκαιότητα του Προγράμματος για την ανάπτυξη Δράσεων Ενίσχυσης της Ενεργού Πολιτειότητας σύμφωνα με το μοντέλο του Ενεργού Πολίτη, τους βασικούς τομείς εκπαίδευσης για την «παγκόσμια πολιτειότητα» και τις ικανότητες που σχετίζονται με τη δράση για αλλαγή και αφορούν σε γνωστικές και κοινωνικο-συναισθηματικές ικανότητες, τη γνώση και κριτική κατανόηση, αξίες και στάσεις. Στη συνέχεια αναφέρθηκαν οι δεξιότητες που καλλιεργούνται μέσω των προγραμμάτων ενεργού πολιτειότητας και σχετίζονται μεταξύ άλλων με την ενίσχυση κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων, την κοινωνική δικαιοσύνη, το σχολικό κλίμα και γενικότερα

την προαγωγή της ψυχικής υγείας σε επίπεδο συστήματος (σχολείο-κοινότητα). Με βάση τα παραπάνω έγινε συνοπτική παρουσίαση της δομής και του τρόπου υλοποίησης του προγράμματος στη σχολική τάξη. Το πρόγραμμα αποτελεί μια οριζόντια εκπαιδευτική παρέμβαση που διατρέχει όλη σχεδόν τη σχολική ζωή των μαθητών/-τριών προσαρμοζόμενη στις ανάγκες και τις δυνατότητες των διαφορετικών ηλικιών, τάξεων και επιμέρους σχολικών μονάδων όλων των βαθμίδων. Επιπλέον ορίστηκε η χωρική εμβέλεια του προγράμματος που αφορά σε δράσεις στο πλαίσιο της σχολικής κοινότητας, της κοινότητας-γειτονιάς, της χώρας ή/και τον διεθνή χώρο και τον ψηφιακό κόσμο. Παράλληλα παρουσιάστηκε το βασικό περιεχόμενο του Οδηγού και οι θεματικές ενότητες με ενδεικτικά παραδείγματα δομημένων δράσεων ενεργού πολιτεότητας που περιλαμβάνουν 5 στάδια υλοποίησης (Διερεύνηση, Προετοιμασία-Σχεδιασμός, Υλοποίηση, Επικοινωνία-Διάχυση, Αναστοχασμός). Η εισήγηση ολοκληρώθηκε με διαπιστώσεις και επισημάνσεις για τα οφέλη συμμετοχής των μαθητών/-τριών σε ένα ενιαίο πρόγραμμα Ενεργού Πολιτεότητας και την γενικότερη δυνατότητα ανάδειξης καλών πρακτικών σε σχετικό αποθετήριο που θα μπορούσε να δημιουργηθεί στην ιστοσελίδα του ΙΕΠ από το οποίο θα μπορούν στο μέλλον να αντλούν ιδέες για δράσεις όλες οι σχολικές μονάδες.

Λέξεις-κλειδιά: νέο Πρόγραμμα Σπουδών, δράσεις ενίσχυσης της ενεργού πολιτεότητας

Β΄ ΜΕΡΟΣ

Προφορικές

Ανακοινώσεις

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Το Πλαίσιο Δυνατοτήτων - Capability/ Capabilities Approach- των Amartya Sen και Martha Nussbaum και η Σημασία του για την Εκπαίδευση Όλων των παιδιών

Αναστασία Βυθούλκα

Εκπαιδευτικός ΠΕ70

Περίληψη

Η πρόταση αυτή έχει ως σκοπό να παρουσιάσει το Πλαίσιο Δυνατοτήτων, των Αμάρτυνα Σεν και Μάρθα Νουσμπάουμ ως ένα εναλλακτικό πλαίσιο, κατάλληλο για την εκπαίδευση όλων των παιδιών. Η πρόταση αυτή δομείται ως εξής: Αρχικά παρουσιάζονται οι βασικές αρχές του πλαισίου και η κριτική του Αμάρτυνα Σεν σε σύγχρονες οικονομικές θεωρίες όπως του νεοφιλελευθερισμού και του ωφελιμισμού αλλά και η κριτική του στις αναδιανεμητικές θεωρίες δικαίου και ειδικότερα στην *Περί Δικαίου Θεωρία* του John Rawls (1979). Στη συνέχεια παρουσιάζεται η πρόταση της Μάρθα Νουσμπάουμ, η οποία αξιοποιώντας το θεωρητικό υπόβαθρο και την κριτική του Πλαισίου Δυνατοτήτων προχωρά στην διατύπωση μιας μερικής Θεωρίας Δικαίου για την Αξιοπρέπεια του Ανθρώπου. Στόχος αυτής της παρουσίασης είναι να αναδειχτούν αφενός οι μεταξύ τους διαφορές αφετέρου να διαφανεί η αλληλεξάρτηση και η συμπληρωματικότητά τους. Το Πλαίσιο Δυνατοτήτων αναπτύσσεται γύρω από έννοιες όπως η ελευθερία (freedom), η ενεργός συμμετοχή (agency) και ως εκ τούτου έχουν διατυπωθεί αμφιβολίες ως προς την καταλληλότητά του για την εκπαίδευση των μικρών παιδιών. Στο πλαίσιο αυτής της παρέμβασης παρουσιάζεται συνοπτικά η συζήτηση αυτή καθώς και ορισμένοι εύλογοι προβληματισμοί. Το Πλαίσιο Δυνατοτήτων από μόνο του δεν αποτελεί εκπαιδευτική θεωρία αλλά η πρόταση αυτή ισχυρίζεται ότι προκειμένου να αναδειχτεί η ανατρεπτική σκέψη του πλαισίου θα πρέπει να υποστηριχθεί από μια ανθρωπιστική /μεταανθρωπιστική παιδαγωγική, η οποία θα δίνει έμφαση στην ειρήνη, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ισότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη για όλους τους ανθρώπους. Είναι πεποίθησή μας ότι ένα από τα δυνατά στοιχεία του Πλαισίου Δυνατοτήτων είναι ότι μιλώντας για την εκπαίδευση όλων των παιδιών μας επιτρέπει να διευρύνουμε το «ανήκειν» ώστε το δικαίωμα στην εκπαίδευση να συμπεριλάβει όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα από χώρα καταγωγής, φύλο, φυλή, εθνικότητα, σεξουαλικό προσανατολισμό, αναπηρία και ηλικία.

Λέξεις-κλειδιά: Capability Approach, ισότητα, κοινωνική δικαιοσύνη, εκπαίδευση όλων των παιδιών

Διερεύνηση του Σχολικού Εκφοβισμού: Στατιστική Ανάλυση και Προγνωστικά Μοντέλα σε Μαθητές Λυκείου

Δημήτρης Γαλιατσάτος

Εκπαιδευτικός ΠΕ03, Πρότυπο ΕΠΑΛ Αλεξανδρούπολης

Μαρία Τζαμπαζάκη

Εκπαιδευτικός ΠΕ86, Πρότυπο ΕΠΑΛ Αλεξανδρούπολης

Μαρίνα Χριστοπούλου

Εκπαιδευτικός ΠΕ04, Πρότυπο ΕΠΑΛ Αλεξανδρούπολης

Περίληψη

Η έρευνα διερευνά το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού μέσω της συλλογής δεδομένων από 115 μαθητές της Β' και Γ' Λυκείου του Πρότυπου ΕΠΑΛ Αλεξανδρούπολης. Οι μαθητές/-τριες κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτηματολόγιο αποτελούμενο από 23 ερωτήσεις σχετικά με τις εμπειρίες και τις απόψεις τους για τον σχολικό εκφοβισμό. Στόχος της μελέτης ήταν να εντοπιστούν στατιστικά σημαντικές διαφορές και συσχετίσεις μεταξύ μεταβλητών που επηρεάζουν τον σχολικό εκφοβισμό, χρησιμοποιώντας το στατιστικό πακέτο SPSS. Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με παραμετρικά τεστ, καθώς διαπιστώθηκε κανονικότητα στις μεταβλητές. Χρησιμοποιήθηκαν τα τεστ χ^2 , T-test και ANOVA για τη διερεύνηση των διαφορών μεταξύ διαφόρων ομάδων, ενώ μέσω ανάλυσης παλινδρόμησης εξετάστηκαν συνδυαστικά οι παράγοντες που συμβάλλουν στην εμφάνιση του φαινομένου. Οι σημαντικότερες στατιστικές διαφορές προέκυψαν μεταξύ της κύριας μορφής εκφοβισμού και του άγχους που προκαλείται από αυτό ($p < 0,001$), της συχνότητας εκφοβισμού και της συχνότητας επικοινωνίας με φίλους ή την οικογένεια ($p < 0,001$), της αίσθησης ασφάλειας στο σχολείο και της εφαρμοζόμενης πειθαρχίας ($p = 0,01$), της στήριξης από το σχολείο και της βοήθειας από τους καθηγητές ($p = 0,009$), καθώς και του φύλου με τη μορφή εκφοβισμού ($p = 0,043$). Επιπλέον, για την κατανόηση των παραγόντων που επηρεάζουν τον σχολικό εκφοβισμό, χρησιμοποιήθηκαν προγνωστικά μοντέλα με τη βοήθεια αλγορίθμων μηχανικής μάθησης στο λογισμικό Weka. Δύο ερωτήσεις του ερωτηματολογίου επιλέχθηκαν ως εξαρτημένες μεταβλητές, και με την εφαρμογή της στρατηγικής επιλογής μεταβλητών βελτιώθηκε η ακρίβεια, η ταχύτητα και η αποδοτικότητα των μοντέλων. Αυτό μείωσε τον θόρυβο και απέτρεψε την υπερπροσαρμογή. Η ακρίβεια των μοντέλων κυμάνθηκε μεταξύ 65% και 72%, υποδεικνύοντας ότι τα μοντέλα έχουν κάποια προβλεπτική αξία, αλλά δεν είναι πλήρως αξιόπιστα. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι χρειάζονται επιπλέον δεδομένα ή βελτιωμένες τεχνικές επεξεργασίας για να βελτιωθεί η προβλεπτική απόδοση των μοντέλων. Συμπερασματικά, η έρευνα παρέχει χρήσιμες πληροφορίες για την κατανόηση του σχολικού εκφοβισμού και τους παράγοντες που τον επηρεάζουν. Ωστόσο, τα αποτελέσματα απαιτούν περαιτέρω ανάλυση και επαλήθευση προκειμένου να θεωρηθούν επαρκή για τη λήψη αποφάσεων στο πεδίο της εκπαίδευσης.

Λέξεις-κλειδιά: σχολικός εκφοβισμός, στατιστική ανάλυση, μηχανική μάθηση, προγνωστικά μοντέλα

Χρήση της Ανάλυσης Κυρίων Συνιστωσών για την Ανίχνευση του Σχολικού Εκφοβισμού: Μια Συγκριτική Αξιολόγηση Αποδοτικότητας Αλγορίθμων Μηχανικής Μάθησης

Δημήτριος Γαλιατσάτος

Εκπαιδευτικός ΠΕ03, Πρότυπο ΕΠΑΛ Αλεξανδρούπολης

Μαρία Τζαμπαζάκη

Εκπαιδευτικός ΠΕ86, Πρότυπο ΕΠΑΛ Αλεξανδρούπολης

Μαρίνα Χριστοπούλου

Εκπαιδευτικός ΠΕ04, Πρότυπο ΕΠΑΛ Αλεξανδρούπολης

Περίληψη

Η έρευνα αυτή διερευνά το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού μέσω της συλλογής δεδομένων από 115 μαθητές της Β' και Γ' Λυκείου του Πρότυπου ΕΠΑΛ Αλεξανδρούπολης. Οι μαθητές/-τριες κλήθηκαν να απαντήσουν σε ένα ερωτηματολόγιο αποτελούμενο από 23 ερωτήσεις σχετικά με τις εμπειρίες και τις απόψεις τους για τον σχολικό εκφοβισμό. Η έρευνα επικεντρώνεται στη χρήση της μεθόδου μη κατευθυνόμενης μάθησης, συγκεκριμένα της ανάλυσης κυρίων συνιστωσών (PCA), για τη βελτίωση της απόδοσης αλγορίθμων μηχανικής μάθησης με τη βοήθεια του λογισμικού WEKA. Στην αρχική φάση της μελέτης, χωρίς τη χρήση του PCA και με εφαρμογή επιλογής παραμέτρων, τα αποτελέσματα από τους αλγορίθμους κυμαίνονταν από 65% έως 72%. Στη συνέχεια, εφαρμόστηκε η ανάλυση κυρίων συνιστωσών, ωστόσο, τα αποτελέσματα παρέμειναν περίπου στα ίδια επίπεδα, χωρίς ουσιαστική βελτίωση στην απόδοση των αλγορίθμων. Το κύριο συμπέρασμα από τη χρήση της ανάλυσης κυρίων συνιστωσών είναι ότι τα αρχικά χαρακτηριστικά που είχαν επιλεγεί με την πρώτη διαδικασία επιλογής παραμέτρων φαίνεται να περιείχαν ήδη αρκετή πληροφορία. Το PCA δεν κατόρθωσε να προσθέσει σημαντική αξία, καθώς αφαίρεσε μόνο χαρακτηριστικά ή διαστάσεις που δεν είχαν μεγάλη συνεισφορά στα τελικά αποτελέσματα. Αυτό δείχνει ότι τα δεδομένα δεν περιλαμβάνουν έντονες συσχετίσεις μεταξύ των χαρακτηριστικών, κάτι που θα μπορούσε να έχει αυξήσει την αποτελεσματικότητα της ανάλυσης κυρίων συνιστωσών. Συνολικά, η χρήση του PCA σε αυτή την έρευνα δεν προσέφερε ουσιαστική βελτίωση στα αποτελέσματα, υποδηλώνοντας ότι τα αρχικά χαρακτηριστικά που επιλέχθηκαν ήταν ήδη βέλτιστα και επαρκή για την εκπαίδευση των μοντέλων.

Λέξεις-κλειδιά: σχολικός εκφοβισμός, ανάλυση κυρίων συνιστωσών, επιλογή χαρακτηριστικών

Η Διδασκαλία & Ευαισθητοποίηση των Μαθητών της Ε΄ Τάξης Πειραματικού Δημοτικού Σχολείου για το Ολοκαύτωμα και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στο Πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφορία και την Ιδιότητα του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη

Ευγενία Δουλάμη

Διδάκτωρ, Med-MSc, Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ70 Ν. Έβρου

Περίληψη

Το καινοτόμο εκπαιδευτικό πρόγραμμα υλοποιήθηκε στην Ε΄ Τάξη του 1^{ου} Πειραματικού Δημοτικού Σχολείου Αλεξανδρούπολης, κατά το έτος 2022-2023, στο πλαίσιο υποτροφίας (mini grant) από το Ινστιτούτο Τολί που χορηγήθηκε σε συνεργασία με το ΥΠΑΙΘΑ. Αφορούσε, κατά κύριο λόγο, την προώθηση της Εκπαίδευσης για το Ολοκαύτωμα και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στο πλαίσιο της Εκπαίδευσης για την Αειφορία και της Εκπαίδευσης για την Ιδιότητα του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη (GENE). Ταυτόχρονα, στόχευε στην προώθηση ενός μαθησιακού περιβάλλοντος με σκοπό την προώθηση κοινωνικών δεξιοτήτων στους/στις μαθητές/-τριες που προάγουν τη δημοκρατία, την ισότητα, την κοινωνική συνοχή, την ιδιότητα του ενεργού πολίτη, την ένταξη, την κριτική σκέψη, την επίλυση προβλημάτων και τον σεβασμό της διαφορετικότητας. Η εφαρμογή του εκπαιδευτικού προγράμματος διήρκεσε 6 μήνες και υλοποιήθηκε στο πλαίσιο των προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων δια μέσου της ολιστικής προσέγγισης και της διαθεματικότητας με διάχυση σε μαθήματα, όπως η Ιστορία, η Γλώσσα, η Γεωγραφία, τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων και τα Εικαστικά. Οι μαθητές/-τριες συζήτησαν και εργάστηκαν στα παραπάνω αναφερόμενα πεδία μέσα από ποικίλες δραστηριότητες, όπως η υλοποίηση συνεργατικών δραστηριοτήτων και εργασιών, η παρακολούθηση και συζήτηση ταινιών, η εικονική περιήγηση μουσείου, η εκπόνηση μικρής κλίμακας ερευνών, η δημιουργία εννοιολογικών χαρτών, η φιλιαναγνωσία, η διαδικτυακή συνάντηση, μαρτυρία και συνέντευξη συγγενούς επιζώντα, η μελέτη λογοτεχνικών κειμένων και ποιημάτων, η εκπόνηση δημιουργικών εργασιών.

Λέξεις-κλειδιά: αειφορία, παγκόσμιος ενεργός πολίτης, ανθρώπινα δικαιώματα, Ολοκαύτωμα

Το «Δικαίωμα στο να Έχουμε Δικαιώματα» και η Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Λάζαρος Φίλιππος Ζαρφειάδης
Υπ. Διδάκτορας, Εκπαιδευτικός ΠΕ91.01

Περίληψη

Η φράση της Hannah Arendt (2017) «το δικαίωμα στο να έχουμε δικαιώματα» είναι ίσως η δεύτερη πιο διάσημη φράση της μετά την «κοινοτοπία του κακού» (Άρεντ, 2009). Αν και όταν πρωτοδημοσιεύτηκε, η φράση δεν προκάλεσε κανένα είδος αντίδρασης, έπρεπε να περάσουν αρκετές δεκαετίες, από τη δεκαετία του 1990 και πέρα, για να δώσει το έναυσμα σε σειρά από κριτικές προσεγγίσεις και να σχηματιστεί σχεδόν μια ολόκληρη βιβλιογραφία γύρω από μια και μόνο φράση. Η Arendt ισχυρίζεται ότι πριν από κάθε είδους δικαίωμα προηγείται «ένα συμπληρωματικό δικαίωμα» (DeGooyer, 2019: 38), το οποίο κατά έναν παράδοξο ή ειρωνικό τρόπο εμφανίζεται μόνο αφού διαπιστωθεί η αποτυχία εφαρμογής των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων (DeGooyer, 2019: 39). Το ερώτημα είναι από ποιον δίνεται αυτό «το δικαίωμα να έχουμε δικαιώματα» (Näsström, 2014: 544). Από τη φύση, από το κράτος ή από κάποια υπερεθνική εξουσία; Τα τελευταία χρόνια το πεδίο της Εκπαίδευσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα διευρύνεται και διαμορφώνεται συνεχώς εξαιτίας της αναγνωρισμένης ανάγκης από την παγκόσμια κοινότητα για διάχυση της κουλτούρας και της γλώσσας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα αποτέλεσε, και συνεχίζει να αποτελεί μέχρι και σήμερα, κείμενο-σταθμό και μια νέα στροφή στο πεδίο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η πρόεδρος της Επιτροπής, Eleanor Roosevelt (Black, 2008α, 2008β), η οποία συστήθηκε για την κατάθεση του τελικού κειμένου προς ψήφιση, αναρωτήθηκε για το πού πραγματώνονται τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Η απάντηση που έδωσε ήταν στις τοπικές κοινωνίες, στις γειτονιές του κόσμου. Έκτοτε, άρχισε να ωριμάζει η ιδέα και η πίστη στους εκπαιδευτικούς θεσμούς και στον ρόλο της τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Ο αναδυόμενος θεσμός της Εκπαίδευσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει στη γεφύρωση των διαφορετικών προσεγγίσεων γύρω από το «δικαίωμα στο να έχουμε δικαιώματα» είναι το θέμα του παρόντος άρθρου για το Επιστημονικό Συνέδριο «Εκπαίδευση για την Ιδιότητα του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη».

Λέξεις-κλειδιά: κριτική εκπαίδευση, ανθρώπινα δικαιώματα

Η Συσχέτιση της Ιδιότητας του Ενεργού Πολίτη με την Οικονομία στη Σχολική Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Γεώργιος Καραβασίλης

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ03, ΔΔΕ Σερρών

Ελένη Λιούσα

Εκπαιδευτικός ΠΕ02, 3^ο ΓΕΛ Σερρών

Περίληψη

Σύμφωνα με τη Σύσταση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (2018) καθορίζονται οκτώ βασικές ικανότητες, μεταξύ των οποίων η ικανότητα γραμματισμού, η μαθηματική ικανότητα και η ικανότητα του πολίτη. Οι παραπάνω ικανότητες εντάσσονται στο πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και έχουν ενσωματωθεί στα νέα προγράμματα σπουδών τα οποία θα εφαρμοστούν στην Ελλάδα στα αμέσως προσεχή έτη με στόχο όχι μόνο την ανάπτυξη του μαθηματικού γραμματισμού και της μαθηματικής ικανότητας, αλλά και της κριτικής επίγνωσης του τρόπου με τον οποίο οι ανθρωπιστικές και οι θετικές επιστήμες χρησιμοποιούνται στο κοινωνικό, περιβαλλοντικό, πολιτισμικό και οικονομικό περιβάλλον και την κοινωνία. Οι προτεινόμενες διδακτικές παρεμβάσεις αποσκοπούν στη σύνδεση της σχολικής γνώσης με την ιδιότητα του ενημερωμένου πολίτη. Εντάσσονται σε πρόγραμμα Σχολικών Δραστηριοτήτων με τίτλο «*Λέμε την Αλήθεια στην Εξουσία*» που προσφέρεται από το Ίδρυμα Μαριάννα Β. Βαρδινογιάννη και για την υλοποίησή τους αξιοποιούνται τα μαθήματα των Αρχαίων Ελληνικών και των Μαθηματικών στη Β' τάξη του Γενικού Λυκείου καθώς και το βιβλίο του Προγράμματος με τίτλο "Speak Truth to Power". Πιο συγκεκριμένα, αρχικά διερευνάται, μέσα από το κείμενο του Επιταφίου, η σημασία του ενεργού και ενημερωμένου πολίτη στην κοινωνία της κλασικής Αθήνας του Περικλή, όπου δηλώνεται ξεκάθαρα και ο ρόλος της οικονομικής κατάστασης των πολιτών στην δυνατότητα συμμετοχής στα κοινά. Ακολουθεί σύνδεση με την Άλγεβρα, καθώς επιχειρείται η κατανόηση και η κριτική εξέταση του φορολογικού συστήματος, ως ενός απαραίτητου εφοδίου του ενεργού πολίτη. Δίνεται επίσης η δυνατότητα ανάπτυξης της δημιουργικότητας των μαθητών με δικές τους προτάσεις που αφορούν το φορολογικό σύστημα και το ευρύτερο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον. Τέλος, με στόχο την διαχρονική εξέταση του θέματος, μελετάται και η περίπτωση του Muhammad Yunus, καθηγητή Οικονομικών και επικεφαλής Υπηρεσιακής κυβέρνησης στο Μπαγκλαντές ο οποίος βραβεύτηκε με Νόμπελ για την κοινωνική του ευαισθησία και δράση του σε θέματα οικονομίας.

Λέξεις-κλειδιά: ενεργός πολίτης, οικονομία, αρχαία ελληνικά, μαθηματικά, σχολική εκπαίδευση

Νέες Προοπτικές Ποιότητας Ζωής για Πολίτες με Νοητική Αναπηρία: Μία Ποιοτική Έρευνα των Αντιλήψεων και των Απόψεών τους

Πάυλος Καψαλάκης

Υπ. Διδάκτωρ / Εργοθεραπευτής, PhD, MA

Ευδοξία Ντεροπούλου-Ντέρου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΕΚΠΑ

Περίληψη

Η ποιότητα ζωής (ΠΖ) των ανθρώπων με νοητική αναπηρία (ΝΑ) αξιολογείται συνήθως έμμεσα μέσω του εγγύτερου κοινωνικού κύκλου τους, δηλαδή μέσω των γονέων, των αμειβόμενων και μη φροντιστών κ.λπ. Παρόλο που οι αξιολογήσεις αυτές είναι σχετικά αντικειμενικές και περιγράφουν αρκετά καλά το βιοτικό τους επίπεδο, αδυνατούν να αποδώσουν τις ποιοτικές πτυχές και την υποκειμενικότητα της ΠΖ, δηλαδή την ευχαρίστηση – ικανοποίηση που λαμβάνει ένας άνθρωπος από τη ζωή έτσι όπως ο ίδιος τη βιώνει. Με τον τρόπο αυτό, στερείται από τα άτομα με ΝΑ το κοινωνικό τους δικαίωμα για ενεργή – ισότιμη συμμετοχή στην πολιτική ζωή, ώστε να λαμβάνουν αποφάσεις και να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα και το ίδιο επίπεδο ΠΖ με τους υπόλοιπους πολίτες. Η παρούσα ποιοτική μελέτη διερευνά τις εμπειρίες συμμετοχής σε καθημερινές δραστηριότητες και τις απόψεις για την ΠΖ πολιτών με νοητική αναπηρία. Οι αντιλήψεις τους διερευνήθηκαν υπό το πρίσμα του μοντέλου Δικαιოსύννης Έργου με στόχο τη διαμόρφωση ενός εναλλακτικού μοντέλου ΠΖ με δομικό άξονα τις καθημερινές τους δραστηριότητες.

Συμμετείχαν 13 ενήλικες με ΝΑ (9 άνδρες, 4 γυναίκες). Για τη διερεύνηση των εμπειριών και των κοινωνικών περιορισμών αναφορικά με την καθημερινή συμμετοχή σε δραστηριότητες συντάχθηκε και χορηγήθηκε, ως ερευνητικό εργαλείο, ένας οδηγός ημιδομημένης συνέντευξης. Η επεξεργασία των συνεντεύξεων έγινε με το QSR NVivo8 βάσει της μεθοδολογίας ανάλυσης περιεχομένου.

Διαμορφώθηκε το μοντέλο Ποιότητας Έργου–Ζωής με κεντρικό άξονα τα καθημερινά έργα και αποτελείται από 3 διαστάσεις (κοινωνική, ψυχική–σωματική, υλική). Ως κύριος δείκτης ΠΖ προσδιορίστηκε η συμμετοχή σε κοινωνικές ψυχαγωγικές δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, ενώ παράλληλα αναδείχθηκε η ανάγκη για ακαδημαϊκή εξέλιξη, εργασιακή απασχόληση, αυτόνομη διαβίωση και σεξουαλική έκφραση.

Το μοντέλο Ποιότητας Έργου-Ζωής είναι ένα καινοτόμο εννοιολογικό πλαίσιο ΠΖ στο πεδίο της ΝΑ και δύναται να προάγει την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στα άτομα με ΝΑ.

Λέξεις-κλειδιά: νοητική αναπηρία, ποιότητα ζωής, κοινωνική ένταξη, κοινωνική συμμετοχή, μοντέλο ποιότητας έργου-ζωής

Η Κινητοποίηση της Ευθύνης των Θεατών του Σχολικού Εκφοβισμού ως Προσέγγιση για την Αντιμετώπιση του Φαινομένου

Ειρήνη Μερτζιάνη

Κοινωνική Λειτουργός, Ψυχολόγος MA-MSc

ΣΔΕΥ Α' ΚΕΔΑΣΥ Πειραιά

Περίληψη

Ένας σημαντικός παράγοντας για την αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού είναι η στάση των θεατών. Για να οδηγηθούν όμως όσοι/όσες παρευρίσκονται σε τέτοια φαινόμενα γενικά σε παρέμβαση βοήθειας χρειάζεται μια αλυσίδα γνωστικών βημάτων, ένα από τα οποία είναι και η αντίληψη και αποδοχή της ευθύνης, σύμφωνα με αντίστοιχο μοντέλο που διατύπωσαν ήδη από το 1970 οι κοινωνικοί ψυχολόγοι B. Latané και J. Darley. Με βάση τον προβληματισμό σε σχέση με τη στάση των θεατών σε φαινόμενα βίας και εκφοβισμού μεταξύ εφήβων αναπτύχθηκε σχετική δράση, η οποία πραγματοποιήθηκε σε μαθητικό πληθυσμό δύο γυμνασίων περιοχής του Πειραιά το σχολικό έτος 2023- 2024 με στόχο την προώθηση της ενεργούς στάσης του για την αντιμετώπιση των εν λόγω φαινομένων και αποτελούνταν από δύο στάδια. Στο πρώτο επιδιώχθηκε η ενεργοποίηση της ευθύνης των μαθητικών συμβουλίων για την ευημερία της μαθητικής κοινότητας. Μέσα από αυτό, τα 15μελή κοινοποίησαν στην μαθητική κοινότητα τη θέση μη ανοχής του σχολικού εκφοβισμού. Στο δεύτερο στάδιο έγινε χρήση αυτής της θέσης για την πραγματοποίηση ψυχοπαιδαγωγικών δράσεων από την κοινωνική λειτουργό στα τμήματα της Β' και Γ' κυρίως. Σε αυτές, οι μαθητές/-τριες προσκλήθηκαν να λάβουν ενεργή θέση για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού μέσα από μελέτες περιπτώσεων και την ανάληψη ρόλων με έμφαση στους/στις παρευρισκόμενους/-ες. Για τον σκοπό αυτό, χρησιμοποιήθηκαν εικόνες, βίντεο και θεατροπαιδαγωγικές τεχνικές όπως η παγωμένη εικόνα, οι ανακριτικές καρτέκλες και το θέατρο forum. Οι μαθητές/-τριες είχαν την ευκαιρία να εκφράσουν προβληματισμούς και να συνειδητοποιήσουν την θέση τους στο φαινόμενο και ανταποκρίθηκαν συμμετέχοντας ενεργά. Για την όλη διαδικασία παρατίθενται αναστοχασμοί και παρατηρήσεις της εμψυχώτριας κοινωνικής λειτουργού και υποστηρίζεται η ανάγκη για εφαρμογή περισσότερων διαδραστικών παρεμβάσεων για το ζήτημα της σχολικής βίας και του εκφοβισμού και την προώθηση της ταυτότητας του ενεργού πολίτη.

Λέξεις-κλειδιά: σχολικός εκφοβισμός, θεατές, ευθύνη, ψυχοπαιδαγωγικές δράσεις

Διδάσκοντας τα Δικαιώματα του Παιδιού μέσα από τις Τέχνες. Στάσεις και Απόψεις Μαθητών/-τριών Δημοτικού

Ειρήνη Νικολάου

ΕΕΠ, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Αγλαΐα Ντόκα

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ 70 Δασκάλων, ΔΠΕ Ιωαννίνων

Ευδοξία Σακελλαροπούλου

Περιφερειακή Επόπτρια Ποιότητας της Εκπαίδευσης Ηπείρου, ΠΔΕ Ηπείρου

Περίληψη

Στην παρούσα μελέτη συμμετείχαν 30 μαθητές/-τριες της Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού σε δραστηριότητες που επικεντρώθηκαν στα δικαιώματα του παιδιού, στο πλαίσιο του εργαστηρίου «Ανθρώπινα Δικαιώματα & Τέχνη». Το εργαστήριο διοργανώθηκε στο 1^ο Μαθητικό Συνέδριο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών με τίτλο «Ενεργός Πολιτειότητα: Πολίτης στο Σχολείο - Πολίτης του Κόσμου», το οποίο έλαβε χώρα στα Ιωάννινα στις 5 Απριλίου 2024. Οι δραστηριότητες σχεδιάστηκαν με βάση την ποίηση, τη δημιουργική γραφή και τη μουσική, αποσκοπώντας στην ενημέρωση των μαθητών/-τριών για τα δικαιώματα του παιδιού, την εξέταση θεμάτων που σχετίζονται με την παραβίαση αυτών, καθώς και την ανάπτυξη της δημιουργικότητας, της φαντασίας και της κριτικής σκέψης. Η εφαρμογή των δραστηριοτήτων στηρίχθηκε στη βιωματική μάθηση, προκειμένου να διατηρηθεί το ενδιαφέρον των μαθητών/-τριών και να διευκολυνθεί η επαφή τους με ποιητικά κείμενα που αναφέρονται στα δικαιώματα του παιδιού. Η συμμετοχή τους σε μουσικές δραστηριότητες, όπως οι ηχοϊστορίες, το τραγούδι και η συνοδεία του με κρουστά όργανα και η δημιουργία ποιημάτων, ενίσχυσε την εκφραστική τους ικανότητα και τις κοινωνικές δεξιότητές τους. Τα αποτελέσματα της μελέτης υποδεικνύουν ότι οι μαθητές/-τριες ανταποκρίθηκαν με ενθουσιασμό, επιδεικνύοντας ενδιαφέρον για το θέμα και προθυμία να μοιραστούν τις σκέψεις και τους προβληματισμούς τους. Αναγνώρισαν την αξία των δικαιωμάτων του παιδιού και την αναγκαιότητα της διασφάλισής τους, αποδεικνύοντας ευαισθησία σε περιπτώσεις παραβιάσής τους. Η παρούσα μελέτη προτείνει τη διερεύνηση του θέματος «Τα δικαιώματα του παιδιού μέσω των τεχνών» ως βάση για μελλοντική έρευνα, ενσωματώνοντας και άλλες καλλιτεχνικές εκφράσεις, όπως τα εικαστικά, τη δραματική έκφραση και τον χορό. Οι δραστηριότητες αυτές θα μπορούσαν να επεκταθούν σε μεγαλύτερο πληθυσμό μαθητών/-τριών δημοτικού από διάφορες τάξεις και να αξιολογηθούν τα παραγόμενά τους, ενισχύοντας έτσι την εκπαιδευτική διαδικασία και την ευαισθητοποίηση γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Λέξεις-κλειδιά: Μουσική, ποίηση, δημιουργική γραφή, δικαιώματα του παιδιού, τέχνες στην εκπαίδευση

Η Λογοτεχνία ως Μέσο Διαλόγου και Ευαισθητοποίησης στην Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Αθηνά Ντούλια

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ70

Περίληψη

Μπορεί η παιδική λογοτεχνία να αποτελέσει πεδίο αφόρμησης για την έναρξη ουσιαστικού διαλόγου και κατανόησης της πραγματικότητας με στόχο την κοινωνική αλλαγή και την άρση στερεοτύπων; Μπορεί η αφήγηση ιστοριών να αποτελέσει μοχλό ευαισθητοποίησης και ενδυνάμωσης των φωνών σε μια σχολική κοινότητα για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων; Η παρούσα εισήγηση σκοπό έχει να παρουσιάσει τα αποτελέσματα μιας έρευνας δράσης σε μαθητές/-τριες Δημοτικού που αξιοποίησε την αφήγηση ιστοριών ως μέσο και παιδαγωγικό εργαλείο για την έναρξη κριτικού διαλόγου σε ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης και καλλιέργειας της ενσυναίσθησης στο πλαίσιο διαμόρφωσης της ενεργούς πολιτεότητας των μαθητών/-τριών. Βασικός στόχος της παρούσας εργασίας είναι να αναδειχθεί η κοινωνικοποιητική και μετασχηματιστική δύναμη της αφήγησης καθώς και η σημαντικότητα της συμβολής της φιλαναγνωσίας στο σχολικό περιβάλλον σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπερίληψης, δημοκρατίας και κοινωνικής δικαιοσύνης.

Λέξεις-κλειδιά: λογοτεχνία, ανθρώπινα δικαιώματα, κοινωνική αλλαγή, έρευνα-δράσης

**Η Δίκη του Θηραμένη (Ξεν. *Ελληνικά*, 2.3.50-56). Από τη Σχολική Αίθουσα στην Αίθουσα
του Σημερινού Δικαστηρίου**

Μαρία Παπαβασιλείου
Διδακτόρισα, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Περίληψη

Στο πλαίσιο του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας Α΄ Λυκείου, το Ημερήσιο Γενικό Λύκειο Σητείας, ανταποκρινόμενο στην πρόσκληση του Δικηγορικού Συλλόγου Λασιθίου προς τα σχολεία Β΄/θμιας Εκπαίδευσης του Νομού, συμμετείχε σε εικονική δίκη που πραγματοποιήθηκε στο Πρωτοδικείο Λασιθίου με έδρα τη Νεάπολη. Στη δράση έλαβαν μέρος 23 μαθητές και μαθήτριες της Α΄ τάξης συμμετέχοντας ενεργά ως δικαστές, εισαγγελείς, συνήγοροι υπεράσπισης και πολιτικής αγωγής, μηνυτές και κατηγορούμενοι, αλλά και ως ακροατήριο, στο πλαίσιο ενός απλού σεναρίου ποινικής υπόθεσης, με αφορμή τη διδασκαλία στην τάξη της δίκης του Θηραμένη (Ξεν. *Ελληνικά*, 2.3.50-56). Στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής αυτής δραστηριότητας οι μαθητές/-τριες είχαν την ευκαιρία να εξοικειωθούν με τη διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης και τη λειτουργία των θεσμών που διέπουν το κράτος δικαίου, σε αντίθεση με τις συνθήκες της παρωδίας δίκης που στήθηκε εναντίον του Θηραμένη στο καθεστώς των Τριάκοντα. Διαπίστωσαν στην πράξη ότι στο πλαίσιο του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δικαίωμα υπεράσπισης έχουν τόσο ο ενάγων όσο και ο εναγόμενος. Σκοπός της εισήγησης είναι να αναδειχθούν οι καλές πρακτικές που εφαρμόστηκαν κατά τη διδασκαλία της προαναφερθείσας διδακτικής ενότητας και πώς οι μαθητές/-τριες κατανόησαν βιωματικά έννοιες όπως ανθρώπινα δικαιώματα και θέση του πολίτη στην κοινωνία, τότε και τώρα.

Λέξεις-κλειδιά: κατάλυση θεσμών, σεβασμός ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Δικαιώματα του Παιδιού και Μαθητική Επιχειρηματικότητα

Παναγιώτα Σουρίδη

Εκπαιδευτικός ΠΕ02, MSc-MA, 3^ο Γυμνάσιο Αργυρούπολης

Περίληψη

Η παρούσα εισήγηση αναπτύσσει τη στοχοθεσία, τη μεθοδολογία και τα αποτελέσματα από την εφαρμογή της διαθεματικής προσέγγισης για την εκπαίδευση στα Δικαιώματα του Παιδιού σε μαθητές/-τριες της Α΄ Γυμνασίου. Αξιοποιώντας τη ροή του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών (ΑΠΣ) στα μαθήματα της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (ΝΕΓ) και Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας (ΝΕΛ), οι μαθητές/-τριες απέκτησαν πολύτιμες δεξιότητες και ερεθίσματα ώστε να διαμορφώσουν και να αποτυπώσουν τις σκέψεις τους για τις σύγχρονες ανάγκες των ανηλίκων, ενώ στη συνέχεια ανέλαβαν ενεργό δράση με τις δικές τους επιχειρηματικές προτάσεις για την αντιμετώπιση των συγκεκριμένων αναγκών. Οι μαθητές/-τριες ανέπτυξαν δημιουργικά τις προσωπικές τους πρωτοβουλίες και εξοικειώθηκαν με το επιχειρείν μέσα από μια διαδικασία γόνιμης αλληλεπίδρασης του κοινωνικού και εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, διαπιστώνοντας τους θεσμικούς περιορισμούς αλλά και τις δυνατότητες που εμπεριέχουν. Τόσο ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός όσο και η δράση αποτελούν μια συνολική πρακτική λειτουργικού και κριτικού γραμματισμού με προεκτάσεις κοινωνικής μάθησης.

Λέξεις-κλειδιά: δικαιώματα του παιδιού, κοινωνική μάθηση, μαθητικές επιχειρήσεις

Γνώσεις, Στάσεις και Αντιλήψεις Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Σχετικά με τη Διδασκαλία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Γεωργία Τζήλου

Νηπιαγωγός, MEd-MSc, 2^ο Νηπιαγωγείο Μεσσήνης

Ευστάθιος Ξαφάκος

Διδάκτωρ, Εκπαιδευτικός ΠΕ70, 11^ο Δημ. Σχ. Γιαννιτσών

Γεώργιος Πασιόπουλος

Διδάκτωρ, Εκπαιδευτικός ΠΕ70, 9^ο Δημ. Σχ. Χαλανδρίου

Περίληψη

Στην παρούσα ποσοτική έρευνα διερευνήθηκαν οι γνώσεις, οι στάσεις και οι αντιλήψεις 114 εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης σχετικά με τη διδασκαλία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σκοπός της έρευνας ήταν να εξεταστεί ο βαθμός εξοικείωσης των εκπαιδευτικών με το αντικείμενο, οι απόψεις τους για τη σημασία της διδασκαλίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στους μαθητές/-τριες, καθώς και τα εμπόδια που συναντούν. Επιπλέον, η έρευνα στόχευε να προσδιορίσει ποιες διδακτικές μέθοδοι θεωρούνται πιο αποτελεσματικές και ποια εργαλεία κρίνονται αναγκαία για την καλύτερη ενσωμάτωση αυτών των θεμάτων στο σχολικό πρόγραμμα. Τα αποτελέσματα φανερώνουν ότι οι εκπαιδευτικοί εκφράζονται σαφώς θετικά ως προς τα οφέλη της διδασκαλίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στους/στις μαθητές/-τριες και συγκεκριμένα για την ανάπτυξη ενσυναίσθησης και κοινωνικών δεξιοτήτων, ενώ η πλειονότητα των συμμετεχόντων πιστεύει ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να ενσωματωθούν σε όλα τα μαθήματα. Ωστόσο, αναγνωρίστηκαν αρκετά εμπόδια, όπως η έλλειψη επαρκούς επιμόρφωσης, ο περιορισμένος χρόνος λόγω του υπερφορτωμένου αναλυτικού προγράμματος και τα κοινωνικά στερεότυπα, τα οποία ενδέχεται να προκαλέσουν συγκρούσεις στην τάξη. Επίσης, επισημάνθηκε η έλλειψη κατάλληλων υλικών και εργαλείων, καθώς και η ανεπαρκής υποστήριξη από το εκπαιδευτικό σύστημα. Ακόμη εκφράζονται θετικά ως προς της αντιλαμβανόμενη αυτοαποτελεσματικότητά τους, ενώ «υπερέχουν» αυτοί/αυτές που έχουν ήδη διδάξει τα ανθρώπινα δικαιώματα στα Εργαστήρια Δεξιοτήτων. Ακόμη, βρέθηκε ασθενής συσχέτιση ανάμεσα στην αυτοαποτελεσματικότητά τους και τις στάσεις τους ως προς τα οφέλη της διδασκαλίας με θέμα τα ανθρώπινα δικαιώματα. Σε ό,τι αφορά τις διδακτικές μεθόδους, προκρίθηκαν η βιωματική μάθηση, τα παιχνίδια ρόλων, η ομαδοσυνεργατική μάθηση και η χρήση οπτικοακουστικού υλικού, όπως ντοκιμαντέρ και βίντεο. Η καλλιτεχνική έκφραση και η δημιουργική διδασκαλία μέσω παραμυθιών θεωρήθηκαν επίσης αποτελεσματικές προσεγγίσεις για την κατανόηση και την εμπέδωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Συνολικά, η έρευνα ανέδειξε την ανάγκη για περισσότερη επιμόρφωση και υποστήριξη των εκπαιδευτικών, καθώς και για την ενσωμάτωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με βιωματικές και δημιουργικές μεθόδους σε όλα τα μαθήματα.

Λέξεις-κλειδιά: ανθρώπινα δικαιώματα, εκπαίδευση, αυτοαποτελεσματικότητα

**Εθνική Εκπαίδευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα. Η Περίπτωση του Μαθήματος της
«Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής» της Γ' Γυμνασίου**

Βασίλειος Τζώτζης

Υπ. Διδάκτορας, Εκπαιδευτικός ΠΕ83

Περίληψη

Η εργασία μελετά τις ιδεολογικές λειτουργίες της εκπαίδευσης και τη συμβολή της στη συνολική ιδεολογική αναπαραγωγή. Εντάσσεται στο θεματικό πεδίο «*Εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα*» και επιχειρεί να προσεγγίσει το μάθημα της «*Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής*» της Γ' Γυμνασίου μέσα από τον φακό της βιβλιογραφίας της κριτικής της Ιδεολογίας, του Εθνικισμού και της Εξουσίας. «*Η εκπαίδευση αποτελεί ιδεολογικό μηχανισμό του κράτους*» (Αλτουσέρ, 1999: 93). Η θέση αυτή αποτελεί θεμέλιο οργάνωσης της εργασίας. Όλες οι συγκεκριμένες έννοιες αξίζουν περαιτέρω ανάλυσης και ανάπτυξης. Η έμφαση, συνήθως, δίνεται στο ιδεολογικό μέρος, ενώ η υπόσταση και οι λειτουργίες του κράτους συνήθως απο-ιεραρχούνται. Η ανάλυση αφορά, πέρα από την ιδεολογία, το Κράτος, τις πνευματικές όψεις της εξουσίας, τον πολιτισμό, την ηγεμονία, ώστε μέσα από τη δική τους θεμελίωση να αναλυθεί ο ρόλος του εκπαιδευτικού μηχανισμού. «*Η ίση πρόσβαση στο θεό των Γραφών έστρωσε το δρόμο για την ίση πρόσβαση στον υψηλό πολιτισμό*» θα αναφέρει σκωπτικά ο Gellner (1992: 248). Φυσικά η αλήθεια βρίσκεται μακριά καθώς το σχολείο «επιστημονικοποίησε» την κοινωνική ανισότητα, εγκαθίδρυσε ένα καθεστώς γνώσης ως ιδιότυπο ενεχυροδανειστήριο ή συναλλαγματικό ανταλλακτήριο, όπου οι συναλλαγές μεταξύ πολιτισμικού/κοινωνικού και οικονομικού κεφαλαίου είναι άμεσες και ορατές για τις ελίτ. Η έρευνα συνδέει το θεωρητικό πλαίσιο με ένα μάθημα Πολιτικής Αγωγής. Σκοπός είναι η δημιουργική σύνδεση των κατακτήσεων της εκπαιδευτικής θεωρίας με την συγκεκριμένη πραγματικότητα, η υπονόμηση των ιδεολογημάτων περί «αντικειμενικότητας της γνώσης» και «ουδετερότητας της εκπαίδευσης». Ερευνητικό υλικό αποτελούν, ως ενιαίο κείμενο, το σχολικό σύγγραμμα μαθητή/-τριας και καθηγητή/-τριας, καθώς και οι οδηγίες διδασκαλίας του μαθήματος από πλευράς υπουργείου. Το υλικό αναλύεται αξιοποιώντας την Κριτική Ανάλυση Λόγου (ΚΑΛ) στο έδαφος του θεωρητικού περιγράμματος της εργασίας. Η ΚΑΛ ως μέθοδος μπορεί να αναδείξει αποσιωπημένες θέσεις και ιδεολογικές παραγνώρισεις.

Λέξεις-κλειδιά: ιδεολογία, εκπαίδευση, ανθρώπινα δικαιώματα

Εκπαίδευση χωρίς Αποκλεισμούς: Διασφαλίζοντας ίσες Ευκαιρίες για όλους

Ειρήνη Τσάρα

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ60, ΔΠΕ Αρκαδίας

Περίληψη

Η εκπαίδευση αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα που διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην ανάπτυξη των κοινωνιών, ενώ ταυτόχρονα λειτουργεί ως εργαλείο προώθησης άλλων δικαιωμάτων, όπως η ισότητα των φύλων, η κοινωνική δικαιοσύνη και η καταπολέμηση των διακρίσεων. Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η θεωρητική ανασκόπηση της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς, ως θεμελιώδους αρχής για την επίτευξη ίσων ευκαιριών μάθησης και την ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Εξετάζονται, επίσης, ζητήματα προσβασιμότητας του εκπαιδευτικού συστήματος, ανεξάρτητα από το φύλο, την εθνικότητα, την κοινωνική τάξη, την αναπηρία ή άλλες διακρίσεις. Αναλύονται οι βασικές αρχές της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης, στόχος της οποίας οφείλει να είναι η εξασφάλιση ότι κάθε μαθητής/-τρια λαμβάνει ίσες ευκαιρίες μάθησης και ανάπτυξης, χωρίς να αποκλείεται από το εκπαιδευτικό σύστημα ή να περιορίζεται η συμμετοχή του. Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζονται διεθνή νομικά πλαίσια και συμβάσεις που υποστηρίζουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση για όλους, όπως η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες. Επιπλέον, παρατίθενται παραδείγματα καλών πρακτικών που έχουν οδηγήσει στη βελτίωση της πρόσβασης στην εκπαίδευση και τη μείωση των ανισοτήτων, ενώ προτείνονται τρόποι με τους οποίους τα εκπαιδευτικά συστήματα μπορούν να γίνουν πιο συμπεριληπτικά, με στόχο την προώθηση της ισότητας και της καθολικής πρόσβασης σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης. Τέλος, επισημαίνεται ότι η συμπεριληπτική εκπαίδευση δεν ωφελεί μόνο τις ευάλωτες ομάδες αλλά ολόκληρη την κοινωνία, ενισχύοντας την αλληλεγγύη και προάγοντας ένα πιο δίκαιο και ισότιμο μέλλον. Συνολικά, τονίζεται η ανάγκη για δίκαιες και συμπεριληπτικές εκπαιδευτικές πολιτικές που ανταποκρίνονται στις παγκόσμιες προκλήσεις και προωθούν την εκπαίδευση ως δικαίωμα για όλους.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαίδευση, αποκλεισμός, συμπερίληψη, ισότητα, δικαιοσύνη

**Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Παιδιών: Εφαρμογή και Αντίκτυπος σε
Μαθητές/-τριες του Ενιαίου Ειδικού Επαγγελματικού Γυμνασίου - Λυκείου Ρόδου**

Παναγιώτης Τσιαθός

Εκπαιδευτικός ΠΕ86, ΕΝΕΕΓΥ-Λ Ρόδου

Ειρήνη Μπόνη

Ψυχολόγος, ΕΝΕΕΓΥ-Λ Ρόδου

Αλεξία Στεργίου

Ψυχολόγος, ΕΝΕΕΓΥ-Λ Ρόδου

Μαρία Σφυρίου

Ψυχολόγος, ΕΝΕΕΓΥ-Λ Ρόδου

Τσαμπίκα Χατζηγιαννάκη

Κοινωνική Λειτουργός, ΕΝΕΕΓΥ-Λ Ρόδου

Περίληψη

Το παρόν άρθρο παρουσιάζει την εφαρμογή δύο προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων με τίτλους «*Human Rights - Human Fights*» και «*Συνεργάζομαι - Συνυπάρχω: Ένα ταξίδι στα ανθρώπινα δικαιώματα*», τα οποία υλοποιήθηκαν στο Ενιαίο Ειδικό Επαγγελματικό Γυμνάσιο -Λύκειο Ρόδου κατά το σχολικό έτος 2023-2024. Τα προγράμματα εστίασαν στην εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα των παιδιών, αξιοποιώντας το εγχειρίδιο «*Εξερευνούμε τα δικαιώματα του παιδιού*». Σκοπός των δράσεων ήταν να ευαισθητοποιήσουν τους/τις μαθητές/-τριες της Α' Γυμνασίου σχετικά με τα βασικά άρθρα που προστατεύουν τα δικαιώματα των παιδιών παγκοσμίως, μέσω βιωματικών δραστηριοτήτων και τεχνικών διαδραστικής μάθησης. Οι μαθητές/-τριες εξοικειώθηκαν με τα δικαιώματά τους και ανέλαβαν ενεργό ρόλο υπεράσπισής τους μέσα από διαλογικές διαδικασίες και καλλιτεχνικές δημιουργίες (κατασκευή κολλάζ). Επίσης, συμμετείχαν σε ένα ηλεκτρονικό παιχνίδι με σκοπό τη «*Διάσωση των παιδιών του πλανήτη Σπορκ*». Η χρήση του συγκεκριμένου ηλεκτρονικού παιχνιδιού ως διδακτικού εργαλείου έδειξε ότι μπορεί να πληροφορήσει και να ευαισθητοποιήσει τους/τις παίκτες/τριες-μαθητές/-τριες που αντιμετωπίζουν ζητήματα νοητικής αναπηρίας ή/και αυτισμού σχετικά με τα δικαιώματα των ανήλικων πολιτών. Μέσα από τη χρήση της τεχνολογίας, η οποία αποτελεί έναν κυρίαρχα ελκυστικό παράγοντα στη ζωή των σύγχρονων εφήβων, οι μαθητές/-τριες οδηγήθηκαν με παιχνιδιώδη τρόπο στην απόκτηση γνώσεων γύρω από τα δικαιώματα των παιδιών. Γνώσεις, οι οποίες, στη συνέχεια, θα βοηθήσουν τους/τις μαθητές/-τριες να καλλιεργήσουν την ηθική τους συνείδηση και να υιοθετήσουν αξίες, στάσεις και συμπεριφορές που αρμόζουν στους σύγχρονους παγκόσμιους ενεργούς πολίτες.

Λέξεις-κλειδιά: δικαιώματα παιδιών, εκπαίδευση, διαδραστική μάθηση, ειδική αγωγή, παιδική προστασία

Καλές Πρακτικές Ενδυνάμωσης και Συμπερίληψης

Βασιλική Τσούνη

Διευθύντρια ΠΣΠΑ, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Νεκτάριος Ξανθουδάκης

Εκπαιδευτικός, ΥΠΑΙΘΑ

Ιωάννης Μιχαηλίδης Αμπατζιάδης

Εκπαιδευτικός, ΥΠΑΙΘΑ

Περίληψη

Στο πλαίσιο της ενδυνάμωσης των μελών της σχολικής κοινότητας, η οποία περιλαμβάνει μαθητές και μαθήτριες Δημοτικού και Γυμνασίου και της πρόληψης κάθε μορφής βίας θα παρουσιάσουμε την δράση «Σπάμε τη σιωπή σε κάθε μορφή βίας. Ενδυναμώνουμε τις σχέσεις των μελών της σχολικής κοινότητας του ΠΣΠΑ». Στις 5 και 6 Μαρτίου 2024 οι μαθητές/-τριες του ΠΣΠΑ, στο πλαίσιο Πανελλαδικής δράσης του Δικτύου Σχολείων Σχολικής Διαμεσολάβησης του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, πραγματοποίησαν θεατρική παράσταση, με αναπαράσταση μορφών βίας τόσο στην πλατεία Συντάγματος όσο και στον προαύλιο χώρο του σχολείου. Στιγμιότυπα από τη δράση αυτή παρουσιάζονται στο συνέδριο εστιάζοντας στα βαθύτερα μηνύματά της τόσο για τους/τις μαθητές/-τριες που συμμετείχαν όσο και από το κοινό και τους/τις μαθητές/-τριες που το παρακολούθησαν. Παράλληλα, θα γίνει αναφορά σε στιγμιότυπα δράσεων όπως της παρουσίασης του παραμυθιού «Δάσκαλος σε δύο ρόδες» της Ανδρικοπούλου Μαρίας και της δράσης «Απλώνω Ευτυχία - Δυναμώνω τη Φλόγα στην Καρδιά», σε συνεργασία με τον Σύλλογο Γονιών Παιδιών με νεοπλασματική ασθένεια «Φλόγα», οι οποίες υλοποιήθηκαν με τη συνεργασία των δύο σχολείων: Δημοτικό και Γυμνάσιο-Λύκειο ΠΣΠΑ, στο πλαίσιο από κοινού δράσεων με στόχο την καλλιέργεια ενός συνεργατικού κλίματος μεταξύ των μελών της σχολικής κοινότητας. Τέλος, θα αναφερθεί η πιλοτική δράση «Μοιραζόμαστε Εμπειρίες» σε συνεργασία με τους Φίλους και Υποστηρικτές Κέντρου Πολιτισμού Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (Φ&Υ ΚΠΙΣΝ) και το Ειδικό Λύκειο (ΕΑΕ) Κωφών - Βαρηκόων - Αργυρούπολης. Η δράση αυτή αποτέλεσε την εναρκτήρια προσπάθεια δημιουργίας ενός εκπαιδευτικού προγράμματος που στόχο έχει την συνεργασία μεταξύ τυπικών σχολείων και σχολείων μαθητών/-τριών με αναπηρία προκειμένου να δοθεί στα παιδιά τυπικής ανάπτυξης η δυνατότητα να συνεργαστούν με παιδιά με αναπηρία κάτω από την καθοδήγηση των αρμόδιων εκπαιδευτικών έτσι ώστε να διδαχθούν βιωματικά τον σωστό τρόπο συνύπαρξης και την ανάγκη της συμπερίληψης στο κοινωνικό σύνολο και την φετινή σχολική χρονιά έχει ενδυναμωθεί με την συνεργασία πολλών ακόμα σχολικών μονάδων.

Λέξεις-κλειδιά: συμπερίληψη, μη ανοχή στη βία, ορατότητα

Μάθημα: Ατομικά Δικαιώματα

Μαρία Χασιώτη

Φιλολόγος, Νομικός, MEd-MSc, Διευθύντρια ΓΕΛ Αιτωλικού

Ειρήνη Καρβέλη

Εκπαιδευτικός ΠΕ02, MEd, ΓΕΛ Αιτωλικού

Ηλίας Τσακάλης

Οικονομολόγος, MBA-MEd, Διευθυντής Γυμνασίου - ΛΤ Κιμώλου

Περίληψη

Ο όρος «ανθρώπινα δικαιώματα» χρησιμοποιείται προσφάτως στην χώρα μας, αλλά και διεθνώς, αντί του όρου «ατομικά δικαιώματα», ο οποίος δεν έχει κατ' ανάγκη ατομικιστική έμφαση αλλά τονίζει την αυθυπαρξία και την έμφυτη ατομικότητα του ανθρώπου που κινδυνεύει από τα κάθε λογής ολοκληρωτικά κράτη, αλλά και από την αυταρχικότητα στην οποία μπορεί να διολισθήσει σε συγκεκριμένη περίπτωση και ένα κράτος που καταρχήν σέβεται την ελευθερία του ανθρώπου. Πρόκειται για «αντικειμενικά δίκαια», ήτοι πλήρη δικαιώματα του ατόμου, αγωγίμες και εξαναγκαστές έννομες αξιώσεις, που όχι απλώς ενισχύουν την έννομη θέση του ιδιώτη αλλά τον μεταβάλλουν από απλό αντικείμενο δικαίου σε υποκείμενο δικαίου, δηλαδή από απλό υπήκοο σε πολίτη. Επί παραδείγματι, η λειτουργία της δημοκρατίας είναι αδύνατη χωρίς τις ελευθερίες της γνώμης, του τύπου, της συναθροίσεως και ενώσεως κ.ά., καθότι τα ατομικά δικαιώματα αποτελούν συστατικά στοιχεία του κράτους δικαίου, τελώντας σε σχέση αλληλεπιδράσεως προς το κοινωνικό κράτος. Η πρακτική τους σημασία έλαβε μεγάλες διαστάσεις μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με την ίδρυση των συνταγματικών δικαστηρίων, τα Σύμφωνα του ΟΗΕ του 1966, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1950, τον Χάρτη των Θεμελιωδών Ελευθεριών της Ευρωπαϊκής Ενώσεως του 2003, αποκτώντας πλέον διεθνή χαρακτηριστικά. Επειδή ο Κώδικας των Ατομικών Δικαιωμάτων αποτελεί την πεμπτούσια και την βάση όλων των Συνταγμάτων των ελεύθερων κρατών του κόσμου, κρίνουμε απαραίτητη την εισαγωγή του σχετικού μαθήματος στα σχολεία από καθηγητή του κλάδου ΠΕ 78 (Νομικής), με στόχο την καλλιέργεια των μαθητών, και σκοπό την προάσπιση των ανθρώπινων δικαιωμάτων, προκειμένου να ευημερήσουν σε ένα κράτος δικαίου. Κρίνουμε αναγκαία τη διαφώτιση των νεαρών μαθητών αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις αξιώσεις που εγείρουν, διότι συνειδητοποιώντας τα οι ίδιοι και εις βάθος, θα ενεργοποιηθούν και θα τα διεκδικούν για όλους τους συνανθρώπους τους. Άλλωστε ο σημερινός κόσμος έχει ανάγκη από πραγματικούς ανθρώπους και ενεργούς πολίτες.

Λέξεις-κλειδιά: ατομικά δικαιώματα, αξιώσεις, Σύνταγμα, πολίτης

ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η Διδασκαλία της Αγγλικής ως Διεθνούς Γλώσσας στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Ζωή Αντωνοπούλου

*Εντεταλμένη Διδάσκουσα Αγγλικής Γλώσσας στο Τμήμα Τουριστικών Σπουδών του
Πανεπιστημίου Πειραιώς*

*Καθηγήτρια Αγγλικής Γλώσσας στη Σχολή Αξιωματικών Ελληνικής Αστυνομίας
Διδασκαλείο Ξένων Γλωσσών ΕΚΠΑ και στο Μητροπολιτικό Κολλέγιο (Campus Πειραιά)*

Περίληψη

Η παρουσίαση αναφέρεται στο πώς η διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας, στο πλαίσιο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, μπορεί να συμβάλλει στην καλλιέργεια αξιών όπως η αποδοχή, η ενσυναίσθηση και ο αυτοπροσδιορισμός, καλλιεργώντας την έννοια του παγκόσμιου πολίτη. Σε έναν ψηφιακά διαμεσολαβημένο κόσμο, όπου το άτομο μπορεί να συνδεθεί με μακρινούς τόπους απομακρυνόμενο από τον τόπο που τυγχάνει να βρίσκεται, ελλοχεύει ο κίνδυνος του ετεροκαθορισμού, της καταφυγής στη βία ή και της απομόνωσης. Η σύγχρονη διεθνής γλώσσα, η αγγλική, αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο μέσω του οποίου ο νέος ενήλικας μπορεί να συνειδητοποιήσει και να υπερβεί τα πολιτισμικά του «τυφλά σημεία», οδηγώντας τον σε μία νέα, διευρυμένη ταυτότητα και σε περισσότερες ευκαιρίες. Η διδασκαλία της αγγλικής ως διεθνούς γλώσσας, με αναφορά στην ποικιλομορφία των ανθρώπων που τη χρησιμοποιούν χωρίς να είναι φυσικοί ομιλητές της, μπορεί να συνδεθεί με την ανάπτυξη της αποδοχής της ετερότητας και του αμοιβαίου σεβασμού. Σε αυτό μπορούν να συντελέσουν και οι τέχνες όπως η λογοτεχνία και ο κινηματογράφος, που δίνουν έμφαση στην υποκειμενικότητα και στις διαφορετικές αναγνώσεις του κόσμου, διδάσκοντας την ανεκτικότητα. Με τον τρόπο αυτό, ο νέος ενήλικας αναπτύσσει διαπροσωπικές και διαπολιτισμικές δεξιότητες που οδηγούν σε αναστοχασμό και δίνουν έμφαση στη συνεργασία και όχι στον ανταγωνισμό, οδηγώντας σε βέλτιστες πρακτικές βιωσιμότητας και ενδυνάμωσης.

Λέξεις-κλειδιά: γλωσσομάθεια, αγγλική γλώσσα, soft skills, τέχνη, ενσυναίσθηση

Σχεδιασμός στην Κοινότητα «CGScholar» μιας Διαπολιτισμικά Διαφοροποιημένης Παρέμβασης για την Προσχολική Εκπαίδευση

Μαρία Βλάχου

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ60, ΔΠΕ Αιτωλοακαρνανίας

Ευγενία Αρβανίτη

Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Η παρούσα εισήγηση εστιάζει στον σχεδιασμό μιας διαπολιτισμικά διαφοροποιημένης παρέμβασης για την προσχολική εκπαίδευση με βάση την παιδαγωγική της Μάθησης μέσω Σχεδιασμού (Learning by Design) και της χρήσης των οκτώ «Γνωσιακών Διαδικασιών». Πρόκειται για αλληλένδετες δραστηριότητες ενταγμένες σε τέσσερις διαδικασίες μάθησης που αφορούν στη βίωση της εμπειρίας, την εννοιολόγηση, την ανάλυση και την εφαρμογή. Ο σχεδιασμός λαμβάνει χώρα στον διαδικτυακό χώρο σχεδιασμού της κοινότητας CGScholar. Γίνεται συνεργατικά, οπότε αποτελεί αντικείμενο διαλόγου, διάδρασης και διαπραγμάτευσης στο πλαίσιο της ομάδας εργασίας. Ο σχεδιασμός οικοδομείται σε δυο βασικούς πυλώνες: αφενός στη διαφορετικότητα των μαθητών/-τριών και αφετέρου στην πολυτροπικότητα. Έτσι, γίνεται αντιληπτό ότι, κατά τον σχεδιασμό, λαμβάνονται υπόψη οι βιογραφίες των μαθητών/-τριών και αξιοποιούνται στον μέγιστο βαθμό ως σημαντικά κεφάλαια γνώσεων. Πιο συγκεκριμένα, ο τίτλος του σχεδιασμού «*Συνυπάρχουμε ενεργά και δημοκρατικά σήμερα στο νηπιαγωγείο και αύριο στον κόσμο*» πραγματεύεται την ενεργή πολιτεότητα στο νηπιαγωγείο αντλώντας περιεχόμενο από το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για την προσχολική εκπαίδευση (2021) με χρήση ποικίλων διαφοροποιημένων προσεγγίσεων και εργαλείων. Εντάσσεται στο Β' θεματικό πεδίο: Παιδί, Εαυτός και Κοινωνία. Στοχεύει στην ανάδειξη διαπολιτισμικών νοημάτων για τον εαυτό και τον κόσμο και τη σύνδεση γλωσσών και πολιτισμών. Υπό τη θέαση των διεπιστημονικών συνδέσεων και της διαθεματικής ενιαιοποίησης γίνεται αντιληπτή μια ολιστική προσέγγιση της διαπολιτισμικής μάθησης (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις) με προοπτικές διαπολιτισμικού γραμματισμού. Προς αυτή την κατεύθυνση, επομένως, αξιοποιείται η εργαλειοθήκη των τεσσάρων υποδοχών (σκέψης, επιστήμης και τεχνολογίας, ζωής, μάθησης) με έμφαση στα εργαλεία ζωής για την προσωπική ενδυνάμωση και κοινωνική ευθύνη, την ιδιότητα του πολίτη καθώς και την ευελιξία, προσαρμοστικότητα και ανθεκτικότητα. Τέλος, ο σχεδιασμός δίνει βαρύτητα στην ποιοτική διάσταση της αξιολόγησης των μαθησιακών αποτελεσμάτων μέσα από διαφοροποιημένες πρακτικές. Σε αυτές εμπεριέχεται η ατομική αξιολόγηση του/της μαθητή/-τριας ή/και των ομάδων, καθώς και η αυτοαξιολόγησή τους. Επιπλέον, η δυνατότητα της πλατφόρμας CGScholar για συνεργατική αξιολόγηση δίνει την ευκαιρία για ετεροαξιολόγηση και άρα για προοπτικές αυτοβελτίωσης της συνεργατικής αλληλεπίδρασης των ομάδων εργασίας.

Λέξεις-κλειδιά: διαπολιτισμικά διαφοροποιημένη παρέμβαση, κοινότητα «CGScholar», πολιτεότητα, διαπολιτισμικός γραμματισμός, προσχολική εκπαίδευση

Αντιλήψεις των Μαθητών/-τριών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για τον Επιπολιτισμό των Ελλήνων Μεταναστών την Περίοδο της Οθωμανικής Κυριαρχίας (15^{ος} - 19^{ος} αιώνας)

Ελένη Καραγιάννη

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ70, ΔΠΕ Ανατολικής Αττικής

Περίληψη

Η μετανάστευση δεν είναι σύγχρονο κοινωνικό φαινόμενο. Εμφανίζεται στη διαχρονία των ανθρώπινων κοινωνιών και, ιστορικά, αποκτά διαφορετική προέλευση, εκκινεί από ποικίλα αίτια και αθροίζεται σε σημαντικές συνέπειες τόσο σε ατομικό όσο και κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο. Συναφής και απότοκος της έννοιας της μετανάστευσης είναι και η έννοια της επιπολιτισμοποίησης που αποτελεί, κατά κύριο λόγο, προσαρμοστική διαδικασία των μεταναστών στις χώρες υποδοχής και εγκατάστασης, στο πλαίσιο της οποίας επανανοηματοδοτούνται αμοιβαία τα διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία. Το φαινόμενο της ελληνικής μετανάστευσης κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας (15^{ος} - 19^{ος} αιώνας), η εγκατάστασή τους και η δημιουργία παροικιών σε όλη τη δυτική, κεντρική και ανατολική Ευρώπη διέθετε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και διαμόρφωσε ξεχωριστές συνθήκες αμοιβαίων επιπολιτισμικών μεταβολών στις κοινωνίες υποδοχής. Ποιες όμως είναι οι αντιλήψεις των μαθητών/-τριών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης επί του θέματος στο πλαίσιο του μαθήματος της Ιστορίας; Πώς αντιλαμβάνονται τη διαδικασία της επιπολιτισμοποίησης, των λειτουργιών και των μεταβολών που επέφερε τόσο στην πληθυσμιακή ομάδα των ομοεθνών μας που διέφυγαν στο εξωτερικό στη διάρκεια των τεσσάρων αιώνων της Οθωμανοκρατίας όσο και στις κοινωνίες που τους δέχτηκαν; Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζονται τα αποτελέσματα μιας έρευνας με ευκαιριακό δείγμα τους/τις μαθητές/-τριες δύο τμημάτων της Στ' τάξης της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, που βρίσκονται σε σχολική μονάδα της ευρύτερης περιοχής των Αθηνών, με βάση τις γραπτές απαντήσεις τους σε ανοιχτά ερωτήματα επί του ζητήματος της μετανάστευσης των Ελλήνων και των συνεπειών της στην περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας.

Λέξεις-κλειδιά: ελληνική μετανάστευση, επιπολιτισμός, Οθωμανική κυριαρχία (15^{ος}-19^{ος} αιώνας), ελληνισμός, Ευρώπη

**Ενδυνάμωση της Κατανόησης και του Σεβασμού για την Πολιτισμική Ποικιλομορφία:
Πρώθηση της Αποδοχής Γλωσσικών, Θρησκευτικών και Πολιτιστικών Παραδόσεων**

Βασιλική Κάρμη

Εκπαιδευτικός ΠΕ06, ΔΔΕ Ηλείας

Παναγιώτης Ανδρουτσόπουλος

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ11, Ηλείας-Ζακύνθου-Κεφαλληνίας

Περίληψη

Η εργασία αυτή εξετάζει την έννοια της πολιτισμικής ποικιλομορφίας και τη σημασία της ενδυνάμωσης της κατανόησης και του σεβασμού απέναντι στις γλωσσικές, θρησκευτικές και πολιτιστικές παραδόσεις. Στόχος είναι η ανάδειξη της αποδοχής της διαφορετικότητας, με απώτερο σκοπό την πρώθηση της ειρηνικής συνύπαρξης σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 150 άτομα (80 μαθητές και 70 μαθήτριες), με μέσο όρο ηλικίας 18 έτη, που φοιτούσαν σε επαγγελματικά σχολεία ΕΠΑΛ από την ΠΔΕΔΕ, κατά το σχολικό έτος 2020-2021 στο πλαίσιο του «Προγράμματος Σχολικών Δραστηριοτήτων». Στην εργασία παρουσιάζονται τρόποι με τους οποίους η εκπαίδευση, οι κοινωνικές πρωτοβουλίες και οι πολιτικές ενσωμάτωσης μπορούν να συμβάλουν στην καλλιέργεια του σεβασμού και της αλληλεγγύης μεταξύ διαφορετικών πολιτιστικών ομάδων. Τονίζεται επίσης ο ρόλος της πολυγλωσσίας και της θρησκευτικής ελευθερίας στη διασφάλιση των δικαιωμάτων όλων των πολιτών, ανεξαρτήτως καταγωγής ή θρησκείας. Βασικά σημεία: α) Κατανόηση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας: Η αποδοχή και ο σεβασμός προς τις διαφορές στις παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα που αφορούν τη γλώσσα, τη θρησκεία και τον πολιτισμό, ενισχύουν την κοινωνική συνοχή. β) Σεβασμός Γλωσσικών Παραδόσεων: Η γλώσσα είναι αναπόσπαστο κομμάτι της ταυτότητας ενός λαού. Η πρώθηση της πολυγλωσσίας και η αποδοχή διαφορετικών γλωσσικών παραδόσεων συμβάλλουν στην αμοιβαία κατανόηση. γ) Σεβασμός Θρησκευτικών Παραδόσεων: Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις διαμορφώνουν τις αξίες και τις ηθικές αρχές των ανθρώπων. Η κατανόηση και η αποδοχή των θρησκευτικών διαφορών είναι απαραίτητες για τη διασφάλιση της ειρηνικής συνύπαρξης. δ) Σεβασμός Πολιτιστικών Παραδόσεων: Ο πολιτισμός κάθε κοινωνίας αντικατοπτρίζει την ιστορία και την ταυτότητά της. Συμπερασματικά λέμε ότι η αναγνώριση και ο σεβασμός των διαφορετικών πολιτιστικών παραδόσεων εμπλουτίζει την κοινωνία και δημιουργεί ένα ανοιχτό περιβάλλον για ανταλλαγή ιδεών. Η πρώθηση της αποδοχής της πολιτισμικής ποικιλομορφίας ενισχύει την ισότητα, τη δικαιοσύνη και την κοινωνική συνοχή, ενώ περιορίζει προκαταλήψεις και διακρίσεις.

Λέξεις-κλειδιά: πολιτισμική ποικιλομορφία, αποδοχή, σεβασμός, επαγγελματικά σχολεία

Γεφυρώνοντας Πολιτισμούς: Σχεδιασμός Εργαλείου για την Ενσωμάτωση της Τεχνητής Νοημοσύνης στην Ελληνική και Κινεζική Εκπαίδευση

Ανδριάννα Μαρία Κορασίδη

Διδακτόρισα, Φιλολόγος - Υπολογιστική Γλωσσολόγος - Σχεδιάστρια Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, ΕΚΠΑ

Μαρία Φιλιππή

Υπ. Διδάκτορας - Ιόνιο Πανεπιστήμιο,
Υπεύθυνη Πληροφορικής και Ψηφιακής Εκπαίδευσης - Εκπαιδευτήρια Δούκα

Παρασκευή Μούσιου

ICT System Administration

Περίληψη

Η ενσωμάτωση της Τεχνητής Νοημοσύνης (TN/AI) στην εκπαίδευση σηματοδοτεί μια σημαντική αλλαγή από τις παραδοσιακές μεθόδους, προσφέροντας εξατομικευμένες μαθησιακές εμπειρίες. Η αυξανόμενη παρουσία διαφορετικών πολιτισμικών υποβάθρων στις εκπαιδευτικές δομές υπογραμμίζει τη σημασία μιας διαπολιτισμικής εκπαίδευσης με βάση την ευαισθησία, την αλληλεγγύη και τη συνεργασία. Δεδομένου του αυξανόμενου αριθμού Κινέζων μαθητών/-τριών στα ελληνικά σχολεία, έχει προκύψει μια επείγουσα ανάγκη για εργαλεία που γεφυρώνουν τα γλωσσικά και πολιτισμικά χάσματα, καλλιεργώντας την ενσυναίσθηση, τον πολιτισμικό σεβασμό και την αμοιβαία κατανόηση. Ως εκ τούτου, αυτό το έργο στοχεύει στην αντιμετώπιση αυτών των αναγκών μέσω του σχεδιασμού και της ανάπτυξης, με πρωτοβουλία και άμεση εμπλοκή Κινέζων και Ελλήνων μαθητών/-τριών, μιας εφαρμογής AI bot που αξιοποιεί την TN και την Επεξεργασία Φυσικής Γλώσσας (NLP) για να διευκολύνει τη διαπολιτισμική επικοινωνία μεταξύ Ελλήνων και Κινέζων μαθητών/-τριών και δασκάλων. Το αποτέλεσμα είναι μια διαδικτυακή εφαρμογή που θα διευκολύνει τη γλωσσική επικοινωνία μεταξύ Ελλήνων και Κινέζων μαθητών/-τριών, ενσωματώνοντας αυτόματη γραπτή μετάφραση, θα προσφέρει καθοδήγηση σχετικά με εθιμοτυπικούς κανόνες σε διάφορα επικοινωνιακά πλαίσια και θα παρέχει υπενθυμίσεις για εθνικές επετείους, αργίες και σημαντικά ιστορικά γεγονότα, τόσο για τον ελληνικό, όσο και για τον κινεζικό πολιτισμό, προβάλλοντας σχετικό εκπαιδευτικό περιεχόμενο. Τέλος, το έργο θα περιλαμβάνει προτάσεις βασισμένες σε χωροευαίσθητα δεδομένα για ψυχαγωγία, επισκέψεις και μουσεία στη χώρα. Τα αναμενόμενα αποτελέσματα περιλαμβάνουν βελτιωμένη γλωσσική επικοινωνία, καλύτερη ένταξη στο ελληνικό σχολικό περιβάλλον και αυξημένη πολιτισμική ευαισθητοποίηση μεταξύ διαφορετικών ομάδων μαθητών/-τριών καθώς και μεταξύ δασκάλων και ξένων μαθητών/-τριών.

Λέξεις-κλειδιά: τεχνητή νοημοσύνη, επεξεργασία φυσικής γλώσσας (NLP), διαπολιτισμική εκπαίδευση

Διερεύνηση και Ανάλυση των Διαπολιτισμικών Προσεγγίσεων στα Σχολεία των Κρατών της Βαλτικής (Εσθονία, Λιθουανία, Λετονία) και του Βίσεγκραντ (Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία)

Χρυσόστομος Λευτεράτος

Υπ. Διδάκτωρ, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας, Πανεπιστήμιο Πατρών

Γεώργιος Νικολάου

Καθηγητής, Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας, Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη εστιάζει στη διερεύνηση και την ανάλυση του τρόπου ενσωμάτωσης-υιοθέτησης των ευρωπαϊκών οδηγιών ως προς τις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μεταξύ των χωρών της Βαλτικής (Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία) και των χωρών του Βίσεγκραντ (Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία). Αρχικά, παρουσιάζονται οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του εκρωσισμού, μιας πολιτικής που αποσκοπούσε στην ενσωμάτωση των μη ρωσικών πληθυσμών στη ρωσική πολιτιστική και γλωσσική σφαίρα, εδραιώνοντας έτσι τον έλεγχο και την ενότητα εντός της ΕΣΣΔ. Στη Λιθουανία, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην απόκτηση της γλώσσας, η οποία συνδέεται άμεσα με την ιδιότητα του πολίτη, καθώς οι νόμοι που αφορούν τη γλωσσική ένταξη έχουν ενισχύσει το αίσθημα του ανήκειν στις μειονοτικές κοινότητες. Στη Λετονία, η σταδιακή ενσωμάτωση της Λετονικής γλώσσας στη μειονοτική εκπαίδευση αποσκοπεί στην εξισορρόπηση της κοινωνικής συνοχής με τα μειονοτικά δικαιώματα, λαμβάνοντας ανάμεικτες αξιολογήσεις από διεθνείς παρατηρητές. Συγχρόνως, η επικείμενη μετάβαση της Εσθονίας στην εσθονική γλώσσα ως κύρια γλώσσα διδασκαλίας στα σχολεία υπογραμμίζει τις προκλήσεις της ενσωμάτωσης ενός σημαντικού ρωσόφωνου πληθυσμού με παράλληλη διατήρηση της πολιτιστικής ποικιλομορφίας. Επιπλέον, εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο η πολυπολιτισμική εκπαίδευση στην Πολωνία έχει σχεδιαστεί για να ενισχύσει τις διαπολιτισμικές ικανότητες των μαθητών/-τριών, προωθώντας την κοινωνική συνεργασία και τη δια βίου μάθηση. Στην Τσεχία, η πολυπολιτισμική εκπαίδευση αποσκοπεί στην προετοιμασία των μαθητών/-τριών για μια δημοκρατική, πολυπολιτισμική κοινωνία, αν και οι πολιτικές ένταξης των Ρομά εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν προκλήσεις, κυρίως λόγω προκαταλήψεων και άλλων εμποδίων. Στη Σλοβακία, καταγράφονται συστημικές προκλήσεις που συνδέονται με την πολυπολιτισμικότητα στο εκπαιδευτικό πλαίσιο, συχνά οδηγώντας σε ανισότητες. Στην Ουγγαρία, η κατάσταση των μαθητών/-τριών Ρομά παραμένει προβληματική, καθώς αντιμετωπίζουν διαχωρισμό και στιγματισμό, γεγονός που δυσχεραίνει την ενσωμάτωσή τους. Τέλος, η μελέτη φωτίζει την πολυδιάστατη σχέση μεταξύ γλώσσας, εκπαίδευσης και εθνικής ταυτότητας σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον, αναδεικνύοντας τόσο τις προκλήσεις όσο και τις δυνατότητες για την εφαρμογή αποτελεσματικών εκπαιδευτικών πρακτικών και την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης.

Λέξεις κλειδιά: διαπολιτισμική εκπαίδευση, Ρομά, ρωσόφωνοι, πολυπολιτισμικότητα, γλώσσα

Σύγχρονη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Η Παιδεία της Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία

Θεοφάνης Μαλκίδης

Διδάκτωρ

Περίληψη

Εδώ και πολλά χρόνια στον ευρωπαϊκό χώρο, τα ζητήματα που αφορούν τις μειονότητες ιδιαίτερα τα εκπαιδευτικά, είναι αναμφισβήτητα υπαρκτά. Οι περισσότερες χώρες, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, όπου αναπτύσσεται μια έντονη δραστηριότητα για τα μειονοτικά ζητήματα με διεπιστημονικές προσεγγίσεις που αποκαθιστούν το μειονοτικό ως ένα από τα κεντρικά σημεία αναφοράς της εκπαιδευτικής ιστορίας, αν και δείχνουν θέληση και πρόθεση για την αντιμετώπισή τους, δεν προχωρούν σε ουσιαστική επίλυση των προβλημάτων. Στη χρονική φάση που διανύουμε, παρατηρείται μία συνεχώς αυξανόμενη ένταση στον τομέα των μειονοτικών διεκδικήσεων. Οι πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις, στην περιοχή της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, έφεραν (ξανά) στο προσκήνιο ένα πρόβλημα, το οποίο στην πραγματικότητα δεν είχε ποτέ διευθετηθεί και επιλυθεί: το ζήτημα της προστασίας της ταυτότητας, αλλά και της ίδιας της ύπαρξης των μειονοτικών πληθυσμών. Το ζήτημα της μειονοτικής εκπαίδευσης, το θέμα της διάχυσης της γνώσης στη μητρική γλώσσα, της ύπαρξης εκπαιδευτηρίων, τα οποία θα συμβάλλουν στην ύπαρξη των μειονοτικών ομάδων, κυριαρχεί στα αιτήματα και αποτελεί ένα από τα βασικά αίτια προστριβών και αντεγκλήσεων. Η ανάλυση του ζητήματος της μειονοτικής εκπαίδευσης, στην περίπτωση της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, λαμβάνει υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της παιδείας στη χώρα, όπως διαμορφώνονται τόσο από την εφαρμογή διεθνών συνθηκών και τις τοπικές νομικές και άλλες ρυθμίσεις, όσο και από τις κοινωνικές συνθήκες. Στην εισήγηση επιχειρείται η προσέγγιση των ζητημάτων που αντιμετωπίζει η εκπαίδευση της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, καθώς και η δυσκολία να εξασφαλιστεί η πολιτισμική διαφορετικότητα και να διατηρηθεί η κοινωνική συνοχή στην παιδεία αλλά και η συνέχεια της ελληνικής μειονότητας.

Λέξεις-κλειδιά: διαπολιτισμική εκπαίδευση, ελληνική μειονότητα

Παγκόσμια Πολιτειότητα

Χριστίνα Μπακοπούλου

Εθελόντρια AFS Intercultural Programs Greece, Διευθύνουσα Σύμβουλος Burlington Books Greece

Περίληψη

Η Εκπαίδευση για την Παγκόσμια Πολιτειότητα (GCE) αποτελεί έναν από τους βασικούς εκπαιδευτικούς στόχους της UNESCO για στήριξη και ενδυνάμωση των μαθητών/-τριών ώστε να γίνουν υπεύθυνοι/ες παγκόσμιοι πολίτες. Σε μια εποχή που η διεθνής κοινότητα καλείται να καθορίσει δράσεις για την προώθηση της ειρήνης, της ευημερίας και της βιωσιμότητας, προκύπτει ιδιαίτερα μεγάλη ανάγκη για την εκπαίδευση ενεργών παγκόσμιων πολιτών, ατόμων με κριτική σκέψη, πολιτισμική ευαισθησία, ενσυναίσθηση και κοινωνική ευθύνη. Συνοδοιπόρος της UNESCO στην επίτευξη του στόχου αυτού είναι η AFS Intercultural Programs – Ελληνικά Μορφωτικά Προγράμματα Διεθνών Ανταλλαγών, ένας διεθνής, εθελοντικός, μη κυβερνητικός και μη κερδοσκοπικός οργανισμός, πρωτοπόρος στα προγράμματα ανταλλαγής μαθητών/-τριών και στον εθελοντισμό. Η AFS δραστηριοποιείται διεθνώς για περισσότερα από 75 χρόνια ανοίγοντας τις πόρτες της σε κάθε άτομο ανεξαρτήτως εθνικότητας, θρησκείας, κοινωνικής τάξης ή πολιτιστικής ταυτότητας και προσφέρει σε μαθητές/-τριες προγράμματα ανταλλαγής που στόχο έχουν την εξάλειψη των στερεοτύπων και του ρατσισμού. Μέσα από τα διεθνή προγράμματα ανταλλαγών μαθητών/-τριών, τις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες, τον εθελοντισμό και την προάσπιση των δικαιωμάτων, ενδυναμώνονται νέοι από κάθε υπόβαθρο με βασικές παγκόσμιες δεξιότητες, εμπειρίες και γνώσεις για να συμβάλουν σε έναν καλύτερο κόσμο. Αποκτούν γνώση, κατανόηση και κριτική σκέψη για παγκόσμια, περιφερειακά, εθνικά και τοπικά ζητήματα και τη διασύνδεση και την αλληλεξάρτηση διαφορετικών χωρών και πληθυσμών. Μαθαίνουν να έχουν την αίσθηση ότι ανήκουν σε μια κοινή ανθρωπότητα, μοιράζονται αξίες και ευθύνες, ενσυναίσθηση, αλληλεγγύη και σεβασμό στη διαφορετικότητα. Μαθαίνουν επίσης, να ενεργούν αποτελεσματικά και υπεύθυνα σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο για έναν πιο ειρηνικό και βιώσιμο κόσμο.

Λέξεις-κλειδιά: παγκόσμιες δεξιότητες, εθελοντισμός, προάσπιση δικαιωμάτων

**«Εμείς» και «οι Άλλοι»: Αναπαραστάσεις του «Ξένου» στον Λόγο της Μαζικής
Κουλτούρας. Ανάπτυξη ενός Προγράμματος Κριτικού Γραμματισμού για την Επίτευξη της
Διαπολιτισμικής Επίγνωσης**

Ιωάννα Μπολέτη

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, MSc, 17^ο Δημ. Σχ. Πειραιά

Περίληψη

Στην παρούσα εισήγηση επιχειρείται μια εις βάθος αποτύπωση της αναπαράστασης του «άλλου» στα κείμενα μαζικής κουλτούρας, αντλώντας δείγματα τόσο από κείμενα του δημοσιογραφικού και πολιτικού λόγου όσο και από ποικίλο τηλεοπτικό και διαδικτυακό υλικό με χιουμοριστική, συχνά, στόχευση. Σκοπός της διαδικασίας αυτής είναι αφενός η ανάδειξη των αποκάλυπτων ή συγκαλυμμένων ρατσιστικών ιδεολογιών που ενυπάρχουν στον δημόσιο λόγο και αφετέρου η διδακτική αξιοποίηση των κειμένων αυτών, καθώς ανήκουν στις συχνότερες μορφές εξωσχολικού γραμματισμού των μαθητών/-τριών, ώστε να καλλιεργηθεί η κριτική γλωσσική και διαπολιτισμική τους επίγνωση. Σχεδιάζοντας ένα πολυδιάστατο εκπαιδευτικό πρόγραμμα για μαθητές/-τριες των Ε' και Στ' τάξεων του Δημοτικού Σχολείου, επιδιώκεται η ευαισθητοποίησή τους σε θέματα ρατσισμού, η αναγνώριση των διαφόρων μορφών του και η εξοικείωσή τους με την κριτική προσέγγιση και τη διάκριση του στιγματιστικού λόγου προκειμένου και οι ίδιοι να αναλάβουν κοινωνική δράση και να φτάσουν στην κοινωνική αλλαγή. Βασικός στόχος είναι η κατανόηση από πλευράς των μαθητών/-τριών ότι οι γλωσσικές μορφές λειτουργούν ως ενδείκτες κοινωνικών παραμέτρων και ως μηχανισμοί δόμησης ταυτοτήτων, ιδεολογιών, στάσεων και συμπεριφορών και η καλλιέργεια της κριτικής τους ματιάς απέναντι σε όσα προβάλλονται ως μοναδική αλήθεια από τον μιντιακό λόγο ώστε να αναπτύξουν δεξιότητες αναγνώρισης, αμφισβήτησης, αλλά και άρσης των κοινωνικών ανισοτήτων σε σχέση με θέματα φυλής και πολιτισμού. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα ολοκληρώνεται με τον αναστοχασμό και την αυτοαξιολόγηση των μαθητών χρησιμοποιώντας το διαπολιτισμικό portfolio, απαραίτητα βήματα για να φτάσουν στην αποδοχή του διαφορετικού, στην αλληλεγγύη και αλληλοβοήθεια, στον αλτρουισμό, στην αλληλοκατανόηση και τον σεβασμό των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Λέξεις-κλειδιά: κείμενα μαζικής κουλτούρας, κριτικός γραμματισμός, δραστηριοκεντρική προσέγγιση

**Προκλήσεις και Εμπόδια για την Ένταξη των Μαθητών Ρομά στο Ελληνικό Σχολείο:
Οι Οπτικές των Μαθητών/-τριών, των Εκπαιδευτικών και των Γονέων**

Ελπίδα Μπουρδούση

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, 3^ο Δημ. Σχ. Σπάρτης

Περίληψη

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν να εντοπίσει τους ανασταλτικούς παράγοντες που συναντούν οι μαθητές/-τριες Ρομά στην προσπάθειά τους για ένταξη και επιτυχημένη φοίτηση στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Για τον σκοπό αυτό διερευνήθηκαν με μεικτή μεθοδολογία οι απόψεις παιδιών Ρομά, γονέων Ρομά και εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που διδάσκουν κατά την τρέχουσα σχολική χρονιά στους νομούς Λακωνίας και Αττικής. Για τη συλλογή του δείγματος ακολουθήθηκε η μέθοδος χιονοστιβάδας, ενώ τα δεδομένα από μαθητές/-τριες Ρομά συλλέχθηκαν με τη μέθοδο των ομάδων εστίασης. Οι απόψεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας διερευνήθηκαν με αυτοσυμπληρούμενα ερωτηματολόγια, κλίμακας Likert. Για τα ποσοτικά δεδομένα έγινε στατιστική ανάλυση με το πρόγραμμα SPSS, ενώ για τα ποιοτικά, θεματική ανάλυση. Τα ευρήματα που προέκυψαν δείχνουν ότι μαθητές/-τριες και γονείς Ρομά θεωρούν πολύ σημαντική την εκπαίδευση, για τη μετέπειτα επαγγελματική αποκατάσταση και κοινωνική τους ένταξη. Πιστεύουν ότι η εκπαίδευση μπορεί να τους βοηθήσει όχι μόνο στην επίλυση πρακτικών ζητημάτων αλλά και στην απόκτηση ηθικών αξιών, που θα βελτιώσει τις ζωές τους. Σημαντικούς ανασταλτικούς παράγοντες για απρόσκοπτη σχολική φοίτηση θεωρούν τις κοινωνικοοικονομικές δυσκολίες, τον κοινωνικό ρατσισμό και τη στάση αποδοχής ή απόρριψης από τον εκπαιδευτικό και τη σχολική μονάδα. Οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι πρωταρχικός ανασταλτικός παράγοντας για την ακαδημαϊκή πορεία των μαθητών Ρομά είναι η τσιγγάνικη κουλτούρα και η αδιαφορία των γονέων για την εκπαίδευσή τους. Οι δύο αυτοί παράγοντες θεωρήθηκαν αιτίες για την ελλιπή φοίτηση, την οριστική εγκατάλειψη, την επιθετικότητα- παραβατικότητα των παιδιών Ρομά, την ελλιπή προετοιμασία και μελέτη στο σπίτι καθώς και την κακή επικοινωνία με τις οικογένειές τους. Συμφωνούν ότι οι παραλείψεις της πολιτείας για την ένταξη των μαθητών/-τριών Ρομά είναι αρκετές, οι οποίες επιβαρύνουν τόσο τις δικές τους προσπάθειες για ένταξη και μάθηση, όσο και των ίδιων των παιδιών Ρομά.

Λέξεις-κλειδιά: ανασταλτικοί παράγοντες, εκπαίδευση Ρομά, απόψεις

Διαπολιτισμικά Σχολεία στην Ελλάδα: Αντιλήψεις Μαθητών και Εκπαιδευτικών για τη Διαπολιτισμική τους Ικανότητα και Μελλοντικές Θεωρήσεις

Γιάννης Μωυσίδης

Εκπαιδευτικός ΠΕ06, 1^ο Πρότυπο ΓΕΛ Θεσσαλονίκης, «Μανόλης Ανδρόνικος»

Περίληψη

Η παρουσίαση αφορά σε έρευνα διδακτορικής διατριβής που υποστηρίχθηκε το 2022 στο King's College London¹. Εξετάζει τις αντιλήψεις μαθητών/-τριών και εκπαιδευτικών γύρω από τις πρακτικές της πολιτισμικής ένταξης σε διαπολιτισμικά σχολεία στην Ελλάδα και προσδιορίζει τον βαθμό που μπορούν να λειτουργήσουν ως χώροι διαπολιτισμικής ικανότητας. Στοχεύει στην κάλυψη κενού στη βιβλιογραφία γύρω από το θεωρητικό υπόβαθρο της δημιουργίας των διαπολιτισμικών σχολείων στην Ελλάδα. Πρόκειται για ποιοτική έρευνα περίπτωσης σε διαπολιτισμικό ελληνικό λύκειο. Το πεδίο της δεν θεωρείται αντιπροσωπευτικό ή «τυπικό» των ελληνικών διαπολιτισμικών σχολείων, αλλά «ενδεικτικό της γκάμας των σχολείων» του συγκεκριμένου είδους. Η ανάλυση βασίστηκε σε: α) 25 ημιδομημένες συνεντεύξεις (δειγματοληψία σκοπιμότητας, μη-πιθανότητας), (10 εκπαιδευτικών, συμπεριλαμβανομένου του διευθυντή της μονάδας, και 15 μαθητών/-τριών, 5 κατηγοριοποιημένων ως «πρόσφατα αφιχθέντες/-είσες», μαθητές/-τριες που ήρθαν ως ασυνόδευτοι ανήλικοι ή με τις οικογένειές τους ως πολεμικοί/πολιτικοί πρόσφυγες ή οικονομικοί μετανάστες και 10 κατηγοριοποιημένοι/ες ως «μη πρόσφατα αφιχθέντες/-είσες», γεννημένοι/ες και μεγαλωμένοι/ες στην Ελλάδα και απόδημοι/μετανάστες μαθητές/-τριες γεννημένοι/ες στην Ελλάδα ή και αλλού, β) 3 συμμετοχικές παρατηρήσεις των κοινόχρηστων χώρων του σχολείου, γ) 4 υφιστάμενα νομικά κείμενα εκπαιδευτικής πολιτικής μαζί με τις αιτιολογικές τους εκθέσεις, και δ) την ιστοσελίδα του σχολείου. Σύμφωνα με τα πορίσματα, οι μαθητές/-τριες φαίνεται να αποφεύγουν τους εθνικούς και θρησκευτικούς αυτοπροσδιορισμούς και προσεγγίζουν την ταυτότητα ως στοιχείο εμπλουτισμού του σχολείου τους. Παρουσιάζουν τους/τις εκπαιδευτικούς να ενδιαφέρονται για το σχολείο, επιδοκμάζουν την πιθανότητα να καταστούν τα διαπολιτισμικά σχολεία χώροι υποδοχής προσφύγων/μεταναστών μαθητών στο μέλλον, αλλά ζητούν αλλαγές στη λειτουργία τους. Η παροχή ψυχολογικής υποστήριξης τίθεται σε προτεραιότητα, μεταξύ άλλων αλλαγών. Οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να βιώνουν ένα σχολείο σε μετάβαση, στο οποίο η πολυμορφία (πολιτισμική, θρησκευτική, γλωσσική) εκλαμβάνεται ως κίνητρο για δράση. Ζητούν τη διαχείριση των μαθητικών ροών και την εφαρμογή συστημικών και μη-συστημικών αλλαγών. Τα πορίσματα είναι ενδεικτικά αποτυχημένων προσπαθειών και ανακολουθιών στην εφαρμογή ατζέντας διαπολιτισμικής εκπαίδευσης από διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις.

Λέξεις-κλειδιά: διαπολιτισμικά σχολεία, διαπολιτισμική ικανότητα, ταυτότητα, ποικιλομορφία

1 Η έρευνα εγκρίθηκε από το Γραφείο Ερευνητικής Ηθικής του King's College και από το ΙΕΠ (Αριθμός πρωτοκόλλου: 22190/Δ2, Αθήνα, 14-02-2020).

Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Παραμύθι: Παραμύθια από τις Γειτονιές του Κόσμου...
«Πηγαίνουν Σχολείο»

Βαρβάρα Παναγιώτου
Εκπαιδευτικός ΠΕ70

Περίληψη

Η πολυπολιτισμικότητα των σύγχρονων κοινωνιών έχει δημιουργήσει μια νέα πραγματικότητα και νέες προκλήσεις στην επίσημη εκπαίδευση, τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Το σχολείο, ως θεσμός, αφενός στοχεύει στο να καταστήσει τους/τις μαθητές/-τριες κοινωνούς των πολιτισμικών αξιών και των γνώσεων που έχει καθήκον να υπερασπίζεται και να μεταδίδει, αφετέρου επιφορτίζεται με νέα καθήκοντα, όπως είναι η διαχείριση της ετερότητας, μια κατάσταση η οποία περιστρέφεται γύρω από την έννοια της διαπολιτισμικότητας. Ως εκ τούτου, τα τελευταία χρόνια στους κόλπους της εκπαιδευτικής κοινότητας έχει λάβει χώρα μια προσπάθεια εντοπισμού και αξιοποίησης νέων διδακτικών εργαλείων και μέσων τα οποία είναι δυνατό να συμβάλλουν στο να επικοινωνεί ο/η μαθητής/-τρια δια μέσου της ταυτότητας του/της με κάθε άλλη εθνική, θρησκευτική ή πολιτισμική ομάδα και να εξελιχθεί μέσα από την πολιτισμική επικοινωνία των μελών της. Εντός αυτού του πλαισίου, η αξιοποίηση του *παραμυθιού* μπορεί να αποτελέσει το εργαλείο εκείνο μέσω του οποίου καθίσταται δυνατή η πολλαπλή θέαση των γεγονότων που λαμβάνουν χώρα σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Με την παρούσα εργασία, μέσα από τον συγκερασμό των πεδίων των επιστημών της Λαογραφίας και της Παιδαγωγικής, επιδιώκεται να αναδειχθεί η καθολικότητα των παραμυθιών, καθώς μέσω της γλώσσας των μοτίβων, των συμβόλων, της εικόνας και της αφηγηματικής τέχνης αποτελούν βασικό δίαυλο επικοινωνίας μεταξύ των λαών. Επομένως, το παραμύθι είναι δυνατό να καταστήσει τη μαθησιακή διαδικασία πιο ενδιαφέρουσα για τα παιδιά μέσα από τον εμπλουτισμό των μαθησιακών δραστηριοτήτων του προγράμματος σπουδών, αλλά κυρίως να αναδειχθεί πολύτιμος αρωγός σε ό,τι αφορά στην καλλιέργεια σεβασμού ανάμεσα στους πολιτισμούς και γενικότερα στην προώθηση των στόχων της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Παιδιά με διαφορετικό μεν πολιτισμικό κεφάλαιο, αλλά σεβόμενα το ένα την ετερότητα του άλλου, αποκτούν γνώσεις με έναν ευχάριστο τρόπο, εξελίσσοντας τη λεκτική τους ικανότητα και ενισχύοντας την κριτική τους σκέψη.

Λέξεις-κλειδιά: διαπολιτισμικότητα, εκπαίδευση, λαϊκό παραμύθι

Συμμέτοχος, Συμμαθητής, Συνεργάτης στο Πολυπολιτισμικό Σχολείο: Μια Παιδαγωγική Παρέμβαση Καλλιέργειας Δεξιοτήτων Γραμματισμού, Πολυπολιτισμικής Ενημερότητας και Επικοινωνίας στην Προσχολική Αγωγή

Ισαάκ Παπαδόπουλος

Επίκουρος Καθηγητής, Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδος

Μαρία Ελένη Μπουρογιάννη

Υπ. Διδακτόρισσα

Περίληψη

Η εργασία αυτή διερευνά μια στοχευμένη παιδαγωγική παρέμβαση σε ένα πολυπολιτισμικό προσχολικό περιβάλλον κατά το σχολικό έτος 2023-2024, με στόχο την ενίσχυση των δεξιοτήτων γραμματισμού, την καλλιέργεια πολυπολιτισμικής ενημερότητας και την προώθηση της διαπροσωπικής επικοινωνίας μεταξύ των παιδιών. Η παρέμβαση υιοθέτησε το θεωρητικό πλαίσιο της παιδαγωγικής των αρετών, εστιάζοντας στην ανάπτυξη βασικών αξιών όπως η συνεργασία, η ενσυναίσθηση, και η αμοιβαία κατανόηση. Το δείγμα της μελέτης αποτελούνταν από 27 νήπια με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο: 9 ελληνικής καταγωγής, 8 αλβανικής καταγωγής, 7 από την κοινότητα των Ρομά, και 2 από τη Συρία. Η παρέμβαση αξιολογήθηκε με τη χρήση τριών εξειδικευμένων εργαλείων: το Rubric for Assessing Emerging Writing Skills χρησιμοποιήθηκε για την αξιολόγηση των δεξιοτήτων γραπτού λόγου, το PWPA για την αξιολόγηση της ενημερότητας των παιδιών αναφορικά με τον γραπτό λόγο και το Ημερολόγιο Ερευνητή για τη συστηματική καταγραφή των διαπολιτισμικών αλληλεπιδράσεων και της επικοινωνίας. Τα αρχικά αποτελέσματα υποδεικνύουν σημαντική πρόοδο στις δεξιότητες γραμματισμού, καθώς και ενισχυμένη πολυπολιτισμική ευαισθητοποίηση των παιδιών. Η εφαρμογή της παιδαγωγικής των αρετών διαφάνηκε πως επιδρά ευεργετικά στην προώθηση μιας ενταξιακής κουλτούρας μάθησης, δημιουργώντας θετικές μαθησιακές εμπειρίες που ενισχύουν την κοινωνική συνοχή σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον. Η μελέτη αναδεικνύει την αναγκαιότητα εφαρμογής τέτοιων παιδαγωγικών προσεγγίσεων για την υποστήριξη της πολυπολιτισμικής συνύπαρξης και της ανάπτυξης βασικών δεξιοτήτων στην προσχολική αγωγή, προτείνοντας νέες κατευθύνσεις για περαιτέρω έρευνα και πρακτική εφαρμογή.

Λέξεις-κλειδιά: γραμματισμός, πολυπολιτισμική ενημερότητα, επικοινωνία, προσχολική αγωγή

Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα στο Νηπιαγωγείο

Μαρία Περάκη Μακρή

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ60 Ηρακλείου Κρήτης, MEd-MSc

Περίληψη

Ο σκοπός της εισήγησης είναι η ανάδειξη επιτυχημένων πρακτικών διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και εκπαίδευσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα στο νηπιαγωγείο, καθώς και η παρουσίαση ενδεικτικών διδακτικών σεναρίων και δράσεων. Μέσα από συγκεκριμένες εκπαιδευτικές μεθόδους, όπως η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, η αφήγηση βιβλίων, το παιχνίδι ρόλων και η δημιουργία μαθητικών ταινιών, τα νήπια αποκτούν εμπειρίες που ενισχύουν την ενσυναίσθηση και την κατανόηση της διαφορετικότητας και συμβάλλουν στην ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης. Η εισήγηση υπογραμμίζει την αποτελεσματικότητα αυτών των δράσεων στην καλλιέργεια αξιών όπως ο σεβασμός, η αποδοχή και η αλληλεγγύη. Η ομαδοσυνεργατική μέθοδος ενθαρρύνει τα νήπια να δουλεύουν σε ομάδες, αναπτύσσοντας δεξιότητες συνεργασίας, αποδοχής της διαφορετικότητας και αλληλεγγύης. Μέσα από το παιχνίδι ρόλων, τα παιδιά μαθαίνουν να κατανοούν και να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, αναπτύσσοντας κριτική σκέψη γύρω από κοινωνικά ζητήματα. Η αφήγηση βιβλίων και η χρήση ταινιών παρέχουν μια πλούσια πηγή ερεθισμάτων που ενισχύουν τη φαντασία των νηπίων, καθώς και την ικανότητα να βλέπουν τον κόσμο από διαφορετικές οπτικές. Η δημιουργία μαθητικών ταινιών δίνει στα παιδιά την ευκαιρία να εκφράσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους με δημιουργικό τρόπο και προάγει την ενσυναίσθηση και την κοινωνική υπευθυνότητα, βοηθώντας τα νήπια να εξελιχθούν σε πολίτες που σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ανάγκη για εφαρμογή διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και εκπαίδευσης στα δικαιώματα στο νηπιαγωγείο είναι επιτακτική. Σε αυτή την ευαίσθητη ηλικία κατά την οποία διαμορφώνονται βασικά κοινωνικά πρότυπα και αντιλήψεις, οι παιδαγωγικές παρεμβάσεις μπορούν να αποτρέψουν την εμφάνιση προκαταλήψεων και στερεοτύπων. Η προώθηση της πολυπολιτισμικότητας και του σεβασμού των δικαιωμάτων μέσω βιωματικών δράσεων βοηθά τα παιδιά να αναπτύξουν ανοιχτή και κριτική σκέψη, καλλιεργώντας τις βάσεις για μια κοινωνία χωρίς διακρίσεις. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση λειτουργεί ως πρώιμη παρέμβαση και πρόληψη ενάντια σε ρατσιστικές συμπεριφορές προάγοντας την ισότητα και την πολυπολιτισμικότητα από την έναρξη της εκπαίδευσης στο νηπιαγωγείο.

Λέξεις-κλειδιά: διαπολιτισμική εκπαίδευση, ανθρώπινα δικαιώματα, νηπιαγωγείο

Η Διδασκαλία της Αγγλικής Γλώσσας και η Συμβολή της στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: Η Χρήση Συνομιλιακών Συνεπαγωγών με τη Βοήθεια Σωμάτων Κειμένων

Αγλαΐα Ρούκη

Διδακτόρισα, Εκπαιδευτικός ΠΕ06, 3^ο Πειραματικό Δημ. Σχ. Νέας Ιωνίας

Περίληψη

Η αγγλική γλώσσα διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, όχι μόνο ως βασικό μάθημα, αλλά και ως μέσο προώθησης της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο, η κατανόηση και η αλληλεπίδραση με διαφορετικούς πολιτισμούς είναι απαραίτητες δεξιότητες για τους μαθητές. Η εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας δίνει την ευκαιρία στους/στις μαθητές/-τριες να αποκτήσουν πρόσβαση σε νέες πολιτισμικές γνώσεις, προωθώντας τη διαπολιτισμική κατανόηση. Ωστόσο, η διαπολιτισμική εκπαίδευση μέσω της γλωσσικής διδασκαλίας δεν περιορίζεται μόνο στην παρουσίαση πολιτιστικών στοιχείων. Η ανάπτυξη πραγματολογικής επάρκειας, και πιο συγκεκριμένα η κατανόηση των συνομιλιακών συνεπαγωγών (conversational implicatures), είναι κρίσιμη για τη βαθύτερη κατανόηση των πολιτισμικών διαφορών. Η παρούσα εργασία διερευνά τη συμβολή των συνομιλιακών συνεπαγωγών στη γλωσσική διδασκαλία και τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Οι συνομιλιακές συνεπαγωγές, ως μέρος της πραγματολογικής ικανότητας, επιτρέπουν στους/στις μαθητές/-τριες να αντιλαμβάνονται υπονοούμενα και κοινωνικές νόρμες που είναι ενσωματωμένες στη γλώσσα. Μέσω της χρήσης σωμάτων κειμένων (corpora), οι μαθητές/-τριες έχουν τη δυνατότητα να μελετήσουν αυθεντικά γλωσσικά παραδείγματα και να αποκτήσουν βαθύτερη κατανόηση της πολιτισμικής σημασίας των συνεπαγωγών. Η χρήση σωμάτων κειμένων αποτελεί ένα σύγχρονο εργαλείο που επιτρέπει τη διαδραστική και ουσιαστική διδασκαλία της γλώσσας. Το άρθρο αυτό προτείνει τη χρήση των σωμάτων κειμένων για την ενίσχυση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μέσω της διδασκαλίας των αγγλικών στα ελληνικά σχολεία. Μέσα από παραδείγματα και προτάσεις διδασκαλίας, αναδεικνύεται η ανάγκη για την ενσωμάτωση νέων μεθόδων που προάγουν την πραγματολογική επάρκεια και τη διαπολιτισμική κατανόηση.

Λέξεις-κλειδιά: διαπολιτισμική κατανόηση, πραγματολογική επάρκεια, πολιτισμική κατανόηση, corpora

Η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση ως Θεμέλιο της Παγκόσμιας Πολιτότητας: Ο ρόλος της Ενσωμάτωσης της Διαφορετικότητας. Οι Πρωτοβουλίες του Συμβουλίου της Ευρώπης

Ερμιόνη Νάντια Σεφεντίν

*Εκπαιδευτικός, Γλωσσολόγος, Non- formal Education Trainer
Eurobalkan Youth Forum/ Open Educational Insitute*

Περίληψη

Η προώθηση της παγκόσμιας ιθαγένειας εξαρτάται από την ενσωμάτωση διαφορετικών πολιτισμικών προοπτικών στα εκπαιδευτικά συστήματα, διαδικασία που μπορεί να διευκολυνθεί από τη διαπολιτισμική εκπαίδευση. Σύμφωνα με τα διεθνή νομικά πλαίσια, όπως η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1948) και η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989), η εκπαίδευση αποτελεί μέσο για την προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης, της ανεκτικότητας και της φιλίας μεταξύ των λαών. Η πρωτοβουλία «Εκπαίδευση για την Παγκόσμια Ιθαγένεια» (UNESCO, 2015) επιδιώκει να προωθήσει την ανάπτυξη δεξιοτήτων και αξιών που ενδυναμώνουν τους νέους να αντιμετωπίσουν τις παγκόσμιες προκλήσεις και να συμβάλουν στη διαμόρφωση ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών (De Vries, 2020).

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για την παρούσα μελέτη βασίστηκε στην ανάλυση των διεθνών και ευρωπαϊκών νομικών πλαισίων, συμπεριλαμβανομένου του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2000), στην ανασκόπηση των εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών του Συμβουλίου της Ευρώπης και στην αξιολόγηση της σχετικής βιβλιογραφίας. Η ανάλυση αυτή αποκάλυψε τη σημασία της ενσωμάτωσης της πολιτισμικής ποικιλομορφίας και τη λειτουργία της στην κοινωνική συνοχή και τη δημοκρατική λογοδοσία (Kennedy, 2012). Οι πρωτοβουλίες του Συμβουλίου της Ευρώπης, όπως η Στρατηγική για τη Δημοκρατία και τη Συμμετοχή των Νέων (2022), χρησιμεύουν για την ενίσχυση των αρχών της υπεύθυνης ψηφιακής ιδιότητας του πολίτη, της καταπολέμησης της ρητορικής μίσους και της ενεργού συμμετοχής των νέων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων (Sanchez-Mazas, 2016· Brander, 2017).

Τα ευρήματα δείχνουν τον καθοριστικό ρόλο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στην προώθηση της ανάπτυξης της ενσυναίσθησης, της κριτικής σκέψης και της ενεργού συμμετοχής. Εξοπλίζει τους νέους με τα εργαλεία για να κατανοήσουν τις παγκόσμιες προκλήσεις, προωθώντας τη δικαιοσύνη, την ισότητα και τη δημοκρατία. Κατά συνέπεια, αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για τη διαμόρφωση πολιτών που σέβονται και προωθούν τη διαφορετικότητα σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο (Sanchez & Rodrigues, 2020).

Λέξεις-κλειδιά: διαπολιτισμική εκπαίδευση, παγκόσμια πολιτότητα, Συμβούλιο της Ευρώπης

**Καλλιέργεια Ιστορικής Σκέψης και Σύνδεση της Ιστορίας με τη Διαπολιτισμικότητα σε
Μαθητές Α΄ Λυκείου με Διδακτική Χρήση Ιστορικών Πηγών και Πολυπρισματικών
Οπτικών. Το Παράδειγμα της Μετανάστευσης των Ελλήνων στην Αμερική 1890-1930**

Αγγελική Τσεμεντζή

Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Περίληψη

Η έρευνα επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στο πεδίο της διδακτικής της ιστορίας. Στόχοι της ήταν: α) η καλλιέργεια ιστορικής σκέψης μέσα από διαδικασίες διερευνητικής μάθησης, με τη χρήση πρωτογενών πηγών και πολυπρισματικών οπτικών, σε ομαδοσυνεργατικό και εποικοδομητικό σχολικό περιβάλλον και β) η σύνδεση της ιστορίας με την διαπολιτισμικότητα, μέσα από τη μελέτη της θεματικής της υπερπόντιας μετανάστευσης των Ελλήνων στην Αμερική την περίοδο 1890-1930. Περιγράφονται οι διδακτικές παρεμβάσεις σε σχολική τάξη, κατά το σχολικό έτος 2017-18 σε 22 μαθητές της Α΄ Λυκείου του, στο πλαίσιο έρευνας δράσης. Η έρευνα έθεσε ως στόχο να διερευνήσει αν ένα σχέδιο διδασκαλίας της ιστορίας μέσα από ενεργητικούς και συνεργατικούς τρόπους μάθησης με επίκεντρο την επεξεργασία των πηγών, μπορεί να συμβάλλει τόσο στην καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης των μαθητών όσο και στη διαπολιτισμική ευαισθητοποίησή τους μέσα από το παράδειγμα της κατανόησης της μεταναστευτικής εμπειρίας. Επιλέχθηκε η θεματική της μετανάστευσης, καθώς παρουσιάζει στοιχεία που μπορούν να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο διαπολιτισμικής προσέγγισης της ιστορίας. Στο πεδίο της διαπολιτισμικής αγωγής, το μάθημα της ιστορίας καλείται να συντελέσει στην ανάπτυξη δημοκρατικών πρακτικών και αρχών, αναδεικνύοντας και υπογραμμίζοντας στοιχεία που συνδέονται με την εμφάνιση του ρατσισμού στη πορεία των αιώνων, όσο και επισημαίνοντας την ομοιότητα παρά την ετερότητα και την αξία της συμμετοχής όλων των πολιτισμών στην διαμόρφωση της παγκόσμιας ιστορίας. Τα βασικά ζητούμενα της έρευνας σχετίζονται με: α) την ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης των μαθητών/-τριών, β) την κατανόηση της μεταναστευτικής εμπειρίας των Ελλήνων ως ιστορικών υποκειμένων και πρωταγωνιστών της ιστορίας που οι μαθητές/-τριες εξετάζουν μέσω της ενσυναισθηματικής προσέγγισης, γ) τη συμμετοχική και ομαδοσυνεργατική δραστηριοποίηση των μαθητών/-τριών, και δ) την προαγωγή της διαπολιτισμικής κατανόησης, της κατανόησης του διαφορετικού «άλλου», Έλληνα μετανάστη στις ΗΠΑ. Επίσης, σκοπός ήταν να διερευνηθούν και οι σχετικές δυσκολίες του εγχειρήματος. Η έρευνα κατέγραψε τα μαθησιακά οφέλη για τους/τις μαθητές/-τριες. Τέλος, στο επίκεντρο της προσπάθειας της έρευνας τέθηκε η ενσυναισθηματική κατανόηση των συνθηκών της μεταναστευτικής κίνησης και εμπειρίας.

Λέξεις-κλειδιά: διδασκαλία πηγών, ιστορική σκέψη, διαπολιτισμική ευαισθητοποίηση, μετανάστευση

Ανιχνεύοντας τις Πολυγλωσσικές Ανάγκες των Μαθητών/Μαθητριών ως Δημοκρατικών Πολιτών: ο/η Εκπαιδευτικός ως Ερευνητής/Ερευνήτρια

Σοφία Τσιώλη

Διδακτόρισα, Εκπαιδευτικός 3^ο Δημ. Σχ. Ζεφυρίου

Περίληψη

Η πρόσφατη οδηγία του συμβουλίου της Ευρώπης (2022) για τη σημασία της πολυγλωσσίας στην ιδιότητα του δημοκρατικού πολίτη ορατοποιεί την αναγκαιότητα ενίσχυσης των πολυγλωσσικών / πολυπολιτισμικών ρεπερτορίων των μαθητών/μαθητριών. Λειτουργεί έτσι προσθετικά στις μέχρι τώρα προσπάθειες καλλιέργειας της διαπολιτισμικής ιδιότητας του πολίτη στο σχολικό περιβάλλον (Byram et al. 2016). Σημαντική παράμετρος μιας τέτοιας συνθήκης είναι η ανίχνευση των πολυγλωσσικών αναγκών των μαθητών/μαθητριών, ιδιαίτερα για όσους/όσες βρίσκονται σε μειονοτικοποιημένες ομάδες (μαθητές/μαθήτριες με μεταναστευτική καταγωγή, προσφυγική εμπειρία, μαθητές/μαθήτριες Ρομά). Ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού ως ερευνητή/ερευνήτριας (Ανδρουλάκης, 2023) είναι καθοριστικός για τη συν-δημιουργία ενός χώρου «ανήκειν» και ελεύθερης έκφρασης και αλληλεπίδρασης για όλα τα παιδιά στο σχολείο. Αμφίδρομα, οι μαθητές/μαθήτριες ως άτομα με γνώσεις, εμπρόθετη δράση και ενεργή συμμετοχή στη μαθησιακή διεργασία μπορούν να υποστηρίξουν και να ενθαρρύνουν τους διαφορετικούς ρόλους του/της εκπαιδευτικού. Η παρούσα ανακοίνωση έχει σκοπό να αναδείξει τους τρόπους εντοπισμού, αποτύπωσης, και διαχείρισης των πολυγλωσσικών αναγκών των μαθητών/μαθητριών πολυπολιτισμικών σχολικών τάξεων. Ειδικότερα, έχοντας ως βάση την πολυτροπική αυτοεθνογραφία (Yazan, 2019) θα παρουσιαστεί ο σχεδιασμός, η συλλογή/παραγωγή δεδομένων και οι αναστοχαστικές διαδικασίες από πολλαπλές μελέτες περίπτωσης από το 2020 έως και το 2024. Απώτερος σκοπός είναι να αναδειχθεί η ερευνητική ταυτότητα του/της εκπαιδευτικού σε πολύγλωσσα/πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα, καθώς και η συμβολή των μαθητών/μαθητριών για την ανάπτυξη μιας δημοκρατικής κουλτούρας στην εκπαίδευση.

Λέξεις-κλειδιά: ο/η εκπαιδευτικός ως ερευνητής/ερευνήτρια, αυτοεθνογραφία, μειονοτικοποιημένες ομάδες

ΑΝΤΙΡΑΤΣΙΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Το Καραβάνι χωρίς Σύνορα: Ένα Θεατροπαιδαγωγικό Πρόγραμμα Αντι-ρατσισμού και Δια-πολιτισμικότητας

Μιχάλης Αφολαγιάν

Ηθοποιός, Μουσικός, Εμφυχωτής, Παιδαγωγός, Πολιτιστικό Κέντρο Αφρικάνικης Τέχνης και Πολιτισμών ANASA

Νατάσα Χαντά Μάρτιν

Κοινωνιολόγος, Ανθρωπολόγος χορού, Πολιτιστικό Κέντρο Αφρικάνικης Τέχνης και Πολιτισμών ANASA

Ηλίας Κιάμα Τζογόνας

Φιλολόγος, εμφυχωτής, Πολιτιστικό Κέντρο Αφρικάνικης Τέχνης και Πολιτισμών ANASA

Περίληψη

Η μεταναστευτική και προσφυγική ροή στη χώρα μας εδώ και δεκαετίες, έχει συντελέσει σε έναν πολυπολιτισμικό πληθυσμό στις πόλεις και στις σχολικές τάξεις. Η άνευ όρων αποδοχή και το αίσθημα του «ανήκειν» είναι δικαιώματα του ατόμου όπου και αν βρίσκεται, αλλά και βασικές προϋποθέσεις για να μπορεί να αναπτυχθεί και να ανταπεξέρχεται στις μαθησιακές προκλήσεις. Το «Καραβάνι χωρίς σύνορα» είναι ένα οργανωμένο τριήμερο πρόγραμμα με βασικό εργαλείο το εκπαιδευτικό δράμα. Μια διαπολιτισμική ομάδα ηθοποιών και εκπαιδευτικών παρεμβαίνει στο σχολικό πρόγραμμα της τάξης με εργαλεία το τραγούδι, τον χορό, τα κρουστά την αφήγηση και το θέατρο και στόχους την εξάλειψη των διακρίσεων, του ρατσισμού, της ξενοφοβίας και την ενημέρωση-ευαισθητοποίηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα προσφύγων και μεταναστών. Μέσα από στοχευμένα θεατρικά παιχνίδια γνωριμίας, εμπιστοσύνης, ρόλων, αυτοσχεδιασμού και αναπαραστάσεων, εξετάζεται, σχηματίζεται και επαναπροσδιορίζεται η πολιτισμική ταυτότητα του κάθε παιδιού, αποκτώντας ταυτόχρονα διαπολιτισμικές ικανότητες και ανακαλύπτοντας το φαινομενικά «άλλο». Η αξιοποίηση του εκπαιδευτικού υλικού της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες «Ειρήνη» - Η ιστορία ενός παιδιού πρόσφυγα, γίνεται εργαλείο για την αποδοχή της διαφορετικότητας των ατόμων και των πολιτισμών τους και για την ενίσχυση της ανεκτικότητας, της ομαδικότητας και της αλληλεγγύης. Το πρόγραμμα έλαβε χρηματοδότηση στο πλαίσιο του Προγράμματος «Είμαστε όλοι Πολίτες» (EEA Grants) και υλοποιήθηκε σε πλήθος Δημοτικών σχολείων της Αττικής, αλλά και απομακρυσμένων περιοχών. Συνοδεύεται από βιωματικά εργαστήρια-σεμινάρια για εκπαιδευτικούς με στόχο την εξοικείωση με τα ανθρώπινα δικαιώματα προσφύγων και με τα θεατρικά εργαλεία. Η παρουσίαση περιλαμβάνει περισσότερες λεπτομέρειες για το πρόγραμμα και τις καλές πρακτικές του, καθώς και για την απόκριση και την επίδραση που αυτό είχε στα 900 παιδιά, 80 εκπαιδευτικούς και 1.500 λοιπά άτομα που το έχουν παρακολουθήσει μέχρι σήμερα.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαιδευτικό δράμα, εξάλειψη των διακρίσεων, αντιρατσισμός, διαπολιτισμικότητα

Εκπαιδεύοντας Ενάντια στον Ρατσισμό μέσα από τον Πολιτικό Λόγο και την Αξιοποίηση της Τέχνης: Μια Διδακτική Πρόταση για το Μάθημα της «Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας»

Αλεξάνδρα Δημακοπούλου
Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ02, Δ' Αθήνας

Περίληψη

Τα φαινόμενα ρατσισμού αποτελούν για τους/τις μαθητές/-τριες εμπειρία της καθημερινής πραγματικότητας. Η συγκεκριμένη διδακτική πρόταση στοχεύει στη συνειδητοποίηση αυτής της πραγματικότητας από τη μεριά των μαθητών/-τριών, ενώ παράλληλα αποσκοπεί στην ανάπτυξη ικανοτήτων απόρριψης και αντίστασης απέναντι στην όποια μορφή εκδήλωσης ρατσιστικών φαινομένων. Η διδακτική πρόταση αξιοποιεί αφενός τον πολιτικό λόγο για επεξεργασία από τους/τις μαθητές/-τριες, και αφετέρου την τέχνη ως αντικείμενο μελέτης και κριτικής από την πλευρά των μαθητών/-τριών (γλυπτό, εικαστικά έργα, ταινία μικρού μήκους) και ως μέσο για τη «μετασχηματίζουσα μάθηση». Μέσα από τη συστηματική αξιοποίηση της τέχνης ως αντικείμενο μελέτης και κριτικής θεώρησης με συγκεκριμένη μεθοδολογία (όπως: Ορατή Σκέψη - Visible Thinking, μοντέλο D. Perkins), καθώς και μέσα από τη συστηματική οπτικοακουστική ανάγνωση της κινηματογραφικής τέχνης, οι μαθητές/-τριες οδηγούνται στην ανακάλυψη της γνώσης, την καλλιέργεια της κριτικής τους ικανότητας, την ανάπτυξη μεταγνωστικών δεξιοτήτων, ενώ παράλληλα ασκούνται στον προφορικό και τον γραπτό λόγο για να εκφράσουν απόψεις, επιχειρήματα και συναισθήματα, εργαζόμενοι ατομικά ή/και σε ομάδες αναπτύσσοντας συνεργατικές δεξιότητες.

Λέξεις-κλειδιά: αντιρατσιστική εκπαίδευση, διδακτική πρόταση, πολιτικός λόγος, τέχνη

**Το «Προσφυγικό» στο Ελληνικό Σχολείο: Αναπαριστώντας και Ερευνώντας τους
«Άλλους» στο Μάθημα των Αγγλικών Γενικού Λυκείου**

Μιχαήλ-Χρυσοβαλάντης Μαρκοδημητράκης
Μεταδιδακτορικός Ερευνητής / Εκπαιδευτικός, ΔΕ Ηρακλείου/

Περίληψη

Ο όρος «προσφυγικό», ο οποίος συχνά χρησιμοποιείται ως επιθετικός προσδιορισμός χωρίς συνοδευόμενο ουσιαστικό, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ιστορικά γεγονότα στον ελληνικό χώρο του 21^{ου} αιώνα. Είτε ως «ζήτημα» είτε ως «κρίση», προσφέρει στους/στις εκπαιδευτικούς και στους/στις μαθητές/-τριες μια μοναδική ευκαιρία να ασχοληθούν με ζητήματα ρατσισμού και αλληλεγγύης, καθώς και με τον ρόλο της Ελλάδας ως κόμβου μεταναστευτικών ροών προς τη Βόρεια Ευρώπη. Η παρούσα εισήγηση στοχεύει, μέσα από κριτική επισκόπηση τριών σχετικών θεματικών κεφαλαίων των Αγγλικών Α' και Β' τάξης Γενικού Λυκείου, να εξετάσει την κατασκευή της ιστορικής μνήμης γύρω από το «προσφυγικό» και την επαφή των μαθητών/-τριών με τους «Άλλους», σε συνδυασμό με τους διδακτικούς στόχους των συγκεκριμένων ενοτήτων. Επιπλέον, διερευνώνται οι δυνατότητες εμπλουτισμού του εποπτικού και διδακτικού υλικού μέσω ανοικτών βάσεων δεδομένων, όπως το Ψηφιακό Αποθετήριο του Παρατηρητηρίου Προσφυγικής και Μεταναστευτικής Κρίσης του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Παράλληλα, προτείνονται τρόποι ανάπτυξης του ψηφιακού εγγραμματος των μαθητών/-τριών για την καταπολέμηση του ρατσισμού σε φυσικούς και ψηφιακούς χώρους. Στόχος της παρουσίασης είναι να αναδείξει τους περιορισμούς του σχολικού πλαισίου στην ανάπτυξη αντιρατσιστικών προγραμμάτων εκπαίδευσης και να υπογραμμίσει την ανάγκη δομικών αλλαγών στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών, προς την κατεύθυνση διαμεθοδολογικών παρεμβάσεων που ευνοούν την ανάπτυξη κριτικών και ήπιων δεξιοτήτων.

Λέξεις-κλειδιά: προσφυγικό, αγγλικά, αντιρατσισμός, έρευνα, αλληλεγγύη

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ

Η Συναισθηματική Ανάπτυξη των Μαθητών Επαγγελματικών Σχολείων (ΕΠΑΛ) μέσω Διαχείρισης Θυμού

Παναγιώτης Ανδρουτσόπουλος

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ11, Ηλείας-Ζακύνθου-Κεφαλληνίας

Βασιλική Κάρμη

Εκπαιδευτικός ΠΕ06, ΔΔΕ Ηλείας

Περίληψη

Η συναισθηματική νοημοσύνη (ΣΝ) αναφέρεται στην ικανότητα να αναγνωρίζει, να κατανοεί, να διαχειρίζεται και να αξιοποιεί κανείς τα συναισθήματα – τόσο τα δικά του όσο και των άλλων. Περιλαμβάνει πέντε βασικές δεξιότητες: Αυτογνωσία: Η ικανότητα να αναγνωρίζει τα συναισθήματά σου και να κατανοείς πώς αυτά επηρεάζουν τις σκέψεις και τις πράξεις σου. Αυτορρύθμιση: Η δυνατότητα να ελέγχεις τα συναισθήματά σου και να τα εκφράζεις με κατάλληλο τρόπο, ειδικά σε δύσκολες καταστάσεις. Κίνητρα: Η χρήση των συναισθημάτων για την επίτευξη στόχων, διατηρώντας κίνητρα και αντοχή. Ενσυναίσθηση: Η ικανότητα να κατανοείς και να συμμερίζεσαι τα συναισθήματα των άλλων. Κοινωνικές δεξιότητες: Η χρήση της συναισθηματικής νοημοσύνης για την καλλιέργεια και διατήρηση θετικών σχέσεων. Η συναισθηματική νοημοσύνη μπορεί να αναπτυχθεί μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, όπως τα παρεμβατικά προγράμματα διαχείρισης θυμού, που στοχεύουν στη βελτίωση της αυτορρύθμισης και της ενσυναίσθησης. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 150 άτομα (80 μαθητές & 70 μαθήτριες ΕΠΑΛ από την ΠΔΕΔΕ), με μέσο όρο ηλικίας 18 έτη. Μοιράστηκε τυχαία σε δύο ομάδες, την πειραματική (n=80) και την ελέγχου (n=70). Η πειραματική ομάδα συμμετείχε σε παρεμβατικό πρόγραμμα διάρκειας τριών μηνών, με δυο συνεδρίες 45 λεπτών ανά εβδομάδα. Για τη μέτρηση χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Συναισθηματικής Νοημοσύνης (Πλατσίδου, 2005). Περιλαμβάνει 33 ερωτήματα κατανεμημένα σε τέσσερις παράγοντες: διαχείριση συναισθημάτων, αυτορρύθμιση, χρήση συναισθημάτων και ενσυναίσθηση. Οι απαντήσεις δίνονται σε πεντάβαθμη κλίμακα Likert. Τα αποτελέσματα δεν έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων κατά την αρχική φάση των μετρήσεων. Ωστόσο, από τις αναλύσεις διακύμανσης για επαναλαμβανόμενες μετρήσεις, προέκυψαν στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις μετρήσεις, καθώς και αλληλεπίδραση μεταξύ της μέτρησης και της ομάδας, και για τους τέσσερις παράγοντες της Συναισθηματικής Νοημοσύνης (ΣΝ). Μέσω της ανάλυσης διαπιστώθηκε ότι η πειραματική ομάδα σημείωσε στατιστικά σημαντική βελτίωση στους μέσους όρους της διαχείρισης συναισθημάτων, της αυτορρύθμισης, της χρήσης συναισθημάτων και της ενσυναίσθησης μετά την ολοκλήρωση του παρεμβατικού προγράμματος, ενώ η ομάδα ελέγχου δεν παρουσίασε καμία αλλαγή. Το παρεμβατικό πρόγραμμα διαχείρισης θυμού, ως καινοτόμο στο σχολικό πλαίσιο, είχε στατιστικά σημαντική θετική επίδραση στους δείκτες της ΣΝ σε μαθητές/-τριες ΕΠΑΛ. Συμπερασματικά, προτείνεται να σχεδιάζονται και να εφαρμόζονται στο σχολικό περιβάλλον στοχευμένα προγράμματα ανάπτυξης της ΣΝ, όχι μεμονωμένα, αλλά ως μέρος ευρύτερων στρατηγικών πρόληψης για την ενίσχυση της συναισθηματικής, διανοητικής και ψυχολογικής υγείας των μαθητών.

Λέξεις-κλειδιά: συναισθηματική νοημοσύνη, πρόγραμμα παρέμβασης, επαγγελματική εκπαίδευση

Η Χρήση της Αφήγησης στην Εκμάθηση της Ελληνικής ως Δεύτερης Ξένης Γλώσσας σε Ενήλικες Πρόσφυγες και Μετανάστες Μαθητές/-τριες

Μαρουλία Γλύπτη

Εκπαιδευτικός Κοινωνιολόγος, ΜΑ, Διευθύντρια 3^{ου} ΓΕΛ Πειραιά

Περίληψη

Αν η κοινωνική ενσωμάτωση είναι να ενεργοποιηθεί με την ευρύτερη σημασία της πρέπει να εφεύρουμε τρόπους ώστε η εκπαίδευση να κινητοποιηθεί αποτελεσματικά για να προωθήσει τις θεμελιώδεις αρχές της έννοιας της συμπερίληψης. Ιδεολογίες για τη γλώσσα και την εκμάθηση της γλώσσας που δίνουν σημασία στην ατομικότητα και την αξιοκρατία διαμορφώνουν εκπαιδευτικές πρακτικές που περιορίζουν τις ταυτότητες και τις διαδρομές οι οποίες αποδίδονται στους/στις ενήλικες μαθητές/-τριες πρόσφυγες-μετανάστες. Οι περιοριστικές επιπτώσεις αναφορικά με τις βιωματικές εμπειρίες και κοινωνικές ταυτότητες των μαθητών/-τριών είναι ένα ζήτημα που δεν πρέπει να παραγνωρισθεί καθώς διαμορφώνουν πρακτικές με ρεαλιστικά αποτελέσματα. Σύμφωνα με τους Darwin & Norton (2014) η τεχνολογία καθιστά ικανούς τους ενήλικες πρόσφυγες-μετανάστες μαθητές/-τριες να διατηρήσουν τις συνδέσεις με τις χώρες καταγωγής και εγκατάστασής τους, φέροντας διεθνικές ταυτότητες κι επομένως διαχειρίζονται ένα πολύπλοκο δίκτυο από αξίες, ιδεολογίες και πολιτισμούς. Βάσει των παραπάνω, η εστίαση μετατίθεται από ζήτημα της ταυτότητας στη συνυπολόγηση των τρόπων που πρωτοποριακές προσεγγίσεις στη γλωσσική εκπαιδευτική έρευνα μπορούν να καταδείξουν κριτικά παιδαγωγικές πρακτικές στη γλωσσική τάξη. Ένα Αναλυτικό Πρόγραμμα (ΑΠ) το οποίο απηχεί τις εμπειρίες των ενήλικων μεταναστών-προσφύγων είναι σημαντικό ώστε να επιτύχει μια σύνδεση ανάμεσα στην αίσθηση Εαυτού τους και την εκπαίδευση. Μέσω της ανάπτυξης ενός ΑΠ όπου οι πρόσφυγες-μετανάστες μαθητές/-τριες μπορούν να βρουν τις ιστορίες και φωνές τους ισότιμα σημαντικές με αυτές που υπάρχουν στα σχολικά εγχειρίδια, ενδυναμώνουν την φωνή τους προς μια επιτυχημένη εκπαίδευση (Lobo, 2013). Επιπλέον, η αφήγηση ιστοριών τους επιτρέπει να μοιραστούν τις προσωπικές τους ιστορίες και αποτελεί σημαντικό εργαλείο στο να τους διευκολύνει να επενδύσουν στις διεθνικές ταυτότητές τους και να διεκδικήσουν το δικαίωμα να ανυψώσουν τις πολυφωνικές φωνές τους. Αφορμή της εργασίας είναι η επιθυμία να χρησιμοποιούνται δημιουργικές γλωσσικές πρακτικές εκμάθησης ως μέθοδο ενεργοποίησης του γλωσσικού και πολιτισμικού κεφαλαίου των ενηλίκων μεταναστών μαθητών/-τριών, δημιουργώντας έτσι ένα πλαίσιο επικοινωνίας κι εμπιστοσύνης ανάμεσα στους συμμετέχοντες. Πώς μπορεί η παρέμβαση της αφήγησης ιστοριών εμπλουτιζόμενη, να λειτουργήσει έτσι ώστε η γλωσσική εκμάθηση να αποτελέσει έναν τρίτο χώρο επιβεβαίωσης ρευστών, πολυδιάστατων ταυτοτήτων Προσφύγων μαθητών/-τριών; Η ερευνητική αυτή πράξη στοχεύει στην ανάδειξη της αφήγησης (storytelling) ως ένα εκπαιδευτικό εργαλείο στην πράξη.

Λέξεις-κλειδιά: αφήγηση, εκπαίδευση, ενήλικοι, πρόσφυγες μαθητές

Η Αναζήτηση της Ταυτότητας μέσα από την Περιπλάνηση. Ο Παγκόσμιος Πολίτης σε Έργα του Ευγένιου Τριβιζά

Ανδριανή Δρίβα

Διδακτόρισα, Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ60 Ν. Έβρου

Περίληψη

Η πρόταση αφορά την παιδαγωγική αξιοποίηση δύο έργων του Ευγένιου Τριβιζά -Ο Πεταλιδόσαυρος και Το παραπονεμένο ελεφαντάκι- με στόχο την καλλιέργεια της αποδοχής της πολυμορφίας και της ένταξης. Στα έργα αυτά, οι ήρωες, ένας πεταλιδόσαυρος (ιδιόμορφος ήρωας ενός ανέκδοτου θεατρικού κειμένου, που έγινε παράσταση) και ένα ελεφαντάκι αναζητούν την ταυτότητά τους και έρχονται αντιμέτωποι με την κακία, τον ρατσισμό και την πίεση για αφομοίωση από το κοινωνικό περιβάλλον. Αντί να προσαρμοστούν σε πρότυπα ομοιομορφίας, οι ήρωες επιλέγουν να αποδεχτούν τη μοναδικότητά τους, γεγονός που τους καθιστά σύμβολα της διαπολιτισμικής επικοινωνίας. Η μεθοδολογία περιλαμβάνει την ανάλυση περιεχομένου των έργων, εστιάζοντας στους συμβολισμούς σχετικά με τη διαφορετικότητα και την κοινωνική απομόνωση. Παράλληλα, χρησιμοποιούνται διαλογικές τεχνικές και παιχνίδια ρόλων για να προωθηθεί η συμμετοχή των μαθητών και να διευκολυνθεί η κατανόηση των θεμάτων της ταυτότητας και της αποδοχής. Επίσης, εφαρμόζεται μια συγκριτική προσέγγιση, όπου οι εμπειρίες των ηρώων συνδέονται με πραγματικές κοινωνικές καταστάσεις, ενισχύοντας τη διαπολιτισμική ευαισθησία των μαθητών/-τριών.

Τα αναμενόμενα αποτελέσματα της προσέγγισης αυτής περιλαμβάνουν την καλλιέργεια της διαπολιτισμικής ικανότητας, την ενίσχυση της κατανόησης της ταυτότητας και της αποδοχής της διαφορετικότητας, καθώς και την αντίσταση στην αφομοιωτική πίεση. Τα έργα του Τριβιζά αναδεικνύουν την ανάγκη για κοινωνίες που σέβονται και αποδέχονται την πολυμορφία, ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή και την προσωπική ολοκλήρωση των μαθητών. Ο αγώνας των ατόμων αυτών να ανακαλύψουν τον εαυτό τους και να αποκτήσουν πολιτειότητα, ενάντια στις προσπάθειες επιπολιτισμού που υφίστανται, αναμένεται να οδηγήσει στην καλλιέργεια διαπολιτισμικής ικανότητας.

Λέξεις-κλειδιά: ένταξη, πολιτειότητα, ταυτότητα, διαπολιτισμικότητα, Τριβιζάς

Χριστίνα Κάλφογλου

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ06 Α' Αθήνας - ΣΕΠ ΕΑΠ

Περίληψη

Σημαντική πρόκληση για τον γραμματισμό στη σύγχρονη, πολυφωνική κοινωνία και προϋπόθεση της λειτουργίας των μαθητών/-τριών ως ενεργών πολιτών είναι «η εμπλοκή τους στις ζωές άλλων, οι οποίοι μιλούν και σκέφτονται διαφορετικά, βλέπουν τον κόσμο διαφορετικά αλλά από τους οποίους εξαρτώνται και στους οποίους λογοδοτούν» (Kramtsch, 2022: 31). Η παρούσα εισήγηση εστιάζει σε έναν βασικό πυλώνα της εκπαίδευσης για την παγκόσμια πολιτεότητα, εκείνον της γλώσσας ως κοινωνικής σημειωτικής (ό.π.) και μέσου ανάγνωσης διαφορών αλλά και γεφύρωσής τους. Υποστηρίζεται ότι μέσω της κριτικής, αναστοχαστικής και δημιουργικής εμπλοκής με τη σύγχρονη τέχνη, η οποία συνδυάζει τον οπτικό με τον γλωσσικό γραμματισμό (Calfoglou & Polymeris, 2019), μπορεί να επιτευχθεί η επανανοηματοδότηση που απαιτείται στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και της αποϋλοποίησης (Calfoglou, 2024). Δίνονται συγκεκριμένα παραδείγματα εκπαιδευτικών δράσεων με στόχο να καταδειχθεί η ενεργοποίηση του μαθητή/της μαθήτριας ως «έργου υπό διαμόρφωση» στη διάδραση με έργα σύγχρονης, εννοιολογικής τέχνης και συζητείται η αλληλεπίδραση των δύο σημειωτικών συστημάτων, του γλωσσικού και του οπτικού, ως διαμορφωτική κριτικής και δημιουργικής σκέψης και μέσο έκφρασης της πολυφωνίας. Εκφράζεται η άποψη ότι η έκθεση σε έργα σύγχρονης τέχνης και η ανάληψη ενεργού ρόλου σε σχέση με αυτά προωθεί τον ρόλο των μαθητών/-τριών ως παραγωγών κειμένων και (συν)διαμορφωτών σκέψης, διευκολύνοντας την αλλαγή παραδείγματος και τη μετάβαση από την γλωσσική αρτιότητα ως αυτοσκοπό στην ανάπτυξη «πολιτισμικής συνείδησης» (Meyer & Coyle, 2024), την αποδοχή της ετερότητας και της πολυμορφίας και την αλληλοκατανόηση (πρβλ. Calfoglou & Polymeris, 2024).

Λέξεις-κλειδιά: σύγχρονη τέχνη-γλωσσικός και οπτικός γραμματισμός-κοινωνική σημειωτική-πολυφωνία

Συμπερίληψη στην Τάξη: Αναγνώριση και Ανταπόκριση στις Ανάγκες των Θετών Παιδιών

Μαρία-Έρση Κολίρη

Διδακτόρισα, Ψυχολόγος, Κολλέγιο Deree / Πελαργός Σύλλογος Φίλων της Μικτής
Οικογένειας

Άννα Τουλουμάκου

Διδακτόρισα, Ψυχολόγος, Πάντειο Πανεπιστήμιο / Πελαργός Σύλλογος Φίλων της Μικτής
Οικογένειας

Περίληψη

Στις σύγχρονες κοινωνίες, η διαφορετικότητα στην τάξη αποτελεί πραγματικότητα και υπαγορεύει την ανάγκη για μεθόδους αναγνώρισης, ένταξης και ανταπόκρισης, προκειμένου να διασφαλίζεται η ισότιμη ευκαιρία για ακαδημαϊκή και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη. Είναι προφανές ότι υπάρχουν πολλά είδη πολυμορφίας και διαφορετικότητας τόσο στις οικογένειες αλλά και στις ταυτότητες του παιδιού. Συχνά μάλιστα αυτές οι ταυτότητες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους (intersectionality). Η εισήγηση επικεντρώνεται σε τρεις διακριτούς, αλληλοκαλυπτόμενους τύπους πολυμορφίας: στη θετή οικογένεια, στη διαφυλετική οικογένεια και στον ρόλο του πρώιμου ψυχολογικού τραύματος στην ζωή του παιδιού. Τα παιδιά που προέρχονται από θετές οικογένειες συχνά αντιμετωπίζουν προβλήματα στο σχολικό περιβάλλον –υπερδραστικότητα, αδυναμία συγκέντρωσης, παρορμητικότητα, δυσκολίες μνήμης κ.λπ. (Novara et al, 2017). Το είδος ή τα είδη και η ένταση των δυσκολιών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το βίωμα του παιδιού προ της τεκνοθεσίας καθώς και από το περιβάλλον στο οποίο θα βρεθεί μετά από αυτή (Abbie et al, 2022). Το πρώιμο τραύμα μπορεί να επηρεάσει την ένταξη του παιδιού στο σχολείο με συμπεριφορές όπως επιθετικότητα, αναπτυξιακές δυσκολίες, δυσκολία παρακολούθησης κ.λπ. (Farr & Grotevant, 2019· Gore Langton & Boy, 2017). Ταυτόχρονα η εμπειρία της διαφυλετικής τεκνοθεσίας, που συχνά συνοδεύεται από το βίωμα ρατσιστικών συμπεριφορών εντός του σχολείου (Sutton et al, 2024), ενισχύει την πολυπλοκότητα των αναγκών του παιδιού. Η εμπειρία και η απόκριση των τεκνοθετημένων ατόμων δεν είναι φυσικά ομοιογενής. Ομοίως δεν πρέπει να αποδίδεται οποιαδήποτε συμπεριφορά των παιδιών στην εμπειρία της τεκνοθεσίας (Goldberg & Grotevant, 2022). Ο ρόλος της εκπαίδευσης έρχεται στο επίκεντρο για την συμπερίληψη και την ισοτιμία. Προκύπτει ταυτόχρονα το ερώτημα σε ποιο βαθμό ο εκπαιδευτικός και το σχολείο σήμερα είναι ενήμερα για τα ζητήματα της διαφορετικής οικογένειας, της διαφυλετικότητας, και του ψυχολογικού τραύματος. Η σχετική έρευνα ενισχύει τη θέση ότι τα σχολεία και οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται πιο στοχοθετημένη εκπαίδευση πάνω στα ζητήματα αυτά (ενδεικτικά Abbie et al 2022· Berger, 2019· Semprowicz κ.συν., 2017· Τουλουμάκου κ.συν., 2023) ενώ συχνά οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί υπογραμμίζουν την ανάγκη για μεγαλύτερη υποστήριξη (Troll et al, 2019). Με βάση τους παραπάνω προβληματισμούς, η παρουσίαση βασίζεται στη θεωρία για να αντληθούν ιδέες για την αναγνώριση των αναγκών των παιδιών και παρέμβασης για την συμπερίληψη σε διαφορετικά επίπεδα.

Λέξεις-κλειδιά: τεκνοθεσία, διαφυλετικότητα, τραύμα, ρατσισμός

Πέρα από τα Βιβλία: Τι μου Έμαθαν τα Παιδιά

Μαργαρίτα Μανσόλα

Εκπαιδευτική Ψυχολόγος (CPsychol)

Περίληψη

Όροι όπως «Πολυμορφία», «Ένταξη», «Συμπερίληψη», «Διαφορετικότητα» κυριαρχούν σήμερα, τόσο στη διεθνή βιβλιογραφία όσο και σε οδηγούς εκπαιδευτικής πολιτικής. Η παρούσα εισήγηση, επιχειρεί να ανιχνεύσει τις πραγματικές διαστάσεις αυτών των όρων, όχι μόνο μέσα από επιστημονικά δεδομένα και τις θεωρητικές προσεγγίσεις αλλά όπως αυτοί διαμορφώνονται στο πεδίο. Και αυτό γιατί οι λέξεις αποκτούν νόημα μόνο μέσα από την αληθινή ζωή, τα διαφορετικά βιώματα των πρωταγωνιστών του σχολείου, που δεν είναι άλλοι από τα παιδιά, τους εκπαιδευτικούς και τις οικογένειές τους. Οι πραγματικές ιστορίες των ανθρώπων μπορούν να νοηματοδοτήσουν όλα όσα πρέπει να γίνουν για ένα πιο δίκαιο και ανθρώπινο Ελληνικό Σχολείο, που δεν πρέπει να αποτελεί άπιαστο όνειρο, ούτε «συμμόρφωση» σε κάποιο νόμο αλλά είναι Δικαίωμα. Το δικαίωμα όλων: παιδιών, γονέων και εκπαιδευτικών να είναι όλοι ασφαλείς, να αισθάνονται όλοι ότι ανήκουν, να νιώθουν όλοι ότι αυτό που κάνουν έχει αξία, να εξελίσσονται, να νιώθουν αποδεκτοί και ικανοί να γίνουν το καλύτερο που μπορούν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ: Το σημερινό σχολείο είναι πολύ μακριά από όλα αυτά. Η μάθηση όμως, η πραγματική μάθηση, αυτή που αλλάζει το άτομο, που θα αλλάξει την κοινωνία και τον κόσμο συντελείται μόνο όταν αυτές οι προϋποθέσεις υπάρχουν.

Στην παρούσα εισήγηση θα δούμε με άλλα μάτια το «τι» σημαίνουν όλα αυτά, θα νιώσουμε το «γιατί» πρέπει να τα διεκδικήσουμε, γιατί μόνο τότε θα μπορέσουμε να δούμε το «πώς» το σχολείο μπορεί να γίνει το σχολείο που μας αξίζει. Τα παιδιά μας δείχνουν πάντα τον δρόμο.

Λέξεις-κλειδιά: συμπερίληψη, μάθηση, σχολική ευημερία, ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, δικαιώματα

**Δείκτες Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Ένταξης Παιδιών Μεταναστών και Προσφύγων,
IMMERSE Horizon 2020**

Μαρία Ντανιέλλα Μαρούδα

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Ελένη Κουτσουράκη

Επίκουρη Καθηγήτρια, Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο

Περίληψη

Η προτεινόμενη εισήγηση αφορά στα αποτελέσματα του ευρωπαϊκού ερευνητικού έργου IMMERSE (Integration Mapping of Refugee and Migrant Children) Horizon 2020, το οποίο ολοκληρώθηκε τον Νοέμβριο του 2023. Ειδικότερα, η εισήγηση θα παρουσιάσει το εργαλείο αξιολόγησης της κοινωνικής και εκπαιδευτικής ένταξης των παιδιών μεταναστών και προσφύγων στην Ευρώπη, με έμφαση στα αποτελέσματα της έρευνας για την Ελλάδα. Η μεθοδολογία και οι δείκτες της έρευνας συνδιαμορφώθηκαν μέσω ομάδων εστιασμένης συζήτησης με παιδιά και γονείς στο πλαίσιο της άτυπης, μη τυπικής και της τυπικής εκπαίδευσης και τα δεδομένα συλλέχθηκαν από παιδιά, γονείς, εκπαιδευτικούς και υπεύθυνους χάραξης πολιτικής. Το εργαλείο (πίνακας) αξιολόγησης της εκπαιδευτικής και κοινωνικής ένταξης περιλαμβάνει 30 δείκτες: 14 για τα αποτελέσματα ένταξης ταξινομημένα σε 5 κατηγορίες: 1) πρόσβαση σε δικαιώματα, 2) γλώσσα και πολιτισμός, 3) ευημερία, 4) συνδεσιμότητα και 5) εκπαιδευτικά επιτεύγματα, και 16 για τα εμπόδια και τους διευκολυντές της ένταξης που σχετίζονται με: 1) την πολιτική ηγεσία, 2) τον σχολικό διαχωρισμό, 3) τη σχολική οργάνωση και τους εκπαιδευτικούς, 4) τη μαθησιακή υποστήριξη, 5) τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας και 6) τις αρνητικές συμπεριφορές. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο Βέλγιο, στη Γερμανία, στην Ελλάδα, στην Ιρλανδία, στην Ιταλία και στην Ισπανία. Ωστόσο, το IMMERSE και ο αντίστοιχος πίνακας δεικτών του, έχουν σχεδιαστεί για να εφαρμόζονται και εκτός των εθνικών συνόρων και να περιλαμβάνουν μια πανευρωπαϊκή προοπτική.

Λέξεις-κλειδιά: ένταξη, πρόσφυγες, μετανάστες

Εκπαίδευση Ενήλικων Μεταναστών και Μετασχηματισμός Ταυτοτήτων για την Ενεργό Πολιτειότητα

Γεωργία Μπάρκογλου
Διδακτόρισσα, Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αποτελεί μέρος μίας ευρύτερης έρευνας, στο επίκεντρο της οποίας τίθεται η μελέτη τόσο των προβαλλόμενων ταυτοτήτων των ενήλικων εκπαιδευόμενων μεταναστών/-στριών όσο και των μετασχηματισμών που συμβαίνουν σε πτυχές των ταυτοτήτων τους εντός του εκπαιδευτικού τους πλαισίου, ώστε να καταστούν ενεργοί πολίτες. Ειδικότερα, παρουσιάζεται η μελέτη περίπτωσης δύο ενήλικων εκπαιδευόμενων στο Σχολείο Αλληλεγγύης «Οδυσσέας» στη Θεσσαλονίκη, που αφηγήθηκαν τις ζωές τους και τις εκπαιδευτικές τους εμπειρίες στο πλαίσιο βιογραφικών συνεντεύξεων. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στις εκπαιδευτικές τους εμπειρίες στο Σχολείο Αλληλεγγύης Οδυσσέας, το οποίο συνιστά το εκπαιδευτικό πλαίσιο εντός του οποίου μελετήθηκαν οι διαδικασίες ταυτοτικών μετασχηματισμών. Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε σε δύο επίπεδα. Αρχικά, εφαρμόστηκε μία πολυεπίπεδη θεματική ανάλυση που συνδυάζει την αφηγηματική προσέγγιση και τη θεωρία των τριών διλημματικών τοποθετήσεων του Bamberg, προκειμένου να αναδειχθούν οι ταυτότητες όπως προβάλλονται αφηγηματικά από τους συμμετέχοντες. Στη συνέχεια, η θεματική ανάλυση εστίασε στην ανίχνευση των χαρακτηριστικών του εκπαιδευτικού πλαισίου που επηρεάζουν τους μετασχηματισμούς της ταυτότητας. Τα ευρήματα δείχνουν ότι οι μετανάστες εκπαιδευόμενοι διαμορφώνουν ρευστές, υβριδικές ταυτότητες που λειτουργούν ως ταυτότητες αντίστασης και μέσα από αυτές ανασκευάζουν τις λογικές της αφομοίωσης και των δοτών κατηγοριοποιήσεων. Η διαπίστωση αυτή συνδέεται με τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες, οι οποίες φαίνεται ότι είναι επίσης ρευστές και διαρκώς εξελισσόμενες. Όλα αυτά υπογραμμίζουν την ανάγκη για ευέλικτα εκπαιδευτικά προγράμματα, που λειτουργούν ως «Τρίτοι Χώροι» μάθησης και προάγουν την ενεργό πολιτειότητα μέσα από συμμετοχικές και απελευθερωτικές εκπαιδευτικές πρακτικές.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαίδευση ενήλικων μεταναστών/-στριών, μετασχηματισμός ταυτοτήτων, ενεργός πολιτειότητα, τρίτοι χώροι μάθησης

Εκπαιδευτική Κουζίνα: Πιλοτικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης Κοινωνικών Δεξιοτήτων και Εκπαίδευσης Δραστηριοτήτων Καθημερινής Διαβίωσης στο Πλαίσιο του Ειδικού Δημοτικού Σχολείου

Θεοδώρα Μπόντσιου

Λογοθεραπεύτρια, MEd-MA, Διευθύντρια 6^{ου} Ειδικού Δημ. Σχ. Αθηνών

Πάυλος Καψαλάκης

Υπ. Διδάκτωρ, MSc, 6^ο Ειδικό Δημ. Σχ. Αθηνών

Βαρβάρα Μάντη

Λογοθεραπεύτρια, 6^ο Ειδικό Δημ. Σχ. Αθηνών

Περίληψη

Η μαγειρική αποτελεί μία βασική καθημερινή δραστηριότητα, στο πλαίσιο της οποίας δύναται να αξιοποιηθούν ποικίλες εκπαιδευτικές τεχνικές βιωματικής μάθησης. Οι μαθητές/-τριες εξοικειώνονται με τις απαιτήσεις (θόρυβοι, πολυκοσμία κ.λπ.) του εκάστοτε περιβάλλοντος (π.χ. λαϊκή αγορά), εκπαιδεύονται σε εργαλεία (π.χ. αποφλοιωτής) και σε απαραίτητες δεξιότητες (κοινωνικές, γνωστικές, συμπεριφορικές κ.λπ.), ώστε να μπορούν να συμμετέχουν ενεργά και λειτουργικά – αυτόνομα στη σχολική και στην προσωπική ζωή. Συμμετείχαν 42 μαθητές/-τριες με αναπτυξιακές διαταραχές ηλικίας 6-13 ετών που φοιτούν σε Ειδικό Δημοτικό Σχολείο στην Περιφέρεια Αττικής. Η συγκεκριμένη εκπαιδευτική δράση υλοποιήθηκε υπό την επιστημονική εποπτεία της Διεύθυνσης της σχολικής μονάδας από 4 διαφορετικές ομάδες 2 μελών Ειδικού Εκπαιδευτικού Προσωπικού – ΕΕΠ (Εργοθεραπευτής/-τρια - Λογοθεραπευτής/-τρια) σύμφωνα με τη μεθοδολογία της έρευνας δράσης. Αρχικά οι δεξιότητες των μαθητών/-τριών αξιολογήθηκαν μέσω ερωτηματολογίου γονέων ώστε να προσδιοριστούν εξατομικευμένοι εκπαιδευτικοί στόχοι για τον/την κάθε μαθητή/τρια. Στη συνέχεια ακολούθησε ο πρώτος κύκλος εκπαιδευτικής παρέμβασης, όπου όλα τα τμήματα του σχολείου συμμετείχαν από μία φορά και η συμμετοχή των μαθητών/-τριών αξιολογήθηκε ποιοτικά από τους/τις εκπαιδευτικούς του εκάστοτε τμήματος. Ο δεύτερος κύκλος σχεδιάστηκε αναστοχαστικά βάσει της ανατροφοδότησης των εκπαιδευτικών και των εμπειρικών παρατηρήσεων του ΕΕΠ. Τέλος, αφότου ολοκληρώθηκε η δεύτερη φάση, η συνολική δράση αξιολογήθηκε μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων με γονείς για τη διερεύνηση της γενίκευσης - εγκαθίδρυσης του συνόλου των δεξιοτήτων που αποκόμισαν οι μαθητές/μαθήτριες μέσω του συγκεκριμένου προγράμματος.

Οι μαθητές/-τριες αναμένεται να παρουσιάσουν βελτίωση σε όλο το φάσμα των δεξιοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών, γνωστικών, συμπεριφορικών, κινητικών κ.λπ., ενώ παράλληλα αναμένεται γενίκευση των συγκεκριμένων δεξιοτήτων πέραν του σχολικού πλαισίου.

Το πιλοτικό πρόγραμμα «Εκπαιδευτική Κουζίνα» αναμένεται να αποτελέσει ένα καινοτόμο και αξιόλογο εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την κοινωνική ένταξη και τη λειτουργικότητα – αυτονόμηση των μαθητών/-τριών.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαιδευτική κουζίνα, κοινωνική ένταξη, δραστηριότητες καθημερινής διαβίωσης, εκπαίδευση δεξιοτήτων

«Γονείς, Μαθητές και Εκπαιδευτικοί σε μια Κοινή Γιορτή, Διασκεδάζουμε Όλοι μαζί»: Ένα Σχέδιο Δράσης με Βάση τις Αρχές της Ενταξιακής και Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης

Βασιλική Σιαμαντά

Υπ. Διδακτόρισα, ΜΑ, Νηπιαγωγός-Ψυχολόγος

Ιωάννης Γιαννικόπουλος

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ70, ΜΑ-MSc

Περίληψη

Οι σχολικές τάξεις είναι εξ ορισμού διαφοροποιημένες. Ο εκπαιδευτικός χρειάζεται κάθε φορά να λαμβάνει υπόψη τη διαφορά ως πηγή έμπνευσης και να συνδιαμορφώνει με τα παιδιά ένα μαθησιακό περιβάλλον που να χαρακτηρίζεται από αποδοχή και εμπιστοσύνη. Το παρόν άρθρο αφορά την παρουσίαση ενός σχεδίου δράσης με τίτλο «Γονείς, μαθητές και εκπαιδευτικοί σε μια κοινή γιορτή, διασκεδάζουμε όλοι μαζί», με βάση τις αρχές της ενταξιακής και διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, καθώς και της παιδαγωγικής του παιχνιδιού. Απώτερος σκοπός ήταν η δημιουργία ενός ενταξιακού περιβάλλοντος μάθησης με έμφαση στην ολιστική ανάπτυξη όλων των μαθητών/-τριών και των οικογενειών τους μέσα από διαπολιτισμικές και πολυαισθητηριακές δραστηριότητες. Οι συμμετέχοντες/-ουσες ήταν 15 μαθητές/-τριες του νηπιαγωγείου και οι γονείς τους, καθώς και 19 μαθητές/-τριες της Δ' Δημοτικού του όμορου Δημοτικού Σχολείου και οι γονείς τους. Το παρόν σχέδιο δράσης αφορούσε τον σχεδιασμό και την εφαρμογή επιμέρους δραστηριοτήτων κατά μήκος της σχολικής χρονιάς όπως η εισαγωγή πρωινών ρουτίνων με τον Τάκη τον Ταξιδάκη και η πρόσκληση γονέων κάθε παιδιού στον χώρο του σχολείου με στόχο την παρουσίαση ή τη διερεύνηση μιας χώρας ή μιας γλώσσας που επιθυμούν, σε μια προσπάθεια αποφυγής δραστηριοτήτων αφομοίωσης, ενσωμάτωσης ή εξωτικής προσέγγισης. Ως μέσα αξιολόγησης αξιοποιήθηκαν τα εξής: α) ημι-δομημένες συνεντεύξεις γλωσσικά προσβάσιμες για τους γονείς στην αρχή και το τέλος της χρονιάς, β) οπτικοποιημένα ερωτηματολόγια προς τους/τις μαθητές/-τριες, γ) προσωπικό ημερολόγιο εκπαιδευτικών. Δυσκολίες παρατηρήθηκαν στην αρχή της διαδικασίας από τους ενήλικες/γονείς αναφορικά με τον τρόπο εμπλοκής τους στις δράσεις, καθώς και στην εύρεση χρόνου και πόρων για τη διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης. Τα αποτελέσματα, ωστόσο, ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντικά ιδίως ως προς τη δόμηση της ομάδας παιδιών και των ενηλίκων, την ανάπτυξη συνεργατικών σχέσεων ανάμεσα στις δύο βαθμίδες, αλλά και ως προς τη δημιουργία μιας κουλτούρας αποδοχής της διαφορετικότητας με την έννοια της συνέχειας από πλαίσιο σε πλαίσιο.

Λέξεις-κλειδιά: ενταξιακή εκπαίδευση, διαπολιτισμική εκπαίδευση, παιχνίδι

Βιωματικές Δράσεις Μαθητών/-τριών του ΕΕΕΕΚ Πειραιά κατά της Οπαδικής Βίας

Παναγιώτης Τζουβελέκης

Εκπαιδευτικός ΠΕ29, MSc, Διευθυντής ΕΕΕΕΚ Πειραιά - Εργοθεραπευτής SIT

Περίληψη

Το ΕΕΕΕΚ ΠΕΙΡΑΙΑ που αποτελεί σχολική μονάδα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην ειδική αγωγή ανταποκρίθηκε στην πρόσκληση της διεύθυνσης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης Πειραιά με θέμα «Η παιδεία και ο αθλητισμός ως αντίδοτο στην βία». Δημιουργήθηκε ομάδα εργασίας εκπαιδευτικών και διοργανώθηκαν κοινές συμπεριληπτικές δράσεις με γυμνάσια και λύκεια της περιοχής, όπως προγράμματα συνεκπαίδευσης αθλητισμού, παραολυμπιακών αγωνισμάτων, εικαστικών δρώμενων και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων. Πραγματοποιήθηκαν ενημερωτικές ομιλίες από εκπαιδευτικούς φυσικής αγωγής του ΕΕΕΕΚ ΠΕΙΡΑΙΑ και προσκεκλημένους αθλητές για τις επιπτώσεις της οπαδικής βίας και την ανάγκη αποδοχής της διαφορετικότητας. Οι μαθητές του ΕΕΕΕΚ ΠΕΙΡΑΙΑ συμμετείχαν μαζί με τους μαθητές τυπικών σχολείων (γυμνασίων, λυκείων) σε κοινές αθλητικές δράσεις, αγώνες καλαθοσφαίρισης, ψυχαγωγικές εκδηλώσεις, που έγιναν στο ΕΕΕΕΚ ΠΕΙΡΑΙΑ. Αναπτύχθηκε συνεργασία με ομάδες καλαθοσφαίρισης της πόλης του Πειραιά και οι μαθητές του σχολείου παρακολούθησαν, μαζί με γονείς και εκπαιδευτικούς, αγώνες καλαθοσφαίρισης σε στάδια της πόλης. Δημιουργήθηκε προσαρμοσμένο εκπαιδευτικό υλικό για της αποδοχή της διαφορετικότητας και ανάπτυξη συμπεριληπτικής κουλτούρας. Δημιουργήθηκε βίντεο κατά της οπαδικής βίας από εκπαιδευτικούς και μαθητές του σχολείου με στόχο την καλλιέργεια ενσυναίσθησης, σεβασμού, κοινωνικής προσαρμογής και αποδοχής της διαφορετικότητας που συμβάλλουν στην διαμόρφωση αποδεκτών κοινωνικών συμπεριφορών ενημέρωσης για τα κοινά, γνώση για τα δικαιώματα και τέλος αναπτύσσουν την ενεργό συμμετοχή του πολίτη στην κοινωνική διεργασία.

Λέξεις-κλειδιά: βία, συνεκπαίδευση, αθλητισμός, διαφορετικότητα

Πρόγραμμα Ευαισθητοποίησης Μαθητών για την Αποδοχή της Διαφορετικότητας
Ένα Πρόγραμμα Εφαρμογής από το 1997 έως το 2018

Παναγιώτης Τζουβελέκης

Εκπαιδευτικός ΠΕ29, MSc, Διευθυντής ΕΕΕΕΚ Πειραιά - Εργοθεραπευτής SIT

Περίληψη

Ο σκοπός του προγράμματος είναι η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση, με βιωματικό τρόπο, μαθητών δημοτικού σχολείου και πρώτων τάξεων γυμνασίου στην αποδοχή και συνύπαρξή τους με μαθητές και μαθήτριες που παρουσιάζουν αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Από το 1997 έως το 2018 το πρόγραμμα υλοποιήθηκε σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας υπό την αιγίδα εκπαιδευτικών φορέων καθώς και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Μέσα από την παρακολούθηση ειδικού οπτικοακουστικού υλικού, τη βιωματική προσέγγιση, τις ασκήσεις προσομοίωσης, το παιχνίδι ρόλων, την αξιολόγηση της προσβασιμότητας των χώρων μέσα και έξω από το σχολείο και τη συνύπαρξη σε κοινές δράσεις όλων των μαθητών επιτεύχθηκε ευαισθητοποίηση σε θέματα που αφορούν στα άτομα με αναπηρία, αποδοχή, συνύπαρξη και ανάπτυξη συνεργασίας. Απώτερος στόχος του προγράμματος είναι να συντελέσει στη δημιουργία ενός διαπολιτισμικού, ευαισθητοποιημένου προς τη διαφορετικότητα εκπαιδευτικού συστήματος, που είναι απαραίτητο μέσα από την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση, με βιωματικό τρόπο, των μαθητών/-τριών δημοτικού σχολείου και γυμνασίου στην αποδοχή και συνύπαρξή τους με μαθητές και μαθήτριες που φοιτούν σε σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής. Η γνωριμία με την πόλη που ζούμε, η βελτίωση συνθηκών διαβίωσης των κοινωνικά ευαίσθητων ομάδων, η ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας και των φορέων για μία πόλη φιλική και προσπελάσιμη σε όλους και η ενεργή συμμετοχή στη διαδικασία βελτίωσης των συνθηκών ζωής μας στην πόλη συμβάλουν στη δημιουργία του ενεργού πολίτη.

Λέξεις-κλειδιά: διαφορετικότητα, ευαισθητοποίηση, ενσωμάτωση, συμπερίληψη, σχολείο

Adopt a Grandparent - Υιοθετώ έναν Παππού ή μια Γιαγιά

Μαριάνθη Χασάπη

Εκπαιδευτικός ΠΕ06, ΔΠΕ Σερρών

Σωφρονία Μαραβελάκη

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ06, Σερρών - Κιλκίς

Περίληψη

Η ανάπτυξη των προσωπικών και κοινωνικών ικανοτήτων των νέων, καθώς και η προώθηση της κατανόησης και της αποδοχής της διαφορετικότητας, αποτελούν σήμερα βασικούς στόχους για κάθε σύγχρονη και πολιτισμένη κοινωνία. Η παραπάνω προσέγγιση περιλαμβάνεται στις δεξιότητες της ενεργούς πολιτότητας που προωθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται ένα πρόγραμμα διαγενεακής εκπαίδευσης που εφαρμόστηκε σε ένα Δημοτικό σχολείο της περιφέρειας των Σερρών. Η διαγενεακή εκπαίδευση αναφέρεται στη διαδικασία κατά την οποία άτομα διαφόρων ηλικιών ανταλλάσσουν γνώση μεταξύ τους. Αποτελεί έναν σημαντικό πυλώνα της Διά Βίου Μάθησης, καθώς επιτρέπει σε διαφορετικές γενιές να συνεργάζονται σε κοινό περιβάλλον με σκοπό την απόκτηση δεξιοτήτων, την καλλιέργεια αξιών και την ανταλλαγή εμπειριών. Η διαγενεακή εκπαίδευση ενισχύει την ανάπτυξη ουσιαστικών εκπαιδευτικών σχέσεων μεταξύ των γενεών, προωθώντας την κοινωνική συνοχή και συμβάλλοντας στη μείωση του χάσματος μεταξύ των γενεών. Στόχος του προγράμματος ήταν η ανάπτυξη δεξιοτήτων ενεργούς πολιτότητας των μαθητών μέσω της αλληλογραφίας στην αγγλική γλώσσα με ηλικιωμένους συνανθρώπους μας που διαμένουν στον οίκο ευγηρίας Roseway Manor Inc. στη Nova Scotia του Καναδά. Το πρόγραμμα έφερε σε επαφή άτομα από διαφορετικές γενιές μέσω ωφέλιμων δραστηριοτήτων που ενθαρρύνουν την αλληλοκατανόηση και τον αμοιβαίο σεβασμό. Αυτό συνέβαλε στη δημιουργία μιας κοινότητας, όπου τα άτομα συνυπάρχουν και επικοινωνούν ουσιαστικά. Οι νέοι και οι ηλικιωμένοι είχαν την ευκαιρία να αλληλοεπιδράσουν, να ανταλλάξουν εμπειρίες και να συνεισφέρουν τόσο μεταξύ τους όσο και στις ευρύτερες κοινότητές τους.

Λέξεις κλειδιά: ενεργός πολιτότητα, διαπολιτισμική εκπαίδευση, κοινωνική ενσυναίσθηση, εξάλειψη του χάσματος των γενεών, αντιρατσιστική εκπαίδευση, αγγλική γλώσσα

Η δια Βίου Μάθηση και η Εκπαίδευση Ενηλίκων ως Στρατηγικές για την Ενίσχυση της Απασχολησιμότητας και την Κοινωνική Ενσωμάτωση των NEETs

Μαρίνος Χουρδάκης

Διδάσκων, Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο

Περίληψη

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει τον ρόλο της δια βίου μάθησης και της εκπαίδευσης ενηλίκων ως στρατηγικών εργαλείων της εκπαιδευτικής πολιτικής για την ένταξη των νέων που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης, κατάρτισης (NEETs - Not in Education, Employment or Training) στην κοινωνία και την απασχόληση. Οι NEETs αποτελούν μία από τις πλέον ευάλωτες ομάδες νέων που αντιμετωπίζουν αυξημένους κινδύνους κοινωνικού αποκλεισμού, ανεργίας και έλλειψη ευκαιριών για απόκτηση νέων γνώσεων ή ανάπτυξη δεξιοτήτων, γεγονός που συντηρεί τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες και συχνά τις εντείνει. Το κεντρικό ερευνητικό ερώτημα της μελέτης εστιάζει στο πώς η δια βίου μάθηση και η εκπαίδευση ενηλίκων μπορούν να λειτουργήσουν ως αποτελεσματικοί μηχανισμοί για την ένταξη των NEETs και την ενίσχυση της απασχολησιμότητάς τους. Η μεθοδολογία της παρούσας εργασίας περιλαμβάνει τη μελέτη επίσημων κειμένων και εκθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων διεθνών οργανισμών όπως η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας και η UNESCO, με στόχο την ανάλυση της κατάστασης αυτής της ευάλωτης ομάδας και την προώθηση πολιτικών για την αντιμετώπιση του κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού τους. Επιπρόσθετα, αξιοποιείται η σχετική βιβλιογραφία, σύγχρονες μελέτες και εμπειρικά δεδομένα. Τέλος, ενσωματώνονται και αναλύονται στατιστικά δεδομένα από επίσημους φορείς όπως ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) και η Eurostat, ώστε να αναδειχθούν οι τάσεις που αφορούν στην ανεργία των νέων, στην πρόωρη σχολική εγκατάλειψη και την αποχή από προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Μέσα από τη χρήση αυτών των δεδομένων, η μελέτη ερευνά την αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και τη βελτίωση της πρόσβασης των NEETs στην αγορά εργασίας, επιχειρώντας την ανάδειξη της συνάρτησης εκπαίδευσης και απασχολησιμότητας. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι η στοχευμένη εκπαίδευση ενηλίκων, που ανταποκρίνεται στις ανάγκες αυτής της ευάλωτης ομάδας, μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά στην κοινωνική ένταξη, την οικονομική ενδυνάμωση και πλήρη ενσωμάτωση των NEETs.

Λέξεις-κλειδιά: δια Βίου Μάθηση, Εκπαίδευση Ενηλίκων, NEETs, απασχολησιμότητα, κοινωνική ένταξη, εκπαιδευτική πολιτική

«Σκηνή ... όπως Σχολική Τάξη»: οι Παραστατικές Τέχνες ως Φορέας της Πολιτότητας

Ιωάννα Χριστολουκά

Υπ. Διδακτόρισα, Εκπαιδευτικός ΠΕ79

Μαγδαληνή Τσιότσικα

Εκπαιδευτικός ΠΕ71, 2^ο Δημ. Σχ. Μεταμόρφωσης

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά τον καινοτόμο ρόλο των παραστατικών τεχνών στην εκπαίδευση ως ένα ισχυρό εργαλείο για την προώθηση της πολυμορφίας, της ενσωμάτωσης και της παγκόσμιας πολιτότητας. Οι παραστατικές τέχνες, με την ικανότητά τους να επικοινωνούν πέρα από γλωσσικά και πολιτισμικά εμπόδια, προσφέρουν μια μοναδική και ελκυστική προσέγγιση για την επίτευξη αυτών των στόχων. Ενσωματώνοντας τις τέχνες των παραστάσεων σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, μπορούμε να δημιουργήσουμε δυναμικά μαθησιακά περιβάλλοντα που προωθούν τη βαθύτερη κατανόηση των πολιτισμικών διαφορών, ενθαρρύνουν την ενσυναίσθηση και υποστηρίζουν πρακτικές χωρίς αποκλεισμούς. Η μελέτη εξετάζει διάφορες παιδαγωγικές προσεγγίσεις από διάφορα εκπαιδευτικά πλαίσια, όπου οι τέχνες των παραστάσεων έχουν χρησιμοποιηθεί με επιτυχία για την αντιμετώπιση ζητημάτων διαφορετικότητας και ένταξης, αναδεικνύοντας τον αντίκτυπό τους στην ευαισθητοποίηση των μαθητών. Συγκεκριμένα παραδείγματα περιλαμβάνουν πρακτικές που, όχι μόνο εμπλουτίζουν τις μαθησιακές εμπειρίες των μαθητών, αλλά και τους ενθαρρύνουν να γίνουν ενεργοί παγκόσμιοι πολίτες με έντονο αίσθημα κοινωνικής ευθύνης. Τα ευρήματα αυτής της μελέτης καταδεικνύουν πως οι τέχνες των παραστάσεων μπορούν να μετασχηματίσουν τα παραδοσιακά εκπαιδευτικά παραδείγματα προσφέροντας ευκαιρίες βιωματικής μάθησης που υιοθετούν πολλαπλές προοπτικές και ενισχύουν τη συναισθηματική δέσμευση. Επιπλέον, αξιοποιώντας τις παραστατικές τέχνες, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να καλλιεργήσουν μια γενιά μαθητών που είναι καλύτερα εξοπλισμένοι για να περιηγηθούν, να κατανοήσουν και να αγκαλιάσουν τις πολυπλοκότητες του παγκοσμιοποιημένου κόσμου.

Λέξεις-κλειδιά: παραστατικές τέχνες, ενσωμάτωση, βιωματική μάθηση.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

Η Διδασκαλία της Ισότητας των Φύλων μέσα από τη Διδασκαλία των Πατέρων της Εκκλησίας

Ειρήνη Αρτέμη

Εκπαιδευτικός ΠΕ01-ΠΕ02, Βαρβάκειο Πρότυπο Γυμνάσιο, ΣΕΠ ΕΑΠ

Ιωάννης Αναστασόπουλος

Εκπαιδευτικός ΠΕ01, Διευθυντής Βαρβάκειου Πρότυπου Γυμνασίου

Περίληψη

Ο Ιησούς Χριστός και οι Πατέρες της Εκκλησίας, αν και έζησαν σε μία άκρως ανδροκρατούμενη κοινωνία, στηλίτευσαν την άνιση μεταχείριση των γυναικών μέσα στην οικογένεια και στην κοινωνία γενικότερα. Τόνισαν ότι και τα δύο φύλα είναι ίσα μεταξύ τους αλλά όχι ίδια. Μέσα από την ανατολική χριστιανική διδασκαλία τα παιδιά μαθαίνουν για τον ορθό ρόλο των δύο φύλων. Μαθαίνοντας για την ισότητα των φύλων μέσα στη χριστιανική Εκκλησία, οι μαθητές θα κατανοήσουν ποια θα είναι η συμπεριφορά τους απέναντι στο άλλο φύλο, έτσι θα αποφευχθούν στην πράξη καταστάσεις ενδοοικογενειακής βίας και άλλων άσχημων συμπεριφορών που υπάρχουν μέσα στην οικογένεια. Η μελέτη μας βασίζεται σε βιβλιογραφική ανασκόπηση. Μελετήσαμε τη Βίβλο και κείμενα των πατέρων των πέντε πρώτων αιώνων μ.Χ. που έγραψαν για τις σχέσεις των ανδρών και των γυναικών και τη θέση τους στην κοινωνία και στο γάμο. Αρχικά αποδελτιώσαμε τα χωρία των πηγών (βιβλικά και πατερικά κείμενα) που αφορούν το θέμα της εργασίας μας. Στη συνέχεια βρήκαμε τι έχουν γράψει σύγχρονοι μελετητές πάνω στο Χριστιανισμό και τη θέση της γυναίκας και του άνδρα στο γάμο και γενικότερα στην κοινωνία. Τέλος, θα αναφέρουμε τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε. Κεντρική ιδέα των συμπερασμάτων μας είναι ότι ο χριστιανισμός και μάλιστα η Ορθοδοξία διδάσκει ότι τα δύο φύλα είναι ισότητα απέναντι στο Θεό και η κοινωνία οφείλει να τους αντιμετωπίζει με ίσο τρόπο. Τονίζουμε την ισότητα των φύλων και αναφερόμαστε στα κοινά χαρακτηριστικά τους αλλά και στο ίδιο του κάθε φύλου. Και ο άνδρας και η γυναίκα δημιουργήθηκαν από τον Τριαδικό Θεό «κατ' εικόνα» και «καθ' ομοίωσιν» Του. Και οι δύο αμάρτησαν και εξέπεσαν από τον παράδεισο και για τους δύο ο Λόγος ενανθρώπησε. Τέλος, θα κλείσουμε με μία φράση του Γρηγορίου του Ναζιανζηνού «Δεν μπορώ να δεχτώ τους νόμους που γράφτηκαν από άνδρες και κατακρίνουν τη γυναίκα και αθρώνουν τον άνδρα».

Λέξεις-κλειδιά: πατέρες της Εκκλησίας, Χριστιανισμός, στερεότυπα για τα δύο φύλα

Έμφυλες Διαστάσεις στην Προσέγγιση του Παρελθόντος: Πρόγραμμα Σπουδών του Δημοτικού και Διαμόρφωση Ισότιμων Αφηγήσεων

Θωμάς Θεοχάρης

Μεταδιδασκτορικός Ερευνητής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Περίληψη

Η ιστορική εκπαίδευση προσπαθεί να απομακρυνθεί από τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας της ιστορίας, που στηρίζεται αποκλειστικά σε πολέμους, μάχες, πολιτικές συγκρούσεις, ημερομηνίες, γεγονότα και εξέχουσες αντρικές προσωπικότητες. Γίνεται μία σοβαρή προσπάθεια να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση σε πολιτισμικά χαρακτηριστικά, όπως και στην ανάδειξη της καθημερινότητας όλων των ανθρώπων για την κάθε κοινωνική ομάδα. Στην παρούσα μελέτη εξετάζεται η σύνδεση ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν μέσα από το πρίσμα της εξάλειψης των έμφυλων ανισοτήτων, εντός ενός πλαισίου κοινωνικής δικαιοσύνης και καταπολέμησης των στερεοτύπων. Στόχος είναι η διδασκαλία της ιστορίας να ενσωματώσει την έμφυλη ισότητα και να συμβάλλει ουσιαστικά στη διαμόρφωση πολιτών που θα αγωνιστούν για μια πιο δίκαιη και ισότιμη κοινωνία. Αναπτύσσεται μία συζήτηση για τη σημασία της ανάπτυξης πολυδιάστατων και ισότιμων ιστορικών προσεγγίσεων και διερευνάται πώς μπορεί να επιτευχθεί μια ισορροπημένη μελέτη της συνεισφοράς τόσο αντρών όσο και γυναικών του παρελθόντος, αναδεικνύοντας τη συμμετοχή των ανθρώπων - ανεξαρτήτως φύλου- στην κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική εξέλιξη. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην επαναξιολόγηση πτυχών του Προγράμματος Σπουδών, αναδεικνύοντας την ανάγκη για πιθανές τροποποιήσεις στις ιστορικές αφηγήσεις, καθώς και στη διερεύνηση εάν υπο-εκπροσωπούνται οι γυναικείες μορφές στα ιστορικά τεκμήρια και κείμενα. Αρχικά εξετάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο για την ιστορική εκπαίδευση και οι έμφυλες διαστάσεις της, ενώ στη συνέχεια η ανάλυση εστιάζει στο Πρόγραμμα Σπουδών της Ιστορίας του Δημοτικού, όπου αναδεικνύονται πτυχές ενσωμάτωσης σε αυτό έμφυλων ζητημάτων. Επιπροσθέτως, υπογραμμίζεται η σημασία της ενσωμάτωσης θεμάτων ισότητας των φύλων στο εκπαιδευτικό υλικό, προκειμένου να αναδειχθούν και άλλες πτυχές της ιστορίας, ήτοι την πολυφωνική παρουσίαση -πέραν των αντρικών- αφηγήσεων. Τέλος, σημαντικός θεωρείται ο ρόλος των εκπαιδευτικών στην κριτική ανάλυση των έμφυλων στερεοτύπων και της δημιουργίας ενός συμπεριληπτικού περιβάλλοντος μάθησης.

Λέξεις-κλειδιά: Πρόγραμμα Σπουδών, ιστορία, δημοτικό, έμφυλη ισότητα

Φυσική Αγωγή και Πολιτειότητα. Πρακτικές Εφαρμογές στην Τάξη με Στόχο την Ισότητα των δύο Φύλων

Μιχαήλ Κατσικαδέλης

Διδάκτωρ, Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ11 Αχαΐας

Περίληψη

Η Φυσική Αγωγή έχει σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση για την πολιτειότητα, καθώς συμβάλλει στη διαμόρφωση κρίσιμων αξιών και αρχών. Μέσω των σωματικών δραστηριοτήτων, οι μαθητές/-τριες μεταξύ των άλλων ασκούνται στη συνεργασία, τον σεβασμό και την υπευθυνότητα, που είναι θεμελιώδεις αξίες της πολιτικής κουλτούρας. Ως εκ τούτου, το μάθημα της Φυσικής Αγωγής δύναται να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην εκπαίδευση για την ισότητα των φύλων, προάγοντας μεταξύ άλλων την αλληλεπίδραση και την ομαδικότητα. Η οργανωμένη κινητική δραστηριότητα παρέχει μια μοναδική ευκαιρία για να ενισχυθούν οι σχέσεις και οι συμπεριφορές που προάγουν την ισότητα και την κατανόηση. Ωστόσο, η ύπαρξη στερεοτυπικών αντιλήψεων μπορεί να περιορίσει την αποτελεσματικότητα αυτής της προσέγγισης. Στο πλαίσιο αυτό, ο/η εκπαιδευτικός Φυσικής Αγωγής απαιτείται να αξιοποιεί όλα τα διαθέσιμα παιδαγωγικά μέσα και τεχνικές, ώστε να προάγει αξίες όπως η συνεργασία, ο σεβασμός, η πειθαρχία, η υπευθυνότητα, η επίτευξη ατομικών και ομαδικών στόχων, η αυτοεκτίμηση, η δικαιοσύνη καθώς και η υγεία και ευεξία. Σκοπός της εργασίας είναι η παρουσίαση προσεγγίσεων και πρακτικών που αναδεικνύουν τη συνεργασία και τον σεβασμό ανάμεσα στους/στις μαθητές/-τριες και που μπορούν να εφαρμοστούν στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής και στις δυο βαθμίδες εκπαίδευσης, εναρμονισμένη με τα νέα Προγράμματα Σπουδών.

Λέξεις-κλειδιά: ισότητα των φύλων, Φυσική Αγωγή, πρακτικές εφαρμογές

Η Εκπαίδευση των Ασυνόδευτων Ανηλίκων Προσφύγων Κοριτσιών. Κοινωνικοποίηση και Εκπαιδευτικές Ανισότητες στη Χώρα Καταγωγής τους. Μια Μελέτη Περίπτωσης

Γεώργιος Μπόντας

Εκπαιδευτικός ΠΕ02, Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Πενταλόφου

Ανδρομάχη Μπούνα-Βάιλα

Διδακτορίσσα, Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Πενταλόφου

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια η διεθνής κοινότητα έρχεται αντιμέτωπη με μια ιδιαίτερη κατηγορία μεταναστών και προσφύγων. Πρόκειται για τους «ασυνόδευτους ανήλικους» ή «τα ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά» που έχουν αποχωριστεί από τους γονείς τους και τους άλλους συγγενείς και τα οποία δεν συνοδεύονται από τον ενήλικα που είναι κατά τον νόμο ή το έθιμο υπεύθυνος για την επιμέλειά τους. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι τόσο στις χώρες καταγωγής τους, όσο και κατά το ταξίδι τους βίωσαν δυσάρεστες εμπειρίες όπως εκμετάλλευση από τις οικογένειές τους, σεξουαλική εκμετάλλευση, κακοποίηση, στρατολόγηση, παιδική εργασία, κράτηση και σε πολλές περιπτώσεις στερήθηκαν τροφή, στέγαση, υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης. Οι μαρτυρίες των ασυνόδευτων ανηλίκων κοριτσιών επιβεβαιώνουν πως δεν είχαν πρόσβαση στην εκπαίδευση λόγω του φύλου τους, του έμφυλου κοινωνικού ρόλου που επιτελούν στη χώρα καταγωγής τους και συγκεκριμένα τη Σομαλία. Στην παρούσα έρευνα θα αναδειχθεί ο έμφυλος τρόπος κοινωνικοποίησης, ο ρόλος του οικογενειακού περιβάλλοντος και οι εκπαιδευτικές ανισότητες που αναπαράγονται στη χώρα καταγωγής ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων κοριτσιών.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαιδευτικές ανισότητες, κοινωνικοποίηση, ασυνόδευτα ανήλικα κορίτσια

Το Πρόγραμμα της «Βουλής των Εφήβων» ως Ευκαιρία Πολιτειακής Εκπαίδευσης και Ενεργοποίησης των Μαθητών/-τριών σε θέματα Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και Ισότητας των Φύλων: Παρουσίαση Καλής Πρακτικής

Μαρία Στρατινάκη

Εκπαιδευτικός ΔΕ, Πειραματικό ΓΕΛ Χανίων

Περίληψη

Το σχολικό έτος 2023-2024 στο 1^ο Γενικό Λύκειο Χανίων, με τη συμμετοχή ομάδας 8 μαθητών των Α' & Β' τάξεων υλοποιήθηκε το εθνικό πρόγραμμα «Βουλή των Εφήβων: Βήματα Δημοκρατίας - Κάνοντας πράξη τη συμμετοχή». Η ομάδα το πρώτο διάστημα κινήθηκε διερευνητικά γύρω από τους άξονες: ανθρώπινα δικαιώματα, δικαιώματα του παιδιού, δημοκρατία και συμμετοχή, αρχές ενεργητικής ακρόασης και ενσυναίσθησης. Οι μαθητές/-τριες εξοικειώθηκαν με κείμενα όπως η «Οικουμενική Διακήρυξη για τα ανθρώπινα δικαιώματα» (1948) του ΟΗΕ, η «Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας» (2011) και η «Σύμβαση της Γενεύης για τους πρόσφυγες» (1951). Επιπλέον, ευαισθητοποιήθηκαν σε θέματα ρατσισμού και εκτοπισμού πληθυσμών λόγω πολέμου μέσα από οπτικοακουστικές επιλογές της UNICEF, διεκδίκησαν τα δικά τους δικαιώματα μέσα από βιωματικές δράσεις, όπως οι «παγωμένες εικόνες» και γνώρισαν μέσα από τον κινηματογράφο την αξία του ενεργού πολίτη (προβολή της ταινίας «Έριν Μπρόγκοβιτς»). Μετά από αυτές τις προσεγγίσεις, αποφασίστηκε η διοργάνωση από την ομάδα διασχολικής εκδήλωσης για τη θέση της γυναίκας στον σύγχρονο κόσμο και τα δικαιώματά της. Κάθε μαθητής/-τρια ανέλαβε να ερευνήσει τη θέση της γυναίκας σε μια χώρα και στη συνέχεια να παρουσιάσει τα ευρήματά του. Στην εκδήλωση παρουσιάστηκαν η θέση της γυναίκας στην Ελλάδα στο κοντινό παρελθόν και σήμερα, η θέση της γυναίκας στην Τουρκία, στη Σομαλία, στο Μεξικό, στο Ιράν, στην Πολωνία και στην Κίνα, ενώ αναγνώστηκαν αποσπάσματα από τη «Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας» (2011). Η παρουσίαση περιελάμβανε αποσπάσματα από ταινίες και λογοτεχνικά βιβλία, δημοσιογραφικά έντυπα, ποίηση, τραγούδια, φωτογραφίες. Το κοινό ευαισθητοποιήθηκε και οι μαθητές εκπλήρωσαν τον ρόλο των πρεσβευτών των ανθρώπινων δικαιωμάτων της γυναίκας.

Λέξεις-κλειδιά: Βουλή των Εφήβων, ανθρώπινα δικαιώματα, γυναίκα

Ιωάννα Φώκου

Υπ. Διδακτόρισα, Προϊσταμένη ΚΕΠΕΑ / ΚΠΕ Δραπετσώνας

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια έντονη συζήτηση για το λαϊκό παραμύθι και τα πρότυπα που προβάλλει αναφορικά με τους ρόλους των φύλων. Η συζήτηση έχει ξεκινήσει από την κριτική που άσκησαν οι φεμινίστριες κατά το δεύτερο φεμινιστικό κύμα στην παιδική λογοτεχνία και κατ' επέκταση στα λαϊκά παραμύθια. Τα λαϊκά παραμύθια έγιναν αντικείμενο μελέτης και δριμείας κριτικής καθώς οι φεμινίστριες διαπίστωσαν ότι βρίθουν εικόνων γυναικών που μοναδικό προορισμό έχουν τον παραδοσιακό ρόλο των συζύγων και των μητέρων που συντηρούν τα σεξιστικά στερεότυπα. Θεώρησαν αναχρονιστικό το περιεχόμενο των παραμυθιών και δεν το συνιστούσαν για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Υπάρχουν, όμως παραμύθια της προφορικής λαϊκής παράδοσης, άγνωστα στο ευρύ κοινό, τα οποία αίρουν τα έμφυλα στερεότυπα καθώς παρουσιάζουν ηρωίδες και ήρωες με τρόπο που προάγουν την ισότητα των φύλων. Η παρούσα εισήγηση συγκεντρώνει παραμύθια από την Ελλάδα και τον κόσμο όπου οι ηρωίδες έχουν έναν ενεργό ρόλο στην εξέλιξη της ιστορίας, είναι έξυπνες, θαρρετές, έχουν γνώμη που την εκφράζουν και ορίζουν τη ζωή τους. Ταυτόχρονα σε αυτά τα παραμύθια συναντάμε μη στερεοτυπικές συμπεριφορές αντρών. Πατεράδες που εμπιστεύονται τις κόρες τους και τις θεωρούν ικανές και συζύγους που εμπιστεύονται και συμβουλεύονται τις γυναίκες τους. Αυτές οι ηρωίδες και οι ήρωες που αίρουν τα έμφυλα στερεότυπα μελετήθηκαν από μαθητές/-τριες Δημοτικού Σχολείου στο πλαίσιο των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων. Μέσα από την ενασχόλησή τους με τα παραμύθια οι μαθητές/-τριες όχι μόνο έρχονται σε επαφή με παραμύθια της προφορικής λαϊκής παράδοσης αλλά τα αντιπαραβάλλουν με τα γνωστά που κατηγορούνται ότι προβάλλουν τα έμφυλα στερεότυπα και ασκούνται σε δεξιότητες ζωής, όπως η αποδοχή της διαφορετικότητας, η συμπερίληψη, η ενσυναίσθηση, διασφαλίζοντας ισότητα μεταξύ των φύλων, αλληλοσεβασμό και συνεργασία τόσο μέσα όσο και έξω από το σχολείο.

Λέξεις-κλειδιά: λαϊκό παραμύθι, έμφυλα στερεότυπα, ισότητα φύλων, εργαστήρια δεξιοτήτων

Πρωθώντας την Ισότητα των Φύλων στη Φυσική: Στάσεις Μαθητών/-τριών και Αναγκαίες Παρεμβάσεις

Μαρία Δ. Χούπη

Προεδρία της Κυβέρνησης, ΓΓ Συντονισμού, Τομέας Παιδείας, Υγείας και Εργασίας

Γεώργιος Ν. Βλαχάκης

Καθηγητής, ΕΑΠ

Περίληψη

Η εκπαίδευση για την ισότητα των φύλων αποτελεί βασικό εργαλείο για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών σε κάθε πτυχή της κοινωνίας. Στόχος της είναι η καταπολέμηση στερεοτύπων, η ενίσχυση της ευαισθητοποίησης για ζητήματα που αφορούν το φύλο, η προώθηση του σεβασμού, της δικαιοσύνης και της ίσης μεταχείρισης καθώς και η δημιουργία μιας πιο δίκαιης και ισότιμης κοινωνίας για όλους. Η εκπαίδευση στις Φυσικές Επιστήμες μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην προώθηση της ισότητας των φύλων, καθώς μπορεί να συμβάλλει στην άμβλυνση των στερεοτύπων που επηρεάζουν συχνά τα κορίτσια σε αυτόν τον τομέα. Παρόλο που δίνεται έμφαση στην εκπαίδευση STEM (Επιστήμη, Τεχνολογία, Μηχανική και Μαθηματικά) εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά εμπόδια και ανισότητες μεταξύ των φύλων. Ειδικότερα, τα κορίτσια συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν προκλήσεις στο STEM, όπως μη υποστηρικτικές τάξεις, ξεπερασμένες διδακτικές πρακτικές και έλλειψη προτύπων. Πολλές μελέτες έχουν δείξει πως υπάρχει διαφορά στις στάσεις αγοριών και κοριτσιών στη Φυσική, με τα κορίτσια συχνά να μην επιλέγουν σπουδές STEM εξαιτίας αυτών των στάσεων. Ωστόσο, οι πιο πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι αυτή η τάση αρχίζει να αλλάζει υπέρ των κοριτσιών. Στην παρούσα μελέτη παρουσιάζονται τα αποτελέσματα έρευνας που πραγματοποιήθηκε σε σχολεία διαφόρων τύπων (Γυμνάσια, Λύκεια, Πειραματικά και Πρότυπα) σε τρεις περιοχές της Ελλάδας (Αττική, Λακωνία και Κοζάνη). Η ανάλυση των δεδομένων έδειξε πως εξακολουθούν να υπάρχουν διαφορές στις στάσεις αγοριών και κοριτσιών απέναντι στη Φυσική, με τα αγόρια να εκφράζουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και ευχαρίστηση στο μάθημα και να το επιλέγουν πιο συχνά για σπουδές σε σύγκριση με τα κορίτσια. Αντίθετα, τα κορίτσια θεωρούν τη Φυσική ενδιαφέρουσα αλλά ταυτόχρονα δυσνόητη. Η ανάγκη εκπαιδευτικών παρεμβάσεων κρίνεται απαραίτητη, ώστε να ενθαρρυνθούν περισσότερα κορίτσια να ασχοληθούν με τον τομέα της Φυσικής εξίσου με τα αγόρια.

Λέξεις-κλειδιά: φύλο και Φυσική, STEM, στάσεις στη Φυσική

Η Εκπαίδευση Ενηλίκων ως Εργαλείο για την Προώθηση της Ισότητας των Φύλων

Μαρίνος Χουρδάκης

Διδάσκων, Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο

Περίληψη

Η εκπαίδευση ενηλίκων συχνά περιγράφεται ως θεμελιώδες συστατικό για την ατομική και κοινωνική ανάπτυξη, στοιχείο που επιβεβαιώνει τη σημασία της. Η εκπαίδευση ενηλίκων αναγνωρίζεται παγκοσμίως ως κρίσιμο εργαλείο που προάγει την κοινωνική δικαιοσύνη, συμβάλλοντας στην εξάλειψη των ανισοτήτων και των διακρίσεων, ιδιαίτερα όσον αφορά την ισότητα των φύλων. Ειδικότερα, προσφέρει ευκαιρίες που συμβάλλουν στην ενδυνάμωση των γυναικών και στην αντιμετώπιση των ανισοτήτων που αντιμετωπίζουν. Ουσιαστικά, μέσω ευέλικτων και προσαρμοσμένων μορφών μάθησης, η εκπαίδευση ενηλίκων διευκολύνει την ανάπτυξη δεξιοτήτων και γνώσεων που επιτρέπουν στις γυναίκες να συμμετάσχουν ενεργά στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή. Επιπλέον, οι προσεγγίσεις εκπαίδευσης που εστιάζουν στην ισότητα των φύλων βοηθούν στη διάσπαση των παραδοσιακών στερεοτύπων που περιορίζουν τις επιλογές των γυναικών. Αυτή η εισήγηση εξετάζει τη σημασία της εκπαίδευσης ενηλίκων ως μέσο ενίσχυσης της ισότητας των φύλων, αναλύοντας τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που ανακύπτουν σε διάφορα κοινωνικά και πολιτιστικά πλαίσια. Μέσα από τη μελέτη σχετικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων και καλών πρακτικών από την Ελλάδα και άλλες χώρες, θα αναδειχθούν οι στρατηγικές που έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικές στην ενίσχυση της πρόσβασης και της συμμετοχής των γυναικών στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας. Η παρουσίαση θα ολοκληρωθεί με προτάσεις πολιτικής για τη βελτίωση των εκπαιδευτικών πρακτικών και τη δημιουργία ενός ισότιμου και συμπεριληπτικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαίδευση ενηλίκων, ισότητα των φύλων, ενδυνάμωση γυναικών, κοινωνική ένταξη, έμφυλες ανισότητες, πολιτικές εκπαίδευσης

Ανδρισμοί και Εκπαίδευση: η Συμβολή των Κριτικών Σπουδών των Ανδρών και των Ανδρισμών στη Διδασκαλία της Λογοτεχνίας για τη Διαμόρφωση Ενεργών Πολιτών και την Επίτευξη της Έμφυλης Αλλαγής και Ισότητας

Κλήμης Δημήτριος Χωλίδης
Εκπαιδευτικός ΠΕ02

Περίληψη

Από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα και τις αρχές του 21^{ου} αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς το ερευνητικό και ακαδημαϊκό πεδίο των κριτικών σπουδών πάνω στους άνδρες και τους ανδρισμούς, ένα πεδίο, που αν και προήλθε αρχικά από τον χώρο της κοινωνιολογίας, έχει έναν σαφή διεπιστημονικό χαρακτήρα. Οι κριτικές σπουδές πάνω στους άνδρες και τους ανδρισμούς χρησιμοποιούν τον *φακό* του κοινωνικού φύλου για τη μελέτη της κοινωνικής ζωής και των πολιτισμικών της αναπαραστάσεων, αντιμετωπίζοντας τους άνδρες ως έμφυλα όντα μέσα από τη σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία της κατασκευής του κοινωνικού φύλου. Μετά από μια σύντομη επισκόπηση της ιστορικής εξέλιξης του συγκεκριμένου πεδίου και τη συνοπτική παρουσίαση της σύγχρονης θεωρίας του κοινωνικού φύλου και του ανδρισμού, η εισήγηση εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο οι κριτικές σπουδές πάνω στους άνδρες και τους ανδρισμούς μπορούν να συμβάλουν στην εκπαιδευτική διαδικασία. Συγκεκριμένα, προτείνεται ένας τρόπος αξιοποίησης της κοινωνικής θεωρίας του ανδρισμού για την προσέγγιση και κατανόηση των λογοτεχνικών κειμένων (τόσο της ελληνικής, αρχαίας και νέας, όσο και της παγκόσμιας λογοτεχνίας) κατά τη διδακτική πράξη με σκοπό την ανάπτυξη ενός κριτικού λόγου και προβληματισμού πάνω στην κατασκευή της ανδρικής ταυτότητας και συνεπώς τη διαμόρφωση ενεργών πολιτών που θα επιδιώκουν σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο την έμφυλη αλλαγή και την έμφυλη ισότητα.

Λέξεις-κλειδιά: κοινωνικό φύλο, ανδρισμοί, εκπαίδευση, λογοτεχνία

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ

Εκπαίδευση για την Παγκόσμια Ιθαγένεια και τη Διεθνή Αλληλεγγύη: Προκλήσεις και ο Ρόλος της Τεχνητής Νοημοσύνης

Κωνσταντίνος Καλέμης

Επιμορφωτής ΕΚΔΔΑ - ΙΝΕΠ, Επιμορφωτής Συμβουλίου της Ευρώπης

Κωνσταντίνα Καλλίνη

Εκπαιδευτικός ΠΕ60

Περίληψη

Η εκπαίδευση για την παγκόσμια ιθαγένεια και τη διεθνή αλληλεγγύη επιδιώκει να ενδυναμώσει τους πολίτες ώστε να αντιμετωπίζουν τις παγκόσμιες προκλήσεις και να προωθούν την κοινωνική δικαιοσύνη. Ωστόσο, το εγχείρημα αυτό αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις. Η ανισότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση, η πολιτισμική ποικιλομορφία και οι τοπικές κοινωνικές δομές καθιστούν δύσκολη τη δημιουργία ενιαίων προγραμμάτων εκπαίδευσης που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες όλων. Επίσης, η ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη απαιτεί συνεχή προσαρμογή των εκπαιδευτικών προσεγγίσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, η Τεχνητή Νοημοσύνη (TN) μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο. Η TN προσφέρει δυνατότητες για την εξατομίκευση της εκπαίδευσης και την προσαρμογή της στις ανάγκες κάθε μαθητή, ανεξαρτήτως γεωγραφικής τοποθεσίας ή κοινωνικού υπόβαθρου. Επιπλέον, μέσω της ανάλυσης δεδομένων, μπορεί να βοηθήσει στην αναγνώριση των πιο αποτελεσματικών εκπαιδευτικών πρακτικών σε παγκόσμια κλίμακα. Ωστόσο, η ενσωμάτωση της TN στην εκπαίδευση για την παγκόσμια ιθαγένεια πρέπει να γίνεται με προσοχή, καθώς υπάρχει ο κίνδυνος αύξησης των ανισοτήτων λόγω του ψηφιακού χάσματος. Συνεπώς, απαιτείται η εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης στην τεχνολογία για όλους τους/τις μαθητές/-τριες, καθώς και η ενίσχυση των δεξιοτήτων τους στη χρήση αυτών των εργαλείων.

Λέξεις-κλειδιά: τεχνητή νοημοσύνη, αλληλεγγύη, εξατομικευμένη μάθηση, συμπερίληψη

**Εκπαιδευτικός και Εκπαίδευση για την Παγκόσμια Ιθαγένεια και τη Διεθνή Αλληλεγγύη:
Ένας Διαρκής Αγώνας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα**

Ανδρέας Ρουμελιώτης
Εκπαιδευτικός ΠΕ02, MEd-MSc

Περίληψη

Η παγκοσμιοποίηση έχει δώσει νέες διαστάσεις στην έννοια της πολιτότητας προσδίδοντάς της έναν οικουμενικό χαρακτήρα με αποτέλεσμα να καθίσταται αναγκαία η καλλιέργεια της παγκόσμιας ιθαγένειας, ώστε να μπορέσει ο μελλοντικός πολίτης να μπορέσει να λειτουργήσει στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Το παραπάνω σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητα των σύγχρονων προβλημάτων που ταλανίζουν την ανθρωπότητα αναδεικνύουν την ανάγκη για προώθηση της διεθνούς αλληλεγγύης, κατανοώντας ότι το άτομο ανήκει σε μία πανανθρώπινη οικογένεια -διατηρώντας συνάμα τα ατομικά του χαρακτηριστικά. Ωστόσο, πόσο εύκολο είναι να συμβεί αυτό μέσω των παρωχημένων σχολικών εγχειριδίων και του στενού πλαισίου που θέτουν τα Αναλυτικά Προγράμματα; Η καταφατική απάντηση στο παραπάνω ερώτημα φαντάζει ακόμα δυσκολότερη εξαιτίας της κυριαρχίας του εξετασιοκεντρικού συστήματος -ειδικότερα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Έτσι, η παρούσα ανακοίνωση έχει ως στόχο να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους ο εκπαιδευτικός μπορεί να ξεπεράσει τους περιορισμούς που τίθενται από τους προαναφερθέντες παράγοντες και να επιτύχει την προώθηση των παγκόσμιας ιθαγένειας και της διεθνούς αλληλεγγύης.

Λέξεις-κλειδιά: παγκόσμια ιθαγένεια, διεθνής αλληλεγγύη, εκπαιδευτικός, δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Η Αξιοποίηση της Φιλίας ως Οικουμενικής Ενοποιού Ηθικής και Πολιτικής Δύναμης στη Σύγχρονη Εκπαίδευση, μέσα από τη Σκέψη της Arendt

Ελένη Τζιώρα

Υποψήφια Διδακτόρισα

Αλέξανδρος Θεοδωρίδης

Αναπληρωτής Καθηγητής Φιλοσοφίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Περίληψη

Από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα, η οικονομική, πολιτική και πολιτιστική αλληλεξάρτηση των κρατών, σε συνδυασμό με την εμφάνιση προβλημάτων με παγκόσμιες επιπτώσεις, όπως η κλιματική αλλαγή, οι μεταναστευτικές ροές και οι υγειονομικές κρίσεις, πυροδότησαν έντονες συζητήσεις για την ανάγκη ενίσχυσης της διεθνούς συνεργασίας και την απαίτηση συλλογικών δράσεων σε παγκόσμια κλίμακα. Η παραδοχή, όμως, της αδυναμίας των μεμονωμένων κρατών να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της σύγχρονης εποχής, όχι μόνο δεν συνέβαλε στην αναγνώριση της κοινής ευθύνης των πολιτών απέναντι στην παγκόσμια κοινότητα, αλλά υπονόμεισε ακόμα περισσότερο τους υφιστάμενους κοινωνικούς και πολιτικούς δεσμούς. Μάλιστα, η γενικευμένη επισφάλεια που χαρακτηρίζει τον σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο κόσμο οδήγησε στην αναζωπύρωση εθνικιστικών και τοπικιστικών τάσεων, καθώς και στην έξαρση φαινομένων μισαλλοδοξίας, ξενοφοβίας και βίας. Υπό την απειλή αυτών των φαινομένων, τα τελευταία χρόνια, στις συζητήσεις για τη διαμόρφωση του πολίτη, εμφανίζεται ένα ανανεωμένο ενδιαφέρον τόσο για τη σημασία της πολιτικής φιλίας ως ενοποιού ισχύος των κοινοτήτων, που είχε αγνοηθεί στο πλαίσιο της φιλελεύθερης παράδοσης όσο και για το ιδεώδες του κοσμοπολιτισμού που θεωρείται ότι θα μπορούσε να ενισχύσει το αίσθημα του «ανήκειν» σε μία παγκόσμια κοινότητα. Στην παρούσα εργασία, αξιοποιώντας παιδαγωγικά στον εκπαιδευτικό θεσμό τη σκέψη της Hannah Arendt, θα δείξουμε πώς θα μπορούσε η πρακτική της φιλίας, ως ένας τρόπος κοινότητας με τους άλλους εντός του κόσμου, να ενισχύσει τη θέληση για απεριόριστη επικοινωνία, με σκοπό την οικουμενική αλληλοκατανόηση, λαμβάνοντας υπ' όψιν μας το γεγονός ότι είναι αδύνατον να είσαι πολίτης του κόσμου με τον ίδιο τρόπο που είσαι πολίτης της χώρας σου.

Λέξεις-κλειδιά: φιλία, οικουμενικός πολίτης, εκπαίδευση, H. Arendt

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ

Η «Slam Ποιητική Φωνή» των Μαθητών στα Σύγχρονα Περιβαλλοντικά Προβλήματα: Μια Καινοτόμος Εκπαιδευτική Παρέμβαση

Κάντια Βαρελά

Διδακτόρισσα, Εκπαιδευτικός ΓΕΛ Ραφήνας

Ευαγγελία Αραβανή

ΣΕΠ ΕΑΠ

Μαρία Δασκολιά

Καθηγήτρια ΕΚΠΑ

Περίληψη

Τα ερευνητικά δεδομένα συμφωνούν στο ότι οι διδακτικοί σχεδιασμοί που προωθούν τη δημιουργική συνέργεια ανάμεσα σε διδακτικά αντικείμενα διευρύνουν την πρόσθετη μαθησιακή αξία και τη δυναμική που προκύπτει εντός και εκτός τάξης, ενώ η εμπλοκή των μαθητών σε δραστηριότητες συνδυαστικής ανάπτυξης των επιπέδων γνώσης συμβάλλουν στην ενδυνάμωση ενεργών πολιτών που αντιλαμβάνονται, ενδιαφέρονται και συνεργάζονται για την επίλυση προβλημάτων και την επίτευξη αλλαγών βελτίωσης του κόσμου. Στο πλαίσιο αυτό σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2023/24 εκπαιδευτική παρέμβαση σε επιλεγμένα σχολεία της Αττικής, η οποία είχε ως σκοπό να αξιοποιήσει τη λογοτεχνική/ποιητική παραγωγή σκέψης και δημιουργίας των μαθητών, εμπλέκοντάς τους μέσω αυτής με τρόπο ενεργητικό και βιωματικό στη μάθηση και την κοινωνική αλληλεπίδραση ενδυναμώνοντας παράλληλα τη φωνή τους απέναντι στα σύγχρονα περιβαλλοντικά ζητήματα για την Ανθρωπότητα εποχή και κατ' επέκταση την ενεργό συμμετοχή και δράση τους για την επίτευξη αλλαγών με άξονα την αειφορία. Πρόκειται για την πρώτη φάση ερευνητικού έργου που πραγματοποιείται από Εργαστήριο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης του ΕΚΠΑ, με τίτλο «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Ανθρωπιστικές Επιστήμες στο σχολείο: Λογοτεχνία, δημιουργική γραφή, slam poetry και περιβάλλον» με θέμα την ενσωμάτωση της slam poetry στη μαθησιακή διαδικασία τόσο σε επίπεδο συγγραφής (δημιουργική γραφή) όσο και σε επίπεδο εκτέλεσης (εκφραστική απαγγελία) με αφετηρία έμπνευσης, θέμα και στόχο τη σύγχρονη περιβαλλοντική πραγματικότητα, συνδυάζοντας δημιουργικά τη λογοτεχνική και την περιβαλλοντική εκπαίδευση. Η παρούσα εργασία σκιαγραφεί την παιδαγωγική προσέγγιση που ακολουθήθηκε στη Β' τάξη του Γενικού Λυκείου Ραφήνας, τόσο εντός όσο και εκτός του σχολείου, για να διευκολύνει τη συγγραφή και εκφραστική ερμηνεία πρωτότυπων slam ποιημάτων για το περιβάλλον από τους ίδιους τους/τις μαθητές/-τριες με βάση προσωπικά τους βιώματα, σκέψεις και προβληματισμούς.

Λέξεις-κλειδιά: λογοτεχνική εκπαίδευση, περιβαλλοντική εκπαίδευση, δημιουργική γραφή, slam poetry

Η Πρόσληψη της έννοιας της Αειφορίας μέσα από τη Μετασχηματιστική Δύναμη της Τέχνης σε ένα Πολυδιάστατο Περιβάλλον Μάθησης

Παναγιώτα Γερονικολού
Διευθύντρια 1^{ου} Δημ. Σχ. Ορχομενού, ΜΕd

Περίληψη

Εκπαιδευτική έρευνα δράσης σε παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας (6-12 ετών) είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός καινοτόμου προγράμματος που ενσωματώνει τη μετασχηματιστική ιδιότητα της τέχνης με σκοπό την απόκτηση γνώσεων, αξιών και στάσεων ώστε να αντιμετωπιστούν προκλήσεις βιωσιμότητας που αφορούν το παρόν και το μέλλον. Η τέχνη με τη δύναμη των πολλαπλών οπτικών, της αυτοέκφρασης, της συναισθηματικής ανάπτυξης και της καλλιέργειας μιας σειράς δεξιοτήτων έδινε έναυσμα για συζήτηση και προβληματισμό γύρω από περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα, συμβάλλοντας στην ολιστική προσέγγιση των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης και της έννοιας της αειφορίας. Τα εικαστικά έργα, πέρα από την αισθητική τους αξία, νοσηματοδοτούνταν διαφορετικά και δημιουργούσαν ένα προσομοιωτικό περιβάλλον όπου οι μαθητές και οι μαθήτριες μπορούσαν να «εισβάλλουν» στην εικόνα, να εκφράσουν πολλαπλές και πολύσημες ερμηνείες, να επιχειρηματολογήσουν, να προτείνουν παρεμβάσεις και λύσεις. Παράλληλα, με τη χρήση ψηφιακών πόρων, δανειστικών εκπαιδευτικών βαλιτσών με πολυαισθητηριακό περιεχόμενο και ποικίλων παιδαγωγικών μεθόδων διαμορφώθηκε ένα συμπεριληπτικό και πολυτροπικό πλαίσιο μάθησης. Συνάμα, βασικές διδακτικές τεχνικές όπως συζήτηση σε ομάδες, καταιγισμός ιδεών, χαρτογράφηση εννοιών, μελέτη περίπτωσης, παιχνίδια ρόλων και επίλυση προβλήματος ενέπλεκαν ενεργά τα παιδιά στην εκπαιδευτική διαδικασία προωθώντας την ομαδικότητα. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης του προγράμματος καταδεικνύουν καταπολέμηση της αδράνειας και καλλιέργεια της ενεργού πολιτεότητας με υιοθέτηση αειφόρων πρακτικών από τους μαθητές και τις μαθήτριες σε κάθε πτυχή της σχολικής ζωής αλλά και της καθημερινότητας εκτός σχολείου.

Λέξεις κλειδιά: τέχνη, εκπαίδευση, αειφορία, ενεργός πολιτεότητα

**Περιβαλλοντική Βιωσιμότητα και Διαπολιτισμός, Σύμπλοκα και Αλληλοπαθή
Μακροσυστήματα Εφαρμοσμένης Εκπαίδευσης προς την Ενδυνάμωση της Ιδιότητας του
Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη: Προοπτική και Συνθέσεις**

Ειρήνη Γεωργάκη

Διδακτόρισα, MSc, DIC, Χημεία & Τεχνολογία Περιβάλλοντος

Αθανάσιος Γιαννίκας

Διδάκτωρ, Διδάσκων University of Nicosia, Διδάσκων ΕΣΔΔΑ-ΕΚΔΔΑ

Περίληψη

Η ιδιότητα του παγκόσμιου ενεργού πολίτη, δηλώνει ότι το κάθε άτομο δεν ανήκει μόνον σε ένα κράτος αλλά τα τελευταία χρόνια παρατηρείται η τάση μετάβασης της αίσθησης του «ανήκειν» και του «συμμετέχειν» από τις εθνικές μικροκλίμακες στις πλανητικές (πολίτες του κόσμου). Ένας σημαντικός φορέας πολιτικής κοινωνίωσης είναι και το σχολείο, που θα πρέπει να επιδιώκει την επίτευξη της προώθησης και της ενδυνάμωσης της ιδιότητας του παγκόσμιου ενεργού πολίτη μέσω της επιλογής κατάλληλων περιεχόμενων μάθησης και της εφαρμογής βιωματικών μεθόδων διδασκαλίας. Σε ένα σύγχρονο παιδαγωγικό πλαίσιο μεταγνώσης με στόχο την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση της νέας γενιάς για μείζονα περιβαλλοντικά θέματα που αντιμετωπίζει ο πλανήτης μας, οι μαθητές/-τριες αρχίζουν να αντιλαμβάνονται τη θέση τους στον κόσμο, έναν κόσμο που αλληλεπιδρά και αλληλεξαρτάται, χωρίς να υφίστανται σύνορα και όρια (διαπολιτισμική διάσταση). Ο οικουμενικός παιδαγωγικός σκοπός της ευαισθητοποίησης των μαθητών/-τριών σε θέματα περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, προβλέπει την υιοθέτηση θετικής στάσης αλλά και της ανάπτυξης κριτικής σκέψης για τα σύγχρονα και κρίσιμα περιβαλλοντικά προβλήματα μέσω της συνειδητοποίησης της αξίας της ατομικής ευθύνης και της συλλογικότητας στη λογική του “Think locally act globally”. Συνεπώς, οι μαθητές/-τριες εντός του εκπαιδευτικού πλαισίου: «Νοιάζομαι», «Μαθαίνω», «Δρω» γίνονται πρεσβευτές/υπεραπιστές του κλίματος για έναν αειφόρο, βιώσιμο πλανήτη. Το σύγχρονο λοιπόν βιώσιμο σχολείο είναι “εν δυνάμει” διαπολιτισμικό, στηρίζεται στις αρχές της ανθρωπιστικής παιδείας, έχει στόχο να ωθεί τους/τις μαθητές/-τριες μέσω της διάδρασης αλλά και της στόχευσης για ενεργοποίηση και επιλογισμό, να υιοθετούν διαφορετικές ερμηνείες και προοπτικές, διευρύνοντας τους ορίζοντές τους. Η Περιβαλλοντική Βιωσιμότητα και ο Διαπολιτισμός, ως σύμπλοκα και αλληλοπαθή μακροσυστήματα εφαρμοσμένης εκπαίδευσης είναι οι εδράσεις για τη δημιουργία συνθηκών για ενεργό συμμετοχή των μελών της σχολικής κοινότητας στη συνδιαμόρφωση της πορείας τους προς τη μεταγνώση και τις πανανθρώπινες αξίες και ως εκ τούτου να ανταποκριθούν στην πολυπλοκότητα της εποχής της μετανεωτερικότητας και της παγκοσμιοποίησης.

Λέξεις-κλειδιά: περιβαλλοντική βιωσιμότητα, διαπολιτισμός, εκπαίδευση, παγκόσμιος πολίτης

Καλλιέργεια Δεξιοτήτων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση μέσα από Προγράμματα της Θεματικής Ενότητας «Φροντίζω το Περιβάλλον»

Δημήτριος Γκότζος
ΕΔΙΠ Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει δύο υποδειγματικά σχέδια Προγραμμάτων Καλλιέργειας Δεξιοτήτων τα οποία υλοποιήθηκαν από τον εισηγητή στο πλαίσιο της ανάθεσης από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής του ρόλου του εκπονητή για την παραγωγή Προγραμμάτων Καλλιέργειας Δεξιοτήτων στη θεματική ενότητα «Φροντίζω το Περιβάλλον». Αρχικά θα γίνει μια γενική αναφορά στη δομή και τη φιλοσοφία των Προγραμμάτων Καλλιέργειας Δεξιοτήτων και στη συνέχεια θα γίνει μια αναλυτική παρουσίαση των δύο προγραμμάτων που εκπονήθηκαν με τίτλους: «Για το δάσος μαθαίνω, δρω και δημιουργώ» και «Αλλάζουμε εμείς όχι το κλίμα». Βασική επιδίωξη του πρώτου προγράμματος είναι η ευαισθητοποίηση των μαθητών/-τριών σχετικά με το δασικό οικοσύστημα και τα περιβαλλοντικά προβλήματα που συνδέονται με αυτό και η ανάληψη δράσης για την προστασία του. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στα ζητήματα των απορριμμάτων στο δάσος καθώς και των δασικών πυρκαγιών. Το δεύτερο πρόγραμμα εξετάζει το ζήτημα της κλιματικής αλλαγής. Αρχικά γίνεται μια εισαγωγή στα αίτια, τις επιπτώσεις και τις προτάσεις αντιμετώπισης του ζητήματος. Στη συνέχεια αναδεικνύεται η παγκόσμια διάσταση και ο πολύμορφος χαρακτήρας του ζητήματος και γίνεται αναφορά στις μετακινήσεις πληθυσμών που έχει προκαλέσει, δημιουργώντας κλιματικούς μετανάστες και πρόσφυγες. Τέλος, γίνεται διερεύνηση των ατομικών και συλλογικών δυνατοτήτων αλλαγής συνηθειών και πρακτικών στο πλαίσιο της προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή και στην προσπάθεια μετριασμού των δυσμενών επιπτώσεών της.

Λέξεις-κλειδιά: προγράμματα καλλιέργειας δεξιοτήτων, κλιματική αλλαγή, δασικό οικοσύστημα

Χρήση Θεατρικών και Ψηφιακών Παιχνιδιών για την Ευαισθητοποίηση και την Αυτενέργεια των Πολιτών για την Αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής

Θεόδωρος Γλυτσός
ΕΔΙΠ Πολυτεχνείο Κρήτης

Νεκτάριος Μουμουτζής
Πολυτεχνείο Κρήτης

Σταύρος Χριστοδουλάκης
Πολυτεχνείο Κρήτης

Maurizio Bertolini
Πανεπιστήμιο του Τορίνο

Νεκτάριος Γιολδάσης
Πολυτεχνείο Κρήτης

Διονυσία Κολοκοτσά
Πολυτεχνείο Κρήτης

Alberto Pagliarino
Πανεπιστήμιο του Τορίνο

Alessandro Pontremoli
Πανεπιστήμιο του Τορίνο

Περίληψη

Η κλιματική αλλαγή αποτελεί μια από τις σημαντικότερες προκλήσεις της ανθρωπότητας και σχετίζεται άμεσα με πλήθος περιβαλλοντικών προβλημάτων τα οποία έχουν και κοινωνικοοικονομικές προεκτάσεις. Τόσο η Ευρωπαϊκή ένωση αλλά και τα Ηνωμένα Έθνη έχουν θέσει ως προτεραιότητα τη λήψη μέτρων για την ανάσχεση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής. Επιπλέον των προσπάθειών αυτών, η αποτελεσματική αναχαίτιση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής και της υπερθέρμανσης του πλανήτη απαιτεί την επαρκή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών και τελικά την σταδιακή αλλαγή των καθημερινών συνθηκών και των συμπεριφορών τους με απώτερο στόχο την υιοθέτηση ενός βιώσιμου περιβαλλοντικά τρόπου ζωής. Η αλλαγή αυτή μπορεί να επιτευχθεί μέσω δυναμικών και διαδραστικών δράσεων ευαισθητοποίησης που πραγματεύονται περιβαλλοντικά θέματα, προβληματίζουν και εμπνέουν τους πολίτες βάζοντας τους στο επίκεντρο των δράσεων. Το πρόγραμμα GREEN E.Th.I.Cs (<https://greenethics.eu>: Green Experience through Theatre Inspiring Communities) ενισχύεται από την Ε.Ε. στο πλαίσιο Creative Europe (<https://culture.ec.europa.eu/>) και αποσκοπεί στην ενημέρωση, ενίσχυση της κριτικής σκέψης και στην περιβαλλοντική εκπαίδευση πάνω σε θέματα κλιματικής αλλαγής. Βασικό εργαλείο για την επίτευξη των στόχων του έργου αποτελεί η δημιουργία ενός διαδραστικού θεατρικού δρώμενου το οποίο μπορεί να προσαρμοστεί σε κάθε ηλικιακή ομάδα και το οποίο εμπλέκει το κοινό σε ενεργές συζητήσεις και αντιπαραθέσεις χρησιμοποιώντας το γνωστό επιτραπέζιο παιχνίδι «φιδάκι» ως υπόβαθρο εξέλιξης της πλοκής. Το δρώμενο θα παρουσιαστεί σε 12 Ευρωπαϊκές χώρες από 18 θεατρικές ομάδες και στόχος είναι να γίνουν 110 ζωντανές παραστάσεις. Παράλληλα αναπτύσσεται και επιτραπέζια αλλά και διαδικτυακή/ψηφιακή έκδοση του δρώμενου, οι οποίες θα διανεμηθούν σε εκπαιδευτικούς και κοινωνικούς φορείς και μέσω των οποίων θα μπορεί ένας μεγάλος αριθμός πολιτών να συμμετέχει στις δράσεις και να ενημερώνεται/εκπαιδεύεται για τους τρόπους αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής.

Λέξεις-κλειδιά: κλιματική αλλαγή, θεατρικά-ψηφιακά παιχνίδια, ευαισθητοποίηση πολιτών

Ανάλυση και Σχολιασμός Ψηφιακών Φωτογραφικών Εικόνων, Μελετώντας Κανονιστικές Προθέσεις σχετικά με Περιβαλλοντικές Παραμέτρους

Δήμητρα Γούναρη

Υπ. Διδακτόρισα

Αγνή Παπαδοπούλου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Περίληψη

Στην ψηφιακά διαμεσολαβημένη κοινωνία μας οι φωτογραφικές εικόνες επηρεάζουν βαθύτατα τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον εξωτερικό κόσμο και τον εαυτό μας. Δεδομένου της ευκολίας της ψηφιακής επεξεργασίας των φωτογραφιών, δημιουργούνται ερωτήματα ως προς την γνησιότητα τους, ενώ η χρήση των αναλογιών, μεταφορών και αλληγοριών που επηρεάζουν τόσο τη δημόσια αντίληψη όσο και την ατομική ταυτότητα, εγείρουν ηθικές και περιβαλλοντικές συζητήσεις. Προκειμένου να γίνει κατανοητή η ψηφιακή φωτογραφία και η αλληλεπίδρασή μας με αυτήν, η πρόταση απαιτεί την ενδελεχή διερεύνηση αυτών των στοιχείων. Στόχος της παρούσας εργασίας αποτελεί η διερεύνηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του ψηφιακού φωτογραφικού μέσου για την ανάπτυξη της κριτικής αντίληψης και τον ορθό κοινωνικό προσανατολισμό σχετικά με περιβαλλοντολογικά ζητήματα. Οι ψηφιακές εικόνες ενίοτε αντιπροσωπεύουν μεταφορές και αλληγορίες που αντικατοπτρίζουν και διαιωνίζουν πολιτιστικούς κανόνες, αξίες και προκαταλήψεις. Η κριτική εξέταση αυτών των συμβολικών αναπαραστάσεων μας επιτρέπει να εντοπίσουμε μηνύματα που ενδεχομένως υποστηρίζουν στερεότυπα, νομιμοποιούν ανήθικες συμπεριφορές ή αποκλείουν συγκεκριμένους πληθυσμούς. Είναι λοιπόν απαραίτητο να μην υπάρχουν αποκλεισμοί, μεροληψίες, συγκεκριμένες προσδοκίες συμμόρφωσης, καθώς, οι ψηφιακές εικόνες έχουν τη δύναμη να επηρεάζουν την κοινή γνώμη, κατασκευάζοντας αφηγήσεις. Συναισθήματα και κοινωνικά ζητήματα που είναι δύσκολο να εκφραστούν με λέξεις, μπορούν να κατανοηθούν μέσω οπτικών συμβόλων. Περισσότερη ενδοσκόπηση και διαπροσωπικές συνδέσεις ενθαρρύνονται από αυτή τη διευρυμένη αντίληψη που προάγει την κοινωνική συνοχή και την ατομική ανάπτυξη. Στην παρούσα εργασία, θα αναδειχθούν οι τρόποι με τους οποίους οι ψηφιακές φωτογραφικές εικόνες γίνονται μέσα κατανόησης, δημιουργικής έκφρασης καθώς και διαμόρφωσης μιας νέας περιβαλλοντικής αντίληψης. Προσεγγίζοντας ζητήματα σχετικά με το περιβάλλον μέσω της φωτογραφίας, μπορεί να ευαισθητοποιηθεί η κοινή γνώμη. Είναι ένα είδος συνειδητής αντιληπτικής άσκησης, ώστε να υπάρχουν αντιστάσεις σε μετατοπίσεις λόγω συμφερόντων, στη δημιουργία ανασφάλειας, αποφεύγοντας την παγίδα απαξίωσης δημοκρατικών θεσμών και υπερασπίζοντας δημοκρατικές αξίες.

Λέξεις-κλειδιά: ψηφιακή φωτογραφία, εκπαίδευση, περιβάλλον, κοινωνική κριτική

Το Μαθητικό Συνέδριο της Ελευσίνας ένα ζωντανό Εργαστήριο Οικοδόμησης της Ταυτότητας του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη που Νοιάζεται και Δρα για το Κλίμα

Μαρία Δημοπούλου

Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ΔΠΕ Α' Αθήνας

Ελένη Νιάρχου

Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ΔΠΕ Γ' Αθήνας

Αλεξάνδρα Τσίγκου

π. Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ΔΠΕ Δυτ. Αττικής

Αντωνία Δαρδιώτη

Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ΔΔΕ Ανατ. Θεσσαλονίκης

Εύη Τζανακάκη

Αρχιτέκτων, Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας

Περίληψη

Η παρούσα εργασία στοχεύει να αναδείξει τη μεθοδολογία και τις πρακτικές που χρησιμοποιήθηκαν για την προσωπική και κοινωνική ενδυνάμωση στην οικοδόμηση της ταυτότητας του παγκόσμιου ενεργού πολίτη 350 μαθητών ηλικίας 10 έως 15 ετών από ελληνικά και ευρωπαϊκά σχολεία κατά την προετοιμασία και την υλοποίηση τριήμερου Μαθητικού Συνεδρίου με τίτλο «Μετάβαση σε ένα κλιματικά ουδέτερο μέλλον», που πραγματοποιήθηκε τον Μάιο 2023 στο πλαίσιο της «Ελευσίνας 2023 Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης». Παρουσιάζονται οι τεχνικές εκπαιδευτικού οραματισμού και οι μέθοδοι συμμετοχικής διαβούλευσης, τις οποίες εφάρμοσαν στην τάξη οι εκπαιδευτικοί μετά από τη δική τους δια ζώσης και διαδικτυακή επιμόρφωση, με κύρια θεματική την κλιματική ουδετερότητα στο πλαίσιο της εκπαίδευσης για την περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Αναδεικνύεται η ενδυνάμωση μαθητών και εκπαιδευτικών στην εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη μέσω της δικτύωσης και της αλληλεπίδρασης μεταξύ διαφορετικών σχολείων από οκτώ διαφορετικές χώρες. Επισημαίνεται η μεθοδολογία που αξιοποιήθηκε στο πεδίο της Ελευσίνας για την εκπαίδευση του παγκόσμιου ενεργού πολίτη κατά τη δια ζώσης συνεργασία μεταξύ αλλόγλωσσων μαθητών/-τριών και των εκπαιδευτικών τους, η οποία περιελάμβανε σχεδιασμένες διαδρομές στην πόλη της Ελευσίνας από τους μαθητές σε ομάδες με τη συνοδεία συντονιστών νεαρών πολιτών της Ελευσίνας, διαβούλευση σε στρογγυλά τραπέζια με τη βοήθεια ειδικών εμπειρογνομόνων, συμμετοχή σε βιωματικά εργαστήρια με εμπύχωση καλλιτεχνών, καθώς και μαθητική πορεία και παράδοση ψηφίσματος στον Δήμαρχο με προτάσεις για την κλιματική μετάβαση της Ελευσίνας. Τέλος, παρουσιάζονται απόψεις των συμμετεχόντων που καταγράφηκαν μέσω συνεντεύξεων, που αναδεικνύουν την ιδέα του παγκόσμιου ενεργού πολίτη μέσω της οικοδόμησης ενός συλλογικού οράματος για το μέλλον.

Λέξεις-κλειδιά: ενδυνάμωση, συμμετοχή, μαθητικό συνέδριο, εργαστήρια οραματισμού, συλλογικό όραμα

Η Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία ως Εργαλείο για τη Συγκρότηση του Ενεργού Πολίτη

Κασσιανή Θεοδωράκου

Εκπαιδευτικός ΠΕ70

Αθανάσιος Μπότας

Διδάκτωρ, Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ70

Περίληψη

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση λειτουργεί ως ένα εργαλείο το οποίο αποσκοπεί στην ευαισθητοποίηση αλλά και στην κινητοποίηση των σημερινών μαθητών, οι οποίοι θα δομήσουν τις μελλοντικές κοινωνίες με κατεύθυνση την αειφορία. Συγκεκριμένα, η έννοια της αειφορίας αναλύεται ευρύτερα ενσωματώνοντας κοινωνικά και οικονομικά θέματα, όπως η φτώχεια, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η δημοκρατία. Υπό αυτό το πρίσμα, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση επιδιώκει τη διαμόρφωση μιας ολιστικής προσέγγισης που συνδυάζει την επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων με την κοινωνική δικαιοσύνη και την οικονομική ευημερία. Ένα από τα κεντρικά σημεία του κειμένου είναι η έννοια του ενεργού πολίτη. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση περιγράφεται ως μια μορφή «αγωγής του πολίτη», όχι με την παραδοσιακή έννοια της αποδοχής των υπαρχουσών δομών, αλλά με στόχο την αμφισβήτηση του status quo. Οι πολίτες ενισχύονται με σκοπό να αναπτύξουν κριτική σκέψη και να εμπλακούν ενεργά, αλλάζοντας τις παραδοσιακές αντιλήψεις για το περιβάλλον και τη θέση τους μέσα σε αυτό και αντικαθιστώντας τις με το «Κατανοώ για να Δράσω». Τέλος, το άρθρο κλείνει προτείνοντας τη μέθοδο project ως την καταλληλότερη διδακτική προσέγγιση για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, καθώς ενισχύει τη βιωματική μάθηση, την κριτική σκέψη και τη συλλογική δράση επιτρέποντας στους μαθητές να διερευνούν, να προτείνουν λύσεις και να συμμετέχουν ενεργά στην προστασία του περιβάλλοντος, δημιουργώντας τις βάσεις για μια οικολογική και κοινωνικά συνειδητοποιημένη πολιτεία.

Λέξεις-κλειδιά: περιβαλλοντική εκπαίδευση, αειφορία, ενεργός πολίτης

Δημιουργία Παρατηρητηρίου Βιοποικιλότητας μέσω της Προσέγγισης «Επιστήμης του Πολίτη» για τη Μητροπολιτική Περιοχή της Αθήνας

Αλεξάνδρα Ε. Ιωάννου
Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια

Χρυσή Σ. Λασπίδου
Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Περίληψη

Η βιοποικιλότητα ή η ποικιλομορφία όλων των έμβιων όντων στον πλανήτη μας, εξαφανίζεται με γρήγορους ρυθμούς τις τελευταίες δεκαετίες, κυρίως λόγω των ανθρώπινων δραστηριοτήτων όπως οι αλλαγές στη χρήση γης, η ατμοσφαιρική ρύπανση και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Σε μια έκθεση του ΟΗΕ (2019), οι επιστήμονες επεσήμαναν ότι ένα εκατομμύριο είδη, σε σύνολο οκτώ εκατομμυρίων, βρίσκονται στο χείλος της εξαφάνισης, πολλά από αυτά μέσα στις επόμενες δεκαετίες. Για την αντιμετώπιση αυτής της αυξανόμενης παγκόσμιας πρόκλησης, είναι κρίσιμη η επείγουσα παγκόσμια δράση για τη βιοποικιλότητα. Ο Πίτερ Ντράκερ δήλωσε περίφημα «Δεν μπορείς να διαχειριστείς αυτό που δεν μπορείς να μετρήσεις». Για τον σκοπό αυτό, υπάρχει ανάγκη για δημιουργία ενός παρατηρητηρίου βιοποικιλότητας. Στην παρούσα έρευνα η περίπτωση μελέτης είναι η Μητροπολιτική Περιοχή της Αθήνας. Το Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας σε συνεργασία με το Κέντρο Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία (ΚΕΠΕΑ) στο Μητροπολιτικό Πάρκο «Αντώνης Τρίτσης», στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος ARSINOE, διοργάνωσαν Δράση Ευαισθητοποίησης σε όλη την Αττική με θέμα «Καταγραφή της βιοποικιλότητας στη Μητρόπολη Αθηνών & επίτευξη ανθεκτικότητας μέσω συμμετοχικών πρακτικών» για το σχολικό έτος 2023-2024. Βασικός στόχος αυτής της Δράσης ήταν η ενασχόληση των μαθητών/-τριών στην ψηφιακή συλλογή παρατηρήσεων φυτών και ζώων με τη χρήση της επιστημονικής πλατφόρμας πολιτών MINKA, με στόχο τη δημιουργία ενός παρατηρητηρίου βιοποικιλότητας για την περιοχή της Αττικής. Η όλη προσπάθεια βασίστηκε στην έννοια της «Επιστήμης του Πολίτη», δηλαδή στην πρακτική της ενασχόλησης των πολιτών (στην περίπτωση αυτή εκπαιδευτικών και μαθητών/-τριών) στην επιστημονική έρευνα και στη συλλογή σημαντικών πληροφοριών, που θα συμβάλουν στην ανάπτυξη της επιστημονικής γνώσης που σχετίζεται με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης. Εκπαιδευτικοί και μαθητές από 41 σχολεία της Δευτεροβάθμιας και 1 σχολείο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης συμμετείχαν στη συγκεκριμένη Δράση και κατάφεραν να συγκεντρώσουν περισσότερες από 8.500 παρατηρήσεις στην πλατφόρμα MINKA, στο πλαίσιο του έργου ARSINOE. Η βάση δεδομένων που δημιούργησαν θα είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για ερευνητές που μελετούν την αστική χλωρίδα και πανίδα και εργάζονται για την προστασία της από τις επιπτώσεις της ανθρωπογενούς δραστηριότητας. Επιπλέον, η Δράση στόχευσε στην ευαισθητοποίηση εκπαιδευτικών και μαθητών/-τριών σχετικά με το θέμα της κατάρρευσης της βιοποικιλότητας της Μεσογείου, καθώς και στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων παρατήρησης, συλλογής και αξιολόγησης πληροφοριών μέσω της διαδικασίας δημιουργίας του ψηφιακού παρατηρητηρίου βιοποικιλότητας.

Λέξεις κλειδιά: παρατηρητήριο Βιοποικιλότητας, επιστήμη του πολίτη, πλατφόρμα MINKA, περιβαλλοντική αειφορία, σχολεία Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης

Το Αειφόρο Ράλλειο Γυμνάσιο Θηλέων Πειραιά: μια Διαδικασία Στροφής προς την Αειφορία 2023-24

Δημήτριος Καλαϊτζίδης

Διδάκτωρ, Διευθυντής Ραλλείου Γυμνασίου Θηλέων Πειραιά

Περίληψη

Κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2023-24, στο Ράλλειο Γυμνάσιο Θηλέων Πειραιά, υλοποιήθηκε το πρόγραμμα του Αειφόρου Σχολείου της Αειφόρου, με βάση τους Δείκτες Αειφόρου Σχολείου. Μετά την SWOT ανάλυση δημιουργήθηκε το Σχολικό Σχέδιο Δράσης, το οποίο περιλαμβάνει τους στόχους του σχολείου σε τρία γενικά πεδία: Α. Παιδαγωγικό, Β. Κοινωνικό και Γ. Περιβαλλοντικό. Για την υλοποίηση των στόχων αυτών το σχολείο εργάστηκε σε δύο συγκλίνουσες κατευθύνσεις: Α. Υλοποίηση Σχεδίων Δράσης, όπως αυτά προβλέπονται από την νομοθεσία που διέπει την εσωτερική αξιολόγηση (ΦΕΚ 4189/10-9-2021-Συλλογικός Προγραμματισμός εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση των σχολικών μονάδων ως προς το εκπαιδευτικό τους έργο). Β. Συγκρότηση Ομάδων Αειφόρου Σχολείου, με μέλη μαθήτριες και επικεφαλής καθηγητές. Συγκροτήθηκαν 12 Ομάδες Αειφόρου Σχολείου οι οποίες συνεδριάζαν όσο πιο τακτικά επέτρεπε το σχολικό πρόγραμμα (εντός και εκτός ωρολογίου προγράμματος). Για την αξιολόγηση της προσπάθειας του σχολείου, δημιουργήσαμε ένα ερευνητικό εργαλείο- έντυπο ερωτηματολόγιο για τις μαθήτριες που μοιράστηκε στις αρχές Ιουνίου. Η επεξεργασία των ερωτηματολογίων οδήγησε στα εξής συμπεράσματα (μέρος): Οι μαθήτριες συμμετείχαν ενεργά στις δράσεις του σχολείου ενεργά και είναι ικανοποιημένες από τη συμμετοχή τους, αλλά θεωρούν ότι είναι απαραίτητο να συνεδριάζουν τακτικά κάθε βδομάδα και μάλιστα οι συναντήσεις πρέπει να γίνονται εντός του ωρολογίου προγράμματος. Πιστεύουν ότι η συμμετοχή του σχολείου στο Αειφόρο Σχολείο βελτιώνει τις μεταξύ τους σχέσεις, όπως και εκείνες με τους καθηγητές, ενώ εμπόδιο στη συμμετοχή τους θεωρείται η έλλειψη ελεύθερου χρόνου. Εκείνο που θεωρούν ότι άλλαξε είναι η περισσότερη ανακύκλωση, περισσότερη ομαδοσυνεργατική μάθηση και περισσότερες εκπαιδευτικές επισκέψεις, ενώ εκείνα που μπορούν να βοηθήσουν για να γίνει το σχολείο αειφόρο είναι (α) η συμμετοχή όλων των παιδιών (β) η θετική στάση του διευθυντή και (γ) περισσότερος χρόνος για δραστηριότητες. Βεβαιώνουν επίσης, ότι η συμμετοχή τους στις ομάδες βοήθησε να αποκτήσουν άλλες συνήθειες όπως (α) να κάνουν ανακύκλωση (β) να μη σπαταλούν νερό και (γ) να σβήνουν τα φώτα. Τα αποτελέσματα θεωρούνται πολύ ενθαρρυντικά και γι' αυτό επιβάλλεται η συνέχιση της εφαρμογής και της αντίστοιχης έρευνας.

Λέξεις-κλειδιά: αειφόρο σχολείο, δείκτες αειφόρου σχολείου, ομάδες δράσης

**Εικονική Επιχειρηματικότητα στο Γυμνάσιο: Συνδυάζοντας την Πράσινη
Επιχειρηματικότητα με τη Βιώσιμη Κινητικότητα μέσω της Εφαρμογής *Urban Biker***

Ιωάννα Κασίμη

Εκπαιδευτικός ΠΕ07, 1^ο Πρότυπο Γυμνάσιο Ιλίου

Αθηνά Κοκκόρη

Σύμβουλος Εκπαίδευσης Πληροφορικής, ΔΔΕ Γ' Αθήνας

Μαρία Γουρζή

Εκπαιδευτικός ΠΕ04, 1^ο Πρότυπο Γυμνάσιο Ιλίου

Περίληψη

Η εικονική επιχείρηση *Urban Biker*, που δημιουργήθηκε από μαθητές του 1ου Πρότυπου Γυμνασίου Ιλίου, αποτελεί ένα επιτυχημένο παράδειγμα ενσωμάτωσης της επιχειρηματικής εκπαίδευσης στο σχολικό περιβάλλον. Η παρούσα εργασία διερευνά τη σημασία της βιωματικής επιχειρηματικής εκπαίδευσης στο σύγχρονο σχολείο και παρουσιάζει το πρόγραμμα, το οποίο συνδύασε την ανάπτυξη επιχειρηματικών δεξιοτήτων με την προώθηση της βιώσιμης κινητικότητας, του αστικού τουρισμού και της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης. Μέσω της χρήσης ΤΠΕ και της επαυξημένης πραγματικότητας, οι μαθητές ανέπτυξαν μια εφαρμογή που προσφέρει ασφαλείς ποδηλατικές διαδρομές, ενώ παράλληλα αναδεικνύει τα πολιτιστικά μνημεία της περιοχής του Ιλίου. Η έρευνα έδειξε ότι οι μαθητές/-τριες καλλιέργησαν δεξιότητες όπως η κριτική σκέψη, η ομαδικότητα, η συνεργασία και η επίλυση προβλημάτων, ενώ παράλληλα ενισχύθηκε η περιβαλλοντική τους συνείδηση. Επιπλέον, η εφαρμογή αποδείχθηκε ότι μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο στην ευρύτερη κοινωνία, προωθώντας το ποδήλατο ως εναλλακτικό μέσο μετακίνησης και ενισχύοντας τον αστικό τουρισμό. Το πρόγραμμα, με το οποίο οι μαθητές/-τριες κατέκτησαν τη 2^η θέση στον διαγωνισμό «Company Junior» του JA Greece, μπορεί να αποτελέσει πρότυπο για την ενσωμάτωση της επιχειρηματικότητας στην εκπαιδευτική διαδικασία. Προετοιμάζει τους/τις μαθητές/-τριες για το μέλλον, ενισχύοντας τις δεξιότητές τους και συνδυάζοντας την απόκτηση επιχειρηματικών γνώσεων με την κοινωνική και περιβαλλοντική υπευθυνότητα. Προτείνεται η υποστήριξη παρόμοιων πρωτοβουλιών, ώστε να συνδεθεί η εκπαίδευση με την πραγματική οικονομία, την περιβαλλοντική συνείδηση και την ενεργό πολιτεϊότητα.

Λέξεις κλειδιά: εικονική επιχείρηση, περιβαλλοντική βιωσιμότητα, αειφόρος ανάπτυξη

Καλλιεργώντας Μελλοντικούς Ηγέτες: Η Διαδρομή των Green Ambassadors στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

Ηρώ Κολιάκου

Διδάκτωρ, Head of STEM, Κολλέγιο Ανατόλια

Παναγιώτα Περικάκη

Συντονίστρια Προγραμμάτων Κοινωνικής Ευθύνης, ΠΕ03, MSc, Κολλέγιο Ανατόλια

Περίληψη

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση και η βιωσιμότητα αποτελούν θεμελιώδεις πτυχές της σύγχρονης εκπαίδευσης, καλλιεργώντας μελλοντικούς ηγέτες με κριτική σκέψη και κοινωνική ευθύνη. Οι μαθητές/-τριες μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν τις παγκόσμιες προκλήσεις μέσω της απόκτησης δεξιοτήτων που προωθούν τη βιωσιμότητα και την ενεργό πολιτοσύνη. Στο Κολλέγιο Ανατόλια, η εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα αποτυπώνεται σε διάφορες πρωτοβουλίες, δημιουργώντας ένα ισχυρό εκπαιδευτικό πλαίσιο που ενθαρρύνει την ενεργό εμπλοκή των μαθητών. Το ετήσιο συνέδριο ACSTAC παρέχει στους μαθητές την ευκαιρία να ασχοληθούν με επιστημονικές και τεχνολογικές λύσεις για τις παγκόσμιες προκλήσεις που συνδέονται με τη βιωσιμότητα, ενώ το Anna Parageorgiou STEM Center λειτουργεί ως ζωντανό παράδειγμα βιοκλιματικού κτιρίου, προσφέροντας βιωματική μάθηση για την αειφορία. Μια ακόμη πρωτοβουλία που αναδεικνύει τη δέσμευση του Κολλεγίου Ανατόλια στη βιωσιμότητα είναι η συμμετοχή σε ευρωπαϊκά προγράμματα, όπως το έργο MINEV – «Ελαχιστοποίηση απορριμμάτων σε μεγάλες εκδηλώσεις». Η καλή πρακτική του σχολείου στη διαχείριση απορριμμάτων, που δημοσιεύτηκε μετά από έγκριση του Interreg Europe, αποτελεί σημείο αναφοράς και συμβάλλει στην καλλιέργεια υπεύθυνων περιβαλλοντικών πρακτικών σε σχολικές διοργανώσεις. Οι Green Ambassadors, μια ομάδα μαθητών που δημιουργήθηκε το 2021, αποτελούν κεντρικό μέρος αυτής της προσέγγισης. Η αποστολή τους είναι να προάγουν την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και την πράσινη εκπαίδευση. Μέσα από δράσεις όπως το Together 4 STEM Virtual Innovation Camp, ο καθαρισμός στη λίμνη Κερκίνη και η δενδροφύτευση στο Σέιχ Σου, οι Green Ambassadors βοηθούν τους μαθητές να κατανοήσουν τις σύγχρονες περιβαλλοντικές προκλήσεις και να συμμετέχουν σε δράσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Επιπλέον, μέσω της έκδοσης μηνιαίου ενημερωτικού δελτίου, προάγουν την ευαισθητοποίηση της σχολικής κοινότητας στα περιβαλλοντικά ζητήματα. Η ενσωμάτωση των Green Ambassadors στο πλαίσιο του Κολλεγίου Ανατόλια αναδεικνύει τη σύνδεση θεωρίας και πράξης, προάγοντας την ενεργό συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις με περιβαλλοντικό αντίκτυπο, και καλλιεργώντας μελλοντικούς ηγέτες που θα συμβάλλουν σε έναν πιο βιώσιμο κόσμο.

Λέξεις-κλειδιά: βιωσιμότητα, green ambassadors, ηγεσία, περιβαλλοντική εκπαίδευση

Εκπαίδευση στην Ενεργό Πολιτειότητα με Οδηγό τον Θαλάσσιο Γραμματισμό

Παναγιώτα Κουλούρη

Κύρια ερευνήτρια, Ελληνικό Κέντρο Θαλασσίων Ερευνών

Νίκος Χριστοδούλου

Σύμβουλος Β' ΙΕΠ, Αν. Συντονιστής της Μονάδας Εκπαιδευτικής Καινοτομίας

Παναγιώτης Πήλιουρας

Σύμβουλος Α' ΙΕΠ, Προϊστάμενος Τμήματος Α'

Αργυρώ Ανδριοπούλου

Βιολόγος, Υπεύθυνη μονάδας εκπαίδευσης Ελληνικό Κέντρο Θαλασσίων Ερευνών

Αθανάσιος Μόγιας

Αναπληρωτής Καθηγητής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Περίληψη

Η έννοια του Θαλάσσιου Γραμματισμού ορίστηκε σχετικά πρόσφατα ως η κατανόηση της επίδρασης της θάλασσας στη ζωή των ανθρώπων και της επίδρασής τους σε αυτήν. Προκειμένου οι άνθρωποι να κατανοήσουν αυτή τη σχέση, βασικές και θεμελιώδεις έννοιες σχετικές με την ευρύτερη έννοια του ωκεανού αναπτύχθηκαν από μια μεγάλη ομάδα επιστημόνων και εκπαιδευτικών με τη μορφή οδηγού τις οποίες οι μαθητές/μαθήτριες θα πρέπει να γνωρίζουν και να κατανοούν με την αποφοίτησή τους από το σχολείο. Αν και ο Θαλάσσιος Γραμματισμός ξεκίνησε ως ένα πλαίσιο γνώσης, έχει εξελιχθεί σε μια ευρύτερη διεργασία αποδεκτή πλέον σε παγκόσμιο επίπεδο προωθώντας τη διεπιστημονικότητα και διαπολιτισμικότητα, οι οποίες συμβάλλουν στη διατήρηση, τη διαχείριση και τη βιωσιμότητα του υδάτινου περιβάλλοντος. Το 2017, σε διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την υποστήριξη του Στόχου 14 της Ατζέντας 2030 για την Αειφόρο Ανάπτυξη που αφορά τον ωκεανό, η χρήση του πλαισίου του Θαλάσσιου Γραμματισμού με απώτερο στόχο τη διατήρηση και διαχείριση των θαλάσσιων πόρων για τη βιώσιμη ανάπτυξη σήμερα και στο μέλλον κρίθηκε απολύτως αναγκαία. Επιπλέον, ο ΟΗΕ ανακήρυξε τη δεκαετία που διανύουμε ως Δεκαετία Επιστήμης του Ωκεανού για την Αειφόρο Ανάπτυξη 2021-2030 με στόχο την επίτευξη σημαντικής επιστημονικής και τεχνολογικής προόδου παράγοντας παράλληλα αποτελέσματα που προϋποθέτουν σημαντική πρόοδο και ενίσχυση του Θαλάσσιου Γραμματισμού στην κοινωνία. Σύμφωνα με τα παραπάνω και στο πλαίσιο ενός ευρωπαϊκού προγράμματος, θα υλοποιηθούν πιλοτικές δράσεις στα ελληνικά σχολεία, σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς, σχετικές με τον Θαλάσσιο Γραμματισμό προκειμένου να ενταχθεί στο σχολικό πρόγραμμα σπουδών και να ενισχυθεί ο θεσμός του Ευρωπαϊκού Δικτύου των «Μπλε Σχολείων» με απώτερο στόχο την υποστήριξη της αποστολής της ΕΕ που είναι η αποκατάσταση του ωκεανού και των υδάτων μας, μέσα από κοινές δράσεις που αναδεικνύουν σημαντικά τον ρόλο του ενεργού πολίτη. Επίσης, θα αναπτυχθούν σχετικά επιμορφωτικά σεμινάρια για τους εκπαιδευτικούς τα οποία θα συμπεριλαμβάνουν θέματα που αφορούν τη γαλάζια οικονομία και σχετικές σταδιοδρομίες των νέων.

Λέξεις-κλειδιά: θαλάσσιος γραμματισμός, ευρωπαϊκό δίκτυο «Μπλε Σχολείων», δεκαετία της επιστήμης του ωκεανού, ατζέντα 2030 για αειφόρο ανάπτυξη, γαλάζια οικονομία

Θαλάσσιος Γραμματισμός και Επιστήμη των Πολιτών ως βασικοί άξονες για την Βιώσιμη Ανάπτυξη και την Προστασία του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος

Δρόσος Κουτσούμπας

Καθηγητής, Κοσμήτορας Σχολής Περιβάλλοντος Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ελίνα Τράγου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Ουρανία Τζωράκη

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Περίληψη

Η σχέση της Ελλάδας με τη θάλασσα είναι συνυφασμένη με την ιστορία, τον πολιτισμό, το φυσικό της περιβάλλον και την οικονομική της ανάπτυξη. Είναι ωστόσο γεγονός ότι δημιουργείται διαρκώς νέα επιστημονική γνώση όσον αφορά την λειτουργία της θάλασσας (όπως για παράδειγμα του ρόλου της στο κλίμα), ενώ παράλληλα πολλαπλασιάζονται οι ανθρωπογενείς πιέσεις στο θαλάσσιο περιβάλλον. Συνεπώς, υπάρχει ανάγκη στοχευμένης έρευνας και εκπαίδευσης που θα βελτιώνουν την αντίληψή μας για τη θάλασσα, ώστε να εφαρμόζονται οι βέλτιστες πρακτικές που προάγουν την Βιώσιμη Ανάπτυξη και την Προστασία του Θαλάσσιου περιβάλλοντος. Έμφαση απαιτείται να δοθεί στην εκπαίδευση σε μια σειρά από κρίσιμα περιβαλλοντικά ζητήματα των ωκεανών όπως η αντιμετώπιση των πιέσεων που ασκεί η κλιματική αλλαγή, οι επιπτώσεις της ναυτιλίας, του υπέρ-τουρισμού και της ρύπανσης, η υποβάθμιση των οικοσυστημάτων και τα απειλούμενα είδη, η υπεραλίευση, η εισβολή ξενικών ειδών και οι μη βιώσιμες πρακτικές σε θέματα διαχείρισης. Στην εργασία παρουσιάζεται μια συνολική προσέγγιση για τον Θαλάσσιο Γραμματισμό, που αφορά την αντίληψή μας για το θαλάσσιο περιβάλλον (τόσο ως προς τον τρόπο λειτουργίας του όσο και την σημασία του), καθώς και για τη σχέση/παρέμβαση του ανθρώπου στο θαλάσσιο περιβάλλον. Σε αυτό το πλαίσιο, θα παρουσιαστούν διαφορετικές πτυχές της δημόσιας ανώτατης εκπαίδευσης, με ιδιαίτερη έμφαση στην κατάρτιση εξειδικευμένων επιστημόνων για την μελέτη και διατήρηση του θαλασσίου περιβάλλοντος, καθώς επίσης και στο Θαλάσσιο Γραμματισμό που απευθύνεται στο ευρύτερο κοινό, και στην Α/θμια και Β/θμια εκπαίδευση. Αναδεικνύονται τρέχουσες εκπαιδευτικές και ερευνητικές προσπάθειες στην Ελλάδα που περιλαμβάνουν στοχευμένα προγράμματα ανώτατης εκπαίδευσης, ερευνητικά και εκπαιδευτικά προγράμματα, μέσα από μελέτες περίπτωσης που προάγουν τον Θαλάσσιο Γραμματισμό και μεθοδολογίες Επιστήμης των Πολιτών.

Λέξεις-κλειδιά: θαλάσσιος γραμματισμός, επιστήμη των πολιτών, ελληνικές θάλασσες, μεσόγειος

Η Καλλιέργεια της Έννοιας του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη μέσα από Διαθεματική Δράση για την Αειφορία στη Γερμανική Γλώσσα

Μαρία Λαϊνά

Εκπαιδευτικός ΠΕ07, MEd-MA, 3^ο Γυμνάσιο Βύρωνα

Ιωάννης Βασιλούδης

Διδάκτωρ Εκπαιδευτικός ΠΕ70, MSc, 8^ο Δημ. Σχ. Αμαρουσίου

Περίληψη

Η ραγδαία επιδείνωση των περιβαλλοντικών προβλημάτων καθιστά επιτακτική την ανάγκη για μια βαθιά μετασχηματιστική αλλαγή στις κοινωνίες και επιβάλλει την άμεση ανάληψη δράσης. Ωστόσο η αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής κρίσης απαιτεί μια πολυεπίπεδη προσέγγιση, η οποία ξεπερνά τις τεχνολογικές λύσεις και τις απαραίτητες πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Η αλλαγή της νοοτροπίας και της συμπεριφοράς των κοινωνιών, σε σχέση με το περιβάλλον, αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα στην οικοδόμηση ενός βιώσιμου μέλλοντος. Η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, με επίκεντρο την καλλιέργεια του περιβαλλοντικού γραμματισμού, είναι δυνατό να εξοπλίσει τους μελλοντικούς πολίτες με τα εργαλεία που χρειάζονται για να κατανοήσουν τις σύνθετες αλληλεπιδράσεις μεταξύ ανθρώπου και περιβάλλοντος, να αναπτύξουν κριτική σκέψη και να συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση ενός κόσμου που θα εξασφαλίζει την ευημερία των σημερινών και των μελλοντικών γενεών. Μέσα από το πρίσμα της ενεργού δράσης, ο περιβαλλοντικός γραμματισμός εμπεριέχει την έννοια της περιβαλλοντικής πολιτειότητας, η οποία εστιάζει κυρίως στη διαμόρφωση της ιδιότητας του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη. Ο Παγκόσμιος Ενεργός Πολίτης αναγνωρίζει τα παγκόσμια προβλήματα, ταυτόχρονα τοποθετεί τον εαυτό του στο πλαίσιο αυτό και προσδιορίζει τον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει ο ίδιος στην αντιμετώπισή τους. Ο βιώσιμος τρόπος ζωής, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ισότητα των φύλων, η διαπολιτισμική και ειρηνιστική προσέγγιση είναι σημαντικές πτυχές για την εφαρμογή της παγκόσμιας πολιτειότητας στην πράξη και την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης. Ο ρόλος της Εκπαίδευσης στην Αειφόρο Ανάπτυξη και στην καλλιέργεια της ιδιότητας του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη είναι ουσιαστικός, καθώς μέσα από την εφαρμογή των προγραμμάτων σπουδών οι μαθητές/-τριες αποκτούν γνώση, αναπτύσσουν συμπεριφορές και αξίες, ευαισθητοποιούνται. Στο πλαίσιο αυτό γίνεται παρουσίαση διαθεματικής σπονδυλωτής δράσης που υλοποιήθηκε σε σχολική μονάδα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Α' Αθήνας στο μάθημα της γερμανικής γλώσσας στην Α' και Γ' Γυμνασίου εντάσσοντας διαθεματικά τις θεματικές *περιβάλλον και κλιματική αλλαγή και Παγκόσμιος Ενεργός Πολίτης*, όπως επίσης και των αποτελεσμάτων της δράσης αυτής.

Λέξεις-κλειδιά: αειφόρος ανάπτυξη, παγκόσμιος ενεργός πολίτης, δράση, γερμανικά

Διερευνώντας τις Ιδέες Παιδιών Προσχολικής Ηλικίας για την Αειφόρο Διατροφή και Κατανάλωση

Ελένη Λαμπροπούλου
Εκπαιδευτικός ΠΕ60, ΜΕd

Περίληψη

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση για την Αειφορία/Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, εμπλουτισμένη σε περιεχόμενο με τους 17 Στόχους για την Αειφόρο Ανάπτυξη όπως ορίζει η Ατζέντα 2030 του ΟΗΕ, επιδιώκει να εφοδιάσει κάθε εκπαιδευόμενο/-η με γνώσεις που στοχεύουν να οδηγήσουν σε λήψη αποφάσεων και υλοποίηση ενεργειών για τη διατήρηση της ακεραιότητας του περιβάλλοντος, της οικονομικής αειφόρου ανάπτυξης και της δίκαιης κοινωνίας για τις παρούσες και μελλοντικές γενιές. Αποτελώντας τον 12ο στόχο στην Ατζέντα 2030 του ΟΗΕ, η υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή αφορά στην εμπλοκή των καταναλωτών οι οποίοι μέσω στοχευμένης ενημέρωσης και εμπνευσμένης εκπαίδευσης δύναται να αλλάξουν στάσεις και συμπεριφορές και να υιοθετήσουν καταναλωτικά πρότυπα στο πλαίσιο ενός πιο αειφόρου τρόπου ζωής. Η ανάγκη για ποιοτική εκπαίδευση που ενισχύει τη ζωή των ανθρώπων και προωθεί τους στόχους της αειφόρου ανάπτυξης είναι μεγάλη και πρέπει να ξεκινάει από την προσχολική αγωγή και εκπαίδευση. Υπό αυτό το πρίσμα, η παρούσα ερευνητική εργασία εξετάζει τις ιδέες παιδιών προσχολικής ηλικίας για την αειφόρο διατροφή και κατανάλωση μέσα από καταγραφή και συζήτηση για τις διατροφικές προτιμήσεις και επιλογές των παιδιών. Ακόμα, διερευνά τις ιδέες τους για τη σπατάλη τροφίμων και τις πηγές από τις οποίες τα παιδιά αντλούν πληροφόρηση για τα υπό εξέταση θέματα. Πρόκειται για μικρής κλίμακας ποιοτική έρευνα που διεξήχθη σε ελληνικό δημόσιο νηπιαγωγείο κατά τη σχολική χρονιά 2018-2019. Σε αυτήν συμμετείχαν έξι παιδιά προσχολικής ηλικίας, τρία αγόρια και τρία κορίτσια. Όλα τα παιδιά ήταν ηλικίας έξι ετών και διένυαν το τέλος της φοίτησής τους στο νηπιαγωγείο. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με τη χρήση ημιδομημένων ατομικών συνεντεύξεων και οι απαντήσεις των παιδιών υποβλήθηκαν σε θεματική ανάλυση. Τα περισσότερα παιδιά είχαν την ικανότητα να εντοπίζουν την προέλευση της τροφής από τους φυσικούς πόρους και να συνδέουν τις διατροφικές επιλογές τους με τη διατήρηση της υγείας του πλανήτη. Επίσης, γνώριζαν για τη σπατάλη τροφίμων και τις ενέργειες που μπορούν να γίνουν για τη μείωσή της στο σπίτι. Ως πηγές πληροφόρησης αναφέρθηκαν μέλη της οικογένειας, συμμαθητές/-τριες, ο εαυτός τους και τα βιβλία. Περαιτέρω έρευνα κρίνεται απαραίτητη στο πεδίο της αειφόρου διατροφής και κατανάλωσης, καθώς η ανάλυση των ιδεών μικρών παιδιών θα οδηγήσει σε εποικοδομητικό σχεδιασμό καινοτόμων παιδαγωγικών προσεγγίσεων και διδακτικών στρατηγικών ενεργούς μάθησης με στόχο την αλλαγή διατροφικών συνηθειών και προτύπων και την υιοθέτηση περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένων καταναλωτικών συμπεριφορών από πολίτες κριτικά σκεπτόμενους και ικανούς στη λήψη αποφάσεων με κριτήρια οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής αειφορίας.

Λέξεις-κλειδιά: προσχολική περιβαλλοντική εκπαίδευση, αειφόρος διατροφή και κατανάλωση, σπατάλη τροφίμων, πηγές πληροφόρησης, θεματική ανάλυση

“Let it Flow!”: Ένα Παιχνίδι Ρόλων για τη Διαχείριση της Λεκάνης Απορροής του Αώου

Θεοδώρα Λαναρά

Δασολόγος-

Περιβαλλοντολόγος/Συντονίστρια του
έργου “Let it Flow!”

Μεσογειακό Ινστιτούτο για τη Φύση και τον
Άνθρωπο (MedINA)

Μιράντα Βατικιώτη

Υπεύθυνη έργων και Συμμετοχικών

Δράσεων MedINA - Project Manager and
Community Engagement Expert MedINA,

Μεσογειακό Ινστιτούτο για τη Φύση και τον
Άνθρωπο (MedINA)

Γιώργος Δημητράπουλος

Fundraising Officer/ Copywriter,

Μεσογειακό Ινστιτούτο για τη Φύση και τον
Άνθρωπο (MedINA)

Φανούριος-Νικόλαος Σακελλαράκης

Conservation, Coordinator, Μεσογειακό

Ινστιτούτο για τη Φύση και τον Άνθρωπο
(MedINA)

Περίληψη

Ο εμβληματικός ποταμός Αώος πηγάζει από τα βουνά της Πίνδου, στην Ήπειρο και μετά από 270 χλμ ανεμπόδιστης ροής εκβάλλει στην Αδριατική Θάλασσα, στην Αλβανία. Έχει χαρακτηριστεί ως ένας από τους τελευταίους εναπομείναντες ποταμούς ελεύθερης ροής στην Ευρώπη, αποτελεί πολύτιμο διασυνοριακό οικολογικό διάδρομο και είναι τμήμα της Ευρωπαϊκής Πράσινης Ζώνης, ενός πανευρωπαϊκού δικτύου προστατευόμενων περιοχών και πολύτιμων βιοτόπων κατά μήκος του Πρώην Σιδηρού Παραπετάσματος. Βασικό εργαλείο για την προστασία και διατήρηση της ελεύθερης ροής του ποταμού Αώου και των παραποτάμων του είναι η ενεργή συμμετοχή και ενδυνάμωση της τοπικής μαθητικής και εκπαιδευτικής κοινότητας μέσω της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση συμβάλλει στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης, γνώσης, ευαισθητοποίησης και απόκτησης δεξιοτήτων για την αντιμετώπιση ζητημάτων προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος, με επίκεντρο τη λεκάνη απορροής ενός ποταμού. Με την ενδυνάμωση της νέας γενιάς δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την αειφόρο διαχείριση των φυσικών πόρων, διασφαλίζοντας την προστασία και τη διατήρηση της ελεύθερης ροής του ποταμού Αώου, συμβόλου της αρμονικής συνύπαρξης φύσης και ανθρώπου, με απώτερο στόχο την ευρύτερη οικολογική ισορροπία και την αειφορία των οικοσυστημάτων της περιοχής. Το έργο “Let it Flow!” επικεντρώνεται στον σχεδιασμό, την πιλοτική εφαρμογή και την ευρεία διάδοση ενός καινοτόμου προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ανάπτυξης ικανοτήτων που στοχεύει να ευαισθητοποιήσει και να κινητοποιήσει μαθητές, μαθήτριες και εκπαιδευτικούς των σχολείων της λεκάνης απορροής του Αώου για την προστασία του ποταμού. Αντλώντας εργαλεία από το θεατρικό παιχνίδι, κεντρικός άξονας του περιβαλλοντικού προγράμματος είναι ένα παιχνίδι ρόλων, που στόχο έχει να εκθέσει στην τοπική κοινότητα την πολυπλοκότητα των προβλημάτων και την πληθώρα των εμπλεκόμενων που δραστηριοποιούνται στη διαχείριση μιας λεκάνης απορροής ποταμού και ταυτόχρονα να αναδείξει τη σημασία του διαλόγου και της επιστήμης ως βασικών συμμάχων στη διαδικασία επίλυσης συγκρούσεων και στην ανάπτυξη πρακτικών που θα διαφυλάξουν το φυσικό κάλλος και τη βιοποικιλότητα του ποταμού.

Λέξεις-κλειδιά: βιωματική μάθηση, εμπλεκόμενοι φορείς, αειφόρος ανάπτυξη, ποτάμια οικοσυστήματα

**Οι Προεκτάσεις της Βιώσιμης Ανάπτυξης στην Εκπαίδευση μέσω της Μελέτης
Περιβαλλοντικών Προγραμμάτων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στους 52 Νομούς της
Ελλάδος**

Ευμορφία Μανουηλίδου

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, Κοινωνική Λειτουργός ΠΕ30, ΕΛΜΕΠΑ

Ελένη Παπαδοπούλου

Υπ. Διδακτόρισα

Δημήτριος Καρακεχαγιόγλου

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, ΜΕd, Διευθυντής 2^{ου} Δημ. Σχ. Νέας Περάμου

Περίληψη

Η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους της σύγχρονης εκπαίδευσης για την αρμονική συνύπαρξη της οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της περιβαλλοντικής προστασίας. Στην Ελλάδα η ενσωμάτωση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης στην εκπαίδευση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς κάθε νομός διαθέτει μοναδικά χαρακτηριστικά και διαφορετικές προκλήσεις. Η παρούσα μελέτη εξετάζει τις προεκτάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης στην εκπαίδευση μέσω της ανάλυσης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στους 52 νομούς της Ελλάδος. Ειδικότερα διερευνάται πώς οι τοπικές κοινωνίες και οι εκπαιδευτικοί φορείς ενσωματώνουν τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης στα σχολικά προγράμματα προωθώντας την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, την κοινωνική υπευθυνότητα και την οικονομική βιωσιμότητα με απώτερο σκοπό τον περιβαλλοντικό εγγραμματισμό των μαθητών και τη δημιουργία ενός αειφόρου σχολείου. Τα αποτελέσματα της μελέτης αναδεικνύουν τις καλές πρακτικές και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί στην προσπάθειά τους να ενσωματώσουν τη βιώσιμη ανάπτυξη και τις εκφάνσεις της στην καθημερινή διδακτική πρακτική. Επιπλέον, προτείνονται στρατηγικές και προτάσεις για την ενίσχυση της βιώσιμης ανάπτυξης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, με στόχο τη δημιουργία ενός ενεργού βιώσιμου πολίτη για ένα πιο δίκαιο μέλλον για όλους.

Λέξεις-κλειδιά: βιωσιμότητα, αειφορία, περιβαλλοντικός εγγραμματισμός, ανάπτυξη, ενεργός πολίτης

Προωθώντας την Ιδέα του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη μέσω των Εργαλείων της Τεχνητής Νοημοσύνης (TN). Εναλλακτικές Καλές Πρακτικές στο 1^ο ΕΠΑΛ Άνω Λιοσίων

Μαρία Μπούτσερου

Εκπαιδευτικός ΠΕ 87.05-ΠΕ87.10, 1^ο ΕΠΑΛ Άνω Λιοσίων

Χριστίνα Χρονοπούλου

Διδακτόρισα, ΜΑ, Διευθύντρια 1^ο ΕΠΑΛ Άνω Λιοσίων

Αλεξάνδρα Μπούτσερου

Ελληνικός Πολιτισμός ΕΑΠ, MSc / Ιδιοκτήτρια Κέντρου Ξένων Γλωσσών

Περίληψη

Ζούμε σε μια ολοένα και πιο γρήγορα εξελισσόμενη τεχνολογικά κοινωνία. Διαφαίνεται ωστόσο, ότι ο τεχνολογικός εθισμός μαζί με την αρνητική επίδραση του εγκλεισμού λόγω της πανδημίας του COVID 19 έχει απομακρύνει τους πολίτες από την ενεργό κοινωνική δράση. Η Τεχνητή Νοημοσύνη (TN) έχει πολλά να προσφέρει στους/στις σημερινούς μαθητές/-τριες και αυριανούς πολίτες, εφόσον χρησιμοποιηθεί από τους/τις εκπαιδευτικούς επικοινωνιακά και ειπωθεί ως ένα όχημα που θα βοηθήσει προς αυτόν τον σκοπό. Υπό αυτό το πρίσμα, ο σκοπός της παρούσης εργασίας είναι διττός. Ο πρώτος άξονας αφορά στη χρήση των εργαλείων της TN προς μια ολιστική παιδαγωγική προσέγγιση ενεργών πολιτών ενώ ο δεύτερος σχετίζεται με την αξιοποίηση εναλλακτικών παιδαγωγικών μεθόδων για την προώθηση της παγκόσμιας ιθαγένειας. Επιπρόσθετα, θα επιχειρηθεί σύνδεση των προαναφερόμενων προσεγγίσεων με τους στόχους 4 και 13 της βιώσιμης ανάπτυξης του ΟΗΕ. Συγκεκριμένα, μέσω συνοπτικής βιβλιογραφικής ανασκόπησης, θα αναφερθούν αποτελεσματικές χρήσεις της εικονικής (VR) και επαυξημένης (AR) πραγματικότητας για την ενίσχυση της ενσυναίσθησης και της συναισθηματικής νοημοσύνης των μαθητών/-τριών. Στη συνέχεια θα αναφερθούν συνοπτικά εναλλακτικές εκπαιδευτικές δράσεις που αποσκοπούν στην ενεργό εμπλοκή των μαθητών/-τριών, σε τοπικό και όχι μόνο επίπεδο, σε κοινωνικά δρώμενα. Παράλληλα, θα αναφερθούν καλές πρακτικές που έχουν ήδη εφαρμοστεί στο 1ο ΕΠΑΛ Άνω Λιοσίων κατά το σχολικό έτος 2023-2024. Τέλος, θα εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τον συγκεκριμένο της επικοινωνιακής χρήσης της τεχνητής TN και εναλλακτικών παιδαγωγικών προς όφελος της εκπαιδευτικής κοινότητας. Αναντίλεκτα, αξίζει να σημειωθεί ότι οι εφαρμογές της TN ως μέσο για τη διαμόρφωση παγκόσμιων ενεργά μαθητών/-τριών στερούνται εκτεταμένων συστηματικών μελετών, δεδομένου ότι βρίσκονται στην απαρχή της ευρείας χρήσης τους και υπόκεινται σε περιορισμό εφαρμογής λόγω κόστους.

Λέξεις-κλειδιά: παγκόσμια ιθαγένεια, τεχνητή νοημοσύνη, ενεργός κοινωνική δράση, ταξιδιωτική παιδαγωγική

Η Εκπαίδευση για την Αειφορία ως Μοντέλο Οικονομικής Ανάπτυξης, Κοινωνικής Οργάνωσης και Περιβαλλοντικής Βιωσιμότητας στα Νέα Σχολικά Βιβλία: Μελέτη Περίπτωσης στα Βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (Γυμνάσιο - Λύκειο)

Δημήτριος Μυλωνάς

Διδάκτωρ, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Οικονομίας

Ζωή Βαζούρα

Διευθύντρια ΔΕ Ανατολικής Θεσσαλονίκης

Ζαφειρώ Φραγκάκη

Νομικός, ΠΔΕ Κεντρικής Μακεδονίας

Περίληψη

Η εκπαίδευση για την αειφορία έχει αναδειχθεί σε βασικό πυλώνα της σύγχρονης εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς ενσωματώνει κρίσιμες έννοιες που συνδέονται με την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική οργάνωση και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Στα νέα σχολικά βιβλία του μαθήματος Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, τόσο στο Γυμνάσιο όσο και στο Λύκειο, η εκπαίδευση για την αειφορία κατέχει κεντρική θέση, προσφέροντας στους μαθητές/-τριες τα εργαλεία και τις γνώσεις που απαιτούνται για να αντιμετωπίσουν τις σύγχρονες προκλήσεις. Η αειφορία ως μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης βασίζεται στην ισορροπία μεταξύ οικονομικής προόδου και περιβαλλοντικής προστασίας. Οι μαθητές/-τριες ενθαρρύνονται να εξετάσουν την έννοια της κυκλικής οικονομίας, προωθώντας την οικονομική αειφορία. Σε επίπεδο κοινωνικής οργάνωσης, η αειφορία συνδέεται με τη δικαιοσύνη, την ισότητα και την ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών. Τα νέα σχολικά βιβλία της ΚΠΑ υπογραμμίζουν τη σημασία της συμμετοχικής δημοκρατίας και της ενεργούς πολιτεότητας, ενθαρρύνοντας τους/τις μαθητές/-τριες να αναλάβουν δράση για τη βελτίωση της κοινωνίας τους. Οι μαθητές/-τριες μαθαίνουν να αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους ως υπεύθυνοι πολίτες που επιδιώκουν τη δημιουργία κοινωνικών συνθηκών που προάγουν την ευημερία όλων, με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα και την ισότητα. Η περιβαλλοντική βιωσιμότητα είναι το τρίτο κρίσιμο στοιχείο της αειφορίας και διδάσκεται μέσω της ανάλυσης των περιβαλλοντικών προβλημάτων, όπως η κλιματική αλλαγή, η ρύπανση και η απώλεια της βιοποικιλότητας. Με τη διδασκαλία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας οι μαθητές/-τριες αναπτύσσουν κριτική σκέψη και περιβαλλοντική συνείδηση, μαθαίνοντας πώς να συνεισφέρουν για έναν πιο βιώσιμο πλανήτη. Η εκπαίδευση για την αειφορία στα μαθήματα της ΚΠΑ βοηθά τους μαθητές/-τριες να κατανοήσουν ότι η αειφόρος ανάπτυξη δεν αφορά μόνο την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και την εξασφάλιση μιας κοινωνικά δίκαιης και οικονομικά βιώσιμης ανάπτυξης. Μέσω αυτής της εκπαίδευσης, μαθητές/-τριες προετοιμάζονται να γίνουν υπεύθυνοι πολίτες και να διαμορφώσουν το μέλλον τους με βάση τις αρχές της αειφορίας, συμβάλλοντας έτσι σε ένα καλύτερο και πιο βιώσιμο κόσμο.

Λέξεις-κλειδιά: αειφορία, περιβαλλοντική βιωσιμότητα

Εγγραμματισμός για Θαλάσσιο Περιβάλλον: η Αξία και η Αναγκαιότητα της για την Εκπαίδευση των Αυριανών Πολιτών

Βύρων Μωραΐτης

Φυσικός, Ελληνικό Κέντρο Θαλάσσιων Ερευνών

Περίληψη

Η σύγχρονη εκπαιδευτική διαδικασία λαμβάνει χώρα σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη, παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα. Οι εκπαιδευόμενοι, πέραν των ακαδημαϊκών τους υποχρεώσεων στα πλαίσια της γενικής τους μόρφωσης, είναι σκόπιμο να αποκτούν δεξιότητες και να ενστερνίζονται αξίες που θα τους καταστήσουν μελλοντικά ενεργούς και υπεύθυνους πολίτες, όχι μόνο στον τόπο τους αλλά και παγκοσμίως. Ενταγμένη σε αυτή την ταυτότητα είναι και η περιβαλλοντική συνείδηση. Η σημασία της καλλιέργειας σχετικού γνωστικού υποβάθρου και παράλληλα ενσυναίσθησης αναφορικά με την αειφόρο ανάπτυξη και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα είναι κρίσιμη, ιδίως υπό το πρίσμα της κλιματικής αλλαγής και των συνεπαγόμενων κρίσεων και καταστροφών, που συχνά ξεπερνούν τα σύνορα ενός τόπου ή μιας χώρας. Τα παραπάνω περιλαμβάνουν τον εγγραμματισμό για το θαλάσσιο περιβάλλον, που αποτελεί διαρκώς αναπτυσσόμενο πεδίο και προωθείται σε διεθνές επίπεδο για τη διαμόρφωση εκπαιδευτικών πολιτικών και υλοποίηση δράσεων. Για την περίπτωση της Ελλάδας, ο εγγραμματισμός για το θαλάσσιο περιβάλλον βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο, παρόλο που αφορά μεγάλο μέρος του πληθυσμού, λόγω διαβίωσης σε παράκτιες περιοχές ή επιχειρηματικής και μη δραστηριότητας στη θάλασσα. Οι επόμενες γενιές πολιτών καλούνται να έχουν γνώση όχι μόνο των βασικών αρχών και χαρακτηριστικών του θαλάσσιου περιβάλλοντος, αλλά και των διασυνδέσεων που αυτό έχει με την καθημερινότητά τους (π.χ. υγιεινή, διατροφή, ασφάλεια, αισθητική και ευ ζην), την κοινωνικοοικονομική ζωή της χώρας τους και κατ' επέκταση του κόσμου. Μεταξύ αυτών, τα περισσότερα ή λιγότερα γνωστά θέματα της θαλάσσιας ρύπανσης, της απειλής της θαλάσσιας βιοποικιλότητας, των επιπτώσεων της ανόδου της θαλάσσιας στάθμης, των παράκτιων κινδύνων και γεωκινδύνων, της οξίνισης των ωκεανών κ.ά. Η επίγνωση λάθος πρακτικών του παρελθόντος και των σύγχρονων μεθόδων, η υιοθέτηση συμπεριφορών που στηρίζουν την αειφορία και η συμμετοχική δράση για την διαμόρφωση ενός βιώσιμου μέλλοντος για το θαλάσσιο περιβάλλον, κρίνονται απαραίτητα για κάθε αυριανό πολίτη και αποτελούν πρόκληση αλλά και υποχρέωση για εκπαιδευτικούς και αρμόδιους φορείς.

Λέξεις-κλειδιά: βιωσιμότητα, θαλάσσιο περιβάλλον, κλιματική αλλαγή, περιβαλλοντική εκπαίδευση

Αειφόρο Σχολείο και Έρευνα δράση σε Νηπιαγωγείο: η Συνεργασία Σχολείου-Οικογένειας μέσω της Εφαρμογής του Σφαιρικού Μοντέλου της Epstein

Έλλη Ναούμ

Διδακτόρισα, Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ60, ΔΠΕ Γ' Αθήνας

Περίληψη

Στο πλαίσιο διδακτορικής διατριβής διερευνούμε τη συμβολή της εφαρμογής του μοντέλου των επικαλυπτόμενων σφαιρών επιρροής της Epstein στην ανάπτυξη συνεργατικών σχέσεων μεταξύ εκπαιδευτικών, μαθητών/-τριών και γονέων, για την προώθηση του αειφόρου σχολείου. Το μοντέλο αποτελεί μια εφαρμογή του ευρύτερου συστημικού τρόπου θεώρησης των χαρακτηριστικών που προσδιορίζουν τη σχέση σχολείου, οικογένειας και κοινότητας και προτάσσει μια τυπολογία έξι μορφών γονικής εμπλοκής με συγκεκριμένους στόχους, μεθόδους και πρακτικές, η οποία συνάδει με τις αρχές της προώθησης συνεργατικών διεργασιών στο αειφόρο σχολείο. Η Έρευνα Δράση επιλέχθηκε ως μεθοδολογία για να διερευνηθεί η εφαρμογή του μοντέλου ως παράγοντας (ενισχυτικός ή περιοριστικός) για την ανάπτυξη της επικοινωνίας και της συνεργασίας μεταξύ σχολείου και οικογένειας, σε ένα δημόσιο νηπιαγωγείο, στη διάρκεια μιας σχολικής χρονιάς, στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης που εστίαζε στην ορθολογική διαχείριση και εξοικονόμηση του πόσιμου νερού. Στην ερευνητική διαδικασία συμμετείχαν η ερευνήτρια σε ρόλο διευκολύντριας, οι τρεις εκπαιδευτικοί του σχολείου, οι μαθητές/-τριες και οι γονείς τους. Η ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων κατέδειξε ότι κάθε τύπος γονικής εμπλοκής προσαρμοσμένος στις ανάγκες και τις συνθήκες του σχολείου, επηρέασε την εξέλιξη της ερευνητικής δραστηριότητας και των κύκλων της έρευνας δράσης. Οι διαφορετικές μορφές γονικής εμπλοκής που εφαρμόστηκαν, διευκόλυναν την ανάπτυξη επικοινωνίας και συνεργασίας με τις οικογένειες των μαθητών/-τριών, αφού, κάθε γονέας συμμετείχε στην εκπαιδευτική διαδικασία, επιλέγοντας τον τύπο που τον εξυπηρετούσε και του ταίριαζε. Ο συνδυασμός, λοιπόν, και η αλληλεπίδραση των έξι μορφών της γονικής εμπλοκής, λειτούργησε ως ενισχυτικός παράγοντας για την καλλιέργεια ενός κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ σχολείου και οικογένειας. Οι γονείς μέσω της ενεργού συμμετοχής τους αντιλήφθηκαν και αναγνώρισαν το προσφερόμενο έργο της προσχολικής εκπαίδευσης και των εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευτικοί διασφάλισαν στήριξη, επαγγελματική και ηθική αυτοπεποίθηση και έλαβαν υψηλότερο ενδιαφέρον και μεγαλύτερη ενεργό εμπλοκή στη μαθησιακή διαδικασία από τους μαθητές, ενισχύοντας την κατεύθυνση του σχολείου προς την αειφόρο ανάπτυξη.

Λέξεις-κλειδιά: αειφόρο σχολείο, έρευνα δράση, σφαιρικό μοντέλο, συνεργασία

Η Συμβολή του Δικτύου Φιλόζων Σχολείων της Πανελλαδικής Φιλοζωικής και Περιβαλλοντικής Ομοσπονδίας στην Ανάπτυξη της Ενεργού Πολιτειότητας

Χριστίνα Νομικού

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ70, ΔΠΕ Δ' Αθήνας

Δημήτρης Καλαϊτζίδης

Διευθυντής Ραλλείου Γυμνασίου, μέλος ομάδας παιδείας ΠΦΠΟ

Ελένη Καμπαράκη

Εκπαιδευτικός, μέλος ομάδας παιδείας ΠΦΠΟ

Μαρία Κοντού

Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, μέλος ομάδας παιδείας ΠΦΠΟ

Εύα Στεφανάτου

Εκπαιδευτικός, μέλος ομάδας παιδείας ΠΦΠΟ

Περίληψη

Η κακοποίηση των ζώων στην Ελλάδα έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις, συνεπώς υπάρχει επείγουσα ανάγκη εισαγωγής της φιλοζωικής παιδείας στα σχολεία. Προς αυτή την κατεύθυνση εργάζεται εθελοντικά η Ομάδα Παιδείας της Πανελλαδικής Φιλοζωικής και Περιβαλλοντικής Ομοσπονδίας, εκπαιδύοντας εθελοντές οι οποίοι υλοποιούν σε σχολεία όλης της Ελλάδας τα εγκεκριμένα φιλοζωικά προγράμματά της, τα οποία είναι αναρτημένα και στην Πλατφόρμα 21+ Εργαστήρια Δεξιοτήτων του ΙΕΠ. Με αφορμή το εγκεκριμένο πρόγραμμα της ΠΦΠΟ «Προστασία και φροντίδα ζώων συντροφιάς» οργανώθηκε και συντονίζεται από την Ομάδα Παιδείας της ΠΦΠΟ ένα άτυπο δίκτυο φιλόζων σχολείων, στο οποίο έως σήμερα συμμετέχουν 130 σχολεία. Μεταξύ των στόχων του δικτύου είναι μαθητές/-τριες και εκπαιδευτικοί να ενημερωθούν για τους κανόνες ευζωίας των ζώων, αρχίζοντας από τα ζώα συντροφιάς και για τις υποχρεώσεις των ανθρώπων απέναντί τους, ώστε να συνειδητοποιήσουν ότι ο ενεργός πολίτης διεκδικεί όχι μόνο τα δικά του δικαιώματα αλλά και τα δικαιώματα των ζώων. Απώτερος στόχος να εμπλακούν και οι οικογένειες και να καλλιεργηθεί φιλοζωική κουλτούρα τόσο στη σχολική όσο και στην τοπική κοινότητα. Στο πλαίσιο του Δικτύου οργανώνονται μηνιαίες εξ αποστάσεως επιμορφωτικές συναντήσεις για τους εκπαιδευτικούς, στις οποίες παρουσιάζονται ποικίλα θέματα σχετικά με τα ζώα και την βιοποικιλότητα. Οι εκπαιδευτικοί ανταποκρίνονται με ενδιαφέρον και ήδη έχουν διοργανωθεί ενδιαφέρουσες δράσεις στα σχολεία του Δικτύου, όπως φιλοζωικά μπαζάρ, τα χρήματα των οποίων διατίθενται για τη σίτιση και ιατρική φροντίδα αδέσποτων ζώων, κατασκευή σπιτιών για τις αδέσποτες γάτες, δράσεις ενημέρωσης της τοπικής κοινότητας για την ανάγκη προστασίας των ζώων, συγγραφή βιβλίων με φιλοζωικό περιεχόμενο, ποιήματα, διηγήματα κ.ά. Μέσω των φιλοζωικών προγραμμάτων της ΠΦΠΟ, της συνεργασίας των σχολείων και της συνεχούς επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, οι μαθητές/-τριες προετοιμάζονται ως ενεργοί πολίτες να αναλαμβάνουν δράση για την προστασία των ζώων και της βιοποικιλότητας, εν γένει.

Λέξεις-κλειδιά: φιλοζωικά προγράμματα, Δίκτυο Φιλόζων Σχολείων, ενεργός πολίτης

Ενσωμάτωση της Περιβαλλοντικής Πολιτικής στη Νομοθεσία τη Ελλάδας: Η σύμβαση του Aarhus

Αικατερίνη Συνάνη

Υπ. Διδακτόρισα, Εκπαιδευτικός ΠΕ04.01, ΓΕΛ Ζεφυρίου

Βασιλική Αρμενάκα

Εκπαιδευτικός ΠΕ06, ΜΕδ, Διευθύντρια ΓΕΛ Ζεφυρίου

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια ανάλυση σχετικά με την ενσωμάτωση της Σύμβασης του Άαρχους (Aarhus) στην ελληνική νομοθεσία, με έμφαση στην περιβαλλοντική νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η εργασία εξετάζει τα δικαιώματα των πολιτών στην πρόσβαση σε περιβαλλοντικές πληροφορίες, τη συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων που αφορούν το περιβάλλον και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώθηκαν μέσα από τη Σύμβαση του Άαρχους. Η σύμβαση αυτή υπεγράφη το 1998 στο Άαρχους της Δανίας από την Ελλάδα και άλλα κράτη, και αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κείμενα στο πεδίο της περιβαλλοντικής δικαιοσύνης και της διαφάνειας, ενσωματώνοντας αρχές που προβλέπουν την ενεργή συμμετοχή των πολιτών σε περιβαλλοντικά θέματα. Ειδικότερα, η Σύμβαση εισάγει τρεις βασικούς πυλώνες: την πρόσβαση στις περιβαλλοντικές πληροφορίες, τη συμμετοχή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά ζητήματα. Η εργασία αναλύει το ιστορικό πλαίσιο της περιβαλλοντικής νομοθεσίας στην ΕΕ, ξεκινώντας από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, και προχωρά στην εφαρμογή της Σύμβασης του Άαρχους στην Ελλάδα, εστιάζοντας στις νομοθετικές πρωτοβουλίες που λήφθηκαν για την προώθηση των αρχών της. Επίσης, παρουσιάζει πρακτικές περιπτώσεις εφαρμογής των όρων της σύμβασης μέσω υποθέσεων που διαχειρίστηκε ο Συνήγορος του Πολίτη. Παράλληλα, εξετάζεται η σημασία των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) στη διαμόρφωση της περιβαλλοντικής πολιτικής, η συμβολή των πολιτών μέσω της συμμετοχής τους και η γενική κατάσταση της περιβαλλοντικής διαβούλευσης στην Ελλάδα, σημειώνοντας πως παρά τις προόδους, η εφαρμογή της σύμβασης παρουσιάζει κενά και προκλήσεις. Συνολικά, η εργασία τονίζει τη σημασία της συνεργασίας ανάμεσα στην κοινωνία των πολιτών, τις ΜΚΟ και τις δημόσιες αρχές για την προστασία του περιβάλλοντος και την ενίσχυση της δημοκρατίας στα περιβαλλοντικά θέματα.

Λέξεις-κλειδιά: πολίτες, δικαιώματα, μη κυβερνητικές οργανώσεις, προστασία περιβάλλοντος

Περιβαλλοντική Στατιστική: Διδακτική Πρακτική Μελέτης Συμβατικής και Ραδιενεργού Ρύπανσης Θαλασσίου Περιβάλλοντος

Γεωργία Τραμπίδου

Εκπαιδευτικός ΔΕ, Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Περίληψη

Στις μέρες μας, η λέξη «περιβάλλον» και «περιβαλλοντικός» ακούγονται συνεχώς στην καθημερινή κοινωνική ζωή, στη σχολική ζωή, στα ΜΜΕ και στην πολιτική των κρατών, ενώ έχουν δημιουργηθεί από τη γλώσσα ειδικοί όροι για να προσδιοριστεί η αλληλεπίδραση περιβάλλοντος και ανθρώπινης ζωής και δραστηριότητας (περιβαλλοντική νομοθεσία, περιβαλλοντικά προγράμματα, περιβαλλοντική στατιστική κ.λπ.). Οι θετικές και ανθρωπιστικές επιστήμες συμπεριλαμβάνουν μαθήματα, ειδικότητες, εξειδικεύσεις και διαθεματικές-διεπιστημονικές δράσεις σχετικά με το περιβάλλον. Αυτό, αν και πρόκειται αναμφίβολα για μία θετική εξέλιξη, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το περιβάλλον βρίσκεται σε διαρκή κίνδυνο από τον ανθρώπινο εγωισμό και αλαζονεία. Για την αντιμετώπιση των ανθρωπογενών προβλημάτων απαιτούνται εμπειριστατωμένες μελέτες και έρευνες κατά περίπτωση. Μελέτες που οδηγούν στην καταγραφή περιβαλλοντικών παραμέτρων με αριθμητικές και γραφικές παρουσιάσεις ώστε να καταλήξουν στην εξαγωγή συμπερασμάτων και λήψη μέτρων εάν κριθεί απαραίτητο. Σκοπός της παρούσας διδακτικής πρακτικής, είναι η παρουσίαση και κατανόηση της μελέτης θαλασσίου περιβάλλοντος, μέσα από πραγματικές μετρήσεις όπως συγκεντρώσεις βαρέων μετάλλων σε μύδια και πεταλίδες και συγκεντρώσεις ραδιονουκλιδίων σε ιζήματα και νερό. Ο σκοπός επιμερίζεται και επιτυγχάνεται με τους παρακάτω στόχους - δραστηριότητες:

(α) Εξηγώντας την έννοια της δειγματοληψίας μέσα από τον μεγάλο αριθμό ποικιλότητας παραγόντων και τη σημασία της στην ορθότητα των αποτελεσμάτων.

(β) «Αριθμώντας» τις αβιοτικές και βιοτικές συνιστώσες και τους παράγοντες επιβάρυνσης.

(γ) Αναδεικνύοντας τον ρόλο βασικών στατιστικών στοιχείων όπως Πλήθος δειγμάτων, Μέσος όρος, Τυπική απόκλιση, Ακραίες τιμές.

(δ) Ερμηνεύοντας αριθμητικούς πίνακες και διαγράμματα στη λήψη αποφάσεων.

Με όλα τα παραπάνω η πολυπλοκότητα του φυσικού περιβάλλοντος συγκεντρώνεται σε αριθμούς και διαγράμματα τα οποία είναι κατανοητά στην αποτύπωση και παρακολούθηση συμβάντων ρύπανσης ή/και μόλυνσης και κατ' επέκταση στη λήψη αποφάσεων και κατάλληλων μέτρων όπου κρίνεται απαραίτητο. Οι μαθητές/-τριες είναι σε θέση, έστω και με απλή ερμηνεία, να διερευνήσουν, ερμηνεύσουν και κρίνουν σχετικά αποτελέσματα και ανακοινωθέντα, ώστε να καθίστανται οι αυριανοί ενεργοί πολίτες.

Λέξεις-κλειδιά: περιβάλλον, στατιστική, συμβατική /ραδιενεργός ρύπανση

**Εκπαίδευση για την Αειφορία και τον Ενεργό Πολίτη στο Πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έργου
“SYNAPSES - Establishing Teacher Education Networks and Communities of Practice on
Teaching for Sustainability Citizenship”**

Παρασκευή Τρούκη

Διευθύντρια ΙΕΠ, Υπεύθυνη Ευρωπαϊκού έργου “SYNAPSES”

Ευάγγελος Μαυρικάκης

Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ, Ερευνητής

Σταυρούλα Βούρβουλη

Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ, Ερευνήτρια

Γεωργία Τραμπίδου

Σύμβουλος Α, ΙΕΠ, Ερευνήτρια

Κυριακή Σημαιοφορίδου

Απ. Εκπαιδευτικός ΙΕΠ, Ερευνήτρια

Βασιλική Χρύση

Προϊσταμένη Τμήματος Ελέγχου της
Οικονομικής Υπηρεσίας ΙΕΠ, Αν. Υπεύθυνη
του Ευρωπαϊκού Έργου “SYNAPSES”

Νικόλαος Χριστοδούλου

Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ, Ερευνητής

Περίληψη

Στόχος του Ευρωπαϊκού προγράμματος “SYNAPSES” είναι η προώθηση των εννοιών της αειφορίας και του ενεργού πολίτη στην εκπαίδευση, μέσα από την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και τη δημιουργία δικτύων κοινοτήτων μάθησης (Synapses Academy). Για τον σκοπό αυτό δημιουργήθηκε πλατφόρμα (Synapses Portal) εκπαιδευτικού υλικού και καλών διδακτικών πρακτικών προκειμένου να αξιοποιηθούν από εκπαιδευτικούς (φοιτητές, εν-ενεργεία εκπαιδευτικοί και διευθυντές σχολείων) που θα παρακολουθήσουν επιμορφωτικά σεμινάρια και δράσεις στις χώρες μέλη του προγράμματος. Το έργο υποστηρίζει τη δημιουργία της Ακαδημίας Εκπαίδευσης Εκπαιδευτικών Erasmus+, η οποία αναπτύσσει καινοτόμες μεθόδους για την κατάρτιση εκπαιδευτικών, εστιάζοντας σε δεξιότητες βιωσιμότητας και στην προώθηση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης στα σχολεία. Η Ακαδημία στοχεύει στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών τόσο σε προϋπηρεσιακό όσο και σε ενδοϋπηρεσιακό επίπεδο, παρέχοντας εργαλεία και εκπαιδευτικά προγράμματα για να υποστηρίξει τη μετάδοση της ιδιότητας του πολίτη για τη βιωσιμότητα. Το SYNAPSES παρουσιάζει επίσης στρατηγικές για την ενσωμάτωση των εννοιών της αειφορίας και της πολιτειότητας στα σχολικά προγράμματα σπουδών, καθώς και τεχνικές αξιολόγησης της μαθησιακής προόδου και του αντίκτυπου των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων. Μέσω μιας σειράς εκπαιδευτικών προγραμμάτων, όπως σεμινάρια και εργαστήρια, ενθαρρύνεται η διαμόρφωση ενός ευρωπαϊκού πλαισίου μάθησης που θα διευκολύνει την κινητικότητα και την ανταλλαγή γνώσεων μεταξύ εκπαιδευτικών και φορέων από διαφορετικά εκπαιδευτικά συστήματα. Για την υποστήριξη του νέου εκπαιδευτικού περιβάλλοντος της χώρας μας για την αειφορία και τον ενεργό πολίτη όπως περιγράφεται στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών για τον Ενεργό πολίτη διοργανώνονται τέσσερις εξ αποστάσεως, σύγχρονες, επιμορφωτικές δράσεις για τη βιώσιμη πολιτειότητα για 800 εκπαιδευτικούς και στελέχη πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όλης της χώρας. Η αποτίμηση της συμβολής του προγράμματος για την αειφορία και ενεργό πολιτειότητα αξιολογείται μέσα από συνδυασμό ποσοτικών (ερωτηματολόγια) και ποιοτικών (συνεντεύξεις, μελέτες περίπτωσης) εργαλείων.

Λέξεις-κλειδιά: αειφορία, ενεργός πολίτης, ευρωπαϊκό πρόγραμμα

Κλιματική Αλλαγή και Προγράμματα Σπουδών, στο Ελληνικό Σχολείο

Γεωργία Φέρμελη

ΕΔΙΠ, ΕΚΠΑ

Περίληψη

Η κλιματική κρίση είναι παρούσα και η εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή, την τελευταία δεκαπενταετία όπως καταδεικνύεται από διεθνείς έρευνες, αποκτά σταδιακά θέση στα εκπαιδευτικά συστήματα πολλών χωρών. Αν και αντικειμενικά η επιστημονική μελέτη της κλιματικής αλλαγής είναι ένα εξαιρετικά περίπλοκο θέμα, θεωρείται σχετικά εύκολο να αναπλαισιωθεί σε σχολική γνώση. Ωστόσο, η εκπαίδευση για την κλιματική αλλαγή δεν περιορίζεται μόνο στο επιστημονικό περιεχόμενο καθώς περιλαμβάνει, ως πολύ σημαντική διάσταση, την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών, πολιτικών και κοινωνικών της συνεπειών. Επομένως, η διδασκαλία της στο σχολείο είναι ιδιαίτερα απαιτητική καθώς δεν αφορά μόνο ένα περίπλοκο επιστημονικό θέμα αλλά παράλληλα προϋποθέτει μεταξύ άλλων δεξιότητες κριτικής σκέψης, κατανόηση της παγκόσμιας διάστασής της, καθώς και της διασύνδεσης και αλληλεξάρτησής της και με άλλα περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα. Στην Ελλάδα, η κλιματική αλλαγή περιλαμβάνεται στο Πρόγραμμα Σπουδών της «*Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη*», στα «*Εργαστήρια Δεξιοτήτων*» και εμποτίζει (σε διαφορετικό βαθμό) τα Προγράμματα Σπουδών αρκετών γνωστικών αντικειμένων. Μέσω της ανωτέρω διπλής προσέγγισης (διεπιστημονικό-πολυεπιστημονικό μοντέλο) στα Προγράμματα Σπουδών, αναμένεται οι μαθητές και οι μαθήτριες να αποκτήσουν τις γνώσεις και να καλλιεργήσουν τις δεξιότητες και ικανότητες που είναι απαραίτητες για να κατανοήσουν την ανάγκη προσαρμογής και μετριασμού της κλιματικής αλλαγής, ενώ ταυτόχρονα ενισχύεται η σύνδεση των μαθητών/-τριών με το τοπικό περιβάλλον και τις κοινωνικές του ιδιαιτερότητες και παράλληλα αναδεικνύεται η σχέση του τοπικού, με το εθνικό και το παγκόσμιο. Τα Προγράμματα Σπουδών (ΠΣ) αποτελούν σημαντικά κείμενα εκπαιδευτικής πολιτικής και δηλώνουν αξίες και προτεραιότητες στην εκπαίδευση. Στην παρούσα εργασία διερευνάται κυρίως η έννοια της «κλιματικής αλλαγής» ως ρητή αναφορά στο περιεχόμενο των Προγραμμάτων Σπουδών, τόσο στην Εκπαίδευση για το «*Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη*» και τα «*Εργαστήρια Δεξιοτήτων*» όσο και στα μαθήματα των «*Φυσικών Επιστημών*», της υποχρεωτικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, όπου διαπιστώνεται ότι η κλιματική αλλαγή στα ισχύοντα ΠΣ, σε σχέση με προηγούμενα, περιλαμβάνεται σε μεγαλύτερο ποσοστό και με πιο μεθοδικό και συστηματικό τρόπο.

Λέξεις-κλειδιά: αειφορία, κλιματική αλλαγή, προγράμματα σπουδών, υποχρεωτική εκπαίδευση

Σκέφτομαι Αειφορικά, Δρω Υπεύθυνα (Τοπικό Δίκτυο σχολείων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Πέλλας)

Ελισάβετ Φράγκου

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, Υπεύθυνη Σχολικών Δραστηριοτήτων, ΔΠΕ Πέλλας

Καλλιρόη Παπαφωτίου

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια, Εκπαιδευτικός ΠΕ04.01

Περίληψη

Η παρούσα ανακοίνωση αναφέρεται στην έννοια και τις αρχές της Εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη, σε εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και στο παράδειγμα λειτουργίας του τοπικού δικτύου «ΣΚΕΦΤΟΜΑΙ ΑΕΙΦΟΡΙΚΑ, ΔΡΩ ΥΠΕΥΘΥΝΑ», το οποίο λειτούργησε στη Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Πέλλας. Η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ), είναι αυτή που δίνει λύσεις και εισηγείται τρόπους με τους οποίους μπορούν οι πολίτες να αποκτήσουν τα εφόδια που χρειάζονται για να διαμορφώσουν το αειφόρο μέλλον που θα τους διασφαλίζει υψηλή ποιότητα ζωής (UNESCO, 2010). Προωθεί μια ολιστική προσέγγιση της παιδαγωγικής διαδικασίας, αναγνωρίζοντας την αλληλοσύνθεση και την αλληλεπίδραση μεταξύ όλων των εκπαιδευτικών διαστάσεων. Η ΕΑΑ κατανοείται ως ένα πλαίσιο, το οποίο καλείται να φροντίσει για την εκπαίδευση των πολιτών στα δικαιώματά τους, σε δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων, να βελτιώσει την κριτική σκέψη, να ενισχύσει την ενασχόληση με τα κοινά, να ενδυναμώσει γνωστικά, ηθικά και κοινωνικά τα παιδιά αλλά και όλα τα μέλη της κοινότητας στη σύνδεσή τους με τα προβλήματα τόσο της τοπικής όσο και της παγκόσμιας κοινότητας. Σε αυτήν τη φιλοσοφία βασίστηκε το Δίκτυο «ΣΚΕΦΤΟΜΑΙ ΑΕΙΦΟΡΙΚΑ, ΔΡΩ ΥΠΕΥΘΥΝΑ», ενώ οι δραστηριότητες των προγραμμάτων που υλοποιήθηκαν στα σχολεία που συμμετέχουν στο δίκτυο, βασίζονται στους 17 στόχους της αειφόρου ανάπτυξης. Η δικτύωση των σχολείων, η ανταλλαγή ιδεών και οι κοινές δράσεις, καλλιέργησαν συναισθήματα προσωπικής και συλλογικής δέσμευσης και ανέπτυξαν ικανότητες για αλλαγές στην κοινωνική, εκπαιδευτική και περιβαλλοντική πραγματικότητα. Στη διετία λειτουργίας του Δικτύου, τα σχολεία συνεργάστηκαν μεταξύ τους, με την τοπική κοινωνία, με φορείς, με την τοπική αυτοδιοίκηση, πετυχαίνοντας αλλαγές βελτίωσης τόσο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, όσο και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Παραδείγματα από αυτές τις συνέργειες θα παρουσιαστούν στην παρούσα ανακοίνωση.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαίδευση, αειφόρος ανάπτυξη, ενεργός πολίτης, δίκτυα

**Ανοικτές Οικολογίες και Εργαστήρια Συνεργατικής Μάθησης στην Προσχολική
Εκπαίδευση: Διαμορφώνοντας Παγκόσμιους Πολίτες μέσω της STE(A)M Μεθοδολογίας**

Παρασκευή Φώτη

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ60, ΔΙΠΕ Γ' Αθήνας

Περίληψη

Η εισήγηση αυτή εστιάζει στον ρόλο της STE(A)M μεθοδολογίας, της ανοικτής εκπαίδευσης και των Ανοικτών Οικολογιών Μάθησης στην ανάπτυξη της Ιδιότητας του Παγκόσμιου Πολίτη από την προσχολική ηλικία. Το μεθοδολογικό πλαίσιο των Ανοικτών Οικολογιών Μάθησης παρέχει κατευθύνσεις για την ανάπτυξη συνεργασιών και την εμπλοκή φορέων, δημιουργώντας ένα περιβάλλον συνεχούς και ενταξιακής μάθησης. Σε αυτό το πλαίσιο, η συνεργασία μεταξύ μαθητών/-τριών, εκπαιδευτικών και της τοπικής κοινότητας ενισχύει τη βιωματική μάθηση και την κοινωνική συμμετοχή, επιτρέποντας στα παιδιά να αναπτύσσουν κριτική σκέψη, κοινωνική ενσυναίσθηση και περιβαλλοντική ευαισθησία, συνδέοντας τη μάθηση με τον πραγματικό κόσμο. Τα Εργαστήρια Συνεργατικής Μάθησης λειτουργούν ως πρακτικές εφαρμογές αυτής της προσέγγισης, καθώς τα παιδιά συμμετέχουν σε δραστηριότητες που συνδυάζουν τη διερεύνηση και τον πειραματισμό με πραγματικές εμπειρίες. Στην εισήγηση θα γίνει αναφορά σε συγκεκριμένες πρακτικές που μπορούν να εφαρμοστούν στο νηπιαγωγείο, όπως η δημιουργία μικρών κοινοτικών έργων, οι δραστηριότητες περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και η χρήση ψηφιακών εργαλείων για τη διερεύνηση της φύσης. Αυτές οι προσεγγίσεις διαμορφώνουν τα παιδιά ως ενεργούς πολίτες, έτοιμους να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις ενός παγκοσμιοποιημένου κόσμου. Η εισήγηση αναδεικνύει τη σημασία της STE(A)M μεθοδολογίας και των συνεργατικών μαθησιακών διαδικασιών στην προσχολική εκπαίδευση, τονίζοντας την αξία τους στην καλλιέργεια καινοτομίας και συμμετοχικής μάθησης από τα πρώτα χρόνια της ζωής.

Λέξεις-κλειδιά: STEAM, ανοικτές οικολογίες μάθησης, προσχολική εκπαίδευση, παγκόσμιος πολίτης

Η Βιωσιμότητα των Σχολείων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την Αειφορία μέσω Καταγραφής των Αντιλήψεων των Εκπαιδευτικών της Συγκεκριμένης Βαθμίδας για την Αειφορία

Παναγιώτα Χατζηγεωργίου

Εκπαιδευτικός ΠΕ83, Π.ΕΠΑΛ Νεάπολης Λασιθίου

Περίληψη

Με σκοπό την αναδιαμόρφωση και αναδιάρθρωση των σχολικών θεμελίων έχοντας ως γνώμονα την ποιοτική εκπαίδευση και στηριζόμενη σε πρωτοπόρες και πρότυπες παιδαγωγικές αρχές απαιτείται να εισαχθεί μια εκπαιδευτική καινοτομία, η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Βασικοί πυλώνες της αειφόρου ανάπτυξης είναι η κριτική σκέψη με απώτερο σκοπό τη συμμετοχική λήψη αποφάσεων, τη μεμονωμένη ή συλλογική επίλυση προβλημάτων αλλά και τη συνεργασία πορεύοντας προς τη διεπιστημονικότητα και την ολιστική μάθηση. Με τον τρόπο αυτό, παράγονται ουσιαστικές αλλαγές στην εκπαίδευση διαμορφώνοντας αυτόνομους και ενεργούς πολίτες. Κεντρικό ρόλο στην παρούσα μελέτη αποτέλεσε η ποιοτική καταγραφή σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όσον αφορά τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για το θέμα «*Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη*». Το σύνολο των απαντήσεων των εκπαιδευτικών συγκλίνουν στην ενσωμάτωση των βασικών αρχών της αειφορίας σε όλα τα μαθήματα ενστερνίζοντας την αναγκαιότητα της μετατροπής των σχολείου της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε ενεργητικές μαθησιακές προσεγγίσεις, που προάγουν την κριτική σκέψη, έτσι ώστε το σχολείο να είναι ποιοτικότερο και ταυτόχρονα βιώσιμο. Επίσης, να σημειωθεί ότι η πλειονότητα των εκπαιδευτικών δεν έχουν ξεκάθαρη γνώση της έννοιας «αειφορία» μιας και τόσο οι επιμορφώσεις όσο και η εμπειρία σε τέτοιου είδους θέματα είναι περιορισμένη. Η τωρινή πραγματικότητα στα σχολεία αποκαλύπτει τη διάθεση των εκπαιδευτικών για συνεργασίας με τη λιγοστή όμως υλικοτεχνική υποδομή και την έλλειψη καινοτόμων δράσεων να αποτελεί τροχοπέδη για την αειφορία. Για την δημιουργία ενός ποιοτικού-βιώσιμου σχολείου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης απαιτείται να εξαλειφθεί ο συγκεντρωτισμός, ο κεντρικός στείρος προσανατολισμός των εξετάσεων και να τροποποιηθεί το Αναλυτικό Πρόγραμμα με ταυτόχρονη παροχή χρηματοδότησης και πληθώρα επιμορφώσεων.

Λέξεις-κλειδιά: δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αειφορία, βιωσιμότητα

Η Παραδοσιακή Ελληνική Μεσογειακή Διατροφή ως Εκπαιδευτικό Εργαλείο Βιώσιμης Ανάπτυξης και Διατήρησης του Φυσικού Περιβάλλοντος

Αντωνία Ψαρουδάκη

Επίκουρη Καθηγήτρια, Μεσογειακό Πανεπιστήμιο

Ειρήνη Χριστοφορίδη

*Διδασκώρισα, Προϊσταμένη Τμήμα Φυτικής Παραγωγής / Διεύθυνση Αγροκτήματος
ΕΛΜΕΠΑ, Ινστιτούτο Αγροδιατροφής και Επιστημών Ζωής Ιν.Α.Ζω, Ερευνητικό Κέντρο
Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου*

Αμαλία Φιλιππάκη

*Διδασκώρισα, Μέλος της Πρεσβείας της Ελλάδας στην Γεωργία-Αρμόδια για θέματα
Πολιτισμού & Εκπαίδευσης*

Περίληψη

Ο όρος μεσογειακή διατροφή στις μέρες μας, χαρακτηρίζει μια υγιεινή διατροφή, με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά σε επίπεδο συχνότητας κατανάλωσης ομάδων τροφίμων. Η επίδραση στην υγεία είναι ισχυρά τεκμηριωμένη με πλήθος κλινικών και επιδημιολογικών μελετών (Zeraattalab-Motlagh, 2022· Becerra-Tomás, 2020· Carlos, 2018). Ως στοιχείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, η μεσογειακή διατροφή πρόβαλε και μια άλλη σημαντική παράμετρο υγείας η οποία σχετίζονταν με τις συνοδές συμπεριφορές διατροφής (συνθήκες γεύματος, αριθμό γευμάτων ανά ημέρα, τρόποι παρασκευής γευμάτων κ.ά.). Guasch-Ferré and Willett 2021· UNESCO 2013). Ως μέρος της μεσογειακής διατροφής η ελληνική παραδοσιακή διατροφή, περιλαμβάνει εκτός των παραπάνω και ισχυρά στοιχεία βιωσιμότητας (οικονομία διατροφικών πόρων, μικρό ενεργειακό αποτύπωμα, διαφύλαξη μεταβίβαση διατροφικής πληροφορίας, άμεσα συνδεδεμένη με όλες τις εκφάνσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς). Οι κατά τόπους δε διατροφικές ταυτότητες, επαυξάνουν τα στοιχεία βιωσιμότητας συμπεριλαμβάνοντας κλιματικές παραμέτρους, βιοποικιλότητα, τοπικά ήθη και έθιμα. Το τμήμα Επιστημών Διατροφής και Διαιτολογίας του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου(ΕΛΜΕΠΑ), μελετά το παραδοσιακό διατροφικό πρότυπο και αναπτύσσει δράσεις και εκπαιδευτικό υλικό για όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης καθώς και βιωματική εκπαίδευση παιδιών και ενηλίκων, στοχεύοντας στην διαφύλαξη/ ανάδειξη του βιώσιμου παραδοσιακού διατροφικού προτύπου, λαμβάνοντας υπόψη επίσης και τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας και της κλιματικής αλλαγής. Στην παρούσα εισήγηση τεκμηριώνεται η καλή πρακτική της παραδοσιακής διατροφής ως εκπαιδευτικό εργαλείο (Ardoin, 2020· Ballantyne, 2002· Boca, 2019· Christoforidi, 2022) και παρουσιάζονται εκπαιδευτικά σενάρια τα οποία έχουν αναπτυχθεί και πραγματοποιηθεί στα πλαίσια προγραμμάτων τα τελευταία χρόνια στο ΕΛΜΕΠΑ.

Λέξεις-κλειδιά: μεσογειακή διατροφή, παραδοσιακή διατροφή, βιώσιμο διατροφικό πρότυπο

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η Ανάδειξη της Σημασίας της Ειρήνης μέσα από την Εκπαίδευση

Εύη Καλτσογιάννη

Εκπαιδευτικός - Οικονομολόγος - Διεθνολόγος

Περίληψη

Μέσα στους 17 στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ που συμπεριλήφθηκαν στην Ατζέντα 2030 είναι και η παγκόσμια ειρήνη (16^{ος} στόχος), που όμως αμφισβητείται έντονα το τελευταίο χρονικό διάστημα. Το παράδοξο με την ειρήνη είναι ότι ενώ είναι επιθυμητή από όλον τον κόσμο, οι πόλεμοι δεν παύουν να υφίστανται. Πολλοί είναι εκείνοι που ισχυρίζονται ότι η ύπαρξη ισχυρών ομάδων συμφερόντων υποκινεί την εμφάνιση πολέμων με τους πολίτες αδύναμους να αντιδράσουν. Είναι όμως έτσι; Οι παγκόσμιοι ηγέτες το 2015 μέσα στους 17 στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ ανέδειξαν την αναγκαιότητα για επένδυση στην ποιοτική εκπαίδευση, θέλοντας με αυτόν τον τρόπο να τονίσουν ότι η μόρφωση των πολιτών έχει τη δύναμη να συμβάλλει στην εξάλειψη των πολέμων και κατ' επέκταση στη δημιουργία ενός κόσμου δικαιότερου και πιο ειρηνικού όπου θα κυριαρχεί η ευημερία. Οι πολίτες θα μπορούν να αναπτύξουν την κριτική τους ικανότητα για σκέψη και ανατροφοδότηση και θα είναι σε θέση να αξιολογούν και να αντιδρούν στις αποφάσεις των εκάστοτε κυβερνήσεων σε θέματα που αφορούν και την εξωτερική πολιτική. Η εκπαίδευση για την ειρήνη και την παγκόσμια ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί ως έναν βαθμό μέσα από τη λήψη μέτρων τόσο από το Υπουργείο Παιδείας και τους φορείς του όσο και από την ίδια την κοινωνία, όπως για παράδειγμα η εφαρμογή δράσεων που προωθούν την ειρήνη, η συνεργασία μεταξύ ελληνικών σχολείων με σχολεία που οι χώρες τους έχουν βιώσει τις καταστροφικές συνέπειες του πολέμου. Επίσης, η έμφαση στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής τόσο στην Πρωτοβάθμια όσο και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση με σκοπό τη δημιουργία ενεργών πολιτών με κριτική σκέψη. Τα παραπάνω είναι κάποιες από τις προτάσεις που αναλύονται στην εισήγηση και που θα μπορούσαν να ενισχύσουν την καλλιέργεια των απαραίτητων δεξιοτήτων και αξιών, προκειμένου να οδηγήσουν στην ανάπτυξη υπεύθυνων και ενεργών πολιτών σε παγκόσμιο επίπεδο.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαίδευση, ειρήνη, ενεργός πολίτης, κριτική σκέψη

Η Συνταγματική Κατοχύρωση του Δικαιώματος στην Εκπαίδευση για την Ειρήνη

Δέσποινα Κώση

Υπ. Διδακτόρισα, Δικηγόρος Παρ' Αρείω Πάγω

Περίληψη

Στο άρθρο 2 του Συντάγματος της Ελλάδας διατυπώνεται πως «1. Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας. 2. Η Ελλάδα, ακολουθώντας τους γενικά αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου, επιδιώκει την εμπέδωση της ειρήνης, της δικαιοσύνης, καθώς και την ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων μεταξύ των λαών και των κρατών». Το εν λόγω απόσπασμα, εάν αναγνωσθεί συνδυαστικά με τη 2^η παράγραφο του άρθρου 16 («Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλυσή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες») μας δίνει την εναργή εικόνα της συνταγματικής βάσης επί της οποίας θεμελιώνεται συνταγματικά το δικαίωμα των παιδιών στην εκπαίδευση για την ειρήνη. Το συστατικό που αφορά την αξία του ανθρώπου (άρα και μαθητή) διατυπώνεται ρητά στο άρθρο 2 αλλά λαμβάνει τα “συνταγματικά του φτερά” για την προαγωγή της ειρήνης και διαπερνά τον δημόσιο βίο, όταν εξετάσουμε τη συσχέτισή του με τις υπόλοιπες οργανωτικές ενότητες του Συντάγματος. Οπότε, η αγωγή υπέρ της ειρήνης: α) αποτελεί νομιμοποιητική συνθήκη της ύπαρξης του ίδιου του κράτους, διότι ένα πολεμοχαρές κράτος θα έθετε διαρκώς εν αμφιβόλω την ευημερία των πολιτών του, β) αποτελεί για τον ίδιο λόγο μέτρο για την εκτίμηση της καλής χρήσης της διακριτικής ευχέρειας της εξουσίας, δηλαδή υπέρ του ωφελήματος του δημοσίου, γ) απόδειξη ότι η δημόσια αρμοδιότητα ασκείται υπέρ της κοινωνικής δικαιοσύνης, δ) απόδειξη ότι η δημόσια πολιτική στοχεύει στη διασφάλιση μιας ποιότητας ζωής για τους πολίτες, ε) ενισχύει τον άλλο σε περίοδο οικονομικής αδυναμίας, εγκαθιδρύοντας βάσιμη εμπιστοσύνη ανταπόδοσης σε συνθήκη ίδιας ευαλωτότητας και στ) συνάδει με την απώτατη προοπτική και το δικαίωμα στην ανάπτυξη και την ευτυχία.

Λέξεις-κλειδιά: ειρήνη, αξία του ανθρώπου, Σύνταγμα

Διαθεματική Διδακτική Προσέγγιση του Εικονοβιβλίου του Αλέξη Κυριτσόπουλου «Το Παραμύθι με τα Χρώματα» με την Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Γεώργιος Παπαδημητρίου

Εκπαιδευτικός ΠΕ86-ΠΕ70, MA-MSc

Γεωργία Ταμπάκη

Εκπαιδευτικός ΠΕ70-ΠΕ02, MEd

Παναγιώτα Ασπιώτη

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, MEd

Περίληψη

Το σχολείο, ως βασική προτεραιότητα, πρέπει να προετοιμάζει τους μαθητές να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της κοινωνίας, διδάσκοντάς τους έναν κώδικα αξιών που θα τους καταστήσει δημιουργικούς πολίτες. Η συνειδητοποίηση του ρόλου τους ως πολιτών ξεκινά από το άμεσο περιβάλλον τους, οικογένεια και φίλους και επεκτείνεται σταδιακά στην κοινωνία και τον κόσμο. Η παρούσα εργασία στοχεύει στη διαθεματική διδακτική προσέγγιση του εικονοβιβλίου «Το παραμύθι με τα χρώματα», εστιάζοντας στη διαφορά μεταξύ εικονοβιβλίων και βιβλίων με εικόνες, το νόημα του παραμυθιού και την εκπαιδευτική του αξία. Περιγράφεται το διδακτικό σενάριο, οι διδακτικοί στόχοι, η οργάνωση της τάξης και ο χρόνος διδασκαλίας, ενώ παρουσιάζονται συμμετοχικές τεχνικές που στοχεύουν στην επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων. Παράλληλα, αναδεικνύονται διαθεματικές δραστηριότητες που ενισχύουν την κατανόηση αξιών και γνώσεων μέσω της χρήσης Νέων Τεχνολογιών. Η εργασία τονίζει την ανάγκη οι μαθητές να αλληλεπιδρούν κριτικά με το λογοτεχνικό κείμενο για να αποκομίσουν εκπαιδευτικά, προσωπικά και κοινωνικά οφέλη.

Λέξεις-κλειδιά: εικονοβιβλίο, διαθεματικότητα, ΤΠΕ, L.M. Rosenblatt, Δημοτικό

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ/ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η Δημόσια Σφαίρα και ο Ρόλος του Εκπαιδευτικού Σήμερα Γιούργκεν Χάμπερμας - Henry Giroux

Άγγελος Αθανασόπουλος
Διευθυντής 6^{ου} ΓΕΛ Πατρών, MSc

Περίληψη

Η ευθεία σχέση ανάμεσα στην κριτική θεωρία (Η προσπάθεια για επανεξέταση των θεωρητικών παραδοχών, των αντιλήψεων αλλά ακόμη και της πρακτικής του μαρξισμού. Η ανανέωση αυτή γίνεται αντιληπτή μέσα από την παραδοχή του ίδιου του Horkheimer-εμβληματικής φυσιογνωμίας της σχολής της Φρανκφούρτης-, ο οποίος υποστήριξε ότι η φύση της εργασίας του Ινστιτούτου Κοινωνικής έρευνας-1923- είναι διεπιστημονική, τονίζοντας τον καίριας σημασίας ρόλο της κοινωνικής ψυχολογίας στη γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα στο άτομο και την κοινωνία, κάτι το οποίο διέφερε από την κοινωνιολογία που ασκούσαν οι μέχρι τότε παραδοσιακοί Γερμανοί ακαδημαϊκοί) και την κριτική παιδαγωγική (είναι μια εκπαιδευτική προσέγγιση που επιδιώκει να ενδυναμώσει τους μαθητές να αναπτύξουν μια κριτική συνείδηση και να κατανοήσουν τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις που επηρεάζουν τη ζωή τους, προωθώντας την κοινωνική δικαιοσύνη και την αλλαγή) είναι το επίδικο σ αυτή την εργασία. Αποτυπώνεται μέσα από την (αντί) παράθεση της σκέψης δυο μεγάλων σύγχρονων διανοητών. Από την πλευρά της κριτικής θεωρίας ο J. Habermas και από την πλευρά της κριτικής παιδαγωγικής ο H. Giroux. Η Μέθοδος έρευνας ήταν βιβλιογραφική και σαν αποτέλεσμα (συμπέρασμα) αυτού του διαλόγου προκύπτει εντέλει ο ρόλος του σύγχρονου εκπαιδευτικού σαν δημόσιου διανοούμενου με ευχέρεια παρέμβασης στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών και ως εκ τούτου η επικαιροποίηση του και η τοπικοποίηση του σύμφωνα με τις ανάγκες της κοινωνίας και των ανθρώπων. Προεξοφλείται βέβαια η αποδοχή του εκπαιδευτικού ως συνομιλητή και συνδιαμορφωτή της σύγχρονης δημόσιας σφαίρας.

Λέξεις-κλειδιά: «Δημόσια σφαίρα», Γ. Χάμπερμας, Α. Ζιρού, εκπαιδευτικός ως δημόσιος διανοούμενος

Η Πολυπολιτισμική Ιδιότητα του Πολίτη, η Πολιτική της Διαφοράς και η Κριτική Παιδαγωγική στην Πολιτειακή Παιδεία των Εφήβων

Χριστίνα Ανδρικοπούλου

Εκπαιδευτικός ΠΕ78, Υποδιευθύντρια Γυμνασίου

Περίληψη

Η πολιτειότητα (citizenship) ή αλλιώς η ιδιότητα του πολίτη ως συμβολική κατάσταση πολιτικής σκέψης και ενεργούς συμμετοχής στο στενό ή ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον για την επίλυση προβλημάτων ή την παροχή βοήθειας στην τοπική ή ευρύτερη κοινότητα είναι ουσιαστικά μία στάση ζωής που κατακτιέται ή θα έπρεπε να κατακτιέται σταδιακά από την παιδική ηλικία, όπως όλες οι κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες που αποκτούν τα παιδιά ανάλογα με τον αναπτυξιακό τους ρυθμό κι επίπεδο. Ειδικότερα, η πτυχή αυτή της ιδιότητας του πολίτη που αγγίζει την επεξεργασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως παραγόντων μετασχηματισμού της κοινωνικής συμβίωσης και πυλώνων της πολιτικής και κοινωνικής συμπεριφοράς μας είναι ουσιώδης. Στο σύγχρονο, πολυδιάστατο, παγκόσμιο περιβάλλον στο οποίο ζούμε η ιδιότητα του πολίτη δεν περιορίζεται στον εθνοκεντρικό πυρήνα που δημιούργησαν οι πολιτικές και κοινωνικές ανάγκες του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα για τον σχηματισμό των εθνών κρατών. Σήμερα, οι πολιτικές διαμάχες και οι κοινωνικές συγκρούσεις πυροδοτούνται κυρίως από τις πολιτισμικές διαφορές και τις διεκδικήσεις συλλογικών δικαιωμάτων από ομάδες που υπερασπίζονται το δικαίωμα στην ταυτότητά τους. Η ετερότητα που σημαίνει τη διαφορά ανάμεσα σε κυρίαρχες και μειονοτικές πληθυσμιακές ομάδες θέτει σε διάλογο τα όρια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η συνθήκη αυτή επιτρέπει να γίνεται αποδεκτή η θέση για μία πολυπολιτισμική διάσταση της ιδιότητας του πολίτη που υπερβαίνει την εθνική και την ευρωπαϊκή. Στο πεδίο της εκπαίδευσης και ειδικότερα στα μαθήματα πολιτειακής παιδείας, τίθεται το ζήτημα της ανανέωσης του περιεχομένου των αναλυτικών προγραμμάτων με σκοπό την εναρμόνιση του τελευταίου με τις ραγδαίες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις που επιτάσσουν την καλλιέργεια στους μελλοντικούς πολίτες της χώρας, του πολιτειακού πλουραλισμού και της κριτικής σκέψης με νέα παιδαγωγικά ερεθίσματα και μέσα. Σύμφωνα και με την Κριτική Παιδαγωγική, η εκπαίδευση είναι μία διαδικασία πολιτική με την έννοια ότι εμπεριέχει στοιχεία ιεραρχικών δομών και πολιτικών επιλογών τα οποία θα έπρεπε να αποτελούν αντικείμενο κριτικής επεξεργασίας από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς. Σύμφωνα εξάλλου με τη σκέψη του Freire, σκοπός της εκπαίδευσης είναι η «Αγωγή του Ανθρώπου» για να μπορούμε να ελπίζουμε σε έναν κόσμο αλληλεγγύης και κοινωνικής δικαιοσύνης. Η έννοια, οι διακρίσεις και η εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με βάση τις παραπάνω θέσεις βρίσκεται στο επίκεντρο μίας σύγχρονης πολιτειακής παιδείας των εφήβων που εμπεριέχει την πολυπολιτισμική ιδιότητα του πολίτη, την αποδοχή της διαφοράς και την καλλιέργεια του πολιτειακού και κοινωνικού πλουραλισμού.

Λέξεις-κλειδιά: πολυπολιτισμική πολιτειότητα, πολιτειακός πλουραλισμός, δικαιώματα

Ο Ρόλος της Εκπαίδευσης στη Διαμόρφωση Πολιτειακής Συνείδησης και την Ενίσχυση της Συμμετοχής των Πολιτών στις Δημοκρατικές Διαδικασίες: Η Περίπτωση των Προγραμμάτων Σπουδών των Κρατών Μελών της ΕΕ

Μαρία- Ελευθερία Γαλάνη
ΕΕΠ Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Άννα Πετρίδου
Μεταπτυχιακή φοιτήτρια

Περίληψη

Η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στις πολιτικές διαδικασίες αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό των δημοκρατικών κοινωνιών. Για να επιτευχθεί αυτό, είναι σημαντικό οι πολίτες να αποκτούν τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες, καθώς και να καλλιεργούν το αίσθημα κοινωνικής ευθύνης. Η Εκπαίδευση, μέσω των προγραμμάτων σπουδών, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής συνείδησης. Στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το μάθημα της Πολιτικής Αγωγής έχει διαμορφωθεί με διάφορους τρόπους, τόσο ως προς τις μεθόδους διδασκαλίας όσο και ως προς το περιεχόμενό του. Η πολιτειακή εκπαίδευση δεν περιορίζεται μόνο στη μετάδοση γνώσεων για τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος, αλλά στοχεύει και στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης και ενεργούς συμμετοχής. Μέσω βιωματικών δραστηριοτήτων, όπως οι προσομοιώσεις εκλογών ή οι συζητήσεις για κοινωνικά ζητήματα, οι μαθητές/-τριες ενθαρρύνονται να αναλάβουν δράση και να συμμετέχουν ουσιαστικά στα κοινά. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εργασία διερευνά κατά πόσο τα προγράμματα σπουδών των κρατών μελών της ΕΕ συμβάλλουν σε αυτόν τον στόχο, με σκοπό να αναδείξει τις δεξιότητες που καλλιεργούνται, τα κενά που υπάρχουν και τον βαθμό ανταπόκρισης στις δημοκρατικές διαδικασίες της ευρωπαϊκής κοινωνίας για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η συμβολή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην πολιτική διαπαιδαγώγηση των μαθητών, που αποτελούν τους αυριανούς πολίτες της Ευρώπης, είναι καθοριστικής σημασίας για την ενίσχυση της Δημοκρατίας, ειδικά σε μια εποχή που η αποχή των πολιτών από τα κοινά είναι υψηλή.

Λέξεις-κλειδιά: πολιτειακή εκπαίδευση, προγράμματα σπουδών, συμμετοχή, εκλογές

Η Εκδικητική Πορνογραφία κατά των Γυναικών ως Μορφή Έμφυλης Βίας

Αρχοντία Γιαννακάκη

Εκπαιδευτικός Πληροφορικής-Μαθηματικός, 5^ο ΓΕΛ Λάρισας

Αθανασία Πετσέτα

Φοιτήτρια Σχολής Αξιωματικών Νοσηλευτικής

Περίληψη

Στο πλαίσιο της σεξουαλικής κακοποίησης μέσω εικόνας, η εκδικητική πορνογραφία θεωρείται μορφή έμφυλης βίας. Η παρούσα εργασία είναι συνέχεια της συμμετοχής μαθητών στην επιτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου των Νέων για την εκδικητική πορνογραφία κατά των γυναικών, στην Περιφερειακή Συνδιάσκεψη της Λάρισας. Τα επιστημονικά δεδομένα παρουσιάζουν, μια απότομη αύξηση στην Ευρώπη από την εποχή του covid, των περιπτώσεων της μη συναινετικής πορνογραφίας ή αλλιώς σεξουαλικής κακοποίησης μέσω εικόνας, με το 30% των γυναικών στην ΕΕ να φοβούνται ότι ενδέχεται να διέρρευσαν οι προσωπικές τους φωτογραφίες στο διαδίκτυο, χωρίς τη συγκατάθεσή τους. Επιπλέον η σεξουαλική κακοποίηση μέσω εικόνας μεταξύ των εφήβων και των νεαρών ενηλίκων, συνιστά ένα εξελισσόμενο φαινόμενο με αυξητικές τάσεις που απασχολεί την επιστημονική κοινότητα παγκοσμίως. Με βάση αυτά τα επιστημονικά δεδομένα, έγινε μια προσπάθεια αποτύπωσης του φαινομένου, σε έναν συνδυασμό επιστημονικών απόψεων και τέχνης. Η εργασία εστιάζει στην ανεπανόρθωτη ηθική και ψυχοσωματική βλάβη στα θύματα, αλλά και στον αδιαμφισβήτητο ψυχικό πόνο λόγω των αρνητικών αντιλήψεων της κοινωνίας. Μέσα από μια σειρά καλλιτεχνικές δημιουργίες της συμμετέχουσας μαθήτριας στην επιτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου Νέων, παρουσιάζεται κυρίως ο αντίκτυπος αυτού του συγκλονιστικού βιώματος που καθιστά τη γυναίκα ανίκανη να εκφραστεί, να ζητήσει βοήθεια, να γίνει αποδεκτή σε μία κοινωνία που την κατακρίνει. Σε μια κοινωνία που την καθιστά αδύναμη να καταγγείλει το συμβάν ώστε να ασκηθεί δίωξη, λόγω της μη επαρκούς νομοθεσίας. Αποτέλεσμα να μετατρέπεται σε όργανο εκμετάλλευσης που δεν έχει δικαίωμα να αντιδράσει και να στιγματίζεται, εφόσον δεν μπορεί να θεωρήσει τον εαυτό της ψυχικά «αρτιμελή» για να επιστρέψει «αλώβητη» στην καθημερινότητα. Επισημαίνεται πως το προσωπικό σε αυτή την περίπτωση είναι πολιτικό. Τονίζονται ο προσωπικός και συλλογικός αντίκτυπος της εκδικητικής πορνογραφίας, ως «νεύμα» μιας μάχης υπεράσπισης ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Απώτερος στόχος της εργασίας είναι να ενισχυθούν οι αξίες για την καλλιέργεια ενεργών και υπεύθυνων πολιτών στο φυσικό κόσμο και στο διαδίκτυο.

Λέξεις κλειδιά: σεξουαλική κακοποίηση μέσω εικόνας, εκδικητική πορνογραφία, έμφυλη βία στο διαδίκτυο

Η Δημιουργία του «Ευρωπαϊκού Χώρου για την Εκπαίδευση στην Πολιτειότητα»

Σοφία Γιοθάνογλου

Σύμβουλος Α΄ Κοινωνικών Επιστημών, ΙΕΠ, Εκπρόσωπος της Ελλάδας στο EPAN

Περίληψη

Με την εισήγησή αυτή πρόκειται να παρουσιαστούν οι συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν και τα πορίσματα που εξήχθησαν κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου «*The European Space For Citizenship Education*», το οποίο έλαβε χώρα στο Βερολίνο στις 17 και 18 Οκτωβρίου 2024. Το εν λόγω Συνέδριο για έναν Ευρωπαϊκό Χώρο για την Εκπαίδευση στην Πολιτειότητα (και Πολιτότητα) διεξήγαγε το Τμήμα Εκπαίδευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΣΤΕ), σε συνεργασία με το Υπουργείο Εξωτερικών της Γερμανίας και άλλους ευρωπαϊκούς φορείς. Σε σχέση με τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Χώρου για την Εκπαίδευση στην Πολιτειότητα (και Πολιτότητα) αναλύθηκαν, ειδικότερα, οι 3 πυλώνες του: i. η ανανέωση της δημοκρατικής και πολιτικής αποστολής της εκπαίδευσης, ii. η επέκταση της κοινωνικής υπευθυνότητας και ανταποκρισιμότητας της εκπαίδευσης στις σημερινές ανάγκες, και iii. η προώθηση της εκπαίδευσης μέσα από μια ψηφιακή μεταμόρφωση, βασισμένη στα ανθρώπινα δικαιώματα. Παρουσιάστηκε, επίσης, το «Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό» του ΣΤΕ (RFCDC, 2018), σκοπός του οποίου είναι: η αύξηση του ενδιαφέροντος των εκπαιδευτικών συστημάτων της Ευρώπης για την Εκπαίδευση στην Πολιτειότητα και Πολιτότητα, η διασάφηση του υποβάθρου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που συνέχει την εκπαίδευση αυτή, η μεγαλύτερη έμφαση στην ιδέα της ποιοτικής εκπαίδευσης στον εν λόγω τομέα, η ενσωμάτωση γλωσσικών και διαπολιτισμικών ικανοτήτων σε αυτήν ως σημαντικού μέρους της, καθώς και η οικοδόμηση της ανθεκτικότητας έναντι της ριζοσπαστικοποίησης. Τέλος, τέθηκαν και ορισμένα περαιτέρω ερωτήματα προς απάντηση, που αφορούσαν στην Ψηφιακή Ικανότητα για την Πολιτειότητα και Πολιτότητα, και άλλα συναφή με αυτήν ζητήματα.

Λέξεις-κλειδιά: πολιτειότητα, πολιτότητα, «*The European Space For Citizenship Education*»

«Αυτός ο Μύθος μας ... Ενώνει»: Εκπαίδευση για την Ευρωπαϊκή Πολιτότητα μέσα από τον Πολιτισμικό και Μυθολογικό Γραμματισμό

Αναστάσιος Ζόμπολας

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, Διευθυντής 13^{ου} Δημ. Σχ. Καλαμάτας

Ελένη Μουζάκη

Εκπαιδευτικός ΠΕ06, 13^ο Δημ. Σχ. Καλαμάτας

Βασιλική Μουρδουκούτα

Εκπαιδευτικός ΠΕ06, 13^ο Δημ. Σχ. Καλαμάτας

Δημήτριος Σαρρής

Εκπαιδευτικός ΠΕ79.01, 13^ο Δημ. Σχ. Καλαμάτας

Όλγα Στεφανοπούλου

Εκπαιδευτικός ΠΕ86, 13^ο Δημ. Σχ. Καλαμάτας

Περίληψη

Η Ευρωπαϊκή Πολιτότητα, είναι πολυσυζητημένη, θεμιτή, αμφισβητούμενη αλλά και πολλά υποσχόμενη για τον πολιτισμό και την κοινωνία μας τοπικά και διεθνικά. Είναι όμως και μια πραγματικότητα που βιώνουν οι πολίτες της, είτε ως ενήλικές, είτε ως παιδιά, ιδιαίτερα ως μαθητές/-τριες, αυριανοί ευρωπαίοι πολίτες, μέσα από τα προγράμματα Erasmus. Στην εργασία παρουσιάζονται τα αποτελέσματα ενός προγράμματος εστιασμένου στη μυθολογία ως σύγχρονο εκπαιδευτικό εργαλείο και πεδίο διδασκαλίας, υπό το πρίσμα της διαμόρφωσης της ευρωπαϊκής πολιτότητας. Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα (Erasmus+, 2019-2022) οι μαθητές/-τριες από σχολεία έξι ευρωπαϊκών κρατών μελέτησαν τους μύθους της Ευρώπης με στόχο την ανάπτυξη του πολιτισμικού αλλά και μυθολογικού της γραμματισμού. Έτσι διαμόρφωσαν την δική τους προοπτική πολιτότητας στην Ευρώπη, τόσο μέσα στο σχολείο όσο και εκτός Ελλάδας, για όσους μαθητές ταξίδεψαν. Τα αποτελέσματα ήταν θετικά και σε πολλά επίπεδα για τον σύγχρονο ευρωπαίο μαθητή. Η έννοια της ευρωπαϊκής πολιτότητας ξεκινάει μέσα από την ευρωπαϊκή μαθησιακή κουλτούρα. Από τη μια, αυτή διαμορφώνεται με ένα διευρυμένο πλαίσιο εκπαίδευσης, στο οποίο ο ευρωπαϊκός πολιτισμικός γραμματισμός είναι στο επίκεντρο. Από την άλλη, αποκαλύπτεται ότι ο μυθολογικός γραμματισμός είναι πάντα στο επίκεντρο, υπάρχει στη σημερινή πραγματικότητα των μαθητών/-τριών μέσα από σύγχρονες ψηφιακές αφηγήσεις των παιδικών θεαμάτων και ψηφιακών παιχνιδιών. Επίσης, η μυθολογία ως «αρχαία επιστήμη», κατά την ανθρωπολογία, ενέχει όλα εκείνα τα στοιχεία που συνδέουν τον άνθρωπο με το περιβάλλον, τη γεωγραφία και την τεχνολογία κάθε τόπου. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι η εκπαίδευση έχει στη διάθεσή της το πολύτιμο διαχρονικό μέσο των μύθων, το οποίο όντας πάντα επίκαιρο, προσφιλές, συναρπαστικό αλλά και με πολλές διαθεματικές εφαρμογές για να ενδυναμώσει το έργο της. Ειδικά στο κομμάτι της Ευρωπαϊκής Πολιτότητας, το μέσο αυτό ανοίγει νέους ορίζοντες για την ανάπτυξη του αυριανού ευρωπαίου, ενεργού, κριτικά σκεπτόμενου πολίτη.

Λέξεις-κλειδιά: ευρωπαϊκή πολιτότητα, Erasmus+, πολιτισμικός γραμματισμός, μυθολογικός γραμματισμός

**Το Σθένος της Ηθικής και Παιδαγωγικής Σκέψης του Αριστοτέλη ως αντίβαρο στην
Ασυναρτησία της Ιδέας του Ηθικού-Παιδαγωγικού Σχετικισμού στην Εκπαίδευση**

Αλέξανδρος Θεοδωρίδης

Αναπληρωτής Καθηγητής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Περίληψη

Έκπληκτοι παρακολουθούμε ακόμα και σήμερα στις δυτικές κοινωνίες μια σκέψη, η οποία μπορεί να διατείνεται ότι ο ηθικός προσδιορισμός της εκπαίδευσης είναι μια δευτερεύουσα, ακόμα και αδιάφορη πτυχή της. Κι αυτό, όταν η συγκεκριμένη ιδέα είναι καταφανώς παράλογη, εκτός από ηθικά και πολιτικά επικίνδυνη. Την ίδια ώρα, η αντικατάσταση των ηθικών αρετών από τις αξίες, και μάλιστα τις ατομοκεντρικές, υπό την πλάνη των ιδεών περί αυτο-ανάπτυξης, και η μη απόδοσή τους στον καθοδηγητικό ρόλο του σχολείου, ως προς τη βασική ευθύνη της διαμόρφωσης ατόμων που θέλουν και αγαπούν την κοινωνία που τα δημιούργησε, είναι ολοφάνερο πως θέτει στην κοινωνία πολλά διακυβεύματα, που αφορούν την ίδια τη συνοχή της. Χηρές περιπτώσεις αυτών των αδυναμιών είναι η εξασθένηση της φιγούρας του/της εκπαιδευτικού και η αδυναμία μιας θετικής διαχείρισης της πολυπολιτισμικής κατάστασης εντός του εκπαιδευτικού θεσμού. Στην παρουσίαση, η αριστοτελική ηθική και παιδαγωγική σκέψη θα αναλυθούν ως εργαλεία που μας επιτρέπουν να ξανασκεφτούμε ποιος είναι ο ηθικός προσανατολισμός της εκπαίδευσης, ως προς τη δημιουργία κοινωνικών ατόμων ικανών να αναλαμβάνουν την ευθύνη της ύπαρξής τους και της ύπαρξης της κοινωνίας, όπως και να ξανασκεφτούμε την αναδιάρθρωση της αυθεντίας του εκπαιδευτικού αλλά και τη θετική διαχείριση της πολυπολιτισμικής κατάστασης στο εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Λέξεις-κλειδιά: ηθική και πολιτική σκέψη, Αριστοτέλης, ηθικός σχετικισμός, εκπαίδευση

Η Μαθητική Αγορά του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος

Εύη Καίσαρη

Επικεφαλής Εκπαιδευτικών Δράσεων και Υπηρεσιών Επισκεπτών, ΚΠΙΣΝ

Περίληψη

Το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ) είναι ένας δημόσιος χώρος, με ελεύθερη πρόσβαση και διαπλαστική συμμετοχή του κοινού σε ένα πλήθος πολιτιστικών, εκπαιδευτικών, αθλητικών, περιβαλλοντικών και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων και δράσεων. Εστιάζοντας στη σχολική κοινότητα, ήδη από το 2016, υποδεχόμαστε σε κάθε σχολικό έτος περισσότερους από 80.000 μαθητές και μαθήτριες οι οποίοι παίρνουν μέρος σε εκπαιδευτικά προγράμματα και δραστηριότητες εμπνευσμένες από τις αξίες του ΚΠΙΣΝ: Βιωσιμότητα, Τέχνη, Αθλητισμός & Ευεξία και Δημόσιος Χώρος. Στο πλαίσιο των προγραμμάτων για τον Δημόσιο Χώρο, δημιουργήθηκε το πρόγραμμα της «*Μαθητικής Αγοράς του ΚΠΙΣΝ*» όπου στοχεύει στην ενεργοποίηση των εφήβων ως ενεργών πολιτών. Ο αρχιτέκτονας Renzo Piano δανείστηκε την αρχαιοελληνική έννοια της Αγοράς ως χώρο συνάθροισης στον οποίο μπορεί κάθε άτομο να νιώσει μέλος μιας κοινότητας, και τη μετουσίωσε στο ΚΠΙΣΝ. Η Αγορά του ΚΠΙΣΝ είναι ένας τόπος ανοιχτός, χώρος συνάθροισης, διάδρασης και αυθεντικής εμπειρίας. Τα σχολικά προγράμματα του ΚΠΙΣΝ στοχεύουν στην εμπειρία της διάδρασης, συνεργασίας και της ανοιχτής συζήτησης με τους μαθητές και τις μαθήτριες κατά τη διάρκεια της υλοποίησης των προγραμμάτων της Μαθητικής Αγοράς. Τα θέματα που τίγονται είναι η εξοικείωση με την αναπηρία, το ασφαλές διαδίκτυο, η βιωσιμότητα και η βιώσιμη κατανάλωση, τα έμφυλα στερεότυπα, η έννοια της συναίνεσης και η διαγενεακή συνεργασία. Το πρόγραμμα έχει δομή ανοιχτής συζήτησης ή εργαστηρίου και πραγματοποιείται δια ζώσης ή ψηφιακά.

Λέξεις-κλειδιά: σχολική κοινότητα, δημόσιος χώρος

Εκπαίδευση Πολιτών, ΤΠΕ και Πολιτιστική Πολυμορφία: Το Καρναβάλι της Καστοριάς (Ραγκουτσάρια) ως Παράδειγμα Διατήρησης και Μετάδοσης της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (UNESCO)

Αλέξανδρος Καπανιάρης

Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Αλέξανδρος Κλεφτοδήμος

Αναπληρωτής Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Περίληψη

Η παρούσα εισήγηση επικεντρώνεται στην εκπαίδευση μαθητών/-τριών της Ε'-ΣΤ' Δημοτικού μέσω εκπαιδευτικού σεναρίου που σχεδιάστηκε με τη χρήση ψηφιακών πόρων και σύμφωνα με τη μεθοδολογία της UNESCO για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά (Intangible Cultural Heritage - ICH). Το εκπαιδευτικό σενάριο αξιοποιεί τις Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) με σκοπό να ενισχύσει την εκπαίδευση του πολίτη, την πολιτιστική πολυμορφία και τη διατήρηση της τοπικής πολιτιστικής ταυτότητας, εστιάζοντας στο έθιμο των Ραγκουτσαριών, το καρναβάλι της Καστοριάς. Στο πλαίσιο της ποιοτικής έρευνας, έχουν διερευνηθεί αρχεία που αφορούν το έθιμο των Ραγκουτσαριών, συμπεριλαμβανομένων ιστορικών εγγράφων, φωτογραφιών, και βιβλιογραφικών αναφορών. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν προφορικές μαρτυρίες για την καταγραφή και διατήρηση των παραδόσεων και της πολιτιστικής μνήμης της περιοχής. Αυτή η έρευνα αποτέλεσε τη βάση για τη δημιουργία ψηφιακών πόρων, όπως διαδραστικά εκπαιδευτικά βίντεο, διαδικτυακά παιχνίδια γνώσεων και ψηφιακές αφηγήσεις, που ενσωματώνονται στο εκπαιδευτικό σενάριο. Το σενάριο εστιάζει στη διατήρηση και προβολή της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω μιας διαθεματικής προσέγγισης που ενσωματώνει την ιστορία, τις ΤΠΕ, την τέχνη και την γλώσσα. Οι μαθητές/-τριες ενθαρρύνονται να αναπτύξουν κριτική σκέψη, συνεργασία και δημιουργικότητα, εξερευνώντας την τοπική πολιτιστική κληρονομιά με τη βοήθεια ψηφιακών τεχνολογιών. Επιπλέον, το σενάριο επιδιώκει την καλλιέργεια της πολιτιστικής πολυμορφίας και της διαπολιτισμικής κατανόησης, σύμφωνα με τους στόχους της UNESCO. Το σενάριο θα εφαρμοστεί πιλοτικά σε δημοτικά σχολεία της Καστοριάς και θα αξιολογηθεί ερευνητικά, με στόχο να εξεταστεί η αποτελεσματικότητα της μεθοδολογίας αυτής στην προώθηση της εκπαίδευσης του πολίτη και της ευαισθητοποίησης γύρω από την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά. Η αξιολόγηση θα βασιστεί σε ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα, περιλαμβάνοντας αναλύσεις μαθητικών έργων, συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια για εκπαιδευτικούς και μαθητές/-τριες.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαίδευση πολιτών, άυλη πολιτιστική κληρονομιά, UNESCO, ΤΠΕ, πολιτιστική πολυμορφία, Ραγκουτσάρια, εκπαιδευτικό σενάριο, δημοτικό σχολείο

Το Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό: Προώθηση της Δημοκρατικής Εκπαίδευσης και της Ενεργής Πολιτειότητας

Γεωργία Κωνσταντία Καραγιάννη

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ06, Τρικάλων & Καρδίτσας

Ανδρέας Νιγιάννης

Προϊστάμενος Διεύθυνσης Σπουδών ΔΕ - ΥΠΑΙΘΑ

Περίληψη

Το Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό (RFCDC), που αναπτύχθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης, παρέχει ένα ολοκληρωμένο μοντέλο για την καλλιέργεια δημοκρατικών ικανοτήτων σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Το παρόν άρθρο αναλύει την εφαρμογή και τον αντίκτυπο του στη δημιουργία δημοκρατικών σχολικών μονάδων και στην προετοιμασία των μαθητών για ενεργό συμμετοχή στις δημοκρατικές κοινωνίες.

Το RFCDC αποτελεί ένα καινοτόμο εργαλείο που στοχεύει στην παροχή μιας κοινής γλώσσας και κατανόησης για τη διδασκαλία, τη μάθηση και την αξιολόγηση των δημοκρατικών ικανοτήτων. Περιλαμβάνει ένα σύνολο 20 ικανοτήτων, οι οποίες κατηγοριοποιούνται σε αξίες, στάσεις, δεξιότητες και γνώσεις/κριτική κατανόηση. Αυτές οι ικανότητες θεωρούνται απαραίτητες για την ενδυνάμωση των ατόμων ώστε να συμμετέχουν αποτελεσματικά στη δημοκρατική κουλτούρα και να συνυπάρχουν ειρηνικά σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

Η εφαρμογή του RFCDC στα εκπαιδευτικά συστήματα έχει τη δυναμική να μεταμορφώσει τα σχολεία σε μικρογραφίες δημοκρατικών κοινοτήτων, όπου οι μαθητές μπορούν να βιώσουν και να εξασκήσουν τις δημοκρατικές αρχές στην καθημερινή τους ζωή. Αυτό το άρθρο θα εξετάσει πώς το πλαίσιο μπορεί να ενσωματωθεί στα προγράμματα σπουδών, τις διδακτικές πρακτικές και τη σχολική διοίκηση για να προωθήσει μια κουλτούρα δημοκρατίας και ισότητας στην εκπαίδευση. Επιπλέον, θα διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο το RFCDC συμβάλλει στην προετοιμασία των νέων για ενεργό πολιτειότητα σε ένα παγκοσμιοποιημένο κόσμο. Θα αναλυθεί πώς οι ικανότητες που προωθούνται από το πλαίσιο μπορούν να εξοπλίσουν τους μαθητές με τα απαραίτητα εργαλεία για να αντιμετωπίσουν τις σύγχρονες προκλήσεις, όπως η κλιματική αλλαγή, η κοινωνική ανισότητα και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Τέλος, θα εξεταστούν οι προκλήσεις και οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται κατά την εφαρμογή του RFCDC, αντλώντας από τις οδηγίες που παρέχονται στον Τόμο 3 του πλαισίου. Στόχος είναι να παρουσιαστεί μια ολοκληρωμένη ανάλυση του τρόπου με τον οποίο το RFCDC μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης για την ενίσχυση της δημοκρατικής εκπαίδευσης και την προώθηση μιας πιο δίκαιης και συμμετοχικής κοινωνίας.

Λέξεις-κλειδιά: RFCDC, δημοκρατικές ικανότητες, εκπαιδευτική ισονομία, ενεργή πολιτειότητα

Κωνσταντίνος Καρακιόζης

Εκπαιδευτικός ΠΕ78, Ράλλειο Γυμνάσιο Θηλέων Πειραιά

Περίληψη

Η πολιτειακή εκπαίδευση θεωρείται πως συμβάλει όχι μόνο στην διεύρυνση της αντίληψης για την Δημοκρατία αλλά επενεργεί θετικά στη μαθησιακή διαδικασία και στη εμπέδωση ενός καλύτερου σχολικού κλίματος. Η χρήση βιβλιομετρικών μεθόδων (bibliometrics) αποτελεί μια διαδοσμένη πρακτική στις κοινωνικές επιστήμες με σκοπό την αποτύπωση της επιστημονικής δομής για τα υπό μελέτη θέματα. Στην παρούσα εργασία, κάνοντας χρήση της βάσης δεδομένων Scopus, μελετάται η διεθνής έρευνα στην πολιτειακή εκπαίδευση (citizenship or citizen education). Ειδικότερα: α) καταγράφονται βιβλιομετρικά οι εξελίξεις στην επιστημονική έρευνα για την πολιτειακή εκπαίδευση και β) χαρτογραφείται εννοιολογικά η επιστημονική έρευνα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα: α) Αν και οι πρώτες έρευνες για την πολιτειακή εκπαίδευση εμφανίζονται ήδη από τα μέσα του εικοστού αιώνα, παρατηρείται μια σημαντική αύξηση των δημοσιεύσεων από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα που αυξάνεται ραγδαία τα τελευταία 15 χρόνια. Συνολικά έχουν δημοσιευτεί περισσότερες από 4.400 εργασίες, κυρίως ως άρθρα σε επιστημονικό περιοδικό. Το σύνολο σχεδόν των δημοσιεύσεων προέρχεται από τις κοινωνικές επιστήμες και κυρίως από χώρες όπως Μεγάλη Βρετανία, ΗΠΑ καθώς και Καναδά, Ισπανία, Αυστραλία. Οι λέξεις κλειδιά με την μεγαλύτερη απήχηση είναι διαχρονικά οι: citizenship education, citizenship. Παράλληλα την τελευταία δεκαετία παρατηρείται μια σημαντική αύξηση των ερευνών αναφορικά με την παγκόσμια διάσταση της πολιτειακής εκπαίδευσης. Η συγκεκριμένη εργασία καλύπτει ένα κενό στη βιβλιογραφία διεθνώς, στο βαθμό που δεν έχουν δημοσιευτεί άλλες σχετικές έρευνες. Θεωρούμε ότι παρέχει χρήσιμη πληροφόρηση τόσο σε ερευνητές, υπεύθυνους χάραξης πολιτικής καθώς και σε εκπαιδευτικούς που ενδιαφέρονται για την πολιτειακή εκπαίδευση.

Λέξεις-κλειδιά: πολιτειακή εκπαίδευση, παγκόσμιος πολίτης, πολιτειότητα, βιβλιομετρική ανάλυση

Εκπαιδεύοντας τους Αυριανούς Πολίτες

Γεωργία Καρέλα

Υπ. Διδακτόρισα, Διευθύντρια 4^{ου} Δημ. Σχ. Νέου Ψυχικού

Περίληψη

Η εκπαίδευση κατέχει σημαντική θέση στη δημιουργία κριτικά σκεπτόμενων πολιτών. Η κριτική παιδαγωγική τόσο ως παιδαγωγική θεωρία όσο και ως στρατηγικές διδασκαλίας και μάθησης μπορεί να συνδυαστεί με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση προκειμένου να εξοπλίσουμε τους/τις μαθητές/-τριες και αυριανούς πολίτες με τις ηθικές αξίες και τις κοινωνικές δεξιότητες που απαιτούνται για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της σύγχρονης πραγματικότητας που έχει πολυπολιτισμικό χαρακτήρα. Στην εποχή που διανύουμε όπου ο άνθρωπος διαμορφώνεται από το περιβάλλον μέσω των επιρροών που δέχεται αλλά το διαμορφώνει και ο ίδιος μέσω των δράσεών του, η ιδιότητα του πολίτη αποκτά ξεχωριστή σημασία. Οι πολίτες πρέπει να έχουν κάποιες αρετές, να έχουν αναπτυγμένο το αίσθημα ευθύνης και να συλλογίζονται με κριτική διάθεση. Το σχολείο στον σχεδιασμό του οφείλει να μεταφέρει στους/τις μαθητές/-τριες τις αρχές που θα τους/τις βοηθήσουν να είναι ενεργά μέλη της κοινωνίας, να αποκτήσουν την ταυτότητα του ενεργού πολίτη. Ενόσ πολίτη που συμμετέχει κριτικά και δυναμικά στα επίπεδα λήψης και εφαρμογής αποφάσεων και αποδέχεται τη διαφορετικότητα. Στην παρούσα εργασία θα παρουσιαστεί μια διδακτική προσπάθεια που έγινε με τους μαθητές και τις μαθήτριες της Ε΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου για τον ενεργό πολίτη. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές/-τριες προσέγγισαν τις έννοιες της ταυτότητας του πολίτη, τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά του με τη βοήθεια της τέχνης και της λογοτεχνίας. Μέρος των δράσεων εντάχθηκαν και σ' ένα πρόγραμμα Erasmus στο οποίο συμμετείχαν οι μαθητές/-τριες. Η εκπαίδευση για την πολιτειότητα αποτελεί μοχλό μετασχηματισμού της κοινωνίας αφού συμβάλλει στην απόκτηση γνώσεων, ικανοτήτων και αξιών που είναι απαραίτητες για να μπορούν τα άτομα να λειτουργήσουν αποτελεσματικά για το καλό του συνόλου.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαίδευση, πολιτειότητα, διαπολιτισμικότητα

**Το Εξελικτικό - Σχεσιακό Μοντέλο Συνθετικής Ψυχοθεραπείας των K. Evans & M. Gilbert
ως Έμπνευση στην Εκπαίδευση Ενηλίκων για την Εκπαίδευση Ενεργών Πολιτών**

Γεώργιος Κωνσταντινίδης

*Εκπαιδευτικός ΠΕ70, επιστημονικός συνεργάτης Μεταπτυχιακού ΤΕΠΕΚΕ Πανεπιστημίου
Πάτρας*

Γαρουφαλιά Βλαχάβα

Εκπαιδευτικός ΠΕ70

Περίληψη

Η εκπαίδευση ενηλίκων, σε οποιαδήποτε μορφή της, τυπική ή άτυπη, από απλή ενημέρωση ως συστηματική μόρφωση, αποτελεί την εγγύτερη ηλικιακά και μεθοδολογικά εκπαιδευτική διαδικασία, προκειμένου να επιτευχθεί το να είναι οι ενήλικες πολίτες ενεργοί. Η παρούσα μελέτη είναι βιβλιογραφικής και αποπειράται να πραγματοποιήσει έναν διάλογο ανάμεσα στη συνθετική θεραπεία και την πολιτειότητα. Οι K. Evans και M. Gilbert, πρωτοπόροι συνθετικοί θεραπευτές, καταγράφουν σε ένα μοντέλο το πώς εξελίσσεται ο θεραπευόμενος, όντας σε θεραπευτική σχέση, δηλαδή το από ποια στάδια περνάει. Ο θεραπευόμενος διερευνά τη βιολογική διάσταση, δηλαδή, τη σχέση του εαυτού του με το σώμα, την ενδοψυχική, τη σχέση του εαυτού με τον ίδιο, τη διαπροσωπική, τη σχέση του εαυτού του με τους άλλους, τη διαπολιτισμική, τη σχέση με την κουλτούρα, τη φυλή του, το έθνος του, την οικολογική, τη σχέση του εαυτού του με τη φύση και την υπερβατική, τη σχέση του εαυτού του με το υπερβατικό. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να καταδείξει πως, αν οι εκπαιδευτικοί που εμπλέκονται στην εκπαίδευση ενηλίκων, εμπνέονται από το παρόν μοντέλο κατά την άσκηση του εκπαιδευτικού τους έργου, υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα να έχουν οι εκπαιδευόμενοι τους καλλιεργημένη τη βιοψυχοκοινωνική-πνευματική τους φύση. Αυτό θα αποτελούσε ένα εφόδιο που θα τους καταστήσει πολίτες ενεργούς και ευαισθητοποιημένους απέναντι σε μείζονα ζητήματα, όπως η ανάληψη της προσωπικής ευθύνης, η ανάμειξη και η ενασχόληση με τα κοινά, η συμμετοχή σε κοινωνικούς αγώνες, η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και άλλες πτυχές μίας υπεύθυνης πολιτειότητας. Στα συμπεράσματα της μελέτης καταγράφονται η σημασία του διεπιστημονικού αυτού διαλόγου ανάμεσα στη συνθετική θεραπεία, που αξιοποιεί τους λόγους των ψυχοθεραπευτικών σχολών και καλλιεργεί τον μεταξύ τους διάλογο, και στην καλλιέργεια των πολιτών, η άμεση σύνδεση της ολιστικής/βιοψυχοκοινωνικής πνευματικής θεώρησης του ανθρώπου και της πολιτειότητας και, τέλος, της σημασίας μιας ανθρωπιστικής/μπουμπέριας θεώρησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, προκειμένου να έχουμε πολίτες με κοινωνική και προσωπική ευθύνη.

Λέξεις-κλειδιά: συνθετική ψυχοθεραπεία, εκπαίδευση ενηλίκων, ενεργός πολίτης

Διδάσκοντας για την Ιδιότητα του Παγκόσμιου Ενεργού Πολίτη μέσω των Καταστάσεων Προβληματισμού

Ιωάννης Θ. Λαζαρίδης

Διδάκτωρ, Σύμβουλος Εκπαίδευσης

Δήμητρα Α. Μπεκατώρου

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, ΜΕδ

Περίληψη

Με αφορμή κατατεθειμένη σχετική πρόταση στην πλατφόρμα του ΙΕΠ για τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων, παρουσιάζεται μια «καλή πρακτική» βασισμένη στην καινοτόμο παιδαγωγική Μέθοδο «Καταστάσεις προβληματισμού» (Situation - Problèmes). Το Θεωρητικό Πλαίσιο βασίζεται στην παιδαγωγική μέθοδο “project”, τη βιωματική μάθηση, τη συνεργατική μάθηση και φυσικά την παιδαγωγική μέθοδο «Καταστάσεις προβληματισμού». Σκοπός είναι να αξιοποιηθεί η Μέθοδος «Καταστάσεις Προβληματισμού», μέσω συγκεκριμένου Εργαστηρίου Δεξιοτήτων, για τη διδασκαλία της Θεματικής «Ενδιαφέρομαι και Ενεργώ - Κοινωνική Συναισθήση & Ευθύνη» και την καλλιέργεια δεξιοτήτων όπως: κοινωνικές δεξιότητες, ενσυναίσθηση, πολιτειότητα, κριτική σκέψη, επικοινωνία, συνεργασία, δημιουργικότητα, προσαρμοστικότητα, μελέτη περιπτώσεων, επίλυση προβλημάτων κ.ά. Επίσης, να αναδυθούν παγκόσμιες αξίες μέσω συνδέσεων με το μάθημα της κοινωνικής και πολιτικής αγωγής και την ενεργό πολιτειότητα που είναι αναγκαίες για την ανάπτυξη ενεργών και υπεύθυνων πολιτών σε παγκόσμιο επίπεδο. Παρουσιάζονται επτά (7) παραδείγματα «Καταστάσεων προβληματισμού» των οποίων οι κεντρικές ιδέες αφορούν σύγχρονα, κοινωνικά, εθνικά και παγκόσμια θέματα, όπως: δημοκρατία, ενεργός πολίτης, αποδοχή, ανεκτικότητα, κατανόηση της διαφορετικότητας, αλληλεγγύη, δικαίωμα στην υγεία, ατομική ευθύνη, διεκδίκηση - προάσπιση δικαιωμάτων και κοινωνική συνείδηση. Η υλοποίηση προτείνεται να πραγματοποιηθεί μέσω κατάλληλων βιωματικών καταστάσεων προβληματισμού. Το πρόγραμμα θα υλοποιηθεί μέσω βιωματικής δραστηριότητας σε μικρές ομάδες με «Καταστάσεις προβληματισμού». Οι επιμορφούμενοι/-ες ή οι μαθητές/-τριες μοιράζονται σε μικτές ομάδες 4-5 ατόμων και κάθονται γύρω από στρογγυλά τραπέζια. Κάθε ομάδα συμπληρώνει το ίδιο φύλλο εργασίας, όπου αποτυπώνεται μια «Κατάσταση προβληματισμού» (μελέτη περίπτωσης με μια διλημματική κατάσταση όπου ενέχουν πολλές γνώμες και δυνατές απαντήσεις, δηλ. ένα ανοικτό πρόβλημα). Οι μαθητές/-τριες σκέφτονται, συζητούν, καταγράφουν τις απόψεις τους (10 λεπτά) και στη συνέχεια συνθέτουν τις διαφορετικές απόψεις της ομάδας σε πολυτροπικό κείμενο - αφίσσα σε μια κόλλα χαρτί Α3 (10 λεπτά). Στο τέλος, ένας/μία εκπρόσωπος από κάθε ομάδα παρουσιάζει στην ολομέλεια τη σύνθεση της ομάδας του. Τέλος, παρατίθενται επτά (7) ενδεικτικά παραδείγματα «καταστάσεων προβληματισμού» που μπορούν να αξιοποιηθούν από τους/τις μαθητές/-τριες σύμφωνα με τις ανάγκες τους. Παράδειγμα «Ευρωεκλογές: Η αποχή, ο μεγαλύτερος αντίπαλος», «Παιδιά διαφορετικών εθνικοτήτων και οι αντίρροπες συνήθειές τους», «Μια μετανάστρια στον ψυχολόγο», «Μαντίλα ή όχι», «Κορωνοϊός και πολιτικά συστήματα», «Σύστημα Υγείας», «Ζητούμενο η παγκόσμια αλληλεγγύη στην αντιμετώπιση του κορωνοϊού».

Λέξεις-κλειδιά: καταστάσεις προβληματισμού, ενεργή πολιτειότητα, σεβασμός διαφορετικότητας

Η Συμβολή του Σχολείου στη Διαμόρφωση ενός Γνωστικού και Ηθικού Ενεργού Πολίτου-Μαθητού

Βασίλειος Μακρυπούλιας

Διδάκτωρ, Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ02 Λέσβου

Περίληψη

Εισερχόμενο το σχολείο στην ψηφιακή εποχή, αποκτά έναν πολύτιμο σύμμαχο. Μαζί με το παραδοσιακό κείμενο (το οποίο ήταν η γέφυρα ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και στο μαθητή) τώρα υπάρχει επίσης το εικονικό υλικό των ψηφιακών εργαλείων (διαδραστικοί πίνακες). Μέσα από την ολιστική ad hoc (εν στιγμή) προβολή διαχρονικών και διαθεματικών εικόνων (ας θεωρήσουμε ένα εικονικό ψηφιακό γράφημα το οποίο δείχνει τη Ρώμη, το Βυζάντιο, τη Δύση διαχρονικά στην ίδια εικόνα με διαφορετικούς χρωματισμούς ώστε οι μαθητές να κατανοήσουν ότι ο ίδιος χώρος παρήγαγε μοντέλα ανθρώπινα και κοινωνικά αν και έμεινε ως χώρος ίδιος) οι μαθητές δύνανται να αποκτήσουν μία καθολική, διαχρονική, σφαιρική γνώση των διηνεκών ιδεών και αξιών οι οποίες εκκίνησαν, εξέλιξαν, θα συνεχίσουν να κινούν και να εξελίσσουν, τον Άνθρωπο, τον κόσμο. Σύμφωνα με όλα αυτά οι μαθητές κατανοούν την Ενικότητα του Κόσμου και του Ανθρώπου (εννοιακώς), τη διαχρονικότητα των ιδεών (του καλού, του ωραίου) των αξιών (συμπαθείας, συνεργασίας, κοινωνικότητας) αντιλαμβάνονται ότι σταδιακά οι άνθρωποι του σήμερα ως σκυτάλη παραλαμβάνουν αυτές τις αέναες διαχρονικές ιδέες και αξίες (οι οποίες έκτισαν τον κόσμο και δημιούργησαν τον προσωπικό άνθρωπο) έχοντας την αποστολή να προχωρήσουν τον κόσμο και τον Άνθρωπο περαιτέρω: Προβάλλοντας την εικόνα της Δύσης, χρωματίζοντας με διαφορετικό χρώμα την κάθε εποχή, οι μαθητές καταλαβαίνουν ότι ο Άνθρωπος της δύσης προχώρησε από το σωματικό μοντέλο του νοήμονος ανθρώπου στο κληρονομηθέν βυζαντινό μοντέλο του χριστιανικού προσώπου το οποίο αντιλαμβάνεται τον Κόσμο ως πεδίο δράσης των πνευματικών και ηθικών αξιών: Οι μαθητές καταλαβαίνουν ότι η Έννοια του Θεού, του Κράτους, ένωσε τον κόσμο κάτω από κοινές ιδέες και αξίες, οι άνθρωποι της μεταδιαφωτιστικής Ευρώπης (η οποία με διαφορετικό χρωματισμό προβάλλεται στον διαδραστικό πίνακα) έχουν σκέψεις, ιδιότητες, σκοπούς: η πίστη του Κοινού Λόγου ενώνει τους Ανθρώπους και τους καθιστά μέλη ενός Οικουμενικού Λογικού Κόσμου: όμως οι Έλλογοι άνθρωποι πρέπει να συνεχίσουν όλα όσα οι προηγούμενες ιστορικές εποχές εξέλιξαν: την εφαρμογή λογικών αρχών στον Άνθρωπο του σήμερα, στον Κόσμο και στο Περιβάλλον: διότι ο Έλλογος άνθρωπος όπως εξήλθε από την Αναγέννηση και τον Διαφωτισμό και σήμερα καλείται να δώσει σε παγκόσμια βάση το λογικό του αποτύπωμα, θεμελιώνοντας έναν κόσμο λόγου, ευημερίας, ισότητας και οικουμενικής ευδαιμονίας υπό τον Κοινό Λόγο. Το σχολείο πλέον μπορεί να προσφέρει αυτή τη διαθεματική και διαχρονική εκπαίδευση ώστε να γίνει κατανοητό ότι οι ιδέες και οι αξίες που έκτισαν τον κόσμο μας και τον Άνθρωπο του Προσώπου, μεταφέρονται, στους νέους του σήμερα οι οποίοι θα πρέπει να οραματισθούν τη δική τους προσφορά στην οικοδόμηση ενός κόσμου που θα στηρίζεται στον κοινό λόγο, στην κοινή ηθική πράξη σε σχέση με τον Άνθρωπο και το περιβάλλον, διότι πλέον έχει γίνει αντιληπτό ότι η οικουμενικότητα του νοός οδηγεί στην οικουμενικότητα της ενεργού πράξεως ενεργών πολιτών οι οποίοι αντιλαμβάνονται ότι ο κοινός λόγος θα ολοκληρώσει το ταξίδι του όταν εγκαθιδρύσει μία παγκόσμια κοινωνία λόγου και λογικών πολιτών.

Λέξεις-κλειδιά: διαθεματικότητα, μαθητής/-τρια, λόγος

Στρατηγικές Καλλιέργειας Ικανοτήτων Ενεργού Πολίτη: Η Περίπτωση των Παγκόσμιων Ρουτινών Σκέψης

Κυριακή Μέλλιου

Μεταδιδακτόρισα, Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ60, ΔΠΕ Πειραιά

Περίληψη

Οι προκλήσεις του σύγχρονου αλληλοσυνδεδεμένου και ταχύτατα εξελισσόμενου κόσμου καθιστούν επιτακτική την εστίαση της εκπαίδευσης στην καλλιέργεια ενημερωμένων και συνειδητοποιημένων μελλοντικών πολιτών που δραστηριοποιούνται σε ευρύτερα και πιο σύνθετα περιβάλλοντα με τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο χαρακτήρα. Οι ικανότητες του παγκόσμιου ενεργού πολίτη οικοδομούνται σταδιακά μέσα από ένα πλαίσιο με τέσσερις βασικές συνιστώσες που αφορούν: (α) την προσέγγιση τοπικών ζητημάτων με παγκόσμιο αντίκτυπο, (β) την επίγνωση και κατανόηση διαφορετικών πεποιθήσεων, (γ) την αποτελεσματική επικοινωνία σε γεωγραφικά πολιτισμικά και γλωσσικά ποικιλόμορφα περιβάλλοντα, και (δ) την ανάληψη δράσης για έναν δίκαιο και αειφόρο κόσμο. Πρόκειται για μία δυναμική διαδικασία που εκτός από την ενεργοποίηση γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων προϋποθέτει την ανάπτυξη διαθέσεων που εκδηλώνονται ως αποτελεσματικές ενέργειες και συμπεριφορές απέναντι σε συγκεκριμένες καταστάσεις. Μία ενδεδειγμένη στρατηγική για την καλλιέργεια ικανοτήτων του ενεργού πολίτη, αποτελούν οι παγκόσμιες ρουτίνες σκέψης του επιστημονικού Οργανισμού Project Zero της Παιδαγωγικής Σχολής του Πανεπιστημίου Harvard, που έχουν ενταχθεί οργανικά στα νέα Προγράμματα Σπουδών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και στα Εργαστήρια Δεξιοτήτων. Οι παγκόσμιες ρουτίνες σκέψης μπορούν να εκληφθούν είτε ως μέσα, είτε ως υποστηρικτικές δομές, είτε ως πλαίσια καταγεγραμμένων ενεργειών και συμπεριφορών που διευκολύνουν την επίτευξη συγκεκριμένων μαθησιακών αποτελεσμάτων. Αποτελούνται από μικρά βήματα-στάδια και συνιστούν μία οικεία στρατηγική καθώς το περιβάλλον της σχολικής τάξης κυριαρχείται από πλήθος ρουτινών. Η παρούσα εισήγηση επιχειρεί μία επισκόπηση σχετικά με το πλαίσιο των ικανοτήτων του παγκόσμιου ενεργού πολίτη, εμβαθύνοντας στο περιεχόμενο των παγκόσμιων ρουτινών σκέψης και τεκμηριώνοντας μέσα από αυθεντικά παραδείγματα που προέρχονται από το πεδίο της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Λέξεις-κλειδιά: ενεργός πολίτης, παγκόσμιες ρουτίνες σκέψης, πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Παράγοντες που Επιδρούν στη Διαμόρφωση των Προτύπων της Ιδιότητας του Πολίτη και στην Πρόθεση των Εφήβων να Εμπλακούν σε Δράσεις Κοινωνικής και Πολιτικής Συμμετοχής

Χαράλαμπος Μπαρμπαρούσης
Διδάκτωρ, Διευθυντής 3^{ου} ΓΕΛ Καρδίτσας

Περίληψη

Στη συγκεκριμένη έρευνα διερευνήθηκε η επίδραση δημογραφικών, σχολικών, ψυχολογικών και κοινωνικοποιητικών παραγόντων ως προς τη διαμόρφωση των προτύπων της ιδιότητας του Πολίτη. Το δείγμα της έρευνά μας αποτελείται από 623 μαθητές τρίτης λυκείου ημερήσιων γενικών λυκείων από διάφορες γεωγραφικές περιοχές της Ελλάδας. Σε ό,τι αφορά στα κεντρικά συμπεράσματα της συγκεκριμένης μελέτης, θα λέγαμε, ότι στις αντιλήψεις των μαθητών του δείγματός μας, καταγράφεται η σημαντικότητα τόσο της αίσθησης του καθήκοντος, όσο και η υποστήριξη της κοινωνικά προσανατολισμένης δράσης. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά στην επίδραση των σχολικών χαρακτηριστικών στα πρότυπα της ιδιότητας του Πολίτη, στην έρευνά μας, καταγράφεται η σημαντική επίδραση της τυπικής σχολικής εκπαίδευσης στην ανάπτυξη της ιδιότητας του Πολίτη και αναδεικνύεται ο σημαντικός ρόλος των κοινωνικά προσανατολισμένων σχολικών χαρακτηριστικών ως προς την άσκηση σημαντικής θετικής επίδρασης στο πρότυπο του «συμμετέχοντος πολίτη». Επιπλέον, επιβεβαιώνεται, από τα ερευνητικά μας ευρήματα, ότι οι διαφορετικές εννοιολογήσεις των μαθητών για τα πρότυπα της ιδιότητας του Πολίτη επηρεάζουν σημαντικά τις προσδοκίες κοινωνικής και πολιτικής συμμετοχής.

Λέξεις-κλειδιά: διαμόρφωση προτύπων της ιδιότητας του Πολίτη, πρόθεση μελλοντικής κοινωνικής και πολιτικής συμπεριφοράς

**Το 1^ο Πανελλήνιο Μαθητικό Συνέδριο Κοινωνικών Επιστημών και η Συμβολή του στην
Εκπαίδευση για την Ιδιότητα του Ενεργού Πολίτη**

Μαρίνα Μπέση

Διδασκίσσα, Διευθύντρια ΠΔΕ Ηπείρου

Ευδοξία Σακελλαροπούλου

Περιφερειακή Επόπτρια Ποιότητας της Εκπαίδευσης Ηπείρου

Φωτεινή Δημακοπούλου

Σύμβουλος Εκπαίδευσης Κοινωνικών Επιστημών, ΔΔΕ Ιωαννίνων

Αγλαΐα Ντόκα

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ70, ΔΠΕ Ιωαννίνων

Περίληψη

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιαστούν η φιλοσοφία, οι καινοτόμες πρακτικές και τα αποτελέσματα της υλοποίησης του 1ου Πανελλήνιου Μαθητικού Συνεδρίου Κοινωνικών Επιστημών που διεξήχθη στην Ήπειρο, με τίτλο «Ενεργός Πολιτειότητα. Πολίτης στο Σχολείο - Πολίτης του Κόσμου». Πρόκειται για μία εκπαιδευτική δράση προσομοίωσης συνεδρίου που συνδιοργανώθηκε από την Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ηπείρου, το Εργαστήριο Κοινωνικών Επιστημών και Εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και τους Συμβούλους Εκπαίδευσης Κοινωνικών Επιστημών Περιφερειακών Διευθύνσεων Εκπαίδευσης και πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του σχολικού έτους 2023-2024 στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Κύρια επιδίωξη του μαθητικού συνεδρίου αποτέλεσε η δημιουργία ενός δυναμικού, καινοτόμου forum, όπου οι μαθητές/μαθήτριες αφενός είχαν τη δυνατότητα να εκφράσουν ελεύθερα τη γνώμη τους σε θέματα που τους απασχολούν, σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση των Η.Ε. για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CRC) και αφετέρου να διερευνήσουν τις σύγχρονες διαστάσεις της πολιτειότητας και να αναδείξουν τον ρόλο του ενεργού πολίτη ως προϋπόθεση δημοκρατικού πολιτισμού και δημιουργικής συμμετοχής στην κοινωνική και πολιτική ζωή. Στο πλαίσιο αυτό, θα αποτυπωθούν αναλυτικά ο σχεδιασμός και η οργάνωση του συνεδρίου, τα κύρια στάδια της υλοποίησής του, οι δράσεις που αναπτύχθηκαν, οι συνέργειες, οι περιορισμοί που αναδύθηκαν και τα αποτελέσματα που παράχθηκαν, με σημαντικότερο τη διαμόρφωση ενός δημοκρατικού περιβάλλοντος μάθησης που διευκόλυνε την εμβάθυνση σε θέματα της σύγχρονης κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας και προσέφερε τη δυνατότητα στους 3.000 μαθητές/-τριες που συμμετείχαν, να ανακαλύψουν τις διαστάσεις της ουσιαστικής πολιτικής συμμετοχής και να ενεργήσουν ως δρώντα υποκείμενα της σχολικής, τοπικής και παγκόσμιας κοινωνίας.

Λέξεις-κλειδιά: μαθητικό συνέδριο, ενεργός πολιτειότητα, δημοκρατικός πολίτης, δημοκρατικό μαθησιακό περιβάλλον, δημόσιος διάλογος

Η Αξιολόγηση των Μαθητών/-τριών στην Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή και στην Πολιτική Παιδεία

Γεώργιος Μπίκος

Σύμβουλος Εκπαίδευσης Κοινωνικών Επιστημών, Δ' ΔΔΕ Αθήνας

Περίληψη

Αφού προσδιοριστούν οι νέες τάσεις στη αξιολόγηση των μαθητών/-τριών, παρουσιάζονται οι πυλώνες που συνθέτουν το περιεχόμενο του μαθήματος Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή του γυμνασίου και του μαθήματος Πολιτική Παιδεία του λυκείου. Πρώτα όμως, αναλύεται η βασική διδακτική στοχοθεσία και σκοποθεσία τους. Κατόπιν, επισημαίνονται οι μέθοδοι και οι τεχνικές αξιολόγησης που κρίνονται κατάλληλες για καθέναν από τους πυλώνες των εν λόγω μαθημάτων αλλά και των διδακτικών του στόχων. Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο ζήτημα του πώς αξιολογούνται: α) οι στάσεις των μαθητών και η κοινωνική και πολιτική ηθική ή η ηθική κρίση που αποκτούν σε σχέση με αυτά τα μαθήματα. β) η αντίληψη που αποκτούν για την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα, γ) η κριτική του σκέψης, δ) η συνδυαστική τους σκέψη και, τέλος, ε) η «ποιότητα» του γραπτού και προφορικού «λόγου» που αναπτύσσουν ως προς αυτά τα δύο μαθήματα.

Λέξεις-κλειδιά: αξιολόγηση μαθητή/-τριας, Πολιτική παιδεία, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

Η Εκπαίδευση για την Πολιτειότητα και την Ακεραιότητα στην Οικονομική Συμπεριφορά των Πολιτών στα Νέα Σχολικά Βιβλία: Μελέτη Περίπτωσης στα Βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (Γυμνάσιο - Λύκειο)

Δημήτριος Μυλωνάς

Διδάκτωρ, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Οικονομίας

Ζαφειρώ Φραγκάκη

Νομικός, Πειθαρχικό τμήμα ΠΔΕ Κεντρικής Μακεδονίας

Χρήστος Λαγκαδιανός Γιατράκος

Πολιτικός Επιστήμων, επιστημονικός συνεργάτης Βουλής των Ελλήνων

Περίληψη

Η εκπαίδευση για την πολιτειότητα και την ακεραιότητα αποτελεί κεντρικό άξονα των νέων σχολικών βιβλίων στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (ΚΠΑ) στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο. Σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος είναι η δημιουργία ενεργών, υπεύθυνων και ηθικών πολιτών, με ανεπτυγμένη κοινωνική συνείδηση, οι οποίοι θα λειτουργούν με διαφάνεια, ακεραιότητα και υπευθυνότητα στην οικονομική τους συμπεριφορά και θα συμβάλλουν στην οικονομική και κοινωνική ευημερία της κοινότητας. Η πολιτειότητα συνδέεται άμεσα με την ικανότητα των πολιτών να συμμετέχουν ενεργά και υπεύθυνα στα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά δρώμενα της κοινωνίας. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της οικονομικής συμπεριφοράς, η έννοια της πολιτειότητας αφορά στην τήρηση των οικονομικών κανόνων και στη συμμόρφωση στη νομοθεσία, στην υπεύθυνη χρήση των οικονομικών πόρων, καθώς και στην ηθική στις οικονομικές συναλλαγές. Τα νέα σχολικά βιβλία της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής (ΚΠΑ) παρέχουν ένα πλούσιο σύνολο εργαλείων που αποσκοπούν στη βαθύτερη κατανόηση της πολιτειότητας και της οικονομικής ακεραιότητας από τους/τις μαθητές/-τριες. Μέσα από διαδραστικές ασκήσεις, μελέτες περίπτωσης και αναλύσεις πραγματικών προβλημάτων, οι μαθητές/-τριες καλούνται να κατανοήσουν τις συνέπειες αθέμιτων οικονομικών πρακτικών, όπως η φοροδιαφυγή, η διαφθορά και η οικονομική απάτη. Οι μαθητές/-τριες διδάσκονται, επίσης, την έννοια της ακεραιότητας, μαθαίνουν να αναλύουν τα οικονομικά φαινόμενα από κοινωνική, πολιτική και ηθική σκοπιά και να αναγνωρίζουν τις πολύπλοκες αλληλεπιδράσεις μεταξύ των ατομικών και συλλογικών δράσεων. Η εκπαίδευση για την πολιτειότητα και την ακεραιότητα στην οικονομική συμπεριφορά των πολιτών αποτελεί βασικό στόχο του μαθήματος της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής. Μέσω πρακτικών παραδειγμάτων και διαδραστικών δραστηριοτήτων, οι μαθητές/-τριες καλούνται να υιοθετήσουν την ακεραιότητα ως θεμελιώδη αρχή στην καθημερινή οικονομική τους συμπεριφορά. Η καλλιέργεια αξιών όπως η ηθική και η υπευθυνότητα προετοιμάζει τους/τις μαθητές/-τριες να ενεργούν με συνέπεια και διαφάνεια στις οικονομικές τους επιλογές, συμβάλλοντας παράλληλα στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής και της οικονομικής ανάπτυξης. Μέσω αυτής της εκπαιδευτικής διαδικασίας, επιδιώκεται η προαγωγή της οικονομικής ηθικής, ως μέσο διασφάλισης της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ευημερίας των πολιτών.

Λέξεις-κλειδιά: πολιτειότητα, ακεραιότητα, ηθική εκπαίδευση, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

Εργαλειοθήκη Δημοκρατίας: Καλλιεργώντας την Ιδιότητα του Ενεργού Πολίτη στην Προσχολική Αγωγή

Αλεξάνδρα Νάκου

Διδακτόρισα, Εκπαιδευτικός ΠΕ60

Δημήτρης Γκούσκος

Αναπληρωτής Καθηγητής ΕΚΠΑ

Περίληψη

Η σχολική τάξη και ειδικότερα η σχολική τάξη του Νηπιαγωγείου, χαρακτηρίζεται ως ένα ανοικτό πεδίο, σε σχέση με άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης, όπου η συμμετοχή των μαθητών/-τριών στον σχεδιασμό του ωρολογίου προγράμματος, των σχολικών δράσεων αλλά και της αλληλεπίδρασης του σχολικού περιβάλλοντος με το κοινωνικό μπορεί να συντελέσει στη συνδημιουργία μίας εκπαιδευτικής δημοκρατικής τάξης με ουσιαστική συμμετοχή των μαθητών/-τριών. Οι μαθητές και οι μαθήτριες τόσο της Πρωτοβάθμιας όσο και της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης καλούνται να δοκιμάσουν και να απαιτήσουν τη συμμετοχή τους σε κάθε έκφανση της σχολικής αλλά και της κοινωνικής ζωής. Σε αυτή την εργασία παρουσιάζεται η συμβολή της Εργαλειοθήκης Δημοκρατίας, μίας εργαλειοθήκης ανοικτού σχεδιασμού που προέκυψε ως αποτέλεσμα της έρευνας δράσης στο πλαίσιο διδακτορικής διατριβής. Η Εργαλειοθήκη Δημοκρατίας περιέχει εργαλεία, έργα πρωτότυπης κατασκευής μαθητών/-τριών καθώς και τεχνικές που στο σύνολό τους εξοικειώνουν τους/τις μαθητές/-τριες, τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς αλλά και την τοπική κοινωνία με την έννοια της αυτοοργάνωσης και του συμμετοχικού σχεδιασμού. Τεχνικές όπως το συμβούλιο τάξης, η διαβούλευση, οι διαδικτυακές ψηφοφορίες, η αφηγηματική συμμετοχή με οπτικοποίηση και η προώθηση των αιτημάτων της στην τοπική αυτοδιοίκηση, οδηγούν τη σχολική κοινότητα στη μεταμόρφωση της τάξης από σύνολο ατόμων σε κοινότητα προσώπων. Συνοψίζοντας θα λέγαμε πως η προσχολική εκπαίδευση αποτελεί, αφενός το σημείο έναρξης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, αφετέρου, όμως, χαρακτηρίζεται ως το βασικό σημείο εκκίνησης για την ανάπτυξη της έννοιας της πολιτικής συμμετοχής. Για αυτό τον λόγο είναι σημαντικό το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου να προσφέρει τόσο εργαλεία ενδυνάμωσης της φωνής των μαθητών/-τριών όσο και ευκαιρίες ορατότητας των συλλογικών αποφάσεων τους στον σχολικό χώρο και χρόνο.

Λέξεις-κλειδιά: νηπιαγωγείο, συμμετοχικός σχεδιασμός, δημοκρατία, ενεργός πολίτης

Η Δημοκρατική Πολιτειότητα στην Προσχολική Εκπαίδευση: Μια Έρευνα Δράση για το Μαθητικό Συμβούλιο

Ελένη Νικολουδάκη

Διδακτόρισσα, Εκπαιδευτικός ΠΕ60

Δημήτρης Αλεξάκης

ΕΔΙΠ Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ελισσάβετ Χλαπάνα

Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Περίληψη

Σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα Σπουδών για την προσχολική εκπαίδευση το Μαθητικό Συμβούλιο ως εργαλείο της παιδαγωγικής Freinet, προτείνεται για την καλλιέργεια της δημοκρατικής πολιτειότητας των παιδιών. Ταυτόχρονα η έρευνα δράση αναδεικνύεται ως ένα σημαντικό εργαλείο για τη βελτίωση των πρακτικών που χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί. Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζεται μια έρευνα δράση σχετικά με την εφαρμογή του Μαθητικού Συμβουλίου σε ένα ολόημερο τμήμα δημόσιου Νηπιαγωγείου στο Ρέθυμνο ($N=24$) από τον Νοέμβριο έως τον Μάιο του σχολικού έτους 2023-2024. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης της εκπαιδευτικού και την τήρηση του ημερολογίου της. Παράλληλα, ένας επιπλέον ερευνητής συμμετείχε στη διαδικασία μέσω μη-συμμετοχικής παρατήρησης, και λειτούργησε ως «κριτικός φίλος». Στο τέλος του σχολικού έτους, πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις με ανοιχτού τύπου ερωτήσεις και στα παιδιά, με σκοπό τη διερεύνηση των δικών τους αντιλήψεων, όσον αφορά στην εφαρμογή του μαθητικού συμβουλίου. Από την ανάλυση των δεδομένων προκύπτει ότι μέσα από το Μαθητικό Συμβούλιο είναι δυνατή η καλλιέργεια της δημοκρατικής πολιτειότητας των μικρών μαθητών. Τα παιδιά φάνηκε να βρήκαν τον χώρο, ώστε να εκφράσουν ιδέες, δυσκολίες, να προβληματιστούν και να συμμετέχουν ενεργά στην οργάνωση του χώρου και των δραστηριοτήτων τους. Ταυτόχρονα, φάνηκε να βελτιώνουν τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες, να διαχειρίζονται περισσότερο αυτόνομα διαφωνίες εντός της ομάδας και να αποκτούν σταδιακά υπευθυνότητα και σεβασμό. Παράλληλα, τα αποτελέσματα ανέδειξαν και εμπόδια που δυσχεραίνουν την ισότιμη συμμετοχή των παιδιών, όπως η ηλικία ή οι γλωσσικές δυσκολίες. Ως εκ τούτου, είναι σημαντική η αναστοχαστική διαχείριση του Μαθητικού Συμβουλίου, με σκοπό τη δοκιμή πρακτικών που θα διευκολύνουν τη ροή του.

Λέξεις-κλειδιά: δημοκρατική πολιτειότητα, προσχολική εκπαίδευση, μαθητικό συμβούλιο

Διαθεματική Ηθική στα Σχολεία Α/θμιας και Β/θμιας εκπαίδευσης

Βασιλική Ντάμτσιου

Εκπαιδευτικός ΠΕ06, Συντονίστρια Εκπαίδευσης Προσφύγων, ΠΔΕ Θεσσαλίας

Περίληψη

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι στις μέρες μας έχουν αυξηθεί, δραματικά, τα περιστατικά ηθικής κρίσης με ανυπολόγιστες δραματικές συνέπειες στην ελληνική κοινωνία που είναι μέρος της παγκόσμιας κοινωνίας. Όπως αποδεικνύεται από τα γεγονότα της επικαιρότητας, παραδείγματα ηθικής κρίσης είναι η ελαττωμένη έως μηδαμινή ηθική νοημοσύνη των επιχειρήσεων ή των οργανισμών που οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια, εάν δεν υπάρχει ευνοϊκή τυχαιότητα, σε ανθρώπινες ή άλλες απώλειες. Επιπλέον, εκτός των παραδειγμάτων επιχειρηματικής ηθικής, υπάρχουν πολλά καθημερινά περιστατικά κοινωνικής, βιοηθικής, πολιτειακής, θρησκευτικής και περιβαλλοντικής ηθικής κρίσης. Η παρούσα ερευνητική εργασία φιλοδοξεί να αποδείξει τα παραπάνω, να αναζητήσει τα αίτια της και να προτείνει ως λύση στο γενικευμένο πρόβλημα της ηθικής κρίσης της ελληνικής κοινωνίας που γεννά η απουσία της ηθικής νοημοσύνης των προσώπων ή οργανισμών, την εισαγωγή της διαθεματικής ηθικής στα σχολεία της Α/θμιας και Β/θμιας Εκπ/σης με σκοπό την εκπαίδευση παγκόσμιων πολιτών με ηθική νοημοσύνη. Η συλλογή δεδομένων της παρούσας εργασίας πραγματοποιήθηκε με την μέθοδο της βιβλιογραφικής και διαδικτυακής αναζήτησης καθημερινών γεγονότων ηθικής κρίσης στην ελληνική κοινωνία και της προσωπικής παρατήρησης. Το αποτέλεσμα της διαδικτυακής έρευνας και βιβλιογραφικής ανασκόπησης επιβεβαιώνει το ηθικό έλλειμμα σε όλα τα πεδία της κοινωνικής ζωής και, λαμβάνοντας υπόψη, το αξίωμα ότι θεμέλιο κάθε κοινωνίας είναι η παιδεία και το σχολείο, συνιστά ως λύση τη δημιουργία σχολικού Αναλυτικού Προγράμματος με κεντρικό άξονα την ανάπτυξη της ηθικής νοημοσύνης του κοινωνικού υποκειμένου μαθήσεως που είναι ο/η αυριανός/-η ενεργός/-ή Παγκόσμιος/- Πολίτης.

Λέξεις-κλειδιά: ηθική νοημοσύνη, ηθική κρίση, διαθεματικότητα, σχολεία

Η Εφαρμογή της Αμοιβαίας Μαιευτικής Μεθόδου για την Ενίσχυση των Κοινωνικών Δεξιοτήτων και την Ανάπτυξη της Κριτικής Σκέψης των Μαθητών/-τριών με Στόχο την Συμπερίληψη, την Ενεργή Πολιτειότητα και τον Δημοκρατικό Πολιτισμό

Ευσταθία Πανταζή

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ Κέρκυρας

Μαριάνθη Αλεξανδροπούλου

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ06, Ιονίων Νήσων & Πρεβέζης

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στην παρουσίαση της Αμοιβαίας Μαιευτικής Μεθόδου (RMA) που εφαρμόστηκε πιλοτικά, στα πλαίσια του ευρωπαϊκού προγράμματος REACT, της βασικής δράσης KA3, Erasmus+. Το πρόγραμμα REACT αναπτύσσει και εφαρμόζει μια καινοτόμο μεθοδολογία για την ενίσχυση των δεξιοτήτων κριτικής σκέψης, με στόχο τη συμπερίληψη, την αποδοχή της διαφορετικότητας, ως αξίας εμπλουτισμού και τον δημοκρατικό πολιτισμό. Αποβλέπει, μέσω της ανάπτυξης των κοινωνικών δεξιοτήτων των μαθητών/-τριών, στην υιοθέτηση κοινών αξιών/συμπεριφορών και στην ενεργό συμμετοχή τους στη σχολική και «κοινωνική» ζωή. Τα χαρακτηριστικά της μεθόδου είναι: η ενεργητική ακρόαση, η μη βίαιη επικοινωνία, ο αναστοχασμός, η σύνδεση με την πραγματικότητα και ο εντοπισμός συγκεκριμένων προβλημάτων, η ανάπτυξη αμοιβαίας κατανόησης, η συλλογική εξεύρεση λύσεων και η συνεργασία. Τα εργαστήρια του προγράμματος REACT απευθύνονται σε όλη την εκπαιδευτική κοινότητα: εκπαιδευτικούς, μαθητές/-τριες και γονείς. Υιοθετούν τη διαλεκτική μέθοδο του Ντανίλο Ντόλτσι, που βασίζεται στην εμπειρία των ατόμων που συμμετέχουν, με σκοπό την ενδυνάμωση των ίδιων και των κοινοτήτων τους. Βασική συνιστώσα όλων των εργαστηρίων: οι θεμελιώδεις δεξιότητες της κριτικής σκέψης που αναπτύσσονται και εφαρμόζονται στη παιδαγωγική διαδικασία, ώστε να είναι ανοιχτή και δημοκρατική. Τα εργαστήρια προσφέρουν «χώρο» για συζήτηση και ενθαρρύνουν τη συλλογική διερεύνηση και τη μείωση της στερεοτυπικής σκέψης, μέσω των «αναστοχαστικών» διαδικασιών των συμμετεχόντων/-ουσών. Περιλαμβάνουν «κατευθύνσεις» (pathways) - θεματικές όπως η κοινωνική ένταξη, το ευ ζην, οι χώροι μάθησης και αρκετά υποθέματα όπως: ρίζες και ταυτότητα, κοινωνικές δεξιότητες, Σχολείο και υπευθυνότητα, η κοινότητα που εκπαιδεύει, οικολογικός μετασχηματισμός του Σχολείου κ.λπ. Αποτέλεσμα των εργαστηρίων είναι η συμμετοχή των συμμετεχόντων/-ουσών σε διαλογικές διαδικασίες, η οικοδόμηση μιας σύνθετης εικόνας της πραγματικότητας, η αλληλοκατανόηση και η ανάληψη ευθύνης. Το πρόγραμμα έχει υλοποιηθεί πιλοτικά σε σχολεία Α/θμιας και Β/θμιας Εκπ/σης 5 Ευρωπαϊκών χωρών με σημαντικά αποτελέσματα και μπορεί να ενσωματωθεί στα Εργαστήρια Δεξιοτήτων.

Λέξεις-κλειδιά: αμοιβαία μαιευτική προσέγγιση, κριτική σκέψη, διάλογος, αποδοχή, συμμετοχή

Η Εκπαίδευση των Παιδιών στην Άσκηση της Δημοκρατικής Συμμετοχής και Δράσης. Το «Δημοτικό Συμβούλιο Παιδιών» - Ένα Διδακτικό Παράδειγμα

Αικατερίνη Παπαγεωργίου
Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ70

Περίληψη

Αφετηρία της σκέψης, όταν μιλάμε για δημοκρατία και εκπαίδευση, δεν μπορεί παρά να αποτελούν ερωτήματα του τύπου: Τι πολίτη θέλουμε να κάνουμε ως κοινωνία; Με ποιον τρόπο μπορεί η εκπαίδευση να συμβάλλει στην οικοδόμηση της «ιδιότητας του πολίτη» και στη διαμόρφωση του «ενεργού πολίτη» σήμερα. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο «Δημοτικό Συμβούλιο Παιδιών», όπου προωθείται η συμμετοχή των μαθητών/-τριών στα δημοτικά όργανα λήψης αποφάσεων. Το πρόγραμμα απευθύνεται σε μαθητές και μαθήτριες της έκτης τάξης Δημοτικού και αφορά την παράστασή τους σε συνεδρίαση του δημοτικού συμβουλίου της πόλης. Στους βασικούς στόχους του προγράμματος είναι η εξοικείωση των μαθητών/-τριών με τις αρχές και αξίες της δημοκρατίας, καθώς και με τον τρόπο λειτουργίας και τον ρόλο του Δημοτικού Συμβουλίου της πόλης, η άσκηση σε δημοκρατικές πρακτικές, η ενεργοποίηση των παιδιών σε ζητήματα που απασχολούν το σχολείο, την κοινότητα, την κοινωνία. Το πρόγραμμα επιδιώκει να προωθήσει συλλογικές δραστηριότητες πάνω στα πραγματικά προβλήματα της καθημερινότητας και να αξιολογήσει δομές και αξίες της κοινότητας μέσα από το πρίσμα του κριτικού στοχασμού με στόχο τη διαλεκτική σχέση μεταξύ στοχασμού-δράσης, ώστε να αποκτηθεί κριτική συνείδηση, με απώτερο στόχο τον μετασχηματισμό της πραγματικότητας. Να αποκτήσουν τα παιδιά την ικανότητα της πολιτειότητας, ώστε να έχουν τη δυνατότητα σκεπτόμενα θεωρητικά και αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες και δράσεις να αντιλαμβάνονται και να ερμηνεύουν τον περιβάλλοντα κόσμο και τα προκύπτοντα προβλήματα, σε τέτοιο βαθμό, ώστε να οραματίζονται την αλλαγή και να πράττουν για τη βελτίωσή του. Η μεθοδολογική προσέγγιση βασίζεται στα θεωρητικά μοντέλα του Dewey, του Freire, του Freinet και τις αρχές της Κριτικής Παιδαγωγικής. Ειδικότερα, η θεωρία του Freire διαφοροποιεί τη διδασκαλία προτείνοντας τη συνεργασία μεταξύ συνομήλικων σε ένα πλαίσιο συμμετοχής και χειραφέτησης και χρησιμοποιεί τις παιδαγωγικές μεθόδους της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, του project και με εργαλείο τον επιχειρηματολογικό λόγο που αποτελεί το κύριο εργαλείο ανίχνευσης και συνηγορίας του θέματος.

Λέξεις-κλειδιά: δημοκρατία, ενεργός πολίτης, κριτικός στοχασμός, επιχειρηματολογικός λόγος

Διδακτικές Τεχνικές - Δραστηριότητες για την Εκπαίδευση του Πολίτη σε μαθητές/-τριες Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Στυλιανή Παπαμιχαήλ
Επίκουρη Καθηγήτρια, ΠΑΔΑ

Αργυρώ Χαροκοπάκη
ΕΔΙΠ ΠΑΔΑ

Ευθύμιος Σταμούλης
Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ70, ΠΕ Β΄
Αθήνας

Μαρία Αγγελιδάκη
Διδακτόρισσα Εκπαιδευτικός - Ψυχολόγος,
ΣΔΕ Μεγάρων

Αργυρώ Ρέντζου
Εκπαιδευτικός ΠΕ, 1^ο Δημ. Σχ. Αγίας
Παρασκευής

Ευθαλία Χαλακατέβα
Εκπαιδευτικός ΠΕ, 1^ο Δημ. Σχ. Παιανίας

Περίληψη

Η έννοια της ενεργούς πολιτεότητας εμπεριέχει την ενημέρωση του ατόμου για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του ως πολίτης ενώ παράλληλα εστιάζει στην ενεργό συμμετοχή του στις κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες στο δημόσιο χώρο. Στα συμπεράσματά του το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τη συμβολή της εκπαίδευσης και της κατάρτισης στην ενίσχυση των κοινών ευρωπαϊκών αξιών και της δημοκρατικής πολιτεότητας επισημαίνει ότι «τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης οφείλουν [...] να συμβάλλουν στο μέλλον των δημοκρατιών μας και της ΕΕ, διαμορφώνοντας ενεργούς, δραστήριους και δημιουργικούς πολίτες που έχουν επίγνωση των κοινών τους αξιών και είναι σε θέση να βελτιώνουν το περιβάλλον διαβίωσής τους» (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2023). Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται αρχικά παρέχεται το θεωρητικό πλαίσιο, στο οποίο αποτυπώνεται ο σύγχρονος διάλογος σχετικά με την έννοια της οικουμενικής πολιτεότητας και στη συνέχεια μια πρόταση διδακτικών τεχνικών και δραστηριοτήτων για την υλοποίηση των απαιτήσεων του προγράμματος σπουδών (ΙΕΠ, 2023), με σκοπό οι μαθητές/-τριες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης να συμμετέχουν σε μια μαθησιακή διαδικασία απόκτησης νέων γνώσεων, ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων και καλλιέργειας ενεργής και υπεύθυνης στάσης απέναντι σε θέματα που απασχολούν τις σύγχρονες κοινωνίες και τοποθετούνται στον πυρήνα της ενεργούς πολιτεότητας. Αν και δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ των μελετητών σχετικά με τις ταξινομήσεις και τις κατηγοριοποιήσεις, οι περισσότερες μελέτες συμφωνούν ότι όλα τα σύγχρονα κράτη εντάσσουν, ως αναγκαιότητα, στα Προγράμματα Σπουδών πρακτικές και μεθοδολογίες καλλιέργειας της ενεργούς παγκόσμιας πολιτεότητας (Jimenez, Lerch & Bromley, 2017). Οι έρευνες συγκλίνουν στο ότι η διάθεση της ενεργούς εμπλοκής, με υπόβαθρο τις δημοκρατικές διαδικασίες, διαμορφώνεται ήδη από την προσχολική ηλικία και η εκπαίδευση στο σχολείο είναι ανάγκη να είναι σχεδιασμένη κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να προωθεί τη συμμετοχή σε ομάδες με κοινωνική κατεύθυνση και να συμβάλλει στην καλλιέργεια της αίσθησης ευθύνης (Lawy & Biesta, 2007).

Λέξεις-κλειδιά: πολιτεότητα, ενεργός πολίτης, τεχνικές μάθησης, κοινωνικές δεξιότητες

SOS4Love Project: Students Organize Solutions for Love & Peace in the World

Αγγελική Παππά

Founder-CEO "I love dyslexia" EFL School & Edu-Tech Startup, President 3Dlexia Cosmos NGO

Περίληψη

Το SOS4love-Project του μη κερδοσκοπικού οργανισμού 3Dlexia Cosmos αποτελεί ένα προαιρετικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα καινοτόμων σχολικών δραστηριοτήτων στους 17 στόχους βιωσιμότητας του ΟΗΕ από το νηπιαγωγείο μέχρι την τριτοβάθμια εκπαίδευση, στην Αγγλική και Ελληνική γλώσσα. Οι βασικές αρχές που διακρίνουν το SOS4love Project είναι: (1) Η διεπιστημονική προσέγγιση, ώστε να παρέχει στα παιδιά μια ολιστική άποψη για τον κόσμο καθώς προσπαθούν να κατανοήσουν την αλληλοσύνδεση των πραγμάτων, με όχημα την Επιστήμη την Τεχνολογία και την Τέχνη. (2) Η ενεργή συμμετοχή και η συνεργασία με παγκόσμιους φορείς, ειδικούς, με τοπικές και παγκόσμιες κοινωνίες μέσα από τον κόσμο του σχολείου και δράσεις στους 17 στόχους. (3) Η καλλιέργεια και η οικοδόμηση της συνειδητοποίησης για το περιβάλλον, της παγκόσμιας και κοσμικής μας ταυτότητας, της ευαισθητοποίησης για τη συμπερίληψη, τις υψηλές αξίες και δεξιότητες ζωής όπως συνεργασία, δημιουργική και κριτική σκέψη, ενσυναίσθηση και επίλυση προβλημάτων, ώστε να ενδυναμώνονται αξίες και στάσεις ζωής που επηρεάζουν θετικά τη συμπεριφορά τους, ενώ αναπτύσσουν ηθική συνείδηση και ανάληψη ευθύνης για τη ζωή τους και τον κόσμο. Οι εκπαιδευτικοί, αφού περιηγηθούν και κάνουν την εγγραφή τους στη ψηφιακή πλατφόρμα του SOS4love Project, λαμβάνουν δωρεάν καινοτόμο και προσαρμοσμένο σε κάθε ηλικία εκπαιδευτικό υλικό (επαυξημένης πραγματικότητας τεχνολογικά AI παιδαγωγικά εργαλεία και διαδραστικά επιτραπέζια παιχνίδια σε συνεργασία με τη Διαστημική Εταιρεία της Ευρώπης (ESA), τη NASA και τη 3Dlexia Cosmos). Το πρωτοποριακό αυτό υλικό χρησιμοποιείται προκειμένου εκπαιδευτικοί και μαθητές να «ανακαλύψουν» με ελκυστικό και ευφάνταστο τρόπο τους 17 στόχους με τα παιδιά, και μετέπειτα να οργανώσουν βιωματικές παιδαγωγικές δράσεις στους στόχους που εκείνα επιθυμούν. Κατά την ολοκλήρωση των δράσεων, η χαρά και η ικανοποίηση ως τελικό προϊόν της αναδυόμενης γνώσης και της βιωματικής δράσης αποτυπώνονται σε φωτογραφίες-βίντεο-πλάνο δράσης και αποστέλλονται για να ανέβουν στις ψηφιακές πλατφόρμες του SOS4love-Project, ενώ μαθητές και εκπαιδευτικοί λαμβάνουν τα επίσημα πιστοποιητικά συμμετοχής. Από το 2017, στο SOS4love Project συμμετέχουν ενεργά πάνω από 80 χώρες, ένα εκατομμύριο παιδιά και εκπαιδευτικοί με ΦΕΚ Κυβερνήσεως Κύπρου και Αργεντινής, με συνεχή παρουσία στον ΟΗΕ. Τέλος, το SOS4love-Project έλαβε το βραβείο του Ιδρύματος Diana, The-Diana-Award-UK και στέφθηκε Εθνικός Νικητής του Charlemagne-Youth-Prize 2021, από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για τον τεράστιο κοινωνικό του αντίκτυπο και την πρωτοποριακή παιδαγωγική εμπειρία που προσφέρει στους/στις συμμετέχοντες/-ουσες.

Λέξεις-κλειδιά: SOS4love-Project, 17 Στόχοι ΟΗΕ, παιδαγωγικές δράσεις

**Διερεύνηση των Αντιλήψεων Εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για την
Αναπροσαρμογή των Εκπαιδευτικών Πρακτικών και Στόχων που Αφορούν στην
Εκπαίδευση του Πολίτη στο Γενικό Γυμνάσιο και Λύκειο**

Σταματίνα Πολίτη

Εκπαιδευτικός ΠΕ02, ΓΕΛ Σκάλας Ωρωπού

Περίληψη

Η σύγχρονη βιβλιογραφία καταδεικνύει ότι οι αλλαγές σε παγκόσμιο επίπεδο (παγκοσμιοποίηση, τεχνολογική εξέλιξη, μετανάστευση) έχουν αναπροσαρμόσει τις παραδοσιακές θεωρήσεις της ιδιότητας του πολίτη. Καθώς η έννοια του πολίτη επαναπροσδιορίζεται συνεχώς, διαπιστώνεται ότι στην εκπαιδευτική πραγματικότητα η ιδιότητα του πολίτη συνδέεται με την καλλιέργεια αξιών, νέων δεξιοτήτων και ικανοτήτων των μαθητών/-τριών. Εφαρμόζοντας τις κατευθύνσεις αυτές οι μαθητές/-τριες καθίστανται ενεργά μέλη της μαθητικής και της ευρύτερης κοινότητας και οδηγούνται στην εκμάθηση στάσεων και πρωτοβουλιών που οδηγούν σε έμπρακτη ενεργητική ιδιότητα του πολίτη. Η παρούσα εργασία περιλαμβάνει μία σύντομη θεωρητική προσέγγιση στη σύγχρονη ιδιότητα του πολίτη και ακολούθως παρουσιάζει τη σύνδεση της έννοιας της νέας ιδιότητας του πολίτη με τις εκπαιδευτικές πρακτικές, προσεγγίσεις και δράσεις στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γυμνάσιο & Λύκειο). Εν συνεχεία, περιλαμβάνονται τα αποτελέσματα έρευνας στην οποία συμμετείχαν εκπαιδευτικοί 2 όμορων σχολείων (Γυμνάσιο & Λύκειο), τα οποία αφορούν στις συγκεκριμένες διδακτικές πρακτικές, καθώς και στις στοχευμένες μεθόδους προσέγγισης και πρωτοβουλίες που υιοθετούνται στην εκπαιδευτική πραγματικότητα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αναφορικά με την εκπαίδευση του πολίτη (π.χ.: ενεργός συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι, ανάληψη πρωτοβουλιών σε εθνικό και διεθνικό επίπεδο). Επιπρόσθετα, γίνεται ειδική αναφορά στη δυσκολία του εγχειρήματος ιδιαίτερα στο Γενικό Λύκειο, λόγω του επιβαρυσμένου προγράμματος σπουδών και των Πανελληνίων Εξετάσεων. Συμπερασματικά, έπεται η ανάλυση των αποτελεσμάτων και η εξαγωγή των τελικών συμπερασμάτων που αφορούν στον επαναπροσδιορισμό της έννοιας του πολίτη και στην αναπροσαρμογή των εκπαιδευτικών πρακτικών και στόχων που οδηγούν σε αυτή την κατεύθυνση.

Λέξεις-κλειδιά: ιδιότητα του πολίτη, εκπαίδευση και ιδιότητα του πολίτη, εκπαιδευτικές πρακτικές και δράσεις

Ενεργός Πολίτης ή Ενεργώ ως Πολίτης;

Γρηγορίτσα Πολυζώη

Εκπαιδευτικός ΠΕ02, 5^ο ΓΕΛ Αιγάλεω

Περίληψη

Η έννοια του ενεργού πολίτη στο Λύκειο είναι γνωστή στους μαθητές/-τριες από πολλά μαθησιακά αντικείμενα, όπως η Ιστορία, η Φιλοσοφία, η Πολιτική Παιδεία, τα Αρχαία Ελληνικά, η Αγγλική και η Νεοελληνική Γλώσσα. Στην παρούσα εργασία, εκκινώντας από μια εμπειρική παρατήρηση, ότι δηλαδή οι έννοιες «πολίτης» και «ενεργός πολίτης» είναι ως ένα βαθμό αντιληπτές από τους μαθητές/-τριες του Λυκείου θεωρητικά και με τη μαθησιακή διαδικασία της απομνημόνευσης, χωρίς δηλαδή απήχηση στην πραγματική σύγχρονη κοινωνική τους ζωή, θα παρουσιαστεί εναλλακτική διδακτική πρόταση, κατά την οποία η διδασκαλία της έννοιας έχει συμπεριλάβει δραστηριότητες που θα επιτρέψουν όχι μόνο την ακριβέστερη θεωρητική πρόσληψή της αλλά και την περιγραφή στάσεων και συμπεριφορών που χαρακτηρίζουν τον ενεργό πολίτη σε θέματα που τον αφορούν ως άτομο, ως μέλος μιας ομάδας και ως μέλος της κοινωνίας. Η πρόταση εφαρμόστηκε στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας (Θεματική: Δημοκρατία-Ενεργός πολίτης) κατά το σχολικό έτος 2023-24 σε μαθητές/-τριες της Γ' Λυκείου (5^ο ΓΕΛ Αιγάλεω) και στηρίχτηκε στις προτεινόμενες δράσεις του εγκεκριμένου από το ΥΠΑΙΘΑ προγράμματος «Ενεργώ ως Πολίτης» του Ιδρύματος Λαμπράκη (Αθήνα, 2021). Η πρόταση ως εμπλουτισμένη καλή πρακτική ενισχύει τη διερευνητική-ομαδοσυνεργατική διαδικασία μάθησης στο σχολείο, λαμβάνει υπόψη την εμπειρία των μαθητών/-τριών από το περιβάλλον τους και στοχεύει στην καλλιέργεια θετικών στάσεων και συμπεριφορών των μαθητών/-τριών ως ενεργών πολιτών.

Λέξεις-κλειδιά: ενεργός πολίτης, διδακτική πρόταση, εμπλουτισμένη καλή πρακτική

**Τέχνη και Εκπαίδευση: Αντιθέσεις, Συγκρούσεις, Πλουραλισμός και Προστασία της
Δημοκρατίας στο Παιχνίδι «Το άλλο Μισό»**

Εμμανουήλ Ροβίθης

ΕΔΙΠ, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Αγνή Παπαδοπούλου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Περίληψη

Οι νέοι άνθρωποι προβληματίζονται, μαθαίνουν για τον ρόλο τους σε σχέση με τον κόσμο στον οποίο ζουν, διαμορφώνουν την άποψή τους έχοντας αποκτήσει σφαιρική εποπτεία των γεγονότων, διεκδικούν. Χάρη στη δημοκρατία που έχει ιστορία και κυρίως έχει μέλλον, η εγρήγορση όλων, εκτιμώντας καταστάσεις, γεγονότα, κατά τη διάρκεια της μαθησιακής διαδικασίας, οφείλει να είναι ακούραστη και εφευρετική. Με αυτό το πρόταγμα, μέσω του παιχνιδιού «Το Άλλο Μισό», που έχει εφαρμοστεί δύο συνεχόμενες χρονιές σε εν δυνάμει εκπαιδευτικούς στο πλαίσιο του Ειδικού Προγράμματος Σπουδών Πιστοποίησης Παιδαγωγικής και Διδακτικής Επάρκειας του Τμήματος Τεχνών Ήχου και Εικόνας του Ιονίου Πανεπιστημίου, ευοδώνεται ο στόχος για την καλύτερη προετοιμασία των μελλοντικών πολιτών. Η παρούσα εισήγηση παρουσιάζει τη μέθοδο της παιγνιοποίησης, τα συμπεράσματα των δύο αυτών δοκιμών, καθώς και τον τρόπο που αυτά ανατροφοδότησαν ιδέες και αναπροσαρμογές στο περιεχόμενο και τη φόρμα του παιχνιδιού. «Το Άλλο Μισό» είναι ένα έργο υπό εξέλιξη, δεν γίνεται διαφορετικά, καθώς τα πράγματα πάντοτε είναι περίπλοκα και μέσω της διαπραγμάτευσης και του συμβιβασμού, καλλιεργείται η δυναμική των συμμετεχόντων και διερευνώνται βιωματικά έννοιες σχετικές με τη Δημοκρατία, όπως της συμμετοχικότητας, της διαπραγμάτευσης, της πλειοψηφίας, της προσαρμοστικότητας, του κοινού οράματος. Η εστίαση δίνεται στο πρόβλημα αλληλοσυγκρουόμενων κινήτρων, θέσεων, δυνάμεων, καθώς μια ρομαντική προβολή των αξιών της δημοκρατίας και της ελευθερίας έκφρασης δεν αρκεί. Εκκινώντας από προσωπικές επιλογές για τη δημιουργία φανταστικών χαρακτήρων, οι συμμετέχοντες και συμμετέχουσες καλούνται να συνεργαστούν αρχικά σε ζεύγη και έπειτα ως σύνολο με στόχο αφενός την ύφανση διαλόγων, αφετέρου τη θέσπιση μιας κοινής αφηγηματικής συνθήκης για την πλαisiώσή τους. Η διαδικασία της σύνθεσης εξελίσσεται μέσα από αποφάσεις που λαμβάνονται έπειτα από διαβούλευση και με προϋπόθεση αυξημένης πλειοψηφίας, ενώ με κάθε κόμβο που ολοκληρώνεται, αποκτούν τα μέλη το δικαίωμα να τροποποιήσουν έναν κανόνα του παιχνιδιού, χωρίς αυθαίρετες επιλογές και λύσεις, αλλά αναλύοντας και κρίνοντας με κριτήρια αξιολόγησης.

Λέξεις-κλειδιά: παιγνιώδης μάθηση, τέχνη, εκπαίδευση, δημοκρατία

Κριτική Εκπαίδευση για την Ειρήνη και Ιδιότητα Ενεργού Πολίτη. Ελλείψεις και Αναγκαιότητες στα Προγράμματα Σπουδών του Ελληνικού Σχολείου και Σύγχρονες Παιδαγωγικές Τάσεις

Βασιλική Σακκά

τ. Σχ. Σύμβουλος και Συντονίστρια Εκπαιδευτικού Έργου, Πρόεδρος του Ομίλου για την Ιστορική Εκπαίδευση στην Ελλάδα (ΟΙΕΕ)

Ιωάννα Δεκατρή

Εκπαιδευτικός ΠΕ02, Διευθύντρια 5^{ου} Γυμνασίου Περιστερίου

Περίληψη

Η εισήγηση καταγράφει τις σύγχρονες παιδαγωγικές τάσεις στα θέματα της Παιδαγωγικής/Εκπαίδευσης της Ειρήνης, της Οικουμενικής Ιδιότητας του Πολίτη και της Αγωνιστικής Μνήμης (σε σχέση με την Ανταγωνιστική και Κοσμοπολιτική μνήμη) σε συνδυασμό με την προσέγγιση τραυματικών και επίμαχων ιστορικών γεγονότων σε ένα πλαίσιο επικίνδυνων παγκόσμιων συγκρούσεων, διάρρηξης κοινωνικού ιστού και γενικευμένης ανησυχίας. Στην προσπάθεια ορισμού της Παιδαγωγικής της Ειρήνης (όπως και της Εκπαίδευσης για την Πολιτειότητα/Ιδιότητα του Πολίτη) θα διαπιστωθεί ότι υπάρχουν εννοιολογικές αποκλίσεις που απορρέουν από την έμφαση που αποδίδεται σε επιμέρους στοιχεία ή συνιστώσες και τον ιδεολογικό προσανατολισμό των ερευνητών και εκπαιδευτικών. Στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα η ανανέωση των Προγραμμάτων Σπουδών - τουλάχιστον στα διδακτικά αντικείμενα των Κοινωνικών/Ανθρωπιστικών επιστημών όπως η Ιστορία και η Πολιτική Επιστήμη - επιχειρείται με βραδύτατους ρυθμούς και οπισθοδρομήσεις, ενώ είναι εμφανής η απουσία των ανωτέρω κατευθύνσεων στα προαναφερθέντα πεδία. Ωστόσο, αυτά αποτελούν ισχυρούς πόλους καλλιέργειας κριτικής ιστορικής και πολιτικής συνείδησης στους μαθητές και τις μαθήτριες και συμβάλλουν σημαντικά στην κατεύθυνση της δημοκρατικής πολιτικής εκπαίδευσης, την καλλιέργεια ιστορικής και δημοκρατικής συνείδησης και μιντιακού γραμματισμού (media literacy), σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα. Μέσα από σχετική βιβλιογραφική επισκόπηση, θα διερευνηθεί κατά πόσον διδακτικές προσεγγίσεις αναπλαισιωμένες στην (Κριτική) Παιδαγωγική της Ειρήνης, την Οικουμενική Ιδιότητα του Πολίτη και την Αγωνιστική Μνήμη μπορούν να υπηρετήσουν παιδαγωγικούς στόχους όπως την καλλιέργεια ενεργού πολιτειότητας και κριτικής σκέψης μέσα από την προσέγγιση δύσκολων, αμφιλεγόμενων και τραυματικών θεμάτων στο σχολείο.

Λέξεις-κλειδιά: κριτική εκπαίδευση, οικουμενική ιδιότητα του πολίτη, αγωνιστική μνήμη

**Εγώ και τα Συναισθήματα: Καινοτόμο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα για την Επίτευξη του 3^{ου}
Στόχου Βιώσιμης Ανάπτυξης «Καλή Υγεία και Ευημερία» στο Νηπιαγωγείο**

Μαρίνα Σίντου

Υπ. Διδακτόρισα, Εκπαιδευτικός ΠΕ60

Περίληψη

Η θετική ψυχολογία, με επίκεντρο τη μελέτη των παραγόντων που προάγουν την ανθρώπινη και κοινωνική ανάπτυξη, έχει αναδειχθεί σε κρίσιμο πεδίο ενδιαφέροντος. Η ανάδειξη των ψυχικών διαταραχών σε παγκόσμιο υγειονομικό ζήτημα, ειδικά στην παιδική ηλικία, υπογραμμίζει τη σημασία της ψυχικής ευημερίας ως βασικού συστατικού της γενικότερης υγείας και ευεξίας του ατόμου. Η καλλιέργεια της συναισθηματικής ευφυΐας και η εκπαίδευση στην αναγνώριση και διαχείριση των συναισθημάτων από μικρή ηλικία, κρίνονται απαραίτητες για την ψυχική ευεξία του ατόμου. Ανταποκρινόμενοι σε αυτή την ανάγκη, δημιουργήσαμε το πρόγραμμα «Εγώ και τα Συναισθήματα» για το νηπιαγωγείο. Το πρόγραμμα εστιάζει στην ενίσχυση της συναισθηματικής λειτουργίας μέσα από μια σειρά βιωματικών δραστηριοτήτων που βοηθούν τα παιδιά να αναγνωρίζουν, να ονοματίζουν τα συναισθήματά τους και να αντιλαμβάνονται πως τα συναισθήματα είναι καθολικά, ενώ παράλληλα μαθαίνουν να τα διαχειρίζονται με τρόπο αποδεκτό. Στόχοι του προγράμματος είναι η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και της διαπροσωπικής επικοινωνίας και ταυτόχρονα η ανάπτυξη κρίσιμων ατομικών και κοινωνικών δεξιοτήτων όπως η επικοινωνία, η ανθεκτικότητα, η προσαρμοστικότητα, η αυτομέριμνα, η ευαισθησία, η κριτική σκέψη, η αντιληπτική ικανότητα και η επίλυση προβλημάτων. Έτσι, το πρόγραμμα «Εγώ και τα Συναισθήματα» μπορεί να αναδειχθεί ως ένας πρωτοποριακός τρόπος για την προώθηση της συνολικής ευημερίας και υγείας κατά την προσχολική ηλικία, συνδέοντας την εκπαίδευση με συγκεκριμένους παγκόσμιους στόχους για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Λέξεις-κλειδιά: συναισθηματική ευφυΐα, ψυχική ευημερία, βιωματικές δραστηριότητες, εκπαίδευση

Ξεκινώντας το «Ταξίδι» της Ζωής μας από το ΕΕΕΕΚ με Στόχο την Ενεργό Συμμετοχή στην Κοινωνία

Μαργαρίτα Σουλτάνη

Εκπαιδευτικός ΠΕ78, ΜΕd-Med, Υποδιευθύντρια Α΄ ΕΕΕΕΚ Πειραιά

Περίληψη

Οι μαθητές/-τριες και μετέπειτα απόφοιτοι των ΕΕΕΕΚ, όπως κάθε άτομο με αναπηρία, βάσει και της Σύμβασης Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των ΑμεΑ, έχουν δικαίωμα ενεργού συμμετοχής σε κάθε πτυχή της κοινωνίας. Προς τούτο, με εξατομικευμένα εκπαιδευτικά προγράμματα, δημιουργία συνθηκών που φέρουν συναισθηματική ισορροπία, εκμάθηση συμπεριφορικών κανόνων, αναδομώντας το περιβάλλον, ώστε το παιδί να διδάσκεται μέσω συμπεριφορισμού και κονστрукτιβισμού, γίνεται εκμάθηση ρόλου, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, κατανόηση λειτουργίας πολιτεύματος και θεσμών. Μέσω πολυαισθητηριακού περιβάλλοντος, επισκέψεων, βιωματικής μάθησης, παιχνιδιών ρόλων, τραγουδιών για το σεβασμό της γυναίκας και ενεργού πολιτειότητας, ομαδοσυνεργατικής μάθησης, ο μαθητής κατανοεί τη θέση του στην κοινωνία και την αξία της ενεργού συμμετοχής. Με τη σταδιακή αύξηση των εξωτερικών δράσεων, της αλληλεπίδρασης με επαγγελματίες γειτονιάς, επισκέψεις σε επιχειρήσεις για διασύνδεση με την αγορά εργασίας, στη Βουλή, ο μαθητής αισθάνεται μέρος της κοινωνίας. Η δημιουργία δικτύων με τη συμμετοχή της οικογένειας, ΕΕΕΕΚ, επιχειρήσεων και φορέων της Πολιτείας δρα καταλυτικά για τη συμπερίληψη του ατόμου και την προάσπιση των δικαιωμάτων, ασκώντας τις κατάλληλες πιέσεις στην πολιτεία, ώστε να δράσει. Σταδιακά δημιουργείται κουλτούρα προσανατολισμένη στη συμμετοχή, στη συμπερίληψη, στο σεβασμό, στο «μαζί» με πολλαπλά διδάγματα για όλη την κοινωνία. Μέσω της ενεργού πολιτειότητας, οι μαθητές/-τριες των ΕΕΕΕΚ μπορούν να ανοίξουν την πόρτα στο μέλλον και να συμπεριληφθούν στους αυριανούς κοσμοπολίτες.

Λέξεις-κλειδιά: ενεργός πολιτειότητα, δικαιωματική προσέγγιση, ειδική αγωγή, συμπεριληπτική κουλτούρα, συνηγορία

**Η Εφαρμογή της Ψυχιατρικής Μεταρρύθμισης στην Πρωτοβάθμια Φροντίδα Υγείας:
Υπηρεσίες Έγκαιρης Παρέμβασης και Θεραπείας για Εφήβους και Νέους, Υφιστάμενες
Υπηρεσίες και Περαιτέρω Ανάγκες**

Μιχαήλ Χατζημανωλάκης
Εκπαιδευτικός ΠΕ79.01

Περίληψη

Σκοπός της μελέτης είναι: (1) να γίνει επισκόπηση του ερευνητικού πεδίου, (2) να διατυπωθούν προτάσεις δημόσιας πολιτικής, για την βελτίωση της ψυχικής υγείας (ΨΥ) και ευεξίας εφήβων-νέων.

Μεθοδολογία. Βιβλιογραφική έρευνα, με έμφαση στην τελευταία πενταετία (2018-2023): (1) σε επιστημονική, γενική και ειδική, βιβλιογραφία και αρθρογραφία, (2) σε κείμενα διεθνών, ευρωπαϊκών και εθνικών οργανισμών, φορέων και υπηρεσιών. Μεταφράστηκαν εκ νέου τα κείμενα που χρησιμοποιήθηκαν από την αγγλική γλώσσα.

Αποτελέσματα. Επισκόπηση, επιστημονικού διαλόγου και δημόσιων πολιτικών, αναφορικά με τις υπηρεσίες έγκαιρης παρέμβασης και θεραπείας (ΕΠΘ) εφήβων-νέων. Συγκέντρωση, επίκαιρων προκλήσεων και επιμέρους προτάσεων αντιμετώπισης, όπως έχουν αναπτυχθεί στις διεθνείς και εθνικές πολιτικές. Αναφορά σε προτάσεις διαλόγου.

Συμπεράσματα. Οι παρεμβάσεις ΕΠΘ αποτελούν κύριο στόχο δημοσιών πολιτικών, στρατηγικών, και σχεδίων προώθησης και προαγωγής της ΨΥ για την τρέχουσα δεκαετία.

Η πανδημία COVID-19, από τη μία πλευρά είχε αρνητικές επιπτώσεις στην ΨΥ και αρνητικές επιδράσεις στον κοινωνικό-οικονομικό τομέα. Από την άλλη πλευρά, ανέδειξε την σημασία της ΨΥ και αυξημένο ενδιαφέρον για τη βελτίωση της. Εκτιμάται ότι οι προκλήσεις που παρουσιάζονται μπορούν να αντιμετωπιστούν. Όμως, σχετικές εξελίξεις και εξωγενείς παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν την υλοποίηση των δημόσιων πολιτικών. Μια εργαλειοθήκη καλών πρακτικών, με τις κατάλληλες προσαρμογές, για την αντιμετώπιση αρνητικών εξελίξεων, βάση δεικτών και προβλέψεων αποτελεί ασφαλές μέτρο.

Η ηλικιακή ομάδα εφήβων-νέων αναδεικνύεται σε κρίσιμης σημασίας ομάδα-στόχο παρεμβάσεων ΕΠΘ. Με τους εφήβους στο επίκεντρο αναδεικνύεται η κρισιμότητα του ρόλου του σχολείου, ως κύριου χώρου πρώιμης, συνεχούς, και τακτικής παρέμβασης, όπου οι σχολικοί ψυχολόγοι αποτελούν τους κατεξοχήν επαγγελματίες ΨΥ και κρίνεται αναγκαίο να ενισχυθούν περαιτέρω.

Επίσης, παρουσιάζεται έλλειψη συστηματικής και διαχρονικής καταγραφής επιδημιολογικών δεδομένων ΨΥ, ιδιαίτερα σε εθνικό επίπεδο. Προτείνεται η ένταξη της στο πρόγραμμα EU4Health 2021-2027, και η εφαρμογή της ιδιαίτερα για παιδιά-εφήβους-νέους διαμέσου των σχολικών ψυχολόγων.

Λέξεις-κλειδιά: ψυχική υγεία, εφαρμογή ψυχιατρικής μεταρρύθμισης, υπηρεσίες έγκαιρης παρέμβασης και θεραπείας, έφηβοι και νέοι, σχολείο, σχολικοί ψυχολόγοι

Σεξουαλική Αγωγή στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Σοφία Ψαρούλη

Υπ. Διδακτόρισα, MPh-PgDip(edu), Εκπαιδευτικός ΠΕ25

Περίληψη

Τα παιδιά και οι έφηβοι χρειάζονται ακριβή και ολοκληρωμένη εκπαίδευση σχετικά με τη σεξουαλικότητα για να ασκήσουν υγιή σεξουαλική συμπεριφορά ως ενήλικες. Ωστόσο, έχει διαπιστωθεί παγκοσμίως ότι τα τελευταία χρόνια της εφηβείας έχουν γίνει πλέον «πολύ αργά» για να αρχίσουν να διδάσκονται για το σεξ, επειδή πολλά παιδιά βιώνουν σεξουαλικές αλλαγές ακόμη και πριν από την ηλικία των δέκα ή έντεκα ετών. Επιπλέον, οι μαθητές/-τριες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν αναπτύξει τη γνωστική ικανότητα να κατανοούν πολλές έννοιες που σχετίζονται με το σεξ, κυρίως λόγω της έκθεσής τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να παρέχεται σεξουαλική διαπαιδαγώγηση σε μαθητές δημοτικού σχολείου. Αποτελέσματα ερευνών των τελευταίων τριών δεκαετιών παρέχουν στοιχεία για την αποτελεσματικότητα των προσεγγίσεων που αναφέρονται σε έναν ευρύ ορισμό της σεξουαλικής υγείας και υιοθετούν θετικές, επιβεβαιωτικές, περιεκτικές προσεγγίσεις για την ανθρώπινη σεξουαλικότητα, κυρίως όταν η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση ξεκινά από το δημοτικό σχολείο. Η σεξουαλική εκπαίδευση έχει πολυεπιστημονικό και διατομεακό χαρακτήρα. Ο/Η σχολικός/-ή νοσηλεύτης/-τρια, ως ο μοναδικός επαγγελματίας της υγείας και εκπαίδευσης, είναι ένα άτομο που συμβάλλει στη βελτίωση της ψυχικής υγείας των παιδιών και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην πρόληψη και στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και υγεία τους. Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη σε βολικό δείγμα οκτώ (8) σχολικών νοσηλευτών/-τριών που υπηρετούν σε γενικά σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι παρά τις θετικές απόψεις των σχολικών νοσηλευτών για την εφαρμογή προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι ίδιοι αντιμετωπίζουν σημαντικά εμπόδια στην εφαρμογή της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Τα εμπόδια που αναφέρθηκαν είναι η άρνηση των γονέων, η έλλειψη συνεργασίας, η μικρή ηλικία των μαθητών/-τριών, η θέση ως αναπληρωτές, η έλλειψη χρόνου, η έλλειψη εμπιστοσύνης στο θεσμό του σχολικού νοσηλευτή ως εκπαιδευτικό μέλος και η έλλειψη κατάρτισης στο αντικείμενο της σεξουαλικής αγωγής.

Λέξεις-κλειδιά: σεξουαλική αγωγή, πρωτοβάθμια, δημοτικό σχολείο, σχολικός νοσηλεύτης

Οι Μαθητές Εκπαιδεύονται, Εκφράζονται και Διεκδικούν την Ενεργή Πολιτειότητα

Διονυσία Ψυχογιού

Εκπαιδευτικός ΠΕ86, Γυμνάσιο Πλατανιά Χανίων

Μαρία Παπαδομανωλάκη

Εκπαιδευτικός ΠΕ03, Γυμνάσιο Πλατανιά Χανίων

Γεώργιος Γώγουλος

Σύμβουλος Εκπαίδευσης Πληροφορικής, ΔΔΕ Χανίων

Περίληψη

Το Γυμνάσιο Πλατανιά Χανίων τα τελευταία τρία χρόνια υλοποίησε το πρόγραμμα του Ιδρύματος Λαμπράκη «Ενεργώ ως πολίτης». Στόχος ήταν η διαμόρφωση νεαρών ενεργών πολιτών που παρατηρούν και ενδιαφέρονται για το τι συμβαίνει γύρω τους, εκφράζουν άποψη, διεκδικούν και ενεργούν υπεύθυνα για όσα τους αφορούν. Με βοήθεια τον προσφερόμενο οδηγό του προγράμματος, προσεγγίστηκαν, με βιωματικές δραστηριότητες, θέματα όπως η ταυτότητα, η συνύπαρξη, η διαφορετικότητα, δικαιώματα, υποχρεώσεις, ατομική-συλλογική ευθύνη, συμμετοχή στη δημοκρατία κ.ά. Οι υλοποιηθείσες δραστηριότητες προσαρμόστηκαν βάση ιδιαιτεροτήτων και βιωμάτων των μαθητών/τριών. Ακολουθήθηκε σειρά κλιμακούμενης δυσκολίας με ομάδα συμμετεχόντων/ουσών η οποία εμπλουτιζόταν κάθε χρόνο. Για δύο χρόνια, παιδιά και εκπαιδευτικοί εργάστηκαν πάνω στις προτεινόμενες ενότητες του οδηγού. Τον τρίτο χρόνο, συζητώντας στην ομάδα, συναποφασίστηκε να δοθεί βήμα στα παιδιά να δράσουν αλλάζοντας ρόλους. Έτσι, από επιμορφούμενοι/ες θα μετατρέπονταν σε επιμορφωτές/-τριες αναλαμβάνοντας ρόλους εμπυχωτή και καθοδηγητή για τα νεότερα μέλη, με δραστηριότητες που είχαν ήδη δουλέψει και με τους/τις εκπαιδευτικούς να συμμετέχουν επικουρικά και ενθαρρυντικά στο έργο τους. Οι μαθητές/-τριες ανέλαβαν δράση και προετοίμασαν δραστηριότητες τις οποίες υλοποίησαν με συμμαθητές τους. Επέδειξαν ωριμότητα, υπευθυνότητα και ζήλο, ενώ ήταν πολύ υπερήφανοι για τον ρόλο τους. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι δεν υπήρξε δυσκολία εύρεσης μαθητών/τριών να αναλάβουν τον ρόλο εμπυχωτή. Αντίθετα, η προσφορά ήταν μεγάλη. Οι μαθητές/-τριες - δέκτες από την άλλη, αφήνοντας πίσω την αρχική έκπληξη, συμμετείχαν ουσιαστικά σε κάθε δραστηριότητα συνεργαζόμενοι με τους συμμαθητές/-τριες τους. Το αποκορύφωμα της συγκεκριμένης δράσης, ήταν η συμμετοχή μελών της ομάδας στην 13η Έκθεση Μαθητικής Ψηφιακής δημιουργίας τον Μάιο του 2024. Τα παιδιά συντόνισαν και υλοποίησαν τη δραστηριότητα έχοντας συνοδοιπόρους μαθητές και μαθήτριες άλλων σχολείων με τους οποίους συνδιαλέκθηκαν, συνεργάστηκαν και αντάλλαξαν απόψεις και διαφορετικές οπτικές. Το εργαστήριο είχε μεγάλη επιτυχία και οι μαθητές/-τριες που συμμετείχαν είχαν μια μοναδική εμπειρία που θα τη θυμούνται για πολύ καιρό, αφού στάθηκαν στο ύψος των περιστάσεων ως γνήσιοι ενεργοί πολίτες.

Λέξεις-κλειδιά: ενεργός πολίτης, ενεργή συμμετοχή, εκπαίδευση

ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Πολιτική Κοινωνικοποίηση στο Σχολείο και Ψηφιακά Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης: Μια Έρευνα-Δράση

Αναστασία Ζιρζίρη

Εκπαιδευτικός ΔΕ

Περίληψη

Η παρούσα εισήγηση με τίτλο *Πολιτική Κοινωνικοποίηση στο Σχολείο και Ψηφιακά Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης: Μια Έρευνα-Δράση* έχει στόχο, μέσω της αναδίφησης της βιβλιογραφίας για τις θεωρίες κοινωνικοποίησης και πολιτικής κοινωνικοποίησης γενικά, αλλά και στην εκπαίδευση, εξετάζοντας παράλληλα τη λειτουργία των μέσων μαζικής ενημέρωσης, όπως η τηλεόραση, αλλά κυρίως των ψηφιακών μέσων κοινωνικής δικτύωσης που φαίνεται να απορροφούν όλο και περισσότερο τον χρόνο των πολιτών, και ιδιαίτερα των νέων, αφήνοντας ελάχιστο χώρο για εσωτερικό διάλογο και αναστοχασμό, να εφαρμόσει την Έρευνα-Δράση στη σχολική τάξη με τη χρήση της Κοινωνιομετρίας και τον σχεδιασμό κατάλληλων δράσεων που θα ευαισθητοποιήσουν και θα βοηθήσουν τους/τις μαθητές/-τριες να λειτουργήσουν ως σκεπτόμενα μέλη της ομάδας που γνωρίζουν να συνδιαλέγονται με ενσυναίσθηση και έλλογα επιχειρήματα, και όχι μόνο ως ατομικότητες που εξαναγκάζονται να υιοθετούν ακραίες και επιφανειακές θέσεις όπως κατά κύριο λόγο απαιτεί η ψηφιακή πραγματικότητα στην οποία δρουν και επικοινωνούν. Στοχεύει στην ανάδειξη των θεμάτων της προπαγάνδας, της υπερκατανάλωσης πληροφοριών και του ακραία ανταγωνιστικού κλίματος που καλλιεργείται στην ψηφιοποιημένη πραγματικότητα της 4ης Βιομηχανικής Επανάστασης, τα οποία φαίνεται να αντιτίθενται στην υγιή λειτουργία του δημοκρατικού διαλόγου και τη δημιουργία κριτικά σκεπτόμενων μαθητών και πολιτών, και παρουσιάζει πιθανά συμπεράσματα και προτάσεις υπό το πρίσμα της Κριτικής Παιδαγωγικής για μια αποτελεσματική επανένταξη της συνεργασίας, της αλληλεγγύης και της κατανόησης στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο τοπίο.

Λέξεις-κλειδιά: πολιτική κοινωνικοποίηση, κριτική παιδαγωγική, social media, έρευνα - δράση, σχολείο

Η Οπτική των Εκπαιδευτικών για την Υποστηρικτική Επίδραση των Σύγχρονων Ψηφιακών Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση, μέσα από το Πρόγραμμα Tech Talent School για Εκπαιδευτικούς

Παρασκευή Ιατρού

Senior STEM program officer Socialinnov

Ματθαίος Πατρινόπουλος

Σύμβουλος Εκπαίδευσης, ΔΠΕ Ανατολικής Αττικής

Στυλιανή Ψαρρού

Director, Socialinnov

Περίληψη

Στη βιβλιογραφία συναντάμε μεγάλο αριθμό ερευνών σε σχέση με τις απόψεις των εκπαιδευτικών για τη χρήση των Ψηφιακών Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση. Με την παρούσα έρευνα έχουμε μια προσπάθεια αποτύπωσης των απόψεων, των αναγκών και των εμπειριών των εκπαιδευτικών, για τη χρήση και τη διαχείριση των σύγχρονων ψηφιακών μέσων, συμπεριλαμβανομένης και της τεχνητής νοημοσύνης, που έρχονται να υποστηρίξουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Για την έρευνα χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο που συμπληρώθηκε από περισσότερους/-ες από 800 εκπαιδευτικούς, Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που προέρχονται από όλη την Ελλάδα και συμμετείχαν στο πρόγραμμα «Tech Talent School για Εκπαιδευτικούς τη σχολική χρονιά 2023-2024». Τα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν τεθεί στην παρούσα έρευνα είναι: α) Κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι έχουν τις απαραίτητες δεξιότητες για τη δημιουργική χρήση των Ψηφιακών Τεχνολογιών στην εκπαιδευτική πρακτική; β) Κατά πόσο πιστεύουν ότι είναι προετοιμασμένοι για τη χρήση των σύγχρονων τεχνολογικών μέσων και των παιδαγωγικών προσεγγίσεων που αναδεικνύουν; γ) Σε ποιους τομείς θεωρούν ότι θα πρέπει να δοθεί έμφαση για την υποστήριξη των εκπαιδευτικών σε σχέση με τη χρήση των Ψηφιακών Τεχνολογιών στην εκπαίδευση; Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ποσοτικής ανάλυσης και από τα ευρήματα της έρευνας διαφαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί αφενός αναγνωρίζουν τη σημασία και τον υποστηρικτικό ρόλο που έχουν οι Ψηφιακές Τεχνολογίες στην εκπαίδευση αφετέρου αναδεικνύονται οι προβληματισμοί τους για την υπέρβαση των δυσκολιών που συναντούν και την ανάγκη να ανταπεξέλθουν στις καινούριες προκλήσεις που ανοίγονται.

Λέξεις-κλειδιά: ψηφιακές τεχνολογίες, εκπαιδευτικοί, επαγγελματική ανάπτυξη

Η Χωρική Εκπαίδευση στη Σύγχρονη Ψηφιακή Παγκοσμιότητα: Προκλήσεις και Προοπτικές Ενόψει της Ανθρωποκαίνου Εποχής

Αλέξανδρος Καλέμης

Υπ. Διδάκτωρ, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Περίληψη

Η χωρική εκπαίδευση συνιστά έναν ιδιαίτερα σημαντικό τομέα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς σχετίζεται με την ανάπτυξη χωρικών δεξιοτήτων, όπως η ικανότητα κατανόησης στοιχειωδών γεωμετρικών εννοιών και οντοτήτων, καθώς και η δυνατότητα εποπτείας και συσχέτισης της θέσης μεταξύ αντικειμένων και του προσανατολισμού τους στον χώρο. Η χωρική εκπαίδευση αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο μάθησης για την ανάπτυξη της γνωστικής και αντιληπτικής ικανότητας των μαθητών/-τριών, καθώς οι δεξιότητες χωρικής αντίληψης και νοημοσύνης συνδέονται με την ικανότητα επίλυσης λογικών προβλημάτων των Φυσικών Επιστημών (STEM), τη δημιουργικότητα και την αναλυτική σκέψη. Παράλληλα, η ανάπτυξη των ψηφιακών τεχνολογιών στον 21^ο αιώνα δημιουργεί νέες, διαδικτυακές πλέον χωρικότητες, στις οποίες η ενότητα και η κοινωνική συμμετοχή υπερβαίνει το τοπικό λαμβάνοντας έντονα τα στοιχεία της παγκοσμιότητας. Αυτή η παγκοσμιοποιημένη, ευρυζωνική πολιτειότητα, όπως διαμορφώνεται πλέον στο κυβερνοχωρικό μετα-σύμπαν φέρει, πέραν των ωφελειών, καινοφανείς προκλήσεις και κινδύνους, θέτοντας ζητήματα ιδιωτικότητας και ασφάλειας των χρηστών. Μέσα από την εργασία αυτή επιχειρείται η σύνδεση των δύο εννοιών, χωρικής εκπαίδευσης και παγκόσμιας ψηφιακής πολιτειότητας, αναδεικνύοντας μέσω βιβλιογραφικής τεκμηρίωσης την αναγκαιότητα μιας συστηματικής, αναβαθμισμένης τεχνολογικά εκπαίδευσης των νέων σε χωρικά ζητήματα, ενόψει των προκλήσεων της Ανθρωποκαίνου εποχής. Προς αυτή την κατεύθυνση, καινοφανείς τεχνολογίες των Εικονικών Κόσμων όπως η AI και το Metaverse δύνανται να αναμορφώσουν ουσιαδώς τον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές/-τριες ενεργοποιούν τις χωρικές δεξιότητές τους, διευκολύνοντας μέσω της καθηλωτικής μάθησης την εκπαιδευτική διαδικασία και ενισχύοντας με τρόπο βιωματικό την αίσθηση της δημιουργικότητας και την κατανόηση μαθηματικών, τεχνικών και ευρύτερα επιστημονικών εννοιών.

Λέξεις κλειδιά: χωρική εκπαίδευση, ψηφιακή πολιτειότητα, ψηφιακές τεχνολογίες, τεχνητή νοημοσύνη, metaverse

Η Ψηφιακή Πλατφόρμα Κινηματογραφικών Ταινιών για τα Σχολεία CINEDU

Θεοδώρα Μαλλιαρού

*Επιμελήτρια σχολικών προβολών και εκπαιδευτικού υλικού ψηφιακής πλατφόρμας
κινηματογραφικών ταινιών CINEDU*

Περίληψη

Το CINEDU αποτελεί ένα πρωτοποριακό εργαλείο μάθησης για τα σχολεία της Ελλάδας, που ενσωματώνει τον κινηματογράφο στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ο στόχος της πλατφόρμας αυτής είναι η αξιοποίηση του κινηματογράφου από τους/τις εκπαιδευτικούς στα δημοτικά, γυμνάσια, λύκεια και σε άλλες σχολικές μονάδες της επικράτειας, υποστηρικτικά της διδασκαλίας των μαθημάτων. Το CINEDU προσφέρει τη δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί ο κινηματογράφος για την κατανόηση - μεταξύ άλλων - περίπλοκων κοινωνικών θεμάτων, όπως η ισότητα των φύλων, τα ανθρώπινα δικαιώματα, η αειφόρος ανάπτυξη κ.ά., συμβάλλοντας στην προώθηση της κριτικής σκέψης, της αλληλεγγύης και της πολυμορφίας στην ελληνική εκπαίδευση. Η εισήγηση επικεντρώνεται στη χρήση της πλατφόρμας CINEDU, στο πλαίσιο της υλοποίησης των στόχων του έργου, με αναφορά στην ευρωπαϊκή χρηματοδότηση της Πράξης «Ψηφιακή Πλατφόρμα Κινηματογραφικών Ταινιών για τα Σχολεία». Το έργο Ψηφιακή Πλατφόρμα Κινηματογραφικών Ταινιών για τα Σχολεία συγχρηματοδοτήθηκε από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο- ΕΚΤ) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», ΕΣΠΑ 2014-2020. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται το πλαίσιο κατασκευής και λειτουργίας της πλατφόρμας CINEDU, ώστε εκπαιδευτικοί, με βάση τη σχολική μονάδα τους, να έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν την ταινία που επιθυμούν για προβολή στο πλαίσιο του μαθήματός τους και να αξιοποιήσουν το ειδικά διαμορφωμένο εκπαιδευτικό υλικό, βάσει του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών. Επιπλέον θα παρουσιαστούν στοιχεία σχετικά με τη χρήση της πλατφόρμας από τους/τις ωφελούμενους/-ες στα σχολεία της επικράτειας κατά τα πρώτα δύο σχολικά έτη λειτουργίας της, καθώς και για συναφείς δράσεις στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Λέξεις-κλειδιά: ψηφιακή πλατφόρμα, κινηματογραφική εκπαίδευση, ευρωπαϊκό πρόγραμμα

**Ενίσχυση της Ενεργούς Πολιτειότητας και των Αναπτυξιακών Στόχων με Εικονική
Πραγματικότητα: Δημιουργώντας Εκπαιδευτικά Σενάρια για Μαθητές Δημοτικού**

Συμεών Ρετάλης

Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Πειραιά

Ιλόνια-Ελευθερία Ουασίτσα

Επιστημονική Συνεργάτιδα Πανεπιστημίου Πειραιά

Γεωργία Αρέτου

Εκπαιδευτικός ΠΕ04, Πρότυπο ΓΕΛ Ιωνιδείου Σχολής Πειραιά

Αύγουστος Τσινάκος

Καθηγητής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Περίληψη

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει μια καινοτόμο προσέγγιση για τη διδασκαλία της αγωγής του πολίτη και των αναπτυξιακών στόχων της χιλιετίας σε μαθητές/-τριες δημοτικού μέσω της χρήσης τεχνολογιών εικονικής πραγματικότητας (VR). Συγκεκριμένα, αξιοποιείται η πλατφόρμα *Spatial* για τη δημιουργία διαδραστικών και συνεργατικών μαθησιακών εμπειριών σε ένα εικονικό εκπαιδευτικό κόσμο, δίνοντας τη δυνατότητα στους/στις μαθητές/-τριες να εξερευνήσουν και να κατανοήσουν κρίσιμα θέματα, όπως η περιβαλλοντική βιωσιμότητα, η αειφόρος ανάπτυξη, και η κοινωνική συμμετοχή. Μέσα από σενάρια που σχεδιάζονται από εκπαιδευτικούς για εκπαιδευτικούς, οι μαθητές/-τριες εμπυθίζονται σε ρεαλιστικά εικονικά περιβάλλοντα που ενισχύουν την ενεργή μάθηση, τη συνεργασία και την ανάπτυξη δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων. Τα σενάρια βασίζονται σε παιδαγωγικές αρχές που προάγουν την κριτική σκέψη και τη δημιουργική επίλυση προβλημάτων (higher order thinking skills), με στόχο την ενεργή συμμετοχή των μαθητών/-τριών στη μάθηση και τη διερεύνηση περιβαλλοντικών προκλήσεων. Το έργο αυτό αναδεικνύει την αποτελεσματικότητα των εικονικών περιβαλλόντων στη διδασκαλία της πολιτειότητας, ενισχύοντας τις δεξιότητες των μαθητών/-τριών για την προώθηση της παγκόσμιας αλληλεγγύης και της κοινωνικής ευαισθησίας. Η προσπάθεια αυτή υποστηρίζεται από το χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ πρόγραμμα Erasmus+, υπό το έργο MetaCivicEdu, που αποσκοπεί στην καλλιέργεια της παγκόσμιας ιδιότητας του πολίτη μέσω καινοτόμων τεχνολογικών εργαλείων.

Λέξεις-κλειδιά: εικονική πραγματικότητα, ενεργή πολιτειότητα, μαθησιακά σενάρια

Φωνητικός Οδηγός στη Ψηφιακή Εποχή και την Έλευση του 21^{ου} Αιώνα

Άγγελος Ροντογιάννης

Εκπαιδευτικός ΠΕ86, ΜΑ, Εκπαιδευτικός ΤΕ16

Περίληψη

Το “Project Calista” είναι ένας φωνητικός οδηγός που βοηθά τους/τις μαθητές/-τριες στο διαδίκτυο και στην εργασία τους. Διαθέτει πρόσβαση σε διάφορους ιστότοπους όπως το wiki, το ChatGPT και το Photodentro, και προβλέπεται να προσθέσει επιπλέον λειτουργίες που θα βοηθούν τους μαθητές στην επίτευξη των εργασιών τους. Η εφαρμογή θα προσφέρει τη δυνατότητα πρόσβασης στους/στις μαθητές/-τριες και εκπαιδευτικούς σε ιστότοπους, ώστε να έχουν μια διαφορετική αντίληψη του κάθε μαθήματος. Επίσης, θα προσφέρει τη δυνατότητα πρόσβασης σε ιστοσελίδες όπως Youtube και άλλες streaming εφαρμογές για την παρακολούθηση εκπαιδευτικού περιεχομένου (ταινίες, ψηφιακά εργαλεία μάθησης), ώστε το μάθημα να γίνει πιο διαδραστικό χρησιμοποιώντας μόνο φωνητικές εντολές. Θα έχει την δυνατότητα, επίσης, να καθοδηγεί τον/την κάθε εκπαιδευτικό με σκοπό την καλύτερη παράδοση του μαθήματος και θα παράγει το πρόγραμμα της ημέρας με το πέρασμα του γραπτά μέσα από τον κεντρικό υπολογιστή. Η δημιουργία ενός AI εργαλείου ήταν υψίστης σημασίας για εμάς διότι γνωρίζαμε πως θα μας αποσπούσε αρκετό χρόνο και αρκετές από τις ικανότητες μας στον προγραμματισμό και στη δημιουργία κώδικα. Με αφορμή τη συμμετοχή μας στο 13^ο μαθητικό φεστιβάλ ψηφιακής δημιουργίας (Κέρκυρα) μάς δόθηκε το κατάλληλο κίνητρο, ώστε να δημιουργηθεί αυτή η εργασία-εφαρμογή ως μια πρώτη έκδοση για μελλοντική επέκταση. Αυτή τη στιγμή βρισκόμαστε στην επέκταση της εφαρμογής με πρόσθετα στοιχεία και βελτιώσεις. Εν κατακλείδι, ελπίζουμε ότι από την χρήση και την εφαρμογή του προγράμματος (Calista) θα επιτευχθεί η αποτελεσματικότερη μαθησιακή διαδικασία καθώς θα κάνει το μάθημα πιο απτό και δημιουργικό για τους/τις μαθητές/-τριες και ταυτόχρονα θα συμβάλει στο εκπαιδευτικό έργο των διδασκόντων.

Λέξεις-κλειδιά: ψηφιακή εποχή, τεχνητή νοημοσύνη, εκπαίδευση ψηφιακός πολίτης

Καλλιέργεια Ενεργούς Πολιτειότητας Μαθητών Αειφόρου Νηπιαγωγείου μέσα από την Αξιοποίηση της Εκπαίδευσης STEAM και Εφαρμογών Εκπαιδευτικής Ρομποτικής, Τεχνητής Νοημοσύνης και Επαυξημένης Πραγματικότητας

Μαρία Τοπολιάτη

Υπ. Διδακτόρισα, ΔΠΕ Ιωαννίνων

Αικατερίνη Πλακίτση

Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Μέλος του Συμβουλίου Διοίκησης Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Περίληψη

Η εργασία αυτή εστιάζεται στην υλοποίηση διαχρονικής ερευνητικής εκπαιδευτικής παρέμβασης, που αφορά στην επιλεκτική προσέγγιση στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης και την καλλιέργεια ενεργούς πολιτειότητας μαθητών/-τριών αειφόρου νηπιαγωγείου και μέλους του δικτύου ASPnet της UNESCO. Βασιζόμενοι στη μεθοδολογία της θεωρίας της Δραστηριότητας και την πεποίθηση ότι η μάθηση είναι αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης, κυρίαρχο μέλημα του σχεδίου δράσης αποτελεί η «ανοικτότητα» του σχολείου με την εφαρμογή τυπικής, μη τυπικής και άτυπης μορφής διδασκαλίας. Ως μεθοδολογικά και εργαλεία υποστήριξης αξιοποιούνται η κοινωνικοπολιτισμική προσέγγιση στη διδακτική των φυσικών επιστημών, των ψηφιακών τεχνολογιών, της μηχανικής, των τεχνών και των μαθηματικών (STEAM Education). Κατά την υλοποίηση του έργου, ιδιαίτερα σημαντική καταδεικνύεται η καινοτόμος αξιοποίηση εκπαιδευτικών εφαρμογών τεχνητής νοημοσύνης, ρομποτικής και επαυξημένης πραγματικότητας από τους/τις μικρούς/μικρές μαθητές/-τριες στο πλαίσιο συμμετοχής τους σε συνεργατικά ευρωπαϊκά έργα Erasmus+. Καταλυτικό ρόλο στον εμπλουτισμό της μαθησιακής διαδικασίας παίζει ο 2Π: ο Παγκόσμιος Ενεργός Πολίτης, η κούκλα χαρακτήρας της δανειστικής εκπαιδευτικής βαλίτσας της Action Aid, ο οποίος διευκολύνει με παιγνιώδη τρόπο την προσέγγιση θεματικών πεδίων που αφορούν στα Ανθρώπινα δικαιώματα, τη Φτώχεια, την Ανισότητα, το Περιβάλλον/Κλιματική αλλαγή, τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, τον Καταναλωτισμό και την Ανθρώπινη Υγεία. Η ερευνητική διαδικασία ολοκληρώνεται με τη συνολική αποτίμηση, την ηλεκτρονική και δια ζώσης διάχυση των επιτυχημένων μαθησιακών αποτελεσμάτων του έργου από τους/τις μαθητές/-τριες και την εκπαιδευτικό/εμπυχωτρία στην τοπική και ευρύτερη κοινότητα.

Λέξεις κλειδιά: αειφόρος/ψηφιακή εκπαίδευση, ενεργός πολιτειότητα, προσχολική ηλικία

Αναστασία Ψαλλίδα

Υπ. Διδακτόρισα, Εκπαιδευτικός ΠΕ02, Επιστημονική Συνεργάτιδα Έδρας UNESCO

Διαπολιτισμικής Πολιτικής ΠΑΜΑΚ

Περίληψη

Η ρητορική μίσους αποτελεί ένα κρίσιμο και πολύπλοκο πρόβλημα που έχει αποκτήσει παγκοσμίως ανησυχητικές διαστάσεις ως αποτέλεσμα της ψηφιακής στροφής, λαμβάνοντας υπόψη την κυριαρχία του διαδικτύου, ειδικά μετά την πανδημία και την άνοδο του λαϊκισμού. Δεδομένης της ήδη ανησυχητικής αύξησης της παραπληροφόρησης που βασίζεται στο φόβο και το μίσος, συμπεριλαμβανομένης της ρητορικής μίσους, η επιρροή του φαινομένου στην τάξη είναι σημαντική, καθώς μπορεί να εμποδίσει τον σεβασμό στη διαφορετικότητα, την ένταξη, την ανεκτικότητα, την σχολική και κοινωνική συνοχή, τροφοδοτώντας τη δυσπιστία, την εξτρεμιστική βία και τη ριζοσπαστικοποίηση. Ταυτόχρονα, καθώς η αντιμετώπιση της ρητορικής μίσους είναι πολύπλοκη και απαιτεί μια πολυδιάστατη προσέγγιση, οι προσπάθειες για την ανάπτυξη στοχευμένων πολιτικών για την καταπολέμησή της είναι ιδιαίτερα προκλητικές. Η εκπαίδευση παίζει καθοριστικό ρόλο στις μακροπρόθεσμες προληπτικές προσπάθειες που ενισχύουν την ευαισθητοποίηση και δημιουργούν ανθεκτικότητα απέναντι στη ρητορική μίσους, στο πλαίσιο μιας «μετασχηματιστικής εκπαίδευσης», συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης για την Παγκόσμια Ιθαγένεια, της Ψηφιακής Εκπαίδευσης με έμφαση στην εκπαίδευση για την Πληροφοριακή και Ψηφιακή Παιδεία (MIL), της Συναισθηματικής και Κοινωνικής Μάθησης και της Εκπαίδευσης με επίκεντρο τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, σύμφωνα με τις Κατευθυντήριες Γραμμές της UNESCO.

Λέξεις-κλειδιά: ρητορική μίσους, UNESCO, MIL, SEL, μετασχηματιστική εκπαίδευση

Γ' ΜΕΡΟΣ

Αναρτημένες

Ανακοινώσεις

Εκπαιδευτικών

Προγραμμάτων και

Δράσεων -Poster

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Γυναίκες Ρομά στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση: ο Ρόλος του Δάσκαλου στην Εκπαιδευτική τους Πορεία

Χαρίκλεια Σκούρτη

Υπ. Διδακτόρισα, Εκπαιδευτικός ΠΕ60

Περίληψη

Η εργασία αφορά ενότητα εν ενεργεία διδακτορικής διατριβής και μελετάει τις εκπαιδευτικές εμπειρίες φοιτητριών Ρομά. Πρόκειται για μία ποιοτική έρευνα με 21 ημιδομημένες συνεντεύξεις Ρομά σε όλη την Ελλάδα. Η ενότητα που θα παρουσιαστεί αφορά τον ρόλο που διαδραμάτισαν οι δάσκαλοι για την επιτυχημένη πορεία των νέων γυναικών, οι οποίες αποτελούν μία σημαντική εξαίρεση από τη πλειοψηφία του πληθυσμού Ρομά.

Το σχολείο και οι εκπαιδευτικοί μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά την ένταξη των μη προνομιούχων μαθητών/-τριών τους. Ο τρόπος με τον οποίο οι εκπαιδευτικοί συμπεριφέρονται στους/στις μαθητές/-τριες τους, μπορεί να είναι καθοριστικός τόσο για τον δεσμό εμπιστοσύνης μεταξύ του/της εκπαιδευτικού και του/της μαθητή/-τριας, όσο και για την κινητοποίηση των παιδιών να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία (Zachos, 2017). Οι εκπαιδευτικοί σύμφωνα με έρευνες σε διεθνές επίπεδο, έχουν βαθιά ριζωμένα στερεότυπα για τις κοινότητες Ρομά που αντανakλούν απόψεις για την έλλειψη ενδιαφέροντος για την εκπαίδευση, την ατομική υγιεινή, αθέμιτα χαρακτηριστικά όπως ότι λένε ψέματα και κλέβουν (Ασδεράκη, 2013). Αυτές οι αντιλήψεις τους οδηγούν να περιθωριοποιούν τους/τις μαθητές/-τριες Ρομά, να έχουν χαμηλότερες προσδοκίες για την επίδοσή τους, αλλά και να αδιαφορούν όταν απουσιάζουν από το σχολείο (Sime, Fassetta, & McClung, 2017). Ειδικότερα, οι Alvarez-Roldan et al. (2018) επισημαίνουν ότι η διαδικασία εγκατάλειψης του σχολείου από τους/τις μαθητές/-τριες Ρομά αρχίζει από την αρχή της πορείας τους στην εκπαίδευση και ολοκληρώνεται στο τέλος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Σε αυτό συμβάλλουν η επανάληψη των τάξεων, η συσσώρευση των γνωστικών κενών ακόμη και τα τμήματα ένταξης που τείνουν να διαχωρίζουν τους μαθητές Ρομά από τους υπόλοιπους μαθητές/-τριες. Ωστόσο, η πλειοψηφία των νέων Ρομά φαίνεται να θέλουν να συνεχίσουν την εκπαίδευση, αλλά μόνο το 23,2% οραματίζεται δουλειές που απαιτούν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, κάτι που σχετίζεται με κάποιας μορφής διάκριση που υπέστησαν στο σχολείο (Bhabha κ.συν., 2017).

Στην παρούσα έρευνα, σύμφωνα με τις συνομιλήτριες, οι εκπαιδευτικοί στην πλειοψηφία τους φαίνεται να συμβάλουν θετικά στην επιτυχημένη εκπαιδευτική τους πορεία, υποστηρίζοντάς τες πολλές φορές πέρα από το διδακτικό τους ωράριο και δείχνοντας ενσυναίσθηση απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα αυτής της ομάδας. Ακόμη, σε περιπτώσεις όπου η οικογένεια αντιστέκεται στη συνέχιση της φοίτησης, ο/η διευθυντής/ντρια, μια φιγούρα με περισσότερη εξουσία, φαίνεται να διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο. Οι εκπαιδευτικοί χαίρουν εκτίμησης από την οικογένεια και λειτουργούν ως πρότυπα για τα κορίτσια. Παρόλα αυτά, υπάρχουν και περιπτώσεις εκπαιδευτικών οι οποίοι λειτούργησαν ανασταλτικά στην εκπαίδευση τους. Σε αυτές τις περιπτώσεις βλέπουμε ότι τα στερεότυπα για τους Ρομά υπερτερούν καθώς και ότι οι εκπαιδευτικοί εκείνοι τείνουν να μένουν προσηλωμένοι στα τυπικά τους καθήκοντα.

Λέξεις-κλειδιά: γυναίκες Ρομά, εκπαιδευτικός, τριτοβάθμια εκπαίδευση

ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η Μουσική ως Γλώσσα Ενότητας: Μια Εξερεύνηση Καινοτόμων Πρακτικών στη Διδασκαλία της Μουσικής σε Πολυπολιτισμικά Σχολικά Περιβάλλοντα

Λαμπρινή Ευθυμίου

Εκπαιδευτικός ΠΕ70

Περίληψη

Η μουσική, ως μια παγκόσμια γλώσσα, διαθέτει τη μοναδική ικανότητα να συνδέει ανθρώπους από διαφορετικούς πολιτισμούς, ξεπερνώντας τα γλωσσικά και πολιτισμικά εμπόδια. Η παρούσα μελέτη εξερευνά τη μουσική ως ένα αποτελεσματικό εργαλείο για την προώθηση της διαπολιτισμικής επικοινωνίας και την ανάπτυξη κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων σε πολυπολιτισμικά σχολικά περιβάλλοντα.

Εστιάζει επίσης στην εξερεύνηση της διδασκαλίας της μουσικής σε σχολεία με πολυπολιτισμικό χαρακτήρα. Στόχος είναι να αναδείξει τη μουσική ως ένα ισχυρό εργαλείο για την προώθηση της διαπολιτισμικής κατανόησης, της συμπερίληψης και της κοινωνικής δικαιοσύνης μέσα στο σχολικό περιβάλλον.

Μελετάται το κατά πόσον η γνωριμία των παιδιών μέσω της μουσικής με τον πολιτισμό, τις συνήθειες, την κουλτούρα των άλλων λαών μπορεί να λειτουργήσει καθοριστικά στη συνείδηση ενός παιδιού, ώστε να απομακρύνει φόβους, λάθος αντιλήψεις που του έχουν καλλιεργηθεί για άτομα διαφορετικής φυλής, διαφορετικού χρώματος και διαφορετικής θρησκείας. Η αρμονική συνύπαρξη, ο σεβασμός απέναντι σε παιδιά διαφορετικής καταγωγής είναι στις μέρες μας ένα από τα κύρια ζητήματα που πολλές φορές ερχόμαστε να αντιμετωπίσουμε ιδιαίτερα μέσα σε σχολικές τάξεις. Η μελέτη βασίζεται σε θεωρητικά μοντέλα της μουσικής παιδαγωγικής που αναδεικνύουν τη μουσική ως μια καθολική γλώσσα, ικανή να ξεπεράσει τα πολιτισμικά και γλωσσικά εμπόδια. Επιπλέον, αναλύονται οι έννοιες της πολιτισμικής ταυτότητας, της διαφορετικότητας και της συμπερίληψης στο πλαίσιο της εκπαίδευσης. Για τη συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε μια διεξοδική βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικών μελετών και ερευνών. Επιπλέον, διεξήχθησαν παρατηρήσεις σε τάξεις μουσικής σε πολυπολιτισμικά σχολεία, καθώς και συνεντεύξεις με εκπαιδευτικούς μουσικής και μαθητές. Η εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η μουσική εκπαίδευση σε πολυπολιτισμικά σχολεία μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην προσωπική ανάπτυξη των μαθητών και στην οικοδόμηση μιας πιο συμπεριληπτικής κοινωνίας. Προτείνονται συγκεκριμένες στρατηγικές και δραστηριότητες που μπορούν να εφαρμοστούν στην τάξη για την επίτευξη αυτού του στόχου. Η γνωριμία των παιδιών μέσω της μουσικής με τον πολιτισμό, τις συνήθειες, την κουλτούρα των άλλων λαών μπορεί να λειτουργήσει καθοριστικά στη συνείδηση ενός παιδιού, ώστε να απομακρύνει φόβους, λάθος αντιλήψεις που του έχουν καλλιεργηθεί.

Λέξεις-κλειδιά: πολυπολιτισμική μουσική παιδαγωγική, διαπολιτισμική κατανόηση, συμπερίληψη, μουσική εκπαίδευση, κοινωνική δικαιοσύνη

Μετασχηματίζουσα Μάθηση στους Ρομά Μαθητές στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Αρχοντία-Μυρτώ Παναγιωτακοπούλου

Διδακτόρισα, Εκπαιδευτικός ΠΕ70

Περίληψη

Η σημερινή κοινωνία με την ένταξη των Ρομά πληθυσμών κι άλλων ομάδων έχει αλλάξει αποκτώντας πολυπολιτισμική ταυτότητα. Η σχολική πραγματικότητα ακολουθεί τις κοινωνικο-πολιτιστικές εξελίξεις με εφαρμογή εναλλακτικών και καινοτόμων διδακτικών παρεμβάσεων όπως αυτή της «Μετασχηματίζουσας Μάθησης μέσα από την Τέχνη».

Σύμφωνα με τον Δανασσή - Αφεντάκη (2015), «εκπαίδευση» είναι η συστηματική διαδικασία μετάδοσης γνώσεων σε παιδαγωγικά κυρίως ιδρύματα με στόχο την ανάπτυξη των πνευματικών, σωματικών και ηθικών ικανοτήτων του ατόμου. Η ίδια αποτελεί θεμελιώδη κοινωνικό θεσμό και διακρίνεται σε πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση. Κατά τον Merizow (2007) η ουσιώδης εκπαίδευση δεν είναι απλά η εκμάθηση πληροφοριών αλλά η αναθεώρηση των αντιλήψεων που μας εμποδίζουν να κατανοήσουμε την πραγματικότητα. Για να αναθεωρήσουμε αυτές τις αντιλήψεις απαιτείται πρώτα να μετασχηματίσουμε τα όσα γνωρίζουμε μέσα από τον κριτικό στοχασμό, δηλαδή μέσα από την «αξιολόγηση της εγκυρότητας των παραδοχών επάνω στις οποίες θεμελιώνονται οι νοητικές συνήθειές μας, καθώς και διερεύνηση των πηγών τους και των συνεπειών τους» (Merizow, 1990: XVI στο Κόκκος, 2017). Προς αυτή την κατεύθυνση μπορούν να βοηθήσουν εκπαιδευτικές δράσεις στηριζόμενες στις αισθητικές εμπειρίες. Σύμφωνα με τον Κόκκο (2011) η αισθητική εμπειρία υποκινεί τη σκέψη, τα συναισθήματα, τη δημιουργικότητα και τη φαντασία του ατόμου που συμμετέχει στη μαθησιακή διεργασία. Παράλληλα, δίνει την ευκαιρία εναλλακτικής και κατανοητής οπτικής στα γεγονότα που διαδραματίζονται γύρω μας παραγκωνίζοντας στερεότυπα και προκαταλήψεις.

Η εφαρμογή εναλλακτικών και καινοτόμων διδακτικών παρεμβάσεων όπως αυτή της «Μετασχηματίζουσας Μάθησης μέσα από την Τέχνη» σε μαθητές Ρομά της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για να διερευνηθεί κατά πόσο η συγκεκριμένη μαθητική ομάδα δύναται να στοχαστεί κριτικά και να αναθεωρήσει αντιλήψεις που τους εμποδίζουν να κατανοήσουμε την πραγματικότητα.

Λέξεις-κλειδιά: διαπολιτισμική εκπαίδευση, μετασχηματίζουσα μάθηση, Ρομά μαθητές

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ

Εκπαιδευτική Πολιτική και Καινοτομία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Η Λειτουργία των Τμημάτων Υποδοχής ΖΕΠ Ι και ΖΕΠ ΙΙ. Μια Θεωρητική Προσέγγιση στο Σύγχρονο Σχολείο

Αθανάσιος Παναγόπουλος

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, MSc, Διευθυντής 46^{ου} Δημ. Σχ. Πατρών

Περίληψη

Σε έναν κόσμο ο οποίος αλλάζει και μεταβάλλεται, το σχολείο αποτελεί αντισταθμιστικό παράγοντα και αποτελεί βασικό πυρήνα μόρφωσης. Το σύγχρονο σχολείο είναι ο συνδεδεμένος ιστός ανάμεσα στον άνθρωπο και στην κοινωνία και δεν είναι δυνατόν να είναι στατικό και αμετάβλητο στο πέρασμα του χρόνου μέσα από τις συνεχόμενες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές αλλαγές. Τα τελευταία χρόνια έχουν παρατηρηθεί μια σειρά από εκπαιδευτικές αλλαγές και καινοτομίες, οι οποίες επηρεάζουν την εκπαιδευτική διαδικασία και έχουν ως στόχο να βελτιώσουν το κενό ανάμεσα στο παλιό και το καινούριο, ανάμεσα στο παρόν και το μέλλον (Inbar, 1996). Η σύνδεση της καινοτομίας και των εκπαιδευτικών αλλαγών είναι συνδεδεμένες με τη βελτίωση και την αποτελεσματικότητα του σχολείου, που είναι απαραίτητο να «στρέψει» την πολιτεία προς την κατεύθυνση των καινοτομιών στο χώρο της εκπαίδευσης (Fullan, 2002). Οι πολιτισμικές ομάδες είναι μια πραγματικότητα στη σημερινή σύνθεση των κοινωνιών. Οι στερεοτυπικές θετικές ή αρνητικές αντιλήψεις, μαζί με τις συγκινησιακές διεργασίες είναι άρρηκτα δεμένες με τις κοινωνικές συνθήκες. Η πολυπολιτισμικότητα και η ύπαρξη των στερεοτυπικών αντιλήψεων επηρεάζουν τη στάση του ανθρώπου σε πολιτισμικά διαφορετικές ομάδες. Η εκπαίδευση συμβάλλει στην προαγωγή της ηθικής, κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης των πολιτών σύμφωνα με τα δημοκρατικά ιδεώδη (Ανδρέου-Παπακωνσταντίνου, 1994. Φραγκουδάκη, 1987). Η εκπαιδευτική πολιτική στο πλαίσιο των αρχών της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, έχει ως αρχή την προώθηση μέτρων, που αποβλέπουν στην άρση των ανισοτήτων και στην διασφάλιση της ισότητας ευκαιριών στην εκπαίδευση για όλους τους μαθητές (Βεργίδη, 1995· Γεωργογιάννης, 2007, 2008· Ζωγράφου, 1997). Η εκπαίδευση των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και ιδιαιτέρως των μαθητών Ρομά, των αλλοδαπών και των προσφύγων μαθητών/-τριών είναι σήμερα επιτακτική και αναγκαία για την ενδυνάμωση των νέων δομών στην εκπαίδευση και την επίλυση των νέων λειτουργικών αναγκών στην εκπαιδευτική πολιτική στη χώρα μας (Νικολάου, 2000).

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η θεωρητική προσέγγιση του θέματος της λειτουργίας των τμημάτων Υποδοχής ΖΕΠ Ι και ΖΕΠ ΙΙ μέσα από τη σύγχρονη βιβλιογραφία καθώς και η αναζήτηση των πρακτικών και συγκεκριμένων προτάσεων για τη στήριξη του σύγχρονου εκπαιδευτικού για την εκπαίδευση των μαθητών των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων μέσα στο σύγχρονο δημόσιο σχολείο.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαιδευτική πολιτική, λειτουργία σχολείου, τμήματα ΖΕΠ

Ο Ρόλος της Ηγεσίας των Εκπαιδευτικών στην Ανάπτυξη της Συμπεριληπτικής Εκπαίδευσης

Αθανασία Θανοπούλου

Διδακτόρισα, MEd, Εκπαιδευτικός ΠΕ60

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση του ρόλου της ηγεσίας των εκπαιδευτικών στην ανάπτυξη της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης. Οι λόγοι που οδήγησαν στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος είναι η ανάγκη να κατανοήσουμε ως εκπαιδευτικοί τη σημασία της συμπερίληψης όλων των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία. Η έννοια της συμπερίληψης αφορά την προσπάθεια να συμπεριληφθούν άτομα/μαθητές οι οποίοι αντιμετωπίζουν προβλήματα περιθωριοποίησης και αποκλεισμού από την μαθησιακή και κοινωνική ένταξη. Τα τελευταία χρόνια γίνεται αναφορά για το δικαίωμα συμμετοχής του ανθρώπου στην εκπαίδευση, να υπάρχουν ίσες ευκαιρίες για όλους, «ένα σχολείο για όλους». Η συμπεριληπτική εκπαίδευση γίνεται προτεραιότητα και στόχος των εκπαιδευτικών πολιτικών που θα δώσουν τη δυνατότητα συμμετοχής και μάθησης των παιδιών ανεξάρτητα από φύλο, εθνικότητα, ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες/αναπηρία, επίδοση. Μια εκπαίδευση με προσπάθεια να ξεπεράσει αφενός τα εμπόδια και τις δυσκολίες για την εφαρμογή της συμπερίληψης και αφετέρου να αναπτύξει κουλτούρες και θετικές στάσεις των εκπαιδευτικών, ώστε αυτή η διαφορετικότητα να μην είναι εμπόδιο στη συμμετοχή και μάθηση αυτών των παιδιών. Η παρούσα ερευνητική πρόταση παρουσιάζει τη συμπερίληψη στον 21^ο αιώνα ως μια καινούρια έννοια στην εκπαίδευση. Για τον λόγο αυτόν δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στον ηγετικό ρόλο που πρέπει να αναδυθεί, ώστε να γίνει φανερή μια προσπάθεια συμπεριληπτικής εκπαίδευσης, με την έννοια της ηγεσίας στην προώθηση της συμπερίληψης, καθώς και τη σχέση της ηγεσίας με την κουλτούρα της συμπερίληψης, τον ρόλο του διευθυντή, του ειδικού εκπαιδευτικού και της επιμόρφωσης, τον ρόλο της ηγεσίας στην ανάπτυξη της συμπερίληψης μέσα από μια συλλογική προσπάθεια, τη δημιουργία κοινών στόχων και προσδοκιών αλλά και τον ρόλο της εκπαιδευτικής πρακτικής στην ανάπτυξη γνώσεων με στόχο την προώθηση της συμπερίληψης.

Λέξεις-κλειδιά: συμπερίληψη/ κοινωνική ένταξη, ηγεσία, εκπαιδευτικοί, αποκλεισμός, εκπαίδευση

Μουσικοθεραπεία και Αυτισμός: Ένα Μέσο Ένταξης και Ενδυνάμωσης

Δέσποινα Κούτα

Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια, Εκπαιδευτικός ΠΕ70

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά τη συμβολή της μουσικοθεραπείας στην εκπαίδευση και την ένταξη ατόμων με αυτισμό, προωθώντας την πολυμορφία και την ένταξη ως βασικές αρχές για την ανάπτυξη ενεργών και υπεύθυνων πολιτών σε παγκόσμιο επίπεδο. Η μουσικοθεραπεία λειτουργεί ως ένα ισχυρό εργαλείο, ενισχύοντας τις δεξιότητες επικοινωνίας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης των ατόμων με αυτισμό, τα οποία συχνά αντιμετωπίζουν δυσκολίες σε αυτούς τους τομείς. Μέσω της μουσικής, τα άτομα με αυτισμό αποκτούν νέους τρόπους έκφρασης, βελτιώνοντας τις διαπροσωπικές τους σχέσεις και τη συμμετοχή τους σε κοινωνικά και εκπαιδευτικά πλαίσια. Η μουσική, ως ένα παγκόσμιο μέσο επικοινωνίας, ξεπερνά τις γλωσσικές και πολιτισμικές διαφορές, προάγοντας την ενσυναίσθηση και τη διαπολιτισμική κατανόηση. Αυτή η διάσταση της μουσικοθεραπείας είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη της ιδιότητας του ενεργού πολίτη, καθώς ενισχύει την ικανότητα ατόμων με αυτισμό να συμμετέχουν ισότιμα στην κοινωνία, κατανοώντας και σεβόμενοι τη διαφορετικότητα. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι η μουσικοθεραπεία συμβάλλει στην ανάπτυξη κρίσιμων δεξιοτήτων, όπως η συνεργασία, η επικοινωνία και η ενδυνάμωση, οι οποίες είναι αναγκαίες για την κοινωνική ένταξη και τη δημιουργία υπεύθυνων πολιτών. Επίσης, τονίζεται η σημασία της μουσικοθεραπείας στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και της αυτογνωσίας των ατόμων με αυτισμό, βοηθώντας τα να ξεπεράσουν τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν στην καθημερινότητά τους. Ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει τη σημασία της μουσικοθεραπείας στην ένταξη των ατόμων με αυτισμό και να υπογραμμίσει πώς η εκπαίδευση μπορεί να αξιοποιήσει τη μουσική ως μέσο προώθησης της πολυμορφίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός κόσμου χωρίς αποκλεισμούς, όπου όλοι οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν ενεργά και ισότιμα.

Λέξεις-κλειδιά: μουσικοθεραπεία, αυτισμός, ένταξη, πολυμορφία, ενδυνάμωση, κοινωνική ένταξη

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

Αλεξία Καραντάνα

Εκπαιδευτικός ΠΕ03

Βασιλίνα Μπισμπίκη

Εκπαιδευτικός ΠΕ03

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στον εντοπισμό και στη διερεύνηση των έμφυλων αναπαραστάσεων στα σχολικά εγχειρίδια του μαθήματος των Μαθηματικών του Γυμνασίου. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να αποκαλύψει πώς οι ρόλοι των φύλων παρουσιάζονται και ενσωματώνονται μέσα από το εκπαιδευτικό υλικό. Συγκεκριμένα, η μελέτη εξετάζει την ύπαρξη διαφοροποιήσεων στην απεικόνιση και περιγραφή των δύο φύλων, την προβολή τους σε σχέση με τα παραδοσιακά στερεότυπα.

Σκοπός της μελέτης είναι η ανάδειξη ζητημάτων γύρω από την απεικόνιση των φύλων με μακροπρόθεσμη στόχευση την αφύπνιση γύρω από ευαίσθητα ζητήματα και τη δημιουργία ενός οδηγού συμπερίληψης ισότητας των δύο φύλων κατά τη διδασκαλία των Μαθηματικών. Για την διεξαγωγή της μελέτης μελετήθηκαν τα σχολικά εγχειρίδια των Μαθηματικών στο Γυμνάσιο σε επίπεδο περιεχομένου (ιστορικά ένθετα, λυμένα παραδείγματα και ασκήσεις) όσο και σε οπτικό περιεχόμενο (εικονογράφηση κ.λπ.). Κατά την ανάλυση, εντοπίστηκαν σημαντικές διαφοροποιήσεις στον τρόπο απεικόνισης των δύο φύλων. Οι αναπαραστάσεις αναπαράγουν παραδοσιακά στερεότυπα που συνδέονται με τους κοινωνικά καθορισμένους ρόλους των φύλων, περιορίζοντας έτσι τις αντιλήψεις των μαθητών και μαθητριών σχετικά με τις δυνατότητες και τις επιλογές τους. Αυτός ο περιορισμός ενδέχεται να επηρεάσει αρνητικά την ανάπτυξη των προσδοκιών και των φιλοδοξιών τους, ανεξάρτητα από το φύλο τους, δημιουργώντας μια προκαθορισμένη εικόνα για το τι θεωρείται κατάλληλο για τα δύο φύλα. Η απουσία γυναικείων προτύπων επιστημόνων δημιουργεί περιορισμούς στην προβολή της γυναικείας συμμετοχής και συνεισφοράς στα μαθηματικά και τις θετικές επιστήμες. Υπογραμμίζεται η ανάγκη για αλλαγές στο εκπαιδευτικό υλικό, με στόχο την αποφυγή έμφυλων διακρίσεων και την ενίσχυση της ισότητας των φύλων. Στο πλαίσιο αυτό, η πρόσφατη πρωτοβουλία του Υπουργείου Παιδείας για την εισαγωγή του θεσμού του πολλαπλού βιβλίου παρέχει μια ευκαιρία για την ανανέωση του εκπαιδευτικού υλικού, ώστε να προάγει την ισότιμη συμμετοχή και να αποδομήσει τα στερεότυπα που αφορούν τους ρόλους των φύλων.

Λέξεις-κλειδιά: έμφυλες αναπαραστάσεις, στερεότυπα φύλων, εκπαιδευτικό υλικό, σχολικά εγχειρίδια

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ

Μια Βέλτιστη Εκπαιδευτική Πρακτική στο Πλαίσιο: «Ενημερώνομαι, Δρω, Χτίζω ένα Κλιματικά Ανθεκτικό Μέλλον»

Ειρήνη Γεωργάκη

Διδάσκουσα University of Nicosia, Διδάσκουσα ΕΣΔΔΑ-ΕΚΔΔΑ

Περίληψη

Κατά το έτος 2023-2024, στο 6^ο Νέας Σμύρνης, εκπονήθηκε Πρόγραμμα Περιβάλλοντος με θέμα «Ανθρακικό αποτύπωμα και δράσεις μετριασμού του προς βιώσιμη ανάπτυξη», στο ευρύτερο πλαίσιο της κλιματικής κρίσης, πράσινης ανάπτυξης και αειφορίας. Μαθητές και μαθήτριες της Α' και Β' Λυκείου, στο πλαίσιο του «Ενημερώνομαι-μαθαίνω-δρω», κατανοούν το ευρύτερο πρόβλημα της κλιματικής κρίσης μέσα από τις επιπτώσεις της στο περιβάλλον, την κοινωνία και τους παραγωγικούς τομείς, καθώς και τα κύρια αίτια αυτής, αναζητούν τρόπους αντιμετώπισης για μετριασμό (mitigation) του προβλήματος μέσω μείωσης των αερίων θερμοκηπίου, αλλά και προσαρμογής (adaptation) στο πρόβλημα μέσω δημιουργίας ενός κλιματικά ανθεκτικού περιβάλλοντος.

Στον άξονα μετριασμού της κλιματικής κρίσης οι μαθητές/-τριες προβληματίστηκαν για το μέγεθος της ατομικής ευθύνης και της δράσης που μπορεί ο καθένας να αναλάβει προς την κατεύθυνση αυτή. Διερεύνησαν πως οι ίδιοι/ες, ως μικροομάδα της ευρύτερης κοινωνίας, μέσα από τις καθημερινές τους συνήθειες συμβάλλουν και σε ποιο βαθμό, στην κλιματική αλλαγή, υπολογίζοντας το ανθρακικό-ενεργειακό αποτύπωμα του σχολείου τους.

Σε ένα σύγχρονο παιδαγωγικό πλαίσιο μεταγνώσης με στόχο την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση της νέας γενιάς για μείζονα περιβαλλοντικά θέματα που αντιμετωπίζει ο πλανήτης μας, οι μαθητές/-τριες με σαφή παιδαγωγικό στόχο την ευαισθητοποίησή τους σε θέματα προστασίας του κλίματος, ενημέρωση σε τρέχοντα επιστημονικά δεδομένα για την κλιματική αλλαγή, κλιματική ανθεκτικότητα, πράσινη ανάπτυξη, αειφορία, αναπτύσσουν θετική στάση, κριτική σκέψη και δεξιότητες. Μέσα από βιωματικές δράσεις, ομαδοσυνεργατικότητα, διάχυση καλών πρακτικών στην ευρύτερη μαθητική κοινότητα σε συνεργασία και με τον Δήμο τους θα αντιληφθούν ότι βασική προϋπόθεση για όποιο επιτυχές αποτέλεσμα και βιώσιμο μέλλον είναι η δημιουργία ενός μοντέλου συμμετοχικών διαδικασιών επιστήμης-πολιτείας-πολίτη, εστιάζοντας στις διαδικασίες αυτές που αναδεικνύουν την ατομική και συλλογική ευθύνη, αυτοαγωγή και δράση. Εντός του εκπαιδευτικού πλαισίου: «Νοιάζομαι», «Μαθαίνω», «Δρω» οι μαθητές/-τριες μέσα από βέλτιστες πρακτικές γίνονται πρεσβευτές του κλίματος για ένα αειφόρο, βιώσιμο πλανήτη.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαίδευση, περιβάλλον, βιωσιμότητα

Εμπλοκή του Μαθητικού Δυναμικού στην Ανακύκλωση Σχολικών Εγχειριδίων

Νίκος Ζήκος

Εκπαιδευτικός ΔΕ, Διευθυντής 6^{ου} Γυμνάσιου Ηρακλείου Αττικής

Παναγιώτης Δριχούτης

Διδάκτωρ, Εκπαιδευτικός ΔΕ, 1^ο Γενικό Λύκειο Άργους

Περίληψη

Η ανακύκλωση νοείται η διαδικασία κατά την οποία ουσίες οι οποίες δεν είναι χρήσιμες στον άνθρωπο, με την κατάλληλη επεξεργασία μετατρέπονται σε αξιοποιήσιμες πρώτες ύλες ή προϊόντα. Η ανακύκλωση σχετίζεται με τη συστηματική συλλογή, διαλογή και επαναφορά των χρήσιμων υλικών από τον χώρο των αποβλήτων, ενώ τα οφέλη της ανακύκλωσης στις ημέρες μας είναι πλέον γνωστά και πλήρως τεκμηριωμένα, καθώς συμβάλλει στην αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, επιτυγχάνει οικονομικά οφέλη, ενώ την ίδια στιγμή δημιουργεί και νέες θέσεις εργασίας.

Η εφαρμογή και η διδασκαλία της ανακύκλωσης στα σχολεία πέρα από τα σημαντικά οφέλη συμβάλλει στη δημιουργία περιβαλλοντικής συνείδησης και είναι ένα σπουδαίο βήμα προς την ανάπτυξη μιας δια βίου συνήθειας σεβασμού προς το περιβάλλον, ενώ ταυτόχρονα βοηθάει ενεργά προς τη διασφάλιση ενός βιώσιμου μέλλοντος για τον πλανήτη μας. Η υιοθέτηση θετικών στάσεων στο σχολείο απέναντι στην ανακύκλωση συνδέεται άμεσα με τη διαμόρφωση και την αποδοχή αξιών σχετιζόμενων με τον σεβασμό προς το περιβάλλον.

Στο πλαίσιο αυτό ενδιαφέρον θα έχει η πραγματοποίηση (στα πλαίσια προγράμματος σχολικών δραστηριοτήτων ή ομίλου) δράσης σχετική με την ανακύκλωση των σχολικών εγχειριδίων από τους μαθητές που ολοκληρώνουν τη φοίτησή τους σε μια τάξη. Μέχρι σήμερα η ανακύκλωση των χρησιμοποιημένων βιβλίων γίνεται με πρωτοβουλία των μαθητών/τριών ή των κηδεμόνων αυτών, αν και από το 2016 είχαμε την εφαρμογή της δράσης «Το χαρτί του μέλλοντος μας - Ανακύκλωση χαρτιού στα σχολεία» από το ΙΤΥΕ Διόφαντος, η οποία και αποσκοπεί στην οργανωμένη και συστηματική ανακύκλωση χαρτιού από την ίδια τη σχολική κοινότητα.

Η δράση αυτή μπορεί να ενταχθεί πιο ενεργά στο σύνολο των σχολικών μονάδων με τοποθέτηση αντίστοιχων κάδων εντός του σχολείου, αποσκοπώντας ως ανταποδοτικό όφελος τη λήψη φωτοτυπικού χαρτιού για χρήση στη μαθησιακή διαδικασία. Επιπλέον στα πλαίσια διάχυσης της πρακτικής αυτής θα μπορούσαν να εμπλακούν ο Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων, αλλά και οι Δημότες. Το τελικό όφελος θα είναι η οικολογική ενεργοποίηση των μαθητών, οι οποίοι αποτελούν τους μελλοντικούς ενεργούς πολίτες της χώρας.

Λέξεις-κλειδιά: ανακύκλωση, σχολικά εγχειρίδια, περιβαλλοντική συνείδηση

Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη: Συμπεράσματα από την Πιλοτική Εφαρμογή του Εκπαιδευτικού Πακέτου MIRACLE

Αναστασία Πυρίνη

Εκπαιδευτικός - Ερευνήτρια *CleverBooks*, Ιρλανδία

Ορέστης Βαρώνης

Ερευνήτρια, *PARAGON-eduTech*

Ευαγγελία Βαρώνη

Ερευνήτρια, *PARAGON-eduTech*

Δέσποινα Σαρρηγεωργίου

Ερευνήτρια, *PARAGON-eduTech*

Γεώργιος Σαρρηγεωργίου

Εκπαιδευτικός, 3^ο Εργαστηριακό Κέντρο Ανατολικής Αττικής

Περίληψη

Το έργο MIRACLE (coMics and IllustRations Augmented to tackle Climate change in primary Education) στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus+ στοχεύει στην ενσωμάτωση της εκπαίδευσης για την κλιματική αλλαγή στα δημοτικά σχολεία μέσω καινοτόμων μεθόδων διδασκαλίας, συμπεριλαμβανομένης της επαυξημένης πραγματικότητας (AR) και της δημιουργίας κόμικς.

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει τα ευρήματα από την πρώτη πιλοτική εφαρμογή, η οποία επικεντρώθηκε στην ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων των εκπαιδευτικών και των μαθητών, στην προώθηση μιας πράσινης κουλτούρας διδασκαλίας και στην αντιμετώπιση του οικολογικού άγχους. Στην πιλοτική δοκιμή των μαθησιακών σεναρίων του έργου συμμετείχαν τουλάχιστον σαράντα μαθητές και τρεις εκπαιδευτικοί από σχολεία-εταίρους στην Ελλάδα, την Ισπανία, τη Μάλτα, την Κροατία και την Πορτογαλία. Το έργο ανέδειξε επίσης τη σημασία της προσέγγισης του όλου σχολείου, δίνοντας έμφαση στην ενεργό συμμετοχή των γονέων και της ευρύτερης κοινότητας. Η προσέγγιση αυτή όχι μόνο βελτίωσε τη μαθησιακή εμπειρία, αλλά και προώθησε μια ισχυρότερη σύνδεση μεταξύ των σχολείων και των κοινοτήτων τους.

Θα συνοψιστούν τα αποτελέσματα των τεστ πριν και μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος, καθώς και οι εκθέσεις από κάθε σχολείο, υπογραμμίζοντας τον αντίκτυπο της μάθησης για την κλιματική αλλαγή στις γνώσεις, τις στάσεις και τη συμπεριφορά.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαίδευση, βιώσιμη ανάπτυξη

Η Περιβαλλοντική Βιωσιμότητα για το Παρόν και το Μέλλον του Πλανήτη μας

Σπυρίδων Φράγκος

Διδάκτωρ, MBA, Εκπαιδευτικός ΠΕ03

Περίληψη

Η έννοια και το περιεχόμενο της αειφόρου ανάπτυξης διατυπώνεται στη Έκθεση της Επιτροπής Brundtland (1987) με Τίτλο το «Κοινό μας Μέλλον» ως η «...ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ανταποκρίνονται στις δικές τους ανάγκες...». Αυτός ο ορισμός της βιώσιμης ανάπτυξης Brundtland (1987) ήταν ασαφής, αλλά συμπεριέλαβε έξυπνα δύο θεμελιώδη ζητήματα: το πρόβλημα της περιβαλλοντικής υποβάθμισης που συνηθίζει να συνοδεύει την οικονομική ανάπτυξη και παράλληλα την ανάγκη για την άμβλυνση της φτώχειας (Adams, 2006). Ο Πλανήτης μας κινδυνεύει και τα μείζονα περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει είναι: η εξάντληση των πόρων, η ρύπανση, η απώλεια της Βιοποικιλότητας, οι ανισότητες στον Κόσμο η αύξηση του πληθυσμού και τα Συστήματα Διατροφής. Η κλιματική αλλαγή ως συνέπεια της περιβαλλοντικής υποβάθμισης επιδεινώνει περαιτέρω το Περιβάλλον. Ως *κλιματική αλλαγή* εννοούμε την αλλαγή στους μέσους όρους μιας ομάδας μεταβλητών (όσο το δυνατόν περισσότερο) σε παγκόσμιο επίπεδο (Peake & Smith, 2009). Όλοι σχεδόν οι επιστήμονες συμφωνούν ότι το κλίμα της Γης αλλάζει λόγω ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, οι οποίες αυξάνουν το φαινόμενο του θερμοκηπίου και εδώ διατυπώνεται το βασικό ερώτημα: *γιατί μια απειλή τέτοιου μεγέθους αγνοείται συνήθως από τις κοινωνίες μας*. Η απάντηση δίνεται από τον Anthony Giddens (2011), ως «Παράδοξο του Γκίντενς» ο οποίος υποστηρίζει πως μια απειλή τέτοιου μεγέθους αγνοείται συνήθως από τις κοινωνίες μας λόγω έλλειψης απτού και άμεσου κινδύνου από την κλιματική αλλαγή, αλλά όταν ο κίνδυνος γίνει ορατός θα είναι πολύ αργά για δράση. Ιστορικά στον Δυτικό Κόσμο, δύο μοντέλα σκέψης και δράσης διατυπώνονται: Το μοντέλο του «Καουμπόου» στην Άγρια Δύση, όπου ανεξέλεγκτος «κυριαρχεί» στο Περιβάλλον-το εξαντλεί και το καταστρέφει και το μοντέλο του «Διαστημόπλοιου» Γη (Boulding, 1966), όπου ως αστροναύτες στο διαστημόπλοιο πρέπει να φροντίσουμε τους πόρους της επιβίωσής μας, όπως και τη διαχείριση των αποβλήτων μας. Η βιοποικιλότητα είναι ο πρωταρχικός πόρος που πρέπει να διαφυλαχθεί για το παρόν και το μέλλον του Πλανήτη. Οι μαθητές μας είναι οι σημερινοί και αυριανοί πολίτες του Κόσμου και η ευαισθησία τους είναι ανεπτυγμένη σε προστασία ειδών που απειλούνται από εξαφάνιση και ηγούνται των προσπαθειών για την αποτροπή της κλιματικής αλλαγής όπως η ακτιβίστρια Γκρέτα Τούνμπεργκ, όταν γινόταν η Συνδιάσκεψη του Παρισιού 2016. Η πρώτη Διακυβερνητική Διάσκεψη για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση συγκλήθηκε στην Τιφλίδα της Γεωργίας από 14 - 26 Οκτωβρίου 1977 και έκτοτε έγιναν και άλλες Διασκέψεις με σκοπό να διαμορφώσει έναν ενημερωμένο και ευαίσθητο πληθυσμό γύρω από το περιβάλλον και τα προβλήματά του, ώστε να γίνει ορατός ο κίνδυνος καταστροφής του Περιβάλλοντος, ειδικά από τους μαθητές, τους αυριανούς πολίτες.

Λέξεις-κλειδιά: αειφόρος ανάπτυξη, κλιματική αλλαγή, περιβαλλοντική εκπαίδευση, διασκέψεις

**Πλέκοντας Κουλτούρα και Προστασία του Περιβάλλοντος στον Χώρο του Σχολείου μας:
Εκπαιδευτικό Δίκτυο Δυτικής Μακεδονίας Habitat Project**

Carlota Blasco Aguirre

Εκπαιδευτικός ΠΕ08, 1^ο Πειραματικό Δημ. Σχ. Καστοριάς

Πασχαλιά Κυριακού

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, Δημ. Σχ. Άνω Καλλινίκης

Περίληψη

Με την επωνυμία Habitat Project πραγματοποιήθηκε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Πλέκοντας κουλτούρα και προστασία του περιβάλλοντος στον χώρο του σχολείου μας», που υλοποιήθηκε από ένα σχολικό δίκτυο της Δυτικής Μακεδονίας σε συνεργασία με το Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν τα εξής τέσσερα δημόσια σχολεία: το 5^ο Δημ. Σχ. Πτολεμαΐδας, το Δημ. Σχ. Άνω Καλλινίκης Ν. Φλώρινας, το 2^ο Δημ. Σχ. Μουρικού Κοζάνης και το 2^ο Γυμνάσιο Άργους - Ορεστικού Ν. Καστοριάς. Στόχος του προγράμματος είναι να προωθήσει μια νέα οικολογική και πολιτιστική συνείδηση που βασίζεται σε τέσσερις πυλώνες: να μάθεις να είσαι, να μάθεις να ξέρεις, να μάθεις να κάνεις και να μάθεις να ζεις μαζί. Για να επιτευχθεί αυτό, χρησιμοποιήθηκε μια διεπιστημονική μεθοδολογική προσέγγιση, κατάλληλη για μαθητές όλων των ηλικιών, που ενσωματώνει περιβαλλοντικά θέματα σε ακαδημαϊκά μαθήματα. Κατά την εφαρμογή του, προωθήθηκε ο ανοιχτός διάλογος και η εμπιστοσύνη μεταξύ όλων των συμμετεχόντων, ενισχύοντας ταυτόχρονα τον επιστημονικό γραμματισμό των εκπαιδευτικών με τη χρήση νέων τεχνολογιών και παιδαγωγικών τεχνικών. Οι εκπαιδευτικοί εξοικειώθηκαν με καινοτόμα λογισμικά, ΤΠΕ και νέα εργαλεία που εφαρμόζονται στις εικαστικές τέχνες, τα οποία εμπλούτισαν την εκπαιδευτική τους πρακτική. Οι μαθητές/τριες, έχοντας ως αντικείμενο μελέτης το περιβάλλον, χρησιμοποίησαν τις αισθήσεις τους, πειραματίστηκαν, δούλεψαν ομαδικά, προβληματίστηκαν. Η άμεση επαφή τους με τη φύση, μάλιστα, όχι μόνο τους προσέφερε μια νέα αντίληψη για το περιβάλλον, αλλά συνέβαλε και στην ανάπτυξη μιας βαθύτερης κοινωνικής συνείδησης. Συνεπώς, μέσω του Habitat Project οι μαθητές απέκτησαν τις δεξιότητες εκείνες που θα τους βοηθήσουν να γίνουν «συνειδητοί πολίτες» της μελλοντικής κοινωνίας, ικανοί να αλληλεπιδρούν με το φυσικό τους περιβάλλον και να προτείνουν λύσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του.

Λέξεις-κλειδιά: εκπαιδευτική καινοτομία, κριτική σκέψη, ενσυναίσθηση, δημιουργικότητα, Τέχνη

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ/ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ενεργός Πολιτειότητα και Συμμετοχικότητα: Μια Διδακτική Παρέμβαση με Στοιχεία Freinet σε Πολυπολιτισμικό Περιβάλλον

Άννα Μιχαήλ

Εκπαιδευτικός ΠΕ70

Περίληψη

Η ενδυνάμωση των πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών και η εξέλιξή τους σε ενεργούς και συμμετοχικούς πολίτες, που θα επιλέγουν να συμβιώνουν και να διαπραγματεύονται σύμφωνα με δημοκρατικές αρχές, αποτελεί τον βασικό στόχο της παρούσας εργασίας. Οι διδακτικές παρεμβάσεις που εφαρμόστηκαν, αφορούσαν τις εναλλακτικές συμμετοχικές πρακτικές Freinet, «Τι νέα» και «Συμβούλιο Τάξης» και μελετήθηκαν με σκοπό να ερευνηθούν οι θετικές αλλαγές που θα προκύψουν στη συμπεριφορά των μαθητών ως προς την πολιτική τους κοινωνικοποίηση, τη θεμελίωση της πραγματικής δημοκρατίας, τη διαχείριση της διαφορετικότητας και αυτό θα έχει άμεση συσχέτιση με την καλλιέργεια και τη διαμόρφωση μελλοντικών ενεργών πολιτών.

Η διαδικασία της Τριγωνοποίησης, ακολουθήθηκε με σκοπό να εξαχθούν ασφαλέστερα συμπεράσματα για τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα. Συγκεκριμένα χρησιμοποιήθηκε η έρευνα Δράσης μέσω της παρατήρησης και της αυτοανάλυσης των εκπαιδευτικών πρακτικών, η ομαδική συνέντευξη των μαθητών και οι συνεντεύξεις των εκπαιδευτικών. Οι παρεμβάσεις, εφαρμόστηκαν σε τμήμα διαπολιτισμικού σχολείου κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2017 - 2018.

Συμπερασματικά προκύπτει μέσα από την έρευνα πως οι μαθητές, στο ελεύθερο και ασφαλές πλαίσιο του «Τι νέα» και του «Συμβουλίου» βίωσαν ένα μεγάλο μάθημα δημοκρατίας. Έμαθαν να είναι συμμετοχικοί και ενεργοί, να σέβονται τη διαφορετικότητα του άλλου, να επιλύουν διαφωνίες και συγκρούσεις, να θεσμοθετούν κανόνες και να σχεδιάζουν κοινές δράσεις σε μεικτές ομάδες. Έδειξαν ανωτερότητα και κριτική ικανότητα στην επιβράβευση των καλών πρακτικών, υποστηρικτική διάθεση στις αδυναμίες των άλλων και αλληλέγγυα αντιμετώπιση στην ανάληψη πρωτοβουλιών και σχεδίων δράσης. Όλες αυτές οι κοινωνικές και πολιτικές δεξιότητες δεν προέκυψαν ούτε μιμητικά ούτε επιβλήθηκαν από κάποιον, ήρθαν ως φυσική και λογική συνέπεια των Πρακτικών Freinet. Οι μαθητές ενδυναμώθηκαν, δόμησαν την ταυτότητά τους μέσα σε πλαίσιο αποδοχής και ισότητας και μετουσιώθηκαν σε πολλαπλασιαστές δημοκρατικών και αλληλέγγυων δεξιοτήτων και συμπεριφορών.

Λέξεις-κλειδιά: διαπολιτισμικότητα, ενεργός πολιτειότητα, Freinet, συμμετοχικότητα, δημοκρατία

Προσχολική Αγωγή και Παιδική Ευημερία. Ο Ρόλος της Αυτοεκτίμησης στην Κατάκτηση της Ευτυχίας

Ελένη Κανακάρη

Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ60 Μεσσηνίας

Περίληψη

Η ευημερία αποτελεί μια πολυδιάστατη έννοια. Δεν τιθασεύεται σε έναν μονοδιάστατο ορισμό και δεν προσφέρεται για ποσοτικοποίηση τεκμηρίωσης. Εκείνο όμως που εξορισμού την προσδιορίζει είναι η ικανοποίηση που νιώθει το άτομο στη ζωή του. Η εκκίνηση για την κατάκτησή της ξεκινά από την παιδική ηλικία. Τα παιδιά που διαμορφώνουν από νωρίς μια καλή σχέση με το περιβάλλον όπου ζουν και αναπτύσσονται τείνουν να είναι πιο ισορροπημένα και ευτυχισμένα στην πορεία της ζωής τους. Δεν έχουν όμως όλα την ίδια αφετηρία εκκίνησης και ούτε ο δρόμος για την απόκτησή της είναι ο ίδιος για όλους. Με την κατάλληλη διαπαιδαγώγηση και την απόκτηση κατάλληλων εργαλείων τα όποια εμπόδια που θα ανακύψουν στον δρόμο της αναζήτησής της μπορούν να ξεπεραστούν και η όποια δυσκολία να μετατραπεί σε ευκαιρία. Η αυτοεκτίμηση και η αποδοχή του εαυτού μας και των ορίων μας, αποτελούν ισχυρά αντισώματα σε αυτό το ταξίδι ζωής. Η ευημερία των ανθρώπων συνυφαίνεται με την ποιότητα της ζωής τους. Ο δείκτης μέτρησής της εναπόκειται σε αριθμητικά δεδομένα, όπως είναι το εισόδημα των νοικοκυριών, οι εκπαιδευτικοί πόροι και οι πόροι για την υγεία αλλά υπεισέρχονται και υποκειμενικά κριτήρια. Η ικανοποίηση της ζωής και η απόλαυσή της δεν τιθασεύονται σε κλίμακα μέτρησης. Η ευημερία αποτελεί έννοια πολυπαραγοντικής ανάλυσης.

Λέξεις-κλειδιά: ευημερία, ευτυχία, αυτοεκτίμηση, προσχολική εκπαίδευση

Προετοιμάζοντας Μελλοντικούς Ενεργούς Πολίτες

Σοφία Μυλωνά

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, Διευθύντρια 4^{ου} Δημ. Σχ. Λάρισας

Κωνσταντίνα Χατζημήχου

Υπεύθυνη Σχολικών Δραστηριοτήτων, Δ/ση Α' Ύψιας Εκπαίδευσης Λάρισας

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διάχυση στην εκπαιδευτική κοινότητα του τρόπου υλοποίησης ενός προγράμματος σχολικών δραστηριοτήτων με θέμα την καλλιέργεια της ενεργούς πολιτεότητας σε μαθητές/-τριες των τελευταίων τάξεων του δημοτικού σχολείου, μέσα από την ανάπτυξη της προσωπικής ευθύνης, τη δυνατότητα εντοπισμού προβλημάτων, καθώς και τη δυνατότητα διαμόρφωσης προτάσεων και στρατηγικής για τη επίλυσή τους, βασισμένη στις αξίες της εκπαίδευσης για τη δημοκρατία. Η μάθηση εκκινεί από την εμπειρία των μαθητών/-τριών στον μικρόκοσμο της οικογένειας, του σχολείου, της πόλης τους, για να επεκταθεί στην παγκόσμια γειτονιά που θα κληθούν να συνυπάρξουν. Περιγράφονται οι στόχοι, οι θεματικές, το χρονοδιάγραμμα ανάπτυξης, οι βασικές αρχές, οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις και τέλος παρουσιάζονται ποικίλες δραστηριότητες που έλαβαν χώρα μέσα και έξω από το σχολείο, ώστε να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες την έννοιας της ατομικής και συλλογικής τους ευθύνης. Οι δράσεις υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο των εργαστηρίων δεξιοτήτων στον άξονα *Ενδιαφέρομαι και Ενεργώ - Κοινωνική Συναίσθηση & Ευθύνη* υπό την καθοδήγηση του επιμορφωτικού προγράμματος «*Ενεργώ ως πολίτης*» του Ιδρύματος Λαμπράκη.

Τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα και τα συμπεράσματα που προέκυψαν καταδεικνύουν την αξία της συνεργασίας όλης της σχολικής κοινότητας που διαμορφώνει το έθος των μελλοντικών ενεργών πολιτών.

Ευελπιστούμε η παρούσα εργασία να αποτελέσει αφορμή για την ανάπτυξη γόνιμου διαλόγου μεταξύ των μελών της ευρύτερης εκπαιδευτικής κοινότητας για θέματα που συνδέονται με την καλλιέργεια της ενεργούς πολιτεότητας και της δημοκρατικής συνείδησης στο σχολείο.

Λέξεις-κλειδιά: ενεργός πολιτεότητα, ατομική-συλλογική ευθύνη

Διαμορφώνοντας Στάσεις και Συμπεριφορές Ενεργού Πολίτη: η Διδασκαλία της ΚΑΡΠΑ και της Χρήσης του ΑΕΑ στο Σχολικό Περιβάλλον

Ελένη Πολύζου

Ιατρός, Ερευνήτρια ΤΕΦΑΑ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Γεώργιος Ευθυμίου

Ιατρός, Γενικό Νοσοκομείο Τρικάλων

Χριστίνα Καρατζαφέρη

Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Κοσμήτορας ΣΕΦΑΑΔ

Περίληψη

Η εκπαίδευση στις Πρώτες Βοήθειες αποτελεί εργαλείο που μεταλαμπαδεύει γνώσεις και αξίες οι οποίες χαρακτηρίζουν τον ενεργό πολίτη. Στην παρούσα μελέτη διερευνάται η αποτελεσματικότητα μιας 3ωρης βιωματικής εκπαίδευσης ΚΑΡΔιοΠνευμονικής Αναζωογόνησης (ΚΑΡΠΑ) και χρήσης Αυτομάτου Εξωτερικού Απινιδωτή (ΑΕΑ), στις γνώσεις, στις στάσεις ως προς την εκμάθηση και ως προς την εφαρμογή ΚΑΡΠΑ-ΑΕΑ και την αυτοαποτελεσματικότητα ως προς την εφαρμογή ΚΑΡΠΑ-ΑΕΑ, σε μαθητές/-τριες ηλικίας 11-12 ετών Δημοτικού Σχολείου της Ελλάδας. Μαθητές/-τριες ΣΤ΄ τάξης Δημοτικών Σχολείων στα Τρίκαλα παρακολούθησαν μια 3ωρη εκπαίδευση ΚΑΡΠΑ-ΑΕΑ, βασισμένη στις οδηγίες του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Αναζωογόνησης (ERC) 2021. Η εκπαίδευση πραγματοποιήθηκε από πιστοποιημένους υγειονομικούς και εκπαιδευτικούς, με έγκριση της Εσωτερικής Επιτροπής Δεοντολογίας του ΤΕΦΑΑ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και συναίνεση των γονέων των μαθητών/-τριών. Η αξιολόγηση της εκπαίδευσης πραγματοποιήθηκε μέσω ερωτηματολογίου πριν την παρέμβαση, μία εβδομάδα και έναν μήνα μετά. Συνολικά, 71 μαθητές (34 αγόρια, 37 κορίτσια) συμμετείχαν στο πρόγραμμα, το οποίο υλοποιήθηκε από πιστοποιημένους εκπαιδευτές υγειονομικούς και εκπαιδευτικούς, με την έγκριση της Εσωτερικής Επιτροπής Δεοντολογίας του ΤΕΦΑΑ, Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, και τη συγκατάθεση των γονέων τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν βελτίωση στις γνώσεις ΚΑΡΠΑ, με αύξηση της βαθμολογίας από 0.72 ± 0.1 (πριν) σε 0.88 ± 0.08 , μία εβδομάδα (μετά) την εκπαίδευση, ($p < 0.001$). Το σκορ διατηρήθηκε σε παρόμοια υψηλά επίπεδα έναν μήνα μετά (0.87 ± 0.09 , $p < 0.001$). Οι στάσεις ως προς την εκμάθηση ΚΑΡΠΑ βελτιώθηκαν επίσης, μία εβδομάδα μετά (4.49 σε 4.70 , $p = 0.025$), ενώ ένα μήνα αργότερα η βελτίωση δεν ήταν στατιστικά σημαντική, ($p > 0.05$). Αναλόγως βελτιώθηκαν τα σκορ στις ερωτήσεις αυτοαποτελεσματικότητας ως προς την εφαρμογή ΚΑΡΠΑ, τόσο μία εβδομάδα μετά (3.31 ± 0.70 vs 3.88 ± 0.94 , $p < 0.001$) όσο και έναν μήνα αργότερα (3.31 ± 0.70 vs 3.80 ± 0.71 , $p < 0.001$), ενώ δεν υπήρξε βελτίωση στις ερωτήσεις στάσεων ως προς την εφαρμογή ΚΑΡΠΑ ($p > 0.05$). Τέλος, βελτιώθηκαν οι στάσεις και η αυτοαποτελεσματικότητα στη χρήση ΑΕΑ ($p < 0.001$). Η συνολική βελτίωση γνώσεων, στάσεων και αυτοαποτελεσματικότητας ενισχύει την ανάπτυξη πολιτών με υπευθυνότητα και ετοιμότητα να προσφέρουν βοήθεια.

Λέξεις-κλειδιά: ΚΑΡΠΑ, ΑΕΑ, δεξιότητες ζωής, κουλτούρα ανταπόκρισης, ενεργός πολίτης

A/r/tography για Καινοτομία και Διερεύνηση Εκπαιδευτικών Μετασχηματισμών μέσω της Τέχνης

Carlota Blasco Aguirre

Εκπαιδευτικός ΠΕ08, 1^ο Πειραματικό Δημ. Σχ. Καστοριάς

Περίληψη

Στο πλαίσιο αυτού του συνεδρίου γίνεται η ευκαιρία να προσφέρουμε στην εκπαιδευτική και καλλιτεχνική κοινότητα πώς η α/ρ/τογραφία είναι η μεθοδολογική στρατηγική που ενισχύει την εκπαιδευτική καινοτομία μέσω της τέχνης. Αυτή η μεθοδολογία βασίζεται στην αλληλεπίδραση τριών διαστάσεων: ερευνητική, καλλιτεχνική και εκπαιδευτική, η οποία επιτρέπει την πιο δυναμική και συμμετοχική διδασκαλία, στην οποία οι μαθητές και μαθήτριες γίνονται συνδημιουργοί των γνωστικών τους σωμάτων. Για να καταδειχθεί αυτή η προσέγγιση, παρουσιάζονται δύο εκπαιδευτικά εικαστικά προγράμματα: Stop motion animation και το οικολογικό πρόγραμμα Habitat Project. Το παιχνίδι γίνεται η κεντρική παιδαγωγική στρατηγική σε αυτά τα εκπαιδευτικά προγράμματα, η οποία εμπλέκει ενεργά τους μαθητές και μαθήτριες στη μάθησή τους. Μέσα από το παιχνίδι, οι μαθητές/-τριες εξερευνούν και πειραματίζονται με παιχνιδιάρικο τρόπο, που αυξάνει τα κίνητρα και τη δέσμευσή τους. Με το Stop motion, οι μαθητές και μαθήτριες αναπτύσσουν εικαστικές αφηγήσεις χρησιμοποιώντας καλλιτεχνικές τεχνικές, όπως η χαρτογραφία, η οποία διεγείρει τη δημιουργικότητα και τις τεχνικές δεξιότητές τους ενώ αντιμετωπίζει θέματα σχετικά με το πλαίσιό τους. Αυτή η δραστηριότητα ενθαρρύνει τη συνεργατική και διεπιστημονική μάθηση, ενσωματώνοντας την τέχνη, την τεχνολογία και την επικοινωνία. Από την άλλη πλευρά, το Habitat Project βοηθά τους μαθητές να επανασυνδεθούν με τη φύση. Μέσω της συλλογής, τεκμηρίωσης και δημιουργίας οπτικών αναπαραστάσεων φυτών (φυτολογία) και την Περιπατητική Τέχνη, οι μαθητές αναπτύσσουν δεξιότητες παρατήρησης και έρευνας, χρησιμοποιώντας την τέχνη για να εξερευνήσουν την τοπική βιοποικιλότητα. Αυτά τα εκπαιδευτικά προγράμματα όχι μόνο διδάσκουν καλλιτεχνικές και επιστημονικές έννοιες, αλλά προωθούν επίσης τον εκπαιδευτικό μετασχηματισμό. Δουλεύοντας με βάση μια α/ρ/τογραφική προσέγγιση, οι εκπαιδευτικοί, οι μαθητές και μαθήτριες συνεργάζονται σε μια διαδικασία διδασκαλίας-μάθησης που ενσωματώνει τη δημιουργικότητα, την έρευνα και το παιχνίδι, ανοίγοντας νέες δυνατότητες για καινοτομία στην τάξη και προάγοντας ουσιαστική μάθηση, η οποία υπερβαίνει το παραδοσιακό δίπολο δασκάλου και μαθητή/-τριας. Τα δύο project έχουν εφαρμοστεί σε σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Δήμου Καστοριάς.

Λέξεις-κλειδιά: a/r/tography, 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης του Ο.Η.Ε., εκπαιδευτική καινοτομία

ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Εκπαίδευση για την Ηθική Χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης

Αναστασία Πυρίνη

Εκπαιδευτικός - ερευνήτρια, PARAGON-eduTech

Μιρέλα Πάχου

Ερευνήτρια, Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Περίληψη

Το “OREO: To chatbOt in highER Education or not to chatbOt?” είναι ένα έργο στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus+ που συντονίζει το Εργαστήριο Νομικής Πληροφορικής της Νομικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών με τη συμμετοχή των Πανεπιστημίων του Tallinn της Εσθονίας και του Münster της Γερμανίας και των ιδρυμάτων PARAGON-eduTech της Ελλάδας και Fundaci3n Siglo22 της Ισπανίας.

Το OREO εξετάζει τις δυνατότητες και τις επιπτώσεις της τεχνητής νοημοσύνης (TN) στην ανώτατη εκπαίδευση, με στόχο την ανάπτυξη ενός πλαισίου που θα καθοδηγεί την ακαδημαϊκή κοινότητα στην κατανόηση και αξιοποίηση της AI σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα.

Οι κύριοι στόχοι του έργου είναι να εκπαιδεύσει την ακαδημαϊκή κοινότητα για τα οφέλη και τους κινδύνους της AI, να υποστηρίξει καινοτόμες πρακτικές και να δημιουργήσει μια βιώσιμη διαδικτυακή εκπαιδευτική κοινότητα που θα ασχολείται με τις εξελίξεις της AI και μετά τη λήξη του έργου.

Οι βασικές δραστηριότητες και τα επιτεύγματα του OREO εστιάζουν σε τέσσερις βασικούς άξονες εργασίας: α) στη Διαχείριση του Έργου, β) στον Σχεδιασμό και στην Ανάπτυξη Διδακτικών Ενοτήτων, γ) στην Ανάπτυξη Ψηφιακής Πλαφόρμας Μάθησης και δ) στη Διάδοση και στη Δικτύωση.

Το OREO έχει αναπτύξει το επιτραπέζιο παιχνίδι “TRIVIA”, ένα διαδραστικό εκπαιδευτικό εργαλείο που συνδέεται με τις διδακτικές ενότητες της πλατφόρμας eLearning. Το TRIVIA έχει σχεδιαστεί για να ενισχύει τις βασικές έννοιες της AI μέσα από το εκπαιδευτικό περιεχόμενο, προσφέροντας μια ελκυστική, παιχνιδοκεντρική προσέγγιση.

Σκοπός της παρουσίασης είναι να ενημερώσει τους ενδιαφερόμενους για τα πρώτα επιτεύγματα του OREO, συμπεριλαμβανομένων της δημιουργίας καινοτόμων εκπαιδευτικών πόρων, της δοκιμής της πλατφόρμας και της εφαρμογής του TRIVIA ως δυναμικού εκπαιδευτικού εργαλείου. Η συνεδρία αυτή θα αναδείξει πώς το OREO ενδυναμώνει την ακαδημαϊκή κοινότητα για να πλοηγηθεί στο εξελισσόμενο τοπίο της AI στην εκπαίδευση, μέσα από καινοτόμα και πρακτικά εργαλεία.

Λέξεις-κλειδιά: τεχνητή νοημοσύνη, chatbots, εκπαίδευση

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων
και Αθλητισμού

